

Lions of Sind.

सिन्धुना सिंहे.

प्रथम विभाग.

कर्ता:

राव साहेब भगनलाल दलपतराम ખજખર, જ. પી.

સંવત્ ૧૯૯૬.

ઈ. સ. ૧૯૪૦.

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગૂજરાતી કૉપીરાઇટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક

૨૧૮૫ કિમત ૨૦૦.

ગ્રંથનામ

સિંધના સિંહ

વર્ગિક ૪-૩

Lions of Sind.

सिंधना सिंहे.

प्रथम विभाग.

(वीररस प्रगटावनारी ऐतिहासिक रसिक नवलकथा समुच्चय.)

हिम्मत अपार ताडी, किम्मत अपार ह्वात,
हिम्मत गड तो फिर, किम्मत कहां रही.

कर्ता,

सद्भक्ति प्रदीप, सुनीति भास्कर,
राव साहेब भगनलाल इलपतराम भण्डार, जे. पी.

मुम्बना सु. ऑन. प्रेसीडेन्सी मेलस्ट्रेट,
सुंदर सोदागर, जगदू यारित्र, आकुंतल नाटकनु भाषांतर,
तीर्थयात्रा वर्णन, डाटडीना भाष्य, छत्यादि पुस्तकाना कर्ता.

सर्व हक्क स्वाधीन.

विक्रमाब्दः १८८६, आकाब्दः १८६१-६२, सने १८३६-४०

मुम्ब पो. ४.

मध्य ३. २७

પુસ્તક મળવાનાં ઠેકાણાં

કર્તા પાસેથી. રા. સા. ખખખર બીલ્ડિંગ્સ.

સી. પી. ટેન્ક રોડ, મુંબઈ ૪.

તથા

મેસર્સ એન. એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની બુકસેલર્સ.

પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ ૨.

અને

પંડિત નારાયણ મૂળજી, બુકસેલર્સ.

દાદીશેઠ અગીઆરી લેન, આનંદ બૂવન, મુંબઈ ૨.

તથા જાણીતા બુકસેલર્સ પાસેથી.

આનંદ પ્રીન્ટીંગ વર્ક્સમાં જાદવજી પીતાંબર ઠક્કરે છાપ્યું

દેવકરજી મેનશન પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ નં. ૨.

રા. સા. મગનલાલ દલપતરામ ખખખરે પ્રસિદ્ધ કર્યું છે.

ઠે. ખખખર બીલ્ડીંગ, સી. પી. ટેન્ક, મુંબઈ નં. ૪.

ગ્રી રવિશંકર ઉદ્દે' છગનલાલ દલપતરામ ખજખર.
વય વર્ષ ૭.

સ્મરણાંજલિ.

સદગત જ્યેષ્ઠ બંધુ રવિશંકર ઉર્ફ* છગનલાલ.

મહારા બહાલા પૂજ્ય જ્યેષ્ઠ બંધુ !

કિશોરવયમાંજ આપનો સ્વર્ગવાસ થતાં, પૂજ્ય પિતાશ્રીને આપને વિષે કેટલો આઘાત લાગ્યો, તે વિષે તેમણે પોતાના મિત્રને લખેલું વર્ણન, તેમનાજ શબ્દોમાં લખવું ઉચિત છે:-

“ મહેં મહારો જ્યેષ્ઠ અને પ્રિય પુત્ર ગુમાવ્યો, તે વખતે તેનું વય માત્ર ૧૪ વર્ષ અને નવ માસનું હતું, અને તે મેટ્રિક્યુલેશનની પરીક્ષામાં જનાર હતો. પોતે શરીરે મજબૂત, એક અમ્મો ઘોડેસ્વાર, સ્વભાવનો માયાળુ, અને મહારા કુટુંબનું માત્ર નાહ, પરંતુ મહારી અખિલ યાતિનું તે ભૂષણ હતો. ૨૨ વર્ષનો હોય, એવી તેની શરીર સંપત્તિ હતી. તેના જવાથી મહેં મહારે શરીર ગુમાવ્યું છે, અને મૃત્યુને બિછાને હતો, તેમાંથી બે માસ થયાં ઉભો થયો છું. ‘ દૈવેચ્છા શલિયાસિ.’”

એ વખતે મહારે શિશુ વય હોવાથી, મહારી સ્મરણ શક્તિ સતેજ હોય ન શકે. તદ્દપિ આપનાં ઉક્ત ગૌરવની સ્મરણાંજલિમાં, આપનાં કનિષ્ઠ બંધુ તરીકે, આ પુસ્તક આપને અર્પણ કરી કૃતાર્થ થાઉં છું.

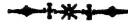
સં. ૧૯૯૬ ના કાર્તિક
શુકલા પ્રતિપદા-મુંબઇ.
તા. ૧૨-૧૧-૧૯૩૯
રવિવાર.

}

આપનો કનિષ્ઠ બંધુ,
મગનલાલ દલપતરામ ખખખર.

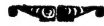
(ઉર્ફ એટલે કિંયા.)

અનુક્રમણિકા.

				પૃષ્ઠ
૧. મિસરના પેગમ્બર નબી સાહેબ...	....	...	...	૧-૨૨
૨. રા'ખેંગાર અને રાણી સોરઠં ...	...	...	...	૨૩-૫૪
૩. આજી અને પુનરોજી...	....	....	....	૫૫-૬૮
૪. કોરૂ	...	...	...	૬૯-૧૨૬
૫. ફૂલભદ્રુઓ ને ભોરી રાણી ...	...	...	...	૧૨૭-૧૬૧
૬. ભેરીઓ ગાફી	...	...	...	૧૬૨-૨૧૪
૭. સમોરાજી નરપત અને સાંચોસંધારો ...	...	...	...	૨૧૫-૨૪૨
૮. જામ નોતીઆર	...	...	....	૨૪૩-૨૬૮

ચિત્રપટ.

				પૃષ્ઠ
૧. રા. સા. દલપતરામ પ્રા. ખખખર તથા તેના પુત્રો.				
૨. જ્યેષ્ઠ બંધુ રવિશંકર ઉર્ફે જગનલાલ દલપતરામ ખખખર.				
૩. ઉધી તાંબડીએ ગાય દોહતો ચારણ્ય	...	...	...	૧૩
૪. રા'ખેંગારનું મસ્તક લઇ, ચિતાએ જતા ચારણ્ય, તથા રાણી સોરઠં.	...	...	...	૪૨
૫. કુંવરી સોનલનો વિવાહ.	...	...	...	૬૭
૬. રાણી કોરૂ અને બાનડી, તથા કાજરીઆની ઉટા પર સ્વારી. ૧૧૫				
૭. ભોરી રાણી સમીપ મહંતનું ગમન.	...	...	...	૧૭૩
૮. રાણી કલીને નાગનું કરગ્રવું... ..	...	...	...	૨૧૧

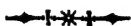

રા. સા. દલપતરામ પ્રા. ખજખર
તથા પુત્ર સી. મગનલાલ
વય વર્ષ ૧૧.

સી. રવિશંકર ઉર્ફે
જગનલાલ દ.
ખજખર.

સિંધના સિંહો—પ્રથમ વિભાગ.

નિવેદન.

ઈતિહાસ, એ દેશની પ્રાચીન સ્થિતિનો પરિચય કરાવનાર ભાવિ સ્થિતિનો માર્ગદર્શક ભોમિયો છે. ઈતિહાસ એ એક એવો આયતો છે, કે તે જોવાથી થઇ ગયેલા અવનવા ભૂતકાલીન યનાવોનું તે દિગ્દર્શન કરાવી, ક્ષીરનીરન્યાયેન સારાસારનો સમ્યક ધડો આપે છે, અને પ્રભ મારે તે વીરરસ પ્રગટાવનાર પારસમણી છે.

સિંધ પ્રદેશનો પ્રાચીન ઈતિહાસ અલખ્ય છે, અપ્રકટ છે. પરંતુ સિંધના નૃપતિઓએ, પોતાની ઝળકતી કારકર્દિથી એ પ્રદેશની તવારીખને સુવર્ણક્ષિરોથી અંકિત કરી, પોતાનાં શરીર યજ્ઞઃશેષ યનાવ્યાં છે. એવા સિંધના સિંહનૃપોની જ્ઞેર, જ્ઞેમ, અને જ્ઞેસની જવાલાઓથી તરવરતી રસભરી તવારીખો, અને તે પ્રદેશની ગૌરવાન્વિત ઘટનાઓના ધણા લેખો, મેં દીપોત્સવી પ્રસંગે પેપરોમાં પ્રગટ કર્યાં છે, તેના વાંચક વર્ગ તરફથી સારો સત્કાર મળ્યો છે, અને ધણા ઇષ્ટ મિત્રોના આગ્રહને માન આપી, એ સર્વનો સમુચ્ચય એકત્ર કરી, આ પુસ્તકમાં સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે.

વળી આ પુસ્તકમાં સરળ સાદી ભાષા, ઉત્તમ શૈલી, અને ઐતિહાસિક સુંદર ઘટનાઓનો ત્રિવેણી સંગમ થયો છે. વાંચનને રસમય બનાવી, માનસિક ચક્ષુ આગળ વાર્તાનું દ્રશ્ય ખડું કરી, કથા નામકની સાથેજ, વાંચકને પ્રવાસના સહગામી બનાવે છે.

અસહના રાજપૂતો રાજ્યશકટ ચલાવવામાં કેટલા નિષ્ણાત હતા, શત્રુ સાથે લડવામાં તેઓ કેવા સમશેર બહાદુર હતા, તે આ પુસ્તકની કથાઓ તેનું કથન કરી, સંપૂર્ણ સાક્ષી આપે છે. વીરોની વીર હાંકથી ઉદ્ભવતો રોમાંચ, અને તે વખતના નૃપોની ટેક તથા એકવચનના

સૂત્રોનું સમયક પરીપાલન, અને શરણાંગત શત્રુ કિંવા મિત્રને મળતું અભયદાન, એ તે વખતના નૃપતિઓનો સિધ્ધાંત હતો.

સિંધ, કચ્છ, અને કાઠીયાવાડના તે વખતના રાજ્યકર્તાઓ એ ક્ષાત્ર-ધર્મની રક્ષા માટે, કુળની રક્ષા માટે, રાજ્યના રક્ષણાર્થે, અનેકાનેક શૌર્યનાં કાર્યો કરી, પોતાનાં અસિખળ, બાહુબળથી રણચંડીને પોતાના, પ્રાણોની આહુતિ સમર્પિ, કેવળ પોતાના ધડથી પણ શત્રુઓ સાથે સ્વર્ગદિવિગરિયાસે એવી આપણી ભારત માતૃભૂમીને, પોતાના શોણિતથી તૃપ્ત કરી છે. પરંતુ એ પ્રદેશોની ઉન્નતિ તથા અવનતિ, કિંવા ઉત્કર્ષ અને અપકર્ષની નાનાવિષ પરિસ્થિતિઓની મથારિથત નોંધ રાખવાની, તે વખતે રૂઢી નહી હોવાને લીધે, ભારત ગૌરવવર્ધિની ઘટનાઓનો સમાવેશ, તે વખતના બાદ ચારણો તથા બારોટોના અદ્ય મુખમાંજ થઇ જતો.

પ્રત્યેક ઘટના માટે ચિત્રો મૂકી, પુસ્તક આકર્ષણીય કરવામાં આવ્યું છે.

મહારા સદ્ગત પૂજ્ય પિતાશ્રી રાવસાહેબ દલપતરામ પ્રાણજીવન ખખખરને જૂના લેખ તથા ઇતિહાસનો ભારે શોખ હતો. તેમણે એકત્ર કરેલી હકીકતો પણ મને ધણી ઉપયોગી થઇ પડી છે, તેમને પણ હું ઋણી છું.

પ્રજ્ઞને ચરણે ઇતિહાસનાં આવાં સુવાચિક સુમનો અર્પવાનો મેં પ્રયાસ કર્યો છે. આશા છે કે આ પ્રથમ વિભાગના પુસ્તકમાં ભારત-ભૂમિનો ભૂતકાળ, વાંચક વર્ગ પૂર્ણ રસથી વાંચી, તેની યોગ્ય કદર કરશે તો, આ મહારા શ્રમની સાર્થકતા થયેલી સમજીશ. દ્વિતીય વિભાગ હવે પછી.

સં. ૧૯૯૬ કાર્તિક શુકલા
પ્રતિપદા, રવિવાર.
તા. ૧૨-૧૧-૭૯
મગનબાગ, મુંબઈ, ૪.

મગનલાલ દલપતરામ ખખખર.

સિંધના સિંહો

મિસરના પેગંબર નબીસાહેબ.

હસ્તલિખિત પુસ્તક ઉપરથી આ કથા લખવામાં આવી છે, તે એટલું તો જીર્ણ અને વિદીર્ણ થઈ ગયું છે, કે તેના હસ્તાક્ષરો કાળક્ષેપને લીધે, સાહીના કાટથી ખવાઈ ગયેલા હોવાથી, તથા તેના પાતળા કાગળોમાં લખેલી લીટીઓની સીધી લાઇનમાં કાગળોની કાપલીઓ નિકળી પડવાથી, વાંચતાં તથા લાવાર્થે એસાડવામાં બહુજ મુશ્કેલી પડી છે. રાવ સાહેબ દલપતરામ પ્રાણજીવન ખજખર, જ્યારે હાલના કચ્છ મહારાવ શ્રી સર ખેંગારજી સવાઈ બહાદુરના વિદ્યાગુરુ હતા, તથા તે પ્રાન્તના એબ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર તરીકે સરકીટમાં ફરવા નિકળતા, તે સમયે ત્યાંના મેરૈયા લધા જમાલાણીના ઓપડામાંથી કેટલોએક ઇતિહાસ તેમણે ઉતરાવી લીધો હતો. પૂર્વે રાજ્યત્વકાળમાં ખારોટ, ભાટ, ચારણોને રાજ્યાશ્રય સારો મળતો. ખારોટો રાજ્યની વંશાવળી તથા તેના સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસની તવારીખ ખેતાના ઓપડામાં લખી રાખતા. આ હસ્તલિખિત

પ્રતિમાં જે વંશાવળી લખી છે, તેમાં પ્રથમ* આદિ, બીજો અલખ, ત્રીજો નિરંજન, ચોથો નિરાકાર, એવી રીતે દુનિઆની હસ્તિનો પ્રારંભ કરી, ૧૧૯ મો નૃપ મહીપ, અને ૧૨૦ મો

* ૧ આદિ. ૨ અલખ, ૩. નિરંજન, ૪. નિરાકાર, ૫. અહંકાર, ૬. આદિ, ૭. જુગેઆદિ, ૮. બ્રહ્મા, ૯. અત્રી, ૧૦. ચંદ્રમા, ૧૧. બુધ, ૧૨. પુરુષ, ૧૩. સંયત, ૧૪. સનતાઇ, ૧૫. અગ્નિ જયંત, ૧૬. જહુ, ૧૭. મલરાય, ૧૮. સતજીત, ૧૯. ચંદ્રસેન, ૨૦. હરીજય, ૨૧. દેવમીદ, ૨૨. સૂરસેન, ૨૩ વસુદેવ, ૨૪. શ્રીકૃષ્ણ, ૨૫. પ્રદ્યુમ્ન. ૨૬. અખીરંત, ૨૭. વજ્રનાભ, ૨૮. સત, ૨૯. સોમ, ૩૦. જયંત, ૩૧. મહીવાન, ૩૨. ધન્યાબ, ૩૩. નીસવરણ, ૩૪. સંગ્રામજીત, ૩૫. પ્રસોત, ૩૬. રવશીધ, ૩૭. દુરમદ, ૩૮. ભરસેન, ૩૯. રતિ, ૪૦. ભાણ, ૪૧. સ્વરથ, ૪૨. રવિચંદ્ર, ૪૩. રોહીદાસ, ૪૪. ચૂડચંદ્ર, ૪૫ સતજીત, ૪૬. બુધ, ૪૭. મેરધ, ૪૮. માણેક, ૪૯. દેવન, ૫૦. ચૂડચંદ્ર. ૫૧, આમ, ૫૨. જદવ, ૫૩ હરદેવ, ૫૪. આવાન, ૫૫. ગંગાદાસ, ૫૬. વરવીર, ૫૭. આનંદ, ૫૮. ગોવીંદમાલ, ૫૯. જશયાન, ૬૦. સતપતી, ૬૧. સખાહુ, ૬૨. શાલીવાહન, ૬૩. સત્વીજ, ૬૪. પરવૃત્તીક, ૬૫. ધરણીગ, ૬૬. ધીરજવાન, ૬૭. આવાન, ૬૮. સારંગ, ૬૯. અનીવૃત, ૭૦. હરિશ્ચંદ્ર, ૭૧. નિરાદી, ૭૨. હરરાજ, ૭૩. ચામુંડ, ૭૪. રનાદી, ૭૫. કરણીક, ૭૬. આનંદ, ૭૭. કલિરાજ, ૭૮. પરથારે, ૭૯. ભોજ, ૮૦. આસેન, ૮૧. સૂરચંદ, ૮૨. માણેક, ૮૩. અનંત, ૮૪. ગવાખ, ૮૫. મહીપાળ, ૮૬. દેવાથ, ૮૭. નરવૃત, ૮૮. સતનાક, ૮૯. મૂળરાજ, ૯૦. સતવીરજ, ૯૧. અનીવૃત, ૯૨. મહીપાળ, ૯૩. વીરજવાન, ૯૪. રજમાન, ૯૫. શિલાજીત, ૯૬. ચંદ્રમાન, ૯૭. પરીવૃત, ૯૮. જજી, ૯૯ પરીમાન, ૧૦૦. દેવેન્દ્ર, ૧૦૧. દુરગાબ, ૧૦૨. ભીમરથ, ૧૦૩. ધીરસંધ, ૧૦૪. વીસવરા, ૧૦૫. મૂળરાજ, ૧૦૬. ધીરજવાન, ૧૦૭. કવાટ, ૧૦૮. ગોવીંદમાલ, ૧૦૯. ચામુમ, ૧૧૦, સરવળ, ૧૧૧. દેવહુ, ૧૧૨. દુરગાબ, ૧૧૩ જયંત, ૧૧૪. ભોજ, ૧૧૫. મહીપ, ૧૧૬. પરવત, ૧૧૭. ધામધરમ, ૧૧૮. પ્રત્યાતિ, ૧૧૯. મહીપ, ૧૨૦. ખેંઝાર, અને ૧૨૧ મો અખુસામ.

પેંગાર એવી રીતે જણાવે છે. તેની પછી ૧૨૧ મો રાજા અબુસામ આવ્યો, અને ત્યારથીજ આપણી ઐતિહાસિક કથાનો પ્રારંભ થાય છે. તેમાં સિંધ, કચ્છ, અને કાઠીઆવાડના સમા રજપૂતો, તથા જડેજઓ કેમ થયા, તેની પણ મૂળ હકીકતોનો સમાવેશ થાય છે.

નબીનો કાકો અબુસામ.

આ અબુસામને દેવેન્દ્ર પણ કહેતા હતા. તેના સમયમાં નબી મહમદની મિસરમાં મોટી સાહેબી હતી. તેનો પંથ જળરો ચાલતો હતો, અને પોતે પેગંબર તરીકે પૂજતો હતો, અને તેના અનુયાયીઓ પણ ઘણા હતા. આ નબી સાહેબનો કાકો અબુસામ પણ એક જીલ્લેદાર રાજાઓ રાજ્ય કરતો હતો. તેને અસપત, ગજપત, નરપત, અને ભૂપત નામના ચાર દીકરાઓ હતા, અને તેઓ સમાવંશના રજપૂતો કહેવાયા. એ અસપતને ઉગ્રસેન નામે પણ ઓલાવતા હતા:—

† સમા અબુસામ પુત્ર, ‡ ચાખા ભાવર ચાર,
અસપત, ગજપત, નરપત, ભૂપત ભૂપાર. §

એ સમયમાં નબી સાહેબને રસૂલ અલ્લાનો એવો ફરમાન થયો કે, જેઓ પ્રતિમાની પૂજા કરતા હોય, તેમને મૂર્તિપૂજા બંધ કરાવવી, અને ઈસલામી દીનનો પ્રચાર કરાવવો; એ મુજબ નબી મહમદે ગામમાં જાહેર કર્યું કે, સર્વે રૈયતે મૂર્તિપૂજા બંધ કરવી, અને સર્વેએ મુસલમાની દીનનો એકરાર

કરી, નળીસાહેબને કલમો ભરવો, એવો ખુદનો ફરમાન છે. આ ખુદાઈ ફરમાનને સર્વે કૈયતે માન આપું, અને નળીસાહેબને કલમો ભર્યો, નળી મહમદના કાકા અબુસાહેબ એક મોટા જીલ્લેદાર રાજા હતા, અને તેનો નિત્ય નિયમ મૂર્તિપૂજનો હતો, તેમ તેના કેટલાએક અનુયાયીઓ પણ હતા. આ નળીસાહેબ જાણતા હોવાથી, પોતાના મોમન લોકોને તેના રાજ્યમાં મોકલી કહેણ મોકલ્યું કે, ખોદાતાણનો ફરમાન છે કે મૂર્તિપૂજ બંધ કરવી, અને ઇસ્લામી દીનનો અંગીકાર કરવો. આ ખોદાઈ ફરમાનને માન આપવા ખાતિર નળીસાહેબને કલમો ભરવો.

અબુમામે મોમનોને જવાબ આપ્યો, “જુઓ ભાઈઓ! નળી મહમદ તો આજ કાલનો છે. હું તો એનો કાકો થાઉં છું અને એ મારો ભત્રીજો થાય છે. તો હું મૂર્તિપૂજ બંધ કરી, ઇસ્લામી દીન સ્વીકારી, મારા નળી ભત્રીજાને હું કલમો ભરવા આપું, એ કોઈ કાળે બને નહિં. માટે ભત્રીજાને જઈને કહો કે તારો કાકો મૂર્તિપૂજ કરવાનો તે કરવાનો.” આવો જવાબ કંઈ સર્વે મોમનોએ વીલે મોઢે નળીસાહેબ પાસે આવી, સર્વે હકીકત કહી કે “તમારો કાકો તો મૂર્તિપૂજ બંધ કરવા ચોખી ના પાડે છે, ને કનમો ભરવા પણ ના પાડે છે.” ત્યારે નળી ખોલ્યા “કંઈ ચિન્તા નહિ, અબુસામ તો આપણો કાકો લાગે, તેનું અને આપણું ઘર એકજ છે, માટે આપણે જેમ કહેશું તેમ તે કરશે.” પછી મોમનોને કાકા પાસે પુનઃ મોકલી કહેવડાવ્યું કે “હું મહારા મનની વાત નથી કરતો પણ

આ તો તે પાક પરવરકિંગારનો કુલમાન છે, માટે તમને કહેવડાવું છે. ” ત્યારે વળી અબુસામને પાછું કહેવડાવ્યું કે “ અમે તો પ્રતિમા પૂજાએ છીએ તે પૂજશું, અને નળી તો અમારો ભત્રીજો થાય, તેને મારાથી કલમે ભરાય નહિ. ” બધા મોમનોએ નળી પાસે ફીર આવીને અબુસામનો જગાળ કહ્યો:—

મળ્યો મિસરસામને, અબુરાજ કરે,
કદમું તાં ન ભરે, 'મીડે મોમન આવીઆ.

એ રીતે મોમનોએ આવી નળીસાહેબને કહ્યું, ત્યારે નળી બોલ્યા કે “ કંઈ ફિક્કે નહિ. અમે કાકા પાસે પોતે જઈશું. ” આપણે ત્યાં જવામાં ખોટ નથી. એ રીતે અબુસામ તરફ જવાની તૈયારીઓ કરવાને હુકમ આપી દીધો. કેટલાએક રિસાલાના માણસો સાથે, ભત્રીજા નળીસાહેબે કાકા અબુસામ તરફ જવા પ્રયાણ કર્યું. માર્ગમાં અસલી રીત પ્રમાણે પાટ પાથરણા બીછાવતા જાય છે, તેનાપર ધીરે ધીરે કદમ મૂકતા ચાલ્યા જાય છે. અબુસામને ખરેખર મળ્યા મુજબ, ભત્રીજાના સત્કારાર્થે તેની સામે પોતાના રાજ્યના મોભાદાર અમલકારોનું સામેયું નાકા બહાર સામે મોકલી, ભત્રીજાને ઇસ્તકેગાલનું મન આપ્યું, બ્યારે કાકા પાસે ભત્રીજે આવ્યો ત્યારે, કાકા અબુસામે ઉભા થઈ, પોતાના સિંહાસનમાં જમણી બાજુએ નળીસાહેબને આસન આપ્યું. એકબીજાની ખેર આફીયતના સમાચાર પૂછ્યા બાદ નળીસાહેબ બોલ્યા “ કેમ અચ્ચાસાહેબ! આપને એવો

મોમન એ મુસલમાનમાં એક જાત છે. મિસર અને સામ નામનાં શહેરો એડન તથા સ્વેજકનાલ છોડી આગળ જતાં આવે છે.

૧. મીડે-જગાળ.

વહેમ પડે છે કે શું ! કે હું મારા મનનો દીન ચલાવું છું ? સાંભળો ! હું મારા મનથી કંઈ નથી કરતો. મને તો તે ખોદાતાલાનો ફરમાન થયેલ છે, અને તેની રૂએ મેં સર્વેને જાહેર કરી દીધું, અને તે પ્રમાણે તેઓએ કલમો ભર્યો. આપ તો મહારા કાકા થાઓ, એટલે આપને મહારા ખાસ માણસોને મોકલી કહેવડાવ્યું. પણ જ્યારે મારા માણસોને આપના તરફથી સંતોષકારક જવાબ મળ્યો નહિ, ત્યારે મનમાં મેં વિચાર કર્યો કે, આમાં કંઈક સમજ ફેર થયેલ છે, અને કાકાને અને આપણને કોઈ વાતની જુદાઈ નથી, માટે આપને સમજ પાડવા ખાતિર, અને આપના માનને ખાતિર, મહારે ખુદ પોતે આપની સમક્ષ રૂબરૂમાં આવી, આપને સમજુતી આપી, આપનો સંદેહ ટાળવો એમ મેં દુરસ્ત ધાર્યું. તે મુજબ મેં પોતે આવીને આપને સર્વે ખુલાસો કર્યો છે, અને હવે હું આશા રાખું છું કે, આપના સર્વે સંદેહ ટળ્યા હશે, અને મારા વિષે આપનું મન હવે શંકાશીલ હશે નહિ. તો હવે ખોદાના ફરમાનને માન આપી, ઇસ્લામી દીનનો એકરાર કરી, પ્રતિમા પૂજવી બંધ કરો, અને કલમો ભરશો એવી આશા છે, અને તેમાં કોઈ વાતની આપને હરકત નથી.” નખીસાહેબે સમજુતી આપવામાં કંઈ મળ્યા રાખી નહિ, પણ અળુસામે બિતકુલ માન્યું નહિ:—

કલમું ન આં કુલૂકમે. “મુકે તાં ન પસોહાય,
જેકાં મુ ઇલ્લા આય, સા નીલાય ધસનીહસે.

૨. આં-કહું. ૩. કુલૂકમે-દિલમાં. ૪. મુકે તાં-મને તો.

૫. સોહાય-મમડું. ખીલ લીધેનો અર્થ બરોબર બેસતો નથી.

નખીએ પોતામાં કંઈ બાકાત રાખી નહિ, પણ અબુમી-
આંએ તો બિલકુલ માન્યું નહિ. નખીસાહેબને માહું લાગ્યું,
અને “ ખયેર ” કહી પોતાના રિસાલા સાથે ઉઠી નિકળ્યા, ને
પોતાને વતન પાછા ફર્યા. મનમાં આંટ રહી ગઈ કે કાકાએ
મઃરૂં કહ્યું માન્યું નહિ. પણ કાકો જાણી સગાસંબંધમાં વેરઝેર
ન બંધાય, માટે મનમાં દ્વેષ બુદ્ધિ રાખવાને બદલે, ઉદાર
ચિત્તથી આ બનાવ ગણકાર્યો નહિ. નખીસાહેબની ઓરત
ફાતમાબીબી હતી, તેની પાસે અબુસામથી છાનામાના તેના
ચારે દીકરાઓ વારંવાર આવતા, અને બીબી પણ તેની સાથે
હસે ખેલે, અને સારી મમતા રાખે.

અબુસામે કલમો ન લખ્યો, એટલે કેટલાકે અબુના પક્ષમાં
લજ્યા, ને કેટલાકે નખીના પક્ષમાં લજ્યા, એમ બે પક્ષ થયા.
કેટલાક વર્ષ વીતે અબુસામ મરણ શરણ થઈ, ખોદાની દરબારમાં
પધાર્યા. અબુના મૃત્યુના વર્તમાન વિદ્યુત્વેગે નખીસાહેબને
મોમનોએ આવીને કહ્યા, ને અરજ કરી કે અબુસામ તો
ગુજરી ગયા, માટે જે લોકો ધણીનું ફરમાન નથી માનતા
તેને હવે કતલ કરવા જોઈએ. અમારો જુસ્સો બહુ ઉછળી
આવે છે, ને અબુના દીકરા પણ જો ન માને તો, તેઓને પણ
કતલ કરવા જોઈએ. ત્યારે નખીસાહેબ બોલ્યા કે “ મારો કાકો
તો ગુજરી ગયો. અને તેના દીકરાઓ તે મારા કાકાના દીકરા
સાથે થાય તેને મારાથી મરાય નહિ, અને એવી વાત તમે
કરશો નહિ.”

મામનોએ તો મનમાં વિચાર કર્યો કે, એ ચારે ભાઈઓને તો કંતલ કરવા, એટલે એની પક્ષના સર્વે પોતાની મેળે કલ્પો ભરશે, એવો ઠઠ નિશ્ચય કરી, તેઓની પાછળ મારાઓ મૂંઝી દીધા. આ વાતની ખબર ચારે ભાઈઓને થતાં, તેઓ બીબીને શરણે દોડી ગયા, ને તેને પોતાના પ્રાણ બચાવવા અરજ કરી. બીબી બોલી “તમારા બાપે આમ કરવું ઘટિત નહોતું. તમે કલ્પો ભર્યો નથી, માટે એ પક્ષવાળા તમને તો જરૂર મારશે, માટે તમો અત્રેથી જતા રહો. તેમાંજ સાર છે.” ભાઈઓએ કહ્યું “એ બધી વાત ખરી પણ અમે જઈએ તે ક્યાં?” બીબીએ કહ્યું તમે ફકર નહિ કરો, એટલું કહી લોંડીને બોલાવીને કહ્યું કે જા! જઈને જોઈ આવ નબીસાહેબ શું કરે છે? તે જોઈને જવાબ લાવી કે “નબીસાહેબ તો નિમાજ પઢીને, મસીદના મેહરાબમાં બેસીને પાઘડી બાંધે છે. બીબી બોલી આ મોકો બહુ સારો છે. હુમણાને હુમણા તમે નિકળી જાઓ, પછી નિકળાશે નહિં. એટલું કહી બીબીએ એક કાગળની † બેડી (હોડો), બનાવી તે પર કલ્પો પઢીને, તે બેડીને મજબૂત કરી, કે તેના પર આકૃત આવી ન પડે. એ હોડીનું નામ બાબલ બેડી પાડ્યું. ભાઈઓએ બીબીને કહ્યું કે “અમે તમારે શરણે આવ્યા છીએ માટે અમે સુખી થઈએ, એવી દુઆ આપો.” બીબી બોલી કે “અહીંયાં પણ તમે જીવલેદાર રાજ હતા, અને હવે તમે જ્યાં જશો ત્યાં પણ રાજ્યના ધણી થશો, એવી મારી તમને દુઆ છે.

---

† બેડી એટલે હોડી. કહેવત છે કે “બેડો પાર” તે ઉપરથી કહેવત પડી. એ નામનો કબીલો યાને વંશ મુસલમાનોમાં છે.

હવે આ ચારે ભાઈઓનો માણુ નામનો એક કુરેશી મિત્ર હતો, તેમને નિત્ય એક બીજાને મળ્યા વગર ચાલે નહિ. જ્યારે એ ચારે ભાઈઓને ત્યાં મળવા ગયો, ત્યારે તેમને દીઠા નહિ. એટલે મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે, એઓ ક્યાં ગયા હશે! ઘણે ઠેકાણે શોધ કરી, છેવટ ફાતમાબીબીને ત્યાં આવ્યો, ને જોય છે, તો આ ચારે ભાઈઓ કાગળની હોડીમાં બેઠા છે. તેમને સર્વેને માણુ સલામ કરી પુછ્યું કે આ શું? ત્યારે તેઓ બોલ્યા કે “અમારી પાછળ મારાઓ પડવાથી બીબી સાહેબને શરણે આવ્યા, અને તેની દુઆ લઈ મિસરસામ મુકી બેઠીએ” ત્યારે માણુ કહે “તમ વગર મારાથી કેમ રહેવાશે” એટલે ત્રીજો ભાઈ નરપત બોલ્યો “તું દિલ્લીગીર થા નહિ. બીબીસાહેબાની રજા લઈ તું બેલાશક અમારી સાથે થાલ.” પછી બીબીની તેઓએ આજ્ઞા લીધી. પણ માણુ કહે “બધી વાત ખરી, હું તમારી લેણા આવું તો ખરો, પણ મારી પછવાડે મારા મા બાપ જઈ છે, અને મારી પાસે ધન તો છે નહિ, તેની મને બહુ ફીક થાય છે. નરપતની અરજ ઉપરથી બીબીએ માણુના મા બાપને છાંદગી સૂધી અન્નવસ્ત્ર પૂરા પાડવાનું વચન આપ્યું. એ સાંભળી માણુ બહુજ રાજી થઈ ગયો, અને એ ચારે લેણા એ પાંચમો હોડીમાં ચડી બેઠા. નરપત બોલ્યો કે આ કાગળની હોડી છે, તે કેમ પાર ઉતરશે! બીબી કહે કે મારી દુઆ છે એટલે હોડી કણુ ડૂબશે નહિ:—

બેડી બાપલ ^૧નંગેઆ, ^૨અચી બેઠા પાણુ,^૩

હીજે પરતા તું ઇકે, સારખ તું ઇકે બાણુ.

એ બાબલ બેડીને બીબી સાહેબે, બે હાથે ઉંચી કરી, દરિયામાં તરતી મૂકી દીધી. પછી હોડી ચાલી. તેઓ દરિયામાં આગળ ચાલ્યા બંધ છે. એ વાત આટલે રહી, અને આપણે આપણી વાર્તાના સૂત્રને અન્ય પ્રસંગના અનુસંધાનમાં ફેરવીએ.

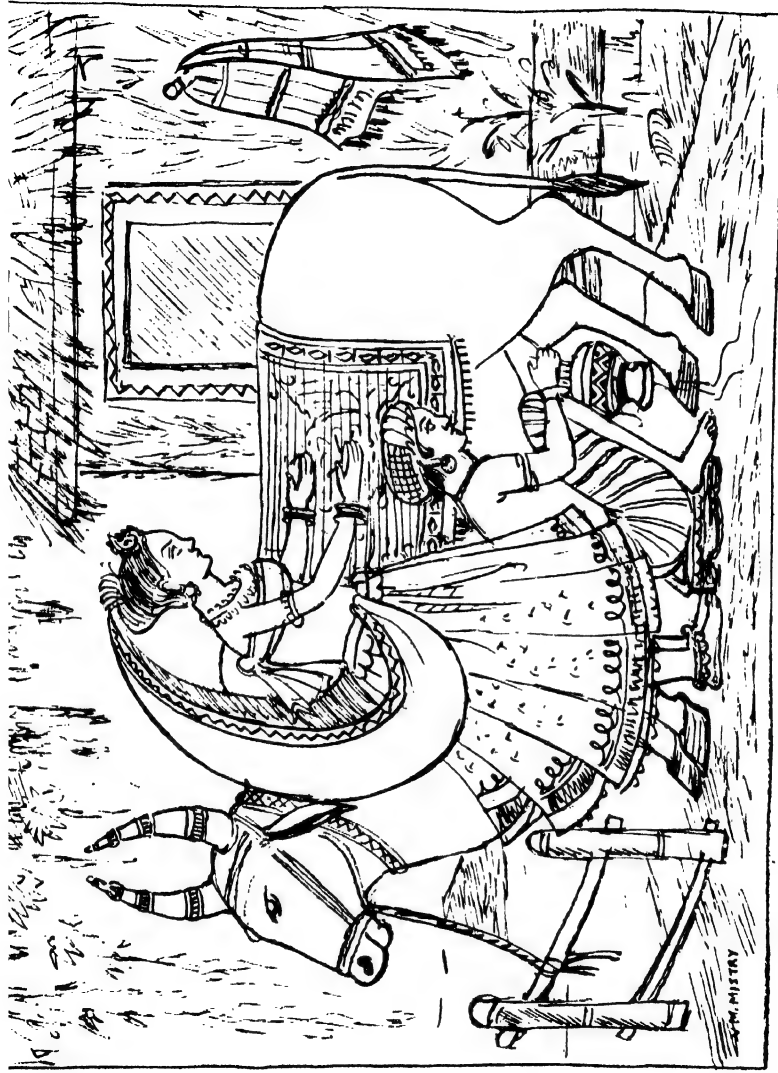
સર્વે દેવોના દેવ, મહાદેવ સ્વામી યોગીશ્વર કહેવાય છે. તેમની સન્નિધમાં એક ચારણનો છોકરો, શિવજી તથા તેના નંદી પોઠીઆની ચારે પ્રહર હમેશાં સેવા કરે છે. તે ચારણીઆએ એક દિવસ અપ્સરાઓ દીઠી, તેનું અનુપમ રૂપ જોઈને એ કામાતૂર થયો, અને પોઠીઆને મૂકી દઈ અક્ષોસમાં ઉંધું માથું કરી પડી રહ્યો. એટલામાં શિવજી આવ્યા, ને જોય છે તો, ચારણીઓ ઉંધું માથું કરી પડ્યો છે. એટલે તે બોલ્યા, “અરે! છોકરા! ચારણીઆ! તું આમ કેમ પડી રહ્યો છે, નંદીની ચાકરી કેમ કરતો નથી?” ત્યારે તે બોલ્યો “મહારાજ! મેં તો આજે એક ભારે કૌતુક દીઠું!” શિવજી પૂછે “એવું તે શું કૌતુક દીઠું.” ચારણીઓ કહે “મહારાજ! આજે તો મેં અપ્સરાઓનું એક ટોળું દીઠું. તેમના સુમધુર, સુકોમળ, અને સ્વર્ગની સુંદરી જેવા સૌન્દર્યથી, માફ મન અતિ ઉદ્વેગ થયું છે, ને મને એવી પ્રબળ ઇચ્છા થઈ છે કે, તેમાંથી એકાદ મને મળે ને હું પરણું.” શિવજી કહે “અરે! વાહરે! મુખી! તું ગાંડો થયો છે કે શું!” પણ એણે તો હઠ પકડીને કેમ કર્યો ઉઠે નહિ. શિવજીનો તે સ્વામીનિષ્ઠ સેવક, સેવાધર્મના સર્વથા ગહનવિષયનો જ્ઞાતા હોવાથી મહાદેવજીએ, તેની મનકામના પૂર્ણ કર્યા વગર છૂટકો નથી એમ બાણી, તેજ વખતે અપ્સ-

રાએને તેડાવી. અપ્સરાઓ તુર્તજ હાજર થઈઓ, ને હાથ જોડી ઉભી રહી. શિવજીએ કહ્યું “ તમારામાંથી એક જણીએ આ ચારણીઆ સાથે લગ્ન કરવાં પડશે. ” ત્યારે તેઓ બોલી “ મહારાજ! એ વાત તે કેમ બને? અમે તો સ્વર્ગની સુંદરીઓ, દેવોની દેવાંગનાઓ. અલપુકારીની અપ્સરાઓ કહેવાઈએ, અને આ તો મૃત્યુ લોકનો માનવી, ને તેમાં વળી ચારણીઆ જેવી કનિષ્ઠ જ્ઞાતિ, તેની સાથે અમારાં લગ્ન તે શી રીતે થાય? એ તો કાગડાને ડાકે કાંટલો-આપ એ તે શી આજ્ઞા કરો છો તે જરા વિચારી જુઓ. ” મહાદેવજી કહે “ એ બધી વાત પડતી મૂકો. મારું વચન મિથ્યા નહિ થાય, ને તેમ કરવુંજ પડશે. ” છેવટ એક આવડ નામની અપ્સરા બોલી “ મહાદેવજી! આપ તો કૈલાસપતિ છો, માલેક છો, આપની આજ્ઞા મુજબ હું લગ્ન કરવા તૈયાર છું, પરંતુ એક સરતે, કે હું તેની સાથે બિલકુલ બોલીશ નહિ. ” ત્યારે મહાદેવજીએ ચારણીઆને પૂછ્યું “ એલા! ચારણીઆ, બોલ! આ અપ્સરા તારી સાથે પરણશે ખરી, પણ બોલશે નહિ, તે તારે કબૂલ છે? ” ચારણીઓ કહે “ અરે! બોલે ન બોલે તેનું કાંઈએ નહિ. પણ સંસાર વ્યવહાર તો કરશેને, બાપજી! ” એ રીતે કબૂલાત લીધા પછી, મહાદેવજીએ ચારણીઆને તે અપ્સરા પરણાવી આપી.

ચારણીઆ લાઈએ તો, આવડ અપ્સરાને ખાસી મજેની ચારણીઆણી બનાવી દીધી, ને તેની સાથે ગૃહસ્થાશ્રમની મોજમજાહ માણવા માંડી. તેના પરિણામે આવડને પેટે નવ

પુનઃ રત્ન અવતર્યા, અને દશમેા જર્ણ લો હવુ પેટમાં છે, અને ચારણીઆ લાઇ તો મૂંછે તણ દઈ ગામમાં ફરે. રક્તે રક્તે તેના દોસ્તોને ખબર પડી કે, ચારણીઆના ઘરમાં તો અપ્સરા છે, એટલે તેના લાઇખંધો તેને બેર આવી પૂછવા લાગ્યા કે “લાઇ” આ વાત ખરી કે તારે બેર અપ્સરા છે ! એમ હોય તો તૂ મોટો લાગ્યશાળી તો ખરો. ” ચારણીઆએ કહ્યું કે “હા ! લાઇઓ ! તમારી વાત તો ખરી છે. એ અપ્સરા મને મહાદેવે પરણાવી આપી છે. ” દોસ્તો બોલ્યા “ચાલો ! બહુ સારી વાત છે. અમે ખુશી થયા છીએ, ને તને મુખારકબાદી આપીએ છીએ. અમારા જેવું કામકાજ હોય તો સુખેથી કહેજે ” એમ હેતલયા ઉદ્ગારો કાઢતાં કાઢતાં એક મિત્રે પૂછ્યું “અરે ! લાઇ ! અમે સાંભળ્યું છે કે, એ અપ્સરા તારાથી બોલતી નથી. એ વાત શું ખરી છે ? ” ત્યારે ચારણીઆ કહે “હા ! લાઇ ! મને સર્વે વાતનું સુખ છે. કોઇ વાતની મણા નથી. ફક્ત એક વાતની ખામી છે. એ મારી સાથે બોલતી નથી, આ વાત કોઇને થાય નહિ, પણ તમે દોસ્તો છો, એટલે તમને કહું છું. ” તે સાંભળી દોસ્તો બહુ દિલગીર થઈ કહેવા લાગ્યા “ખીનું બધું સુખ તે શ્યા કામનું, ખરા ખુબી તો હેતથી બોલે ચાલે તેમાં છે. એ સુખ ન કહેવાય. મુંગું મુંગું જીવતર નકામું છે. ” ચારણીઆ લાચાર થઈ કરગરવા લાગ્યો કે, તેનો કંઈ ઉપાય હોય તો બતાવો. કારણ પસંજીતી વખતે, અપ્સરાએ અબોલા સંજીવાની બોલી કરી છે. દોસ્તો કહે “અમે કહીએ તેમ તું કર. સાચું પણ ન મને, અમે મોખીઓ પણ ન કુદામ, ને બળી અપ્સરા લાચારી

હધી તાંબડીએ ગાય દાહતો ચારણ.

બોલે, તારું કામ થાય ને તારા વચનને વાધ ન લાગે તે કેમ ! ” ચારણીઓ બોલ્યો “ અરે ! બાધ સાહેબ ! તે તે તમારો ઉપકાર છવું ત્યાં સૂધી ન બૂઠું. ” દોસ્તો કહે “ સાંભળ ! તારે ઘેર દુબાણું છે કે નહિ ? ” ચારણીઓ કહે કે “ એક લેંસ છે. ” ત્યારે દોસ્તોએ પૂછ્યું કે “ તારી અપ્સરા પાણી છાણી કરી મરે કે નહી. ” ચારણીઓ કહે “ કામ તો બધુંએ કરે, પણ ફક્ત બોલે નહી, બાણે સાવ મૂંગી ! ” દોસ્તો પૂછે “ વાર ત્યારે લેંસ દોહ્ય કોણ ? ” ચારણીઓ કહે “ લેંસ તો હું દોહું છું. ” ત્યારે દોસ્ત કહે કે “ બ્યારે તું લેંસ દોહવા બેસે ત્યારે, આવડને કહેજે કે તાંબડી લઇ આવ. જેવી તાંબડી લઇ તને આપે કે ગુંઠણ વચ્ચે ઉંધી રાખી, લેંસ દોહવા મંડી પડજે, એટલે દૂધની ધારા નીચે પડશે, એટલે તે તુરત બોલી ઉઠશે, સમજ્યો હવે ? ” આ યુક્તિથી ચારણીઓ તો રાજીનેરડ થઇ ગયો, ને દોસ્તદારો જતા રહ્યા. બ્યારે સાંજ પડી ને લેંસ દોહવાનો વખત થયો ત્યારે, ચારણીઆએ આવડને તાંબડી લાવવાની ખૂમ મારી, અપ્સરાએ તાંબડી લાવીને ચારણીઆને આપી. તે તાંબડોતોબ લઇને ચારણીઆએ બે ગુંઠણ વચ્ચે ઉંધી મૂકીને, તે દોહવા મંડી પડ્યો, એટલે દૂધની ધારા સરસર સરસર નિકળે, તે ચારે મેરથી નીચે પડવા લાગી.

એટલે આવડ ગાભરીફાઇડ થઇને, મનમાં બોલી ઉઠી “ હાય ! હાય ! આજે આની ડાગળી ચસકી ગઇ લાગે છે ” એમ બાણી મોટેથી બોલી “ અરે ! આજે ભાંગબાંગ પીધી

છે કે શું? અલાગીઆ! આ તે શું કરે છે?" એ સાંભળી ચારણીઓ ખુશીમાં આવી બોલી ઉઠયો "હાઆઆશ-બોલી બોલી-બોલી-હું એજ માંગતો હતો." અપ્સરા સમજી ગઈ કે, આ અલાગીઆએ તો ભૂંડી કરી, માફ અબેલાવત તોડાવ્યું" એટલે શાપ આપ્યો કે " તારા દશે દીકરે વંશ જશે, અને તેની બાયડીઓ ઉધરી (વંઠી) જશે " ને ચાલી નિકળી. ચારણીઆએ ઘણાજ કાલાવાલા કર્યા, પણ ફેકટ. એ અપ્સરા ત્યાંથી ચાલી, તે એસંભરા (ગામ) આગળ આવીને, ત્યાં દીકરો જણ્યો. તેને જોઈને મનમાં વિચાર્યું કે, વંશ પણ ન રહે તો સાફ, એમ ધારી આડીઅવળી નજર ફેંકી, તો એક મોટું તૂંબડું દીકું. તે લઈ તેમાં એક ડગળી કાપી, તેમાંથી કચરો કાઢી, તેમાં એ છાકરો મૂકી દીધો, ને ડગળી પાછી દઈ દીધી, ને તૂંબડું ત્યાંજ પડતું મૂકી, પોતાને ઠેકાણે આવી ગઈ, પણ રામ રાખે તેને કોણ મારે:-

ડાહુત તુને કોંહ બરે, ઘેરે છૂટે ઘાહ,

રખે ૧જન અધ્વાહ, તાપ ૨અચે ૩તિનકે.

એ રીતે તૂંબડામાં બાળક છે, ને તૂંબડું ત્યાં પડ્યું છે. એટલામાં વૃષાઋતુ હોવાથી વરસાદ પડ્યો, ને તૂંબડું તણાતું દરિયામાં ગયું. દરિયામાં તૂંબડું તણાતું તણાતું આવે છે, તેની સામેથી, ઉપર જણાવી ગયા, તે બાળક બેડી પણ દરિયામાં ચાલી આવે છે. તેમાં બેઠેલા પાંચે જણાએ આ તૂંબડું તરતું દીકું,

૧ લી લીડીનો અર્થ બેસતો નથી. ૧. જન-જેને. અધ્વાહનો અર્થ બેસતો નથી. ૨. અચે-આવે. ૩. તિનકે-તેને.

ને વિચાર કરવા લાગ્યા કે “આ તે શું હશે?” નજદીક આવતાં માણુ જોઈયો “આ તો તૂંબડું છે, તૂંબડું” ત્યારે એક કહે હું લેવા જાઉં, ને બીજો કહે હું લેવા જાઉં. એમ એક બીજામાં રકજક કરવા લાગ્યા. ત્યારે માણુ જોઈયો જે “તમે બધા રહેવા દો. હું તમારા ચાકર છું, માટે મને જવા દો. જોકે હું તરી તો નથી જાણતો, પણ મારી પાસે તૂંબડું છે. મારી કમરે ફાળીઈ બાંધી મને દરિયામાં નાંખો, તો હું એ તૂંબડું લઈ આવું.” તેનું કહેવું બધાએએ માન્ય રાખ્યું, ને ઉપર પ્રમાણે માણુ દરિયામાં પડ્યો, ને તૂંબડું લઈ આવ્યો. તંબડાને ડગળી દીધી. તે ડગળી ઉખેડીને જોયું, તો તેમાં એક બાળક નજરે પડ્યું. તેને બહાર કાઢ્યું, તો તેને વાચા થઈ ને જોત્તવા લાગ્યું. ચારે ભાઈએ કહે કે, આપણે એ બાળકને રાખશું, ને તે મોટો થશે ત્યારે આપણને કામ લાગશે. એ રીતે બેડીમાં છ જણ થયા. બેડી ઓસમ પાસે આવી લાગી ને ત્યાં તેઓ ઉતર્યા. ઓસમપર જોય છે તો, નબીસાહેબ એકા એકા પાઘડી બાંધે છે. ચારે ભાઈઆ તેને જોઈને ખડીયા કે “હાય! મૂવા! નબીસાહેબ તો અહીંઆ પણ આવી પૂગ્યા છે, ને જરૂર મારી નાખશે, એટલે નહાનવાની તજવીજ કરવા લાગ્યા. આમ તેમ જોયું. તો માતાનું દેવળ દીધું, ત્યાં દોડી ગયા. ને માતાને પગે પડી અરજ કરવા લાગ્યા કે “હે માતાજી! અમે નબીસાહેબની ખડીકથી અમારું વતન મૂકીને નાઠા, ને અત્રે આવ્યા તો અમારા કર્મે અત્રે પણ નબીસાહેબ આવી ઉભા. તેથી નહાસીને જીવ બચાવવા તારે શરણે આવ્યા છીએ.” માતાએ કહ્યું “શરણે આવ્યા તો ભલે, ખડીવાનું કંઈ કારણ નથી. અમે પણ દેવતા અને નબીસાહેબ પણ ફિરસ્તા. માટે દેવતા ને

ફિરસ્તાઓ એકમેકની આજુ લેપે નહિ.” એટલે તેઓ બોલ્યા
 “હે! માતાજી! તમે ઠીક કહો છો, એ બધી વાત ખરી, પણ
 અમને નખીસાહેબની બારે જહીક લાગે છે, માટે અમને ક્યાંક
 પણ સંતાડો” માતાએ તેમની અરજ સ્વીકારી. પોતે ચાકળે ચઢી
 બેઠા. પછી જ્યેષ્ઠ બ્રાતા અસપતને ચાકળા હેઠળ સંતાડ્યો. બીજા
 ગજપતને ચૂડમાં સંતાડ્યો, ત્રીજા નરપતને ઝાડમાં, અને ચોથા
 ભૂપતને કમરમાં સંતાડ્યો. બાકી રહ્યો નોકર માણ તથા તૂંબડાનો
 બાળક. તે બંનેને પોતાની સન્મુખ બેસાડ્યા:—

બેગણ વીધો ઝાડમે,^૧ જ્યો ભવી સમા આધ^૨

જ્યો ચડા આધ ચૂડમે^૩ ચોથો ચાકળે બાંધાધ.^૪

એ રીતે માતાજીએ ચારેને સંતાડ્યા, એટલે નખીસાહેબ
 માતાના મંદિર સન્મુખ આવી ઉભા, ને માતાના દર્શન કર્યા,
 ને એક બીજા મળ્યા. નખીસાહેબે માતાજીને કહ્યું કે “તમારી
 પાસે અમારા ચાર જણા આવ્યા છે તે આપો.” માતાજી બોલ્યા
 કે તેઓ તમારી જહીકે મારી શરણે આવ્યા છે.” એટલે નખીએ
 કહ્યું “એ તો નાહક અમારાથી બીહિ છે. અમે કંઈ તેઓને
 મારવા ચાહતા નથી!” માતાએ કહ્યું “તમે અમને અલય વચન
 આપો, કે તેઓનો વાળ વાંકો નહિ થાય.” નખી બોલ્યા ‘માતાજી’
 એ તે શું બોલ્યા! અમારે ને તમારે કંઈ જુદાઈ નથી. હું તમને
 વચન આપું છું, કે હું તેઓને બિત્રકુલ મારીશ નહિ. એ તો

---

૧ અર્થ-માતાએ એકને ઝાડમાં નાખ્યો, ૨ બીજાને સામા બેસાડ્યા,
 ૩ ત્રીજાને ચૂડમાં નાખ્યો, ૪ ને ચોથાને ચાકળે બાંધ્યા. વીધો-નાખ્યો
 સમા-સામે. આધ-માતા.

મારા કાકા અયુસામના દીકરા થાય છે, ને મહારાથી છાના ન્હાસી નિકળ્યા છે, માટે તેઓની ભાળ કાઢવા આવ્યો છું, કે એ સુખી છે કે દુઃખી, તો પછી હું તેમને માફ તે કેમ? હું તો ઉલટી તેઓને દુઆ આપીશ.” માતાજીને ભરેસો આવ્યો ને બોલ્યા “હવે તમે ભલે તમારે આસને સુખેથી સીધાવો, એમને હું તમારી પાસે મોકલી આપું છું.” એ સાંભળી નખીસાહેબ ચાલી નિકળ્યા, ને માતાજીએ ચારે ભાઈઓને બહાર કાઢીને કહ્યું કે “હવે તમે નખીસાહેબની બિલકુલ ધાસ્તિ રાખો નહિ. મારા કહેવાથી તમે તેની પાસે જઈ સત્તામ કરો.” તેઓ કહેવા લાગ્યા “માતાજી! અમને નખી પાસે મોકલો નહિ. એ અમને જરૂર મારી નાખશે.” માતાજી કહે “તમે ફિકર કરો નહિ. મેં વચન લીધું છે. મારા શુકનથી તમે નખી પાસે જાઓ. તમારા વાળને આંચ સરખી આવવા નહિ દઉં, અને નખી સાહેબ તો તમને સામીદુઆ આપશે, જેથી તંમાઈ કલ્યાણ થશે, અને તમારો દિવસ ચઢતો થશે. તમે આગળ જતાં મુલકના ધણી થશો.” એટલે તેઓ પુનઃ બોલ્યા “અમે જે કારણે ન્હાસી નિકળ્યા છીએ તે સાંભળો. નખીસાહેબ અમોને પોતાના દીનમાં લેવા માગે છે, ને તેને કલમે ભરવા કહે છે. તેની અમોએ ના પાડવાથી, અમને મારવા ચાહે છે, ને પરાણે કલમે ભરાવવા માગે છે. માટે તમારે શરણે ન્હાસી આવ્યા છીએ.” માતાજી બોલ્યા “નખીસાહેબ તમને પરાણે કલમે ભરાવશે નહિ. એ તો તમારી ખુશીની વાત છે. માફ વચન રાખશો તો રાજપદ્વી પામશો, અને તે રાજ્ય

તમને કાયમનું મળશે. કોઈ દિવસ જશે નહિ. ” આવા ખુલાસાથી બધાઓએ માતાની આજ્ઞા માની, એટલે માતાએ તેમની પૂઠ થાપડી, અને માણ કુરેશીની લલામણ માતાજીએ નરપતને કરી:—

મેરૈયા વંશ કેમ થયા?

માતા બોલ્યા કે “ માણે મારી ચાકરી બહુ કરી છે, અને એ તો મારો મેરૈયો છે. અને તેને તું નિભાવજે, ને તેને મેરૈયો બનાવ્યો છે, અને મારા હુકમથી તેના વંશજો પણ જે થશે, તેને મેરૈયાની છાપ લાગશે, માટે એ માણ મેરૈયાને મુકી દેતા નહિ, તે નરપતે કબૂલ રાખ્યું.”

સમા તથા તુમેર રજપૂતો કેમ થયા?

પછી એ ચારે ભાઈઓએ માતાજીને પૂછ્યું “ આ તૂંબડાંમાંથી નિકળેલો છોકરો કોણ છે! ” માતાજીએ તેનું નામ પૂછતાં તેઓએ કહ્યું “ માતાજી! અમને તો દરિયામાંથી તૂંબડું મળ્યું. તેમાંથી એ નિકળ્યો, એટલે તેને અમે તુમેર કહી બોલાવીએ છીએ. હવે તમારો ફરમાન હોય તેમ કરીએ. ” ત્યારે માતાજી બોલ્યા “ તુમેર તો એની જાત કહેવાશે, બાકી એનું નામ તો સામુર રાખજો. અને તે આજથી દેવીપુત્ર કહેવાશે, અને તમારા વંશજો જે થશે તે સમા કહેવાશે. અને માણ મેરૈયાને, તથા સામુરને, તથા તેઓના વંશજોને ચાકર તરીકે બોલાવતા નહિ. એ આજથી તમારા માંગણ છે. તેને તમે વંશ પરંપરા નિભાવજો, હું તમારા ઉપર તુખ્માન છું. એટલું

કહી છએ જણાની માતાજીએ પુનઃ પૂઠ થાપડી કહ્યું “હવે તમે સુખેથી નખી પાસે જાઓ.” પછી છએ જણુ જ્યાં નખીસાહેબ હતા ત્યાં જહીતા જહીતા ગયા, ને છેટે ઉભા, એટલે નખીસાહેબે તેમને પુછ્યું કે “તમે શું કરવા મારાથી બીહો છો, બેલાશક મારી પાસે ચાલ્યા આવો, અમે તમારું નામ લેશું નહિ. તમે માતાને શરણે આવ્યા છો, તો અમે તો તમને દુઆ આપશું.” એટલે તેઓ પાસે આવ્યા, ને તેની પાસે બેઠા. તેમને નખીસાહેબે કહ્યું “સાંભળો! જેટલી રૈયત છે તે સર્વેએ ખુદાના ફરમાનને માન આપી મને કલમો ભર્યો છે, માટે તમારે પણ કલમો ભરવો જોઈએ:—

સમા અચો સામુઓ, રખો નખી અડાનીથ,
 *અચી રવીઓ તે સથ, *જકી કલમું તાં *ચયે પકુલુપમે*
 સમા અચી સભા ઉલથા, હથ કમાનીચે લીમથા,
 નાઉ અચી નખી કમથા, હિં સમે, જા પુરા પરહયા.

એ રીતે જ્યારે નખીસાહેબની સામા આવી બેઠા તે દિવસથી સમા રજપૂતો કહેવાયા. કલમો ભરવા બાબત ત્રણુ ભાઈ બોલ્યા જે “અમારા બાવા અબુસામે કલમો ભર્યો નથી તો અમે કેમ ભરીએ.” નખીસાહેબ તો મોટા સામર્થવાન છે, તે ત્રણુ ભાઈઓના દિલની વાત જાણી ગયા કે આ ત્રણુ ભાઈઓ તો કલમો ભરશે નહિ, પણ મોટા ભાઈ અસપતની

---

* પહેલી બે લીટીનો અર્થ—હું સમા રજપૂતો તમે સામા આવો, નખીની આડ રાખો, જેના દિલમાં કલમો ભરવાનો વિચાર હોય તે આવી સાથમાં બેસો. બીજી બે લીટીનો અર્થ બેસતો નથી. ૧ અચી-આવી રવીઓ-બેસો ૩ જકી-જેને ૪ ચયે-કહેવું ૫ કુલુપમે-દિલમાં.

મરજી છે, એવું બાણી તેને પૂછ્યું “ કેમ! અસપત! તારો શું વિચાર છે? તું કલમો ભરીશને? તો હું ખુદાની બંદગી કરી તને માગી મુલકનો ખાદશાહ બનાવી દઈશ.”

અસપત “ભરઉ કલમું, ગીન નળી અજિબાઇ,
જા “તોકે જગદા પાદશાહી, મૌલેશા ૧૦ મંગી ડીઆં.”

એટલે અસપતે તો કબૂલ કર્યું, ને નળીસાહેબને કલમો ભર્યો, ને મુસલમીન દીન અંગીકાર કર્યો, ને નળીસાહેબે અસપતની પૂંઠ તાપડી કહ્યું “ બચ્યા તું સર્વેનો સરદાર થશે.”

અસપત ભર્યો કલમું, સ એ નળી અજિબાઇ,
૧૧ તડે મુલક પાદશાહી, મૌલેશા મંગી ડીને ૧૨

જામનો ખિતાબ કેમ મળ્યો?

આ ત્રણે ભાઈઓએ વિચાર કર્યો જે અસપત તો મુસલમીન ધર્મી થયો, પણ આપણે તો થવું નથી. પણ માતાએ કહ્યું છે જે નળીની તાબેદારી ઉપાડશે તો ભલું થશે, ને પૂજા મારી કરજો, એટલે નળીની તાબેદારી ઉપાડવા અરજ કરી. નળીસાહેબ બોલ્યા જે તમે અમારું માન રાખી અમારી તાબેદારી ઉપાડવા માગો છો, તો ખુદા પાસે માગીને તમને દેશના ધણી બનાવીશ. પણ અસપતે ધણીના ફરમાનને માન આપી કલમો ભર્યો છે, માટે તેની હકુમત સૌથી શ્રેષ્ઠ થશે, તેની તાબેદારી હેઠળ તમે રહેશો. અસપતના વંશજો

---

૬ ભરઉ-ભર્યો ૭ ગીનલે “ જા, હું ખોદા પાસે માંગીને જગતની ખાદશાહી આપું છું ” ૮ તોકે-તને ૯ મૌલેશા-ખોદા ૧૦ મંગી-માગીને ડીઆં-આપું. ૧૧ તડે-ત્યારે ૧૨ ડીને-આપી.

દિલ્હીપતિ થશે, ને મહા પ્રતાપી થશે, ભૂપત કાચ્છામાં જેસલમીરનું રાજ્ય કરશે, ને અસપત તો મારો જીગરબન છે, તેને અમારી લેળા તેડી જઈશું, નરપત ગીજનીમાં રાજ્ય કરશે, ને ગજપત સોરઠનું રાજ્ય કરશે, અને તમારા ત્રણે ભાઈઓના વંશને કચ્છ રાજ્યના ધણી થશે, એવી મારી દુઆ છે:—

અસપત જા દિલિઅ રાજ્યો, નરપત જા નગરમેર,
ગજપત જા ગિરનાર ડ વાસીદા, ભૂપત જા જેસલમીર.

એ પ્રમાણે નબીસાહેબે દુઆ એ ત્રણેને આપી, જામનો એલકાબ આપ્યો, ત્યારથી તેના વંશને પણ જન્મ કહેવાયા.

હવે માણુ તથા તુમેરનું શું કરવું, તો માણુ બોલ્યો જે મારે તો મિસરસામમાં નરપત સાથે મોહબત છે, માટે આપણે નરપત લેળા રહીશું, બાકી રહ્યો તુમેર. તે તો ચારેને સરખો છે. તેનો એવો ઠરાવ થયો કે, જે ભાઈ સોનાભારેભાર તોળીને તેને રાખે તેનો એ દીકરો થાય. સોનું તો કેમ પાસે નહોતું. પરંતુ નરપત મિસરથી સોનાની એક ચકી સાથે હોડીમાં બેઠો હતો, તેણે ભારેભાર તુમેરને તોળી લીધો:—

બાબલ ચડી ઠસતો, માણુ મંગણે હાર,
બયો સમે સોન ભાર, તુમેર તોરે રખીઓ.

એ રીતે માણુ તથા તુમેર નરપતના થયા. અને નબીસાહેબ અસપતને પોતાની સાથે મિસર તેડી ગયા, અને ત્રણે ભાઈઓ તેનાથી બૂઠા પડ્યા. તુમેરે નરપતને કહ્યું, તમે

માતાનું વચન માન્યું, ને નળીસાહેબની દુવા છે, તો આપણે
જ્યાં જશું ત્યાં સુખી થઈશું.

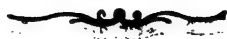
ત્રીઓ સોન તોરીઓ,^૩ તો તોરીઓ તુમેર,
૪ થીંધે ૫ થધા પેર, ૬ મુખ વસને સામજ.

એવી રીતે જાદા પડી ચાલ્યા, ને નરપત લેળા સામુર
તથા માણુ બે જણા છે:—

સામુ ને સામુર, મંગણું નીંગઓ માણુ,
હિંસમે જરે આણુ, સાથ સ ભાઈ નીંગઓ.

નરપત કાબૂલ તરફ ગયો, ગજપત નળીસાહેબના
હુકમ પ્રમાણે સોરઠ ગયો, ને તેના વંશજોએ બુનાગઢમાં
રાજ્ય કર્યું. તેના વંશમાં વીરમનો દીકરો જે જખરાનો પોત્રો
રા' ખેંગાર મોટો પ્રતાપી ને હાતાર થઈ ગયો, તે રા' ખેંગાર
ને રાણકદેવીની વાર્તા મશહુર છે.

•

૩ તોરીઓ-તોળીઓ. ૪ થીંધે-યરો. ૫ થધાપેર-ઠંડા પહોર થરો ત્યારે
૬ મુખેથી વસરો એટલે રહેરો. સિંધી ને કચ્છી ભાષા એકત્ર હોવાથી, અને
ફિંધિ ભાષાથી અજ્ઞાન હોવાથી અર્થ બરાબર બેસતા નથી. તો પણ કચ્છી
ભાષાના જ્ઞાનને લીધે આટલો પણ અર્થ બેસાડી શક્યો છું.

રા' ખેંગાર અને રાણી સોરઠ.

માવંશના રજપૂતોમાં જે અબુસામ થઈ ગયા, તેને ચાર પુત્રો થયા. અસપત, ગજપત, નરપત, અને ભૂપાર. એ ચાર ભાઈઓમાં અસપત મુસલમાન ધર્મી થયો, ને નખી ખેંગારનો અનુયાયી થયો, જેના ફરમાનથી તેના વંશજોએ દિલ્હીમાં રાજ્ય કર્યું. ભૂપતના વંશજોએ જેસલમીરમાં રાજ્ય કર્યું. અસપત મિસર ગયો. અને નરપત કાબૂલ ગયો. ગજપતના વંશજોએ સોરઠમાં રાજ્ય કર્યું. તેના વંશમાં વીરમનો દીકરો અને જખરાનો પોત્રો રા' ખેંગાર મ્હોઠો પ્રતાપી હાતાર થઈ ગયો. તે રા' ખેંગાર અને રાણી સોરઠ વિષેનો રસિક ઇતિહાસ વાચકવૃન્દને વાર્તાના વિનોદ સાથે, પ્રાચીન તવારીખનો પૂર્ણ પરિચય કરાવશે.

સિંહલદ્વીપમાં ભોજ પરમાર રાજ્ય કરતો હતો. તેને એકે કંઈ અંતતિ નહોતી, ને કેટલેક કાળે તેની પત્નીને એક પુત્રી અમતરી તેનું નામ સોરઠ પાડ્યું. આ પુત્રી મૂઘલ સમ્રાટમાં જન્મેલી હોવાથી, ભેષીઓએ તેના જન્માક્ષર બેધને કહ્યું કે “એ પુત્રીનું મોઢું તેના પિતાએ ભેવું નહિ. એના મૂઠા એવા ખરાબ છે કે, જો કદાચ મોઢું તેનું ભેચ તે પિતાનું રાજ્ય જાય.” ત્યારે રાજા ભોજે ભેષીઓને પૂછ્યું કે “એ કુંવરીને ત્યારે મારે શું કરવું?” જવાબમાં બેયોતિષી-

એએ કહ્યું કે, તે કુંવરીને એક પેટીમાં ઘાલીને, ઉપર હવા જવાને કાણા કરીને, પેટી દરિઆમાં તરતી મૂકી દો. એ બાળકીનું આયુષ્ય ઘણું જ દીર્ઘ છે, એટલે મરવાની તો નથીજ. જેને હાથ પડશે તે પાળી પોષી માટી કરશે.” ભોજરાજએ ભેષીઓના કહેવા પ્રમાણે કુંવરીને પેટીમાં ઘાલી, પાણી પ્રવેશ ન થાય તેમ હવાના છિદ્રે રાખી, પેટી બંધ કરી, પેટીને દરિઆમાં તરતી મુકી દીધી. કુંવરીનાં ગળામાં એક ચિઠ્ઠી બાંધી તેમાં નીચે પ્રમાણે દુહા લખ્યો:—

ચોખી જાત પરમાર, સોરઠ સિહલદ્વીપકી,
નારી સમુદ્ર પાર, બેટી ગળ ભોજકી.

હવે રમશામમાં એક એએ કુંભાર રહેતો હતો, તે મ્હોટો ધનાઢય વેપારી હતો. તેનું નામ રતનશાહ પારેખ હતું. તે આ વખતે પોતાના વહાણો ભરી સફર કરવા નિકળ્યો છે. તેના માણસોએ આ પેટી તરતી આવતી દીઠી. ખારવાઓએ તે વિષેની બાણી પોતાના ધણીને કરી. રતનશાહે તેઓને પેટી લાવવા કહ્યું. ત્યારે તેઓએ કહ્યું. “આપના કહેવા મુજબ પેટી તો લાવશું, પણ તે પેટીનો હક અમારો થશે.” ત્યારે રતન પારેખ બોલ્યા “પેટી ભલે તમારી, પણ પેટીની અંદરની ચીજ મ્હારી” એવી સરતે બલાસીઓએ મછવે પેટી તરફ છાડ્યો, ને પાસે જઈ પેટી પકડી લીધી, અને તે લાવીને રતનશાને આપી. રતનશાએ ઉઘાડી બેઠ, તો તેમાં એક તુર્તની જન્મેલી બાળકી દીઠી, ને પોતે બહુજ ખુશી થયો, ને વહાણો પાછા વાળવાનો તાબડોતોમ હુકમ કર્યો, કે ચેર ચાલો.

વહાણુ પાછા વળ્યાં ને રૂમ ઉપર મુજરો કર્યો. રતનશાએ કુંવરીની ડોકમાં એક ચિહ્ન જોઈ, તે તેણે છોડીને વાંચી જોઈ, તેમાં ઉપરોક્ત દુહો માલમ પડ્યો. એ વાંચી રતનશા પારેખના હરખનો તો પારજ રહ્યો નહિ, અને મનમાં કહેવા લાગ્યો કે મહારે બેર સંતતિ નથી, તો આ સંતતિ મને પરમાત્માએજ મોકલી આપી, એવું વિચારી કુદરતની અકળ કળાને ખ્યાલ કરતો મનમાં કહેવા લાગ્યો કે “જેને રામ રાખે તેને કોણ મારે” ! વહાણુમાંથી ઉતરી પોતાને બેર ગયો, ને પોતાની સ્ત્રીને કહેવા લાગ્યો કે “તૂં નાહીધોઈને તૈયાર થા, ને પછી આ કુંવરીને ધવરાવ.” ત્યારે તે બોલી “કંઈ ગાંડા થયા છો કે શું ! મને ધાવણુ તે ક્યાંથી આવે, હોય તો આવેને ?” એટલે રતનશા પારેખ બોલ્યા જે “આપણુને આ વીઆ દરિઆમાંથી પરમેશ્વરે આપ્યું છે, તો ધાવણુ પણ તને તેજ દ્વાતાર આપશે.” ધણીની આજ્ઞા પ્રમાણે તેની સ્ત્રીએ તો નાહી-ધોઈ, શુદ્ધ પવિત્ર મને ઇશ્વરની સ્તુતિ કરી, અને બાળકીને બોળામાં લઈને જેવી તેના મોઢામાં પોતાની ધાઈ આપે છે, કે તેને ધાવણુ આપ્યું. એ રીતે કુંવરીને દરરોજ ધવડાવે, કુંવરી રાતદિન મહોટી થઈ ત્યારે કુંવરીનું નામ સોરઠ પાડ્યું.

એક દિને સોરઠ કુંવરી પોતાના પિતાને કહેવા લાગી કે “પિતાશ્રી ! મહારે હવે સમુદ્રનું હરહંમેશ આરાધન કરવું છે, તો આજ્ઞા આપો તો પૂજા કરું.” પિતાએ સુખેથી પૂજા કરવાની આજ્ઞા આપી. પૂજાની સામગ્રી લઈ સાહેલીઓ સંગ દરરોજ સમુદ્રની પૂજા કરવા જાય. પણ કુંવરી સોરઠના મુખાવિન્દની

અનુપમ લાવણ્યતા, તથા છગ્રા, તેમજ ચૌવનદ્વારમાં પ્રવેશ થયેલી તેની ખિલતી કળીના સર્વાંગ સુંદર ઘાટની ઘટનાને, અનિમિષ નેત્રોથી નિસ્તબ્ધ ઉભા રહી, રસ્તામાં લોકોનાં ટોળેટોળાં જોવા લાગ્યા. કેટલાએક તે સોળે શૃંગારથી સજ્જ થયેલી સૌન્દર્યવતી સોરઠની પાછળ પાછળ ચાલવા માંડ્યા, અને રસ્તામાં ચાલવાને પણ માર્ગ મળે નહિ, એટલી ગડદી થઈ હતી. આ દેખાવ રતનશાના જોવામાં પોતાની મેડી ઉપરથી આંચો, અને તેના મનમાં થયું કે આ વાત સારી નહિ, તે માટે કંઈ પણ બંદોબસ્ત કરવો જરૂરનો છે. જ્યારે સોરઠ દરિયાની પૂજા કરી આવી ત્યારે બાપાએ કહ્યું “બેટા! ત્યારે આવી રીતે બહાર નિકળવું નહિ.” સોરઠ બોલી “હા બાપા! આપનું કહેવું તદ્દન યથાર્થ છે, પરંતુ મહારે રતનાકરપૂજન કર્યા વગર ચાલે તેમ નથી. મેં નિયમ લીધો છે, અને તે મહારાથી છૂટે તેમ નથી.” પિતાએ કહ્યું “તેની તું ફિકર કરીશ નહિ-હું તેની તજવીજ કરું છું.” પછી સલાટોને બોલાવીને પોતાના ઘરમાં એક ભોંયડું બોલાવવા માંડ્યું. તે સમુદ્રના કિનારાની ભેખડમાં જઈને ફેાડ્યું. ત્યાં એક બારી મુકી. એ રીતે ભોંયડું તૈયાર કરાવ્યું, અને તે માર્ગે દરરોજ સોરઠ કુંવરી પોતાની સાહેલીઓને લઈ સમુદ્ર પૂજા કરવા જાય. એમ કરતાં કરતાં એક દિવસ દરિયાનો અબળચિ ભાટ નામે મેણુ ભાટે, દરિયા કિનારે આવી, દરિયાની કીર્તિ ગાવા માંડી, અને તેજ વખતે સોરઠ કુંવરીએ પણ ભોંયરાની બારી ઉઘાડી, ને બહાર આવી, સમુદ્ર કાંઠે આવી ઉભી. આ વખતે માત્ર અરૂણોદય થયો હતો,

ને બારીમાંથી જેવી સોરઠ નિકળી, તેવી તેના ઉપર સૂર્ય નારા-
યણનો પ્રકાશ પડતાં, મેણ ભાટની નજર સુંદર સોરઠ પર પડી.
મેણ ભાટને જોયો એટલે કુંવરીએ જલદી જલદી પૂજા કરી
દીધી, અને ત્વરિત ગતિએ પાછી વળી, બારીમાં પેસી તે બંધ
કરી દીધી. મેણ ભાટ સોરઠને જોઈ સ્તબ્ધ થઈ ગયો ને પાછળ
જોઈને મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો, જે આ ઉબસ પાછો આજ
બારીમાં સમાઈ ગયો તેનું કારણ શું? એમ ધારી બારી
પાસે જઈ બારણાને હાથ મુકતાંને વાર તે ઉઘડી ગયું, હવે
સોરઠ જે ઉતાવળે ચાલી ગઈ, તે માંહેલી કોરથી સાંકળ દેતાં
વિસરી ગઈ, અને મેણ બારોટે હાથ મુક્યો તેના જોરથી બારી
ઉઘડી ગઈ. મેણ ભાટ પણ ભોંયરામાં ચાલતો ચાલતો રતનશાહ
પારેખના મહેલમાં નિકળ્યો. ત્યાં જઈને જોય છે તો રતનશાહ
પારેખ બેઠા છે. પારેખે તેને જોઈને પૂછ્યું કે બારોટ! આ
માર્ગથી તમે કેમ આવ્યા? અને આગમનનું પ્રયોજન શું છે
તે પુછ્યું. બારોટે જવાબ આપ્યો “આ માર્ગની મહેનેતો ખબ-
રજ નહોતી, પરંતુ આજ સવારના હું સમુદ્રની આરાધના કરતો
હતો, ત્યારે આ ભોંયરામાંથી ઉબસ-પ્રકાશ થયો, એટલે હું
ભોંયરાના મુખદ્વાર આગળ આવ્યો. એટલામાં પ્રકાશ પુનઃ
ભોંયરામાંજ સમાઈ ગયો, ત્યારે મને અચંબો થયો કે આ તે
શું? વળી બારીને હાથ મુકતાં તે પણ ઉઘડી ગઈ, એટલે
તેમાં હું પેઠો, અને અત્રે આવી નિકળ્યો. અમારી આમ બાબત
છે. એ પ્રકાશ શેનો હતો તે કૃપા કરીને સમજાવશો તો મહે-
રબાની થશે.” ત્યારે રતનશાહ પારેખ બોલ્યા “એ તો મહારી

પુત્રી નિત્ય નિયમાર્થ સમુદ્ર પૂજાએ એ માર્ગે જાય છે, તે ખીજું કોઈ નહિ પણ મહારી બહાલી પુત્રી સોરઠ, સમજ્યાને” એટલું કહી કુંવરીને ઘરમાંથી તોડાવી. રતનશાહ પારેખની સ્ત્રીએ, સોરઠનું માથું હોળી, રત્નાભૂષણના સોળે શૃંગાર સજ્જત અમૂલ્ય વસ્ત્રો પહેરાવી. રાજરીતે દરબારમાં જ્યાં તેના પિતા બિરાજ્યા હતા, તેની પાસે મોકલાવી. તેના પિતાએ પોતાની સમીપ કોચ ઉપર તેને બેસાડી. તેને જોઈને મેણુ ભાટ પણ મંથરની લીલાની પ્રશંસા કરવા લાગ્યો:—

મીડા બેઠે બાપ, પાસે પે બેઆરૈ,

પાસા પુનમચંદ્ર જીઅ, કર અંબર પેઓ ઓણ.*

બાઈનું અલૌકિક સ્વર્ગીય સુંદર સ્વરૂપ જોઈ, મેણુ ભાટ મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો, “અહાહા! આ કુંવરી રત્ન તો રાજધિરાજને લાયકનું છે. બાકી જો રતનશાહ પારેખ પોતાની જ્ઞાતિમાં એને વરાવશે તો તો કાગડો દહીયડું લઈ જશે. માટે જીવ! એને લાયક કોઈ યોગ્ય રાજેન્દ્ર ખોળી કાઢું, ને પછી રતનશાહને કહું” એમ વિચારી મેણુ ખારોટે રતનશાહની તથા કુંવરીની પ્રશંસાના દુહા કહી સંભળાવ્યા, ને થોડી વારે ત્યાંથી ઉઠી ચાલ્યા, અને પાટણ આવ્યો. ત્યાં તે વખતે સિદ્ધરાજ જેસિંગ રાજ્ય કરે છે. તે રાજાનો રાજ મહોટો નરેશ છે, તેને જોઈને મળવું તો ખરું. એમ ધારી દરબારમાં જવા તૈયાર થયો. જેવો દોઢી ઉપર ચઢવા જાય છે તેવો દરવાને ખારોટેને

* અર્થ:—બાઈની સાથે બાપ બેઠા. કુંવરીને પાસે બેસાડી, તે પુનમના ચંદ્ર જેવી હતી, અને ઓઢણી અંબરની પહેરી હતી.

મના કરી અટકાવ્યો. “ખબરદાર! અંદર જવાનો હુકમ નથી” ખારોટ કહે “મારે રા'નું પંડનું કામ છે.” દરવાન કહે “રાજા તને હમણા નહિ મળે, કારણ રાજા પોતાની સાત વીસો (૧૪૦) સાહેલીઓ સાથે વિહાર કરે છે, અને એટલો બધો વિહાર કરે છે કે બાર મહિનેજ બહાર નિકળે છે, ત્યારે ફક્ત એકજ દિવસ દરબારમાં કચેરી ભરાય છે, તે વખતે તું જો આવે, તો તને મુઝાકાત થાય.” ખારોટ કહે “મારે તો પોતાનું કામ નથી. રાજાના કામ માટે આવ્યો છું. મને જો રાજાજી જોય તો તેજ વખતે બહાર આવીને ઉભા રહે, અને મારું કામ ઘણું ખાનગી છે, તમોને કહેવાય તેમ નથી.” દરવાને જાણ્યું આ તો અગત્યનું કામ છે, તો પછી ધર્મસંકટ આવી પડ્યું છે. ભગવાન જાણે કેવું એ કામ હશે. પણ રજા આપું તો રાજા ગુસ્સે થાય. પણ આગળ હજુ છ દોઢીવાળા છે. આપણે તો આવતાં તેને દીઠો નહોતો, એવો જવાબ આપશું. હાલ તો એને જવા દઈએ, પછી થનાર હશે તે થશે, એમ નિશ્ચય કરી તેને જવાની રજા આપી, એટલે ખારોટ બીજી દોઢીએ પૂગ્યા. ત્યાં પણ તેજ પ્રમાણે તકરાર થતાં, તેણે પણ જવાની રજા આપી, એમ છ દોઢીઓ પસાર કરી સાતમીએ આવ્યો. ૭ મી દોઢીવાળાએ મોટે અવાજે કહ્યું “કોના હુકમથી આ બધી દોઢીઓળંગી આવ્યો? ખબરદાર જો આગળ રૂક્યો છે તો” એમ તેની સાથે ખૂબ રકજક થઈ. ખારોટે જાણી જોઈને મ્હોટા મ્હોટા ઘાંટા પાડ્યા. તે જેસીંગરાજને કાને પડતાં દોઢીપર નજર કરી તો મેણ ખારોટને દીઠો, એટલે ખારોટ “ખમા! ખમા!”

કરીને બોલ્યો અને જેસીંગરાજે તેને ઉપર આવવા દેવાનો ફોદીવાળાને હુકમ કર્યો. બારોટ બોલ્યો:—

માજમી વાલેહ, જા આ ધણું જોયેસે.
હુઓ નકોયસે, સધરાજ જેસંધ સરીખો.*

પછી બારોટ રાજ પાસે આવી બેઠા. તે વખતે રાજ પાસે ત્રણ પાસવાનો બેઠી હતી, તેની સાથે રાજ ચોપટ ખેલતો હતો. રમત ખલાસ થઈ એટલે સિદ્ધરાજે બારોટ સામે જોયું, એટલે બારોટે ક્રૂત પોતાનું માથું ધુણાવ્યું, એટલે રાજના મનમાં આવ્યું કે, આ પાસવાનો બારોટની નજરમાં ન આવી ને માથું ધુણાવ્યું, ને દુહામાં મનેજ વખાણ્યો છે માટે બીજાઓને બોલાવું. એમ જાણીને બાંદીને હુકમ કર્યો, એટલે દાસી બીજા સાહેલીઓને તેડી લાવી. તેની સાથે એક ચોસરની રમત રાજએ ખેલી. રમત ખલાસ થઈ એટલે રાજએ પાછું બારોટ સામે જોયું, ત્યારે પણ બારોટે માથું ધુણાવી દુહો કહ્યો:—

ઓડા આવ્યે ભટ, તો કે જેસંગરાવ પુછાયો,
જેને મથો છોડાયો, તે મેર ચોકટ ‡
ભલો જેસંગરા, તું દુગરયો દહમેં,
પરણીએ કાં ન પદમણી, રાણી સુમં મલા. †

* અર્થ સિદ્ધરાજ જેસંગ સરખો રાજ કોઈ થયો નથી, ને થવાનો પણ નથી.

‡ એનો અર્થ બેસતો નથી † ભલે જેસંગ તે જન્મ લીધો તો પદમણી રાણી તું કાં ન પરણે.

ત્યારે સિદ્ધરાજે કહ્યું જે અમારી રાણીઓ છે, તે સર્વે પદ્મણીઓ છે. મેણુ ભાટ કહે, પદ્મણીની તો પરીક્ષા છે, તે કરી જુઓ તો ખબર પડે. ત્યારે સિદ્ધરાજે કહ્યું કે, પદ્મણીની પરીક્ષા બતાવો. મેણુ ભાટ કહે જે, શાકરતું બુરું મંગાવી સર્વેને ચવરાવો, જેના મોંમાં બુરું પાણી થઇ જાય તે પદ્મણી જાણવી નહિ, પણ જેના મોઢામાંથી લોટ નિકળે, તે ખરી પદ્મણી સમજવી. ત્યારે સિદ્ધરાજે ખારોટના કહેવા પ્રમાણે સર્વેને બોલાવી, બોલ્યો “કેમ ! હવે પારખું દીડું ?” સિદ્ધરાજ બોલ્યો કે “પણ એવી પદ્મણી છે ક્યાં ?” ખારોટ કહે ભર કચેરોમાં કહું. પછી સિદ્ધરાજે કચેરી ભરાવી. કારભારીઓ શિરખંધી મોટમોટા અમલદારોએ આવી સલામ ભરી, નેકી પોકરાઇ, ને મિજલસ ચિકાર થઇ, ત્યારે ખારોટ બોલ્યો. “પદ્મણી પરણવામાં રાજાજી ! ખરચ બહુ મોટો છે. હું જે પદ્મણી કહું છું તે રૂમ ગામમાં છે, તેનો જોગ હું જાઉં તો થાય. પણ તેની સર્વે વ્યવસ્થા ખરાબર થવી જોઇએ. પછી સિદ્ધરાજે ખારોટના કહેવા પ્રમાણે, સર્વ સામાન તૈયાર કરાવી આપ્યો. કોઇ વાતે મણા રાખી નહિ, અને તે સર્વે ખારોટને સુપ્રત કરી રવાના કર્યો. વહાણમાં સર્વે સામાન ગોઠવી, ખારોટને માનપૂર્વક બેસાડી, વહાણ રવાના કર્યું. તે રૂમ ગામ તરફ પ્રયાણ કર્યું. દૈવનું કરવું છે તે, આણી તરફ રતનશા પારેખ પણ પોતાના વહાણોમાં સામન ભરાવી સફરે નિકળ્યા છે, તે રસ્તામાં ખારોટ અને રતનશાહનો સામસામે ભેટો થયો. પણ પ્રથમ તો રતનશાએ બોલ્યું કે, સામેથી વહાણ આવે છે તે

રખેને ખારવટીઆનું હોય, માટે પોતાના વહાણોની તોપો તૈયાર કરાવી, તોપોના ખાલી અવાજે કર્યા. મેણુ ખારોટે બાણ્યું કે આ કોઈ જખરદસ્ત વહાણવટી દેખાય છે, ને જો ઘા કરશે તો આપણે તો માર્યા જઈશું, માટે ખલાસીઓને હુકમ કર્યો કે વહાણ ખારી નાખો, એટલે ખલાસીઓએ વહાણનો સડ ખારી નાખ્યો, અને મછવો તૈયાર કર્યો. તેમાં મેણુ ખારોટ બેસી, સામેથી આવતા વહાણો તરફ ગયા. જ્યારે રતનશા પારેખે મછવો પોતા તરફ આવતો દીઠો ત્યારે તોપના અવાજ કરવા બંધ કર્યા. મછવો પાસે આવ્યો એટલે મેણુ ખારોટે રતનશા પારેખને ઓળખી કાઢ્યા. મછવો વહાણને સોડે આવતાં, ખારોટ વહાણ ઉપર ચઢી ગયા, ને રતનશા પારેખને દુહો કહ્યો :—

ડી તે મોં ડીય થીઆ, ભસે આવે ભટ,

છકી મંગે મંગણા, સે આઈ મુંઈ વટ.^૧

પારેખે કહ્યું તારે જોઈએ તે માગી લે. ખારોટ બોલ્યો જે હું માશું તે તું આપે તો માશું. મારે તો કાંઈ જોઈતું નથી. પણ હું માગીશ તે તું આપીશ, તેમાં તારું રૂડું થશે. અને તારે ચેર રતન છે, તે સોનામાં જડાશે. રતનશા બોલ્યો જે એવું તે રતન મહારી પાસે કયું છે, જે સોનામાં જડાય તેવું છે. ત્યારે ખારોટે કહ્યું જે “હું કુંવરી સોરઠનું સગપણ જોઈ આવ્યો છું.” ત્યારે પારેખે પુછ્યું કયાં સગપણ જોયું છે? જવાબમાં ખારોટે કહ્યું જે “જેવી તારી દીકરી છે, તેવું જ

૧ અર્થ—મને દિવસ પણ થયા. તું ભલે આવ્યો તું જે માગે તે મારી પાસે છે.

એ સગપણ છે. પાટણનો સિદ્ધરાજ જેસંઘ તે સોરઠની જોડ છે, માટેજ મેં અહીં સૂધી આંટો ખાધો છે. રતનશાએ વિચાર્યું, કે હું વચનથી ખંધયો છું, અને એ રાજા પણ કુંવરીને ચોગ્ય છે, માટે ખારોટને ના કહેલી વાજખી નથી. પછી ખારોટને હા પાડી, વહાણો પાછાં ઘર તરફ ફેરવ્યાં. ઘેર આવી સ્ત્રી સાથે સલાહ કરી, કે બાઈ પણ મ્હોટી થઈ છે, અને આ માગું રાજા માટેનું પણ ચોગ્ય છે, એમ એકમત થઈ ખારોટને દૂધ ચોખા ખવડાવ્યા, ને બાઈનું સગપણ કર્યું. પણ એવી સરત કરી કે, સિદ્ધરાજ પરણવા અહીં આવે. તે પણ ખારોટે કબૂલ કર્યું. પક્ષાનાં ઘરેણાં ચડાવ્યા, અમૂલ્ય પોષાકો વગેરે આપી લગ્ન જોવાગયાં. ખાર મહિનામાં લગ્ન લીધાં. પછી ખારોટ ત્યાંથી પાછો પાટણ આવ્યો, ને વિવાહ સોંઠાડ્યા.

હવે આ વખતમાં રા'ખેંગાર જૂનાગઢમાં રાજ્ય કરે છે, ત્યાં તેના હુકમથી એવી ઢાંડી રાજ પીટાય કે, કોઈ ગઢ ગીરનાર પરણાવે એવો છે? આ સવાલ સૌ કોઈ સાંભળી રહે. એટલે રા'ખેંગારે ખીડું ફેરવવા માંડ્યું, તે જ કારડીઆ રજપૂતો, જે મૂળ રૂમ ગામના રહેનારા, રતન પારેખના આકરો હતા, અને તેનાથી રીસાઈને જૂનાગઢ આવ્યા હતા, તે જ જણાઓએ ખીડું ઝડપ્યું. એટલે રા'ખેંગારે તે રજપૂતોને તેડાવીને પૂછ્યું, કે તમે ગઢ ગીરનાર કેવી રીતે પરણાવશો? ત્યારે તેઓ બોલ્યા જે રતન પારેખ રૂમ ગામમાં રહે છે, તેની પુત્રી પન્નણી છે, તેનું સગપણ પાટણના ધણી સિદ્ધરાજ જેસંઘ સાથે થનાર છે. તો એ બાઈને અમે

ઉપાડી લાવીએ તો, પાછળથી ત્રણ પ્રકારની ફેજ ચડી આવશે, ને જળરી લડાઇ થશે, એટલે ગઢ પરણશે. ત્યારે સખેંગારે કહ્યું કે તમે લડે સુખેથી જાઓ, ને તે કુંવરીને લઇ આવો. રજપૂતોને વહાણ તૈયાર કરાવી આપ્યું, સર્વે સામગ્રી ભેઠતી આપી, શિરપાવ આપ્યો, ને તે બંને લાઇઓને વહાણમાં રવાના કર્યા. વહાણ હંકાર્યું, અને તેઓ રૂમ ચૂમ્યા. સમુદ્ર કિનારે ભોંયરા આગળ વાહણે નાંગર કર્યું, ને ત્યાં તેઓ ઉતર્યા. આ વખતે સમુદ્રની પૂજા કરવા સોરઠ કુંવરી આવી હતી. જેવી તે પૂજા કરીને પાછળ વળે છે કે, તે બંને લાઇઓ સોરઠ પાસે જઇને ઉભા. સોરઠે તેમને ઓળખ્યા. એ બંને લાઇઓએ સોરઠને અરજ કરી કે, અમે તમારી પાસે એક કામ અર્થે આવ્યા છીએ. સોરઠે પૂછ્યું તે શું છે, તેના જવાબમાં તેઓ બોલ્યા કે અમારા વહાણમાં અમારો કબીલો છે, તે સ્ત્રીધર્મમાં છે, તેમાં અમે કંઈ સમજતા નથી. ઐરાંઓની વાતો ઐરાં જાણે, માટે તમો કૃપા કરી વહાણમાં આવી નજરે ભેઠ જાઓ તો ઠીક. સોરઠ બોલી એમાં મને શી ખબર પડે. ત્યારે તેઓએ કહ્યું જે તમને ખબર તો નથી, પણ જો તમો એક વાર આવી જાઓ તો પછી કોઇ ડાહી ભોળીને પૂછીને, તે જે કાંઈ ઇલાજ દેખાડે તે કરીએ, કુંવરી બોલી જે મારાથી કેમ અવાય ? તેઓ ઓળખીતા હતા તેથી દરિયાના સોગન દીધા, એટલે તે લાચાર થઇ ગઇ ને પછી વહાણમાં જોવા ગઇ. જેવી કુંવરી વહાણમાં બેઠી તેણે તાબડોતો સંકેત પ્રમાણે વહાણ હંકારી દીધું.

કુંવરી સમુદ્ર પૂજામાંથી ઘણો વખત સૂધી પાછી નહિ
ત્રવાથી પાછળ તેના મા બાપને ભારે ચિન્તા થઈ પડી. તેની
પાછળ બહુજ શેષ કરાવી કે સોરઠ તે ક્યાં ગઈ. પણ કે
પેચરો કંઈજ દીઠામાં આવ્યું નહિ. દુહા:—

જરતે હુઆ ઝાઝ, પેર ન લધો સજણે,
સિંઠ નગર ખુઆ, કબ જાયે વાટ થીઆ. *

આમ બિના બની. રતન પારેખ પણ મુંઝાઈ જવાથી
કોઈની સાથે વાતચિત પણ કરતો નથી.

આણી તરફ વહાણ કુંવરીને લઈને જે હંકાર્યું, તે
કિનારે આવી પૂગ્યું. સોરઠે ઘણા કાલાવાલા કર્યા પણ ફેકડ.
સોરઠને વહાણમાંથી ઉતારી, જૂનાગઢ તે બંને રજપૂતો લઈ
આવ્યા, ને રા' ખેંગાર પાસે લઈ જઈ સલામ કરી. ત્યારે રા'એ
પૂછ્યું કેમ! કામ કરી આવ્યા? ત્યારે રજપૂતોએ જવાબ
આપ્યો કે કામ તો કરી આવ્યા છીએ, પણ હવે વાર લગાડો
મા, ચોરી ફેરા ફેરા તો ફિકર મૂકે. કારણ પછવાડે ફેાજે
આવીજ જાણુજે. એટલે રા' ખેંગારે જોષીઓને બ્રાહ્મણોને
બોલાવીને, ઘડીઆં લગ્ન જોવરાવ્યાં. જ્યોતિષીઓએ કહ્યું કે
લગ્ન તો આજનાંજ રૂઝાં છે. પણ વિદ્વ ઉપજે એવું છે,
માટે તેના નિવારણાર્થે એ કન્યાને સુવર્ણ ભારોભાર તોળાવીને,
એ સોનું જ્યોતિષી બ્રાહ્મણોને આપ્યું. બ્રાહ્મણોને દાન મળ્યું
એટલે તેઓ ચાલતા થયા, ને પાટણ ગયા ને ત્યાં બગીચામાં

* અર્થ—વહાણો મોકલ્યા, પણ પતો લાગ્યો નહ. સરદારને પણ
વાટમાં તપાસ કરાવી.

સોનું એક બીજ વહેંચવા બેઠા. તે વખતે મેણુ ભાટ બાગમાં આવી લાગ્યો ને બ્રાહ્મણો પાસેજ આંચો; તેઓને સોનું વહેંચતા જોઈ તે તેઓને પૂછવા લાગ્યો કે “આ સોનું ક્યાંથી લાવ્યા? તેના જવાબમાં તેઓએ કહ્યું કે અમે જૂનાગઢમાં રા' ખેંગારને પરણાવી આંચા, અને કન્યાની તૂલા કરી, તેણે ભારેભારે સોનું દાનમાં આપ્યું છે તે અમે વહેંચી લઈએ છીએ. મેણુ ભાટે પૂછ્યું કે રા' ખેંગાર કેની દીકરી પરણ્યો! ત્યારે બ્રાહ્મણોએ કહ્યું કે રૂમના રતનશા પારેખની દીકરી સોરઠને પરણ્યો.

આ વર્તમાન સાંભળતાંને વાર બારોટ સ્તબ્ધજ થઈ ગયો, ને મનમાં વિસ્મય પામ્યો કે આ બ્રાહ્મણો તે શું બકે છે? સોરઠની સગાઈ તો અત્રે કરેલી છે, ને હું વિવાહ સોંઠાડવા આંચો છું. ત્યારે બ્રાહ્મણો બોલ્યા, તે વાત તમે જાણો, પણ આ વાત તો તદ્દન ખરી છે; એટલે મેણુ ભાટ તો શરમીન્દો થઈ ગયો, ને મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો જે હવે સિદ્ધરાજને શો જવાબ આપવો! હવે મહારે જીવવું હરામ છે, એમ મનમાં દુઃખ પામી કટારી ખાઈ તુરત મુઓ.

વિક્કી ગાલ સોરઠજીથી, સોચે સચકરે,

હુણી કટારી પેટમે, પેઓ પટ ધરે. §

એવી રીતે બારોટ મેણુ તો મરણ પામ્યા. તે સમાચાર જામના માળીએ આવીને સિદ્ધરાજને કહ્યા, અને સર્વ વાત

---

§ સોરઠની વાત સાંભળી બહુ દિલગીર થયો, ને પેટમાં કટારી મારી જમીન પર ઢળી પડ્યો.

“અથ ધી ધી” માંડી કહી સાંભળાવી, જે સાંભળી સિદ્ધરાજ તો બેહોશ થઈ ગયો, અને ત્રણ દિવસ સૂઈ પ્રાણ કઠ આગળ રૂંધી રહ્યા, ને ત્રીજે દિને સિદ્ધરાજને કંઈક શુદ્ધિ આવી. ત્યારે માણસોએ પૂછ્યું કે આ ઓગિન્તું શું થયું? ત્યારે સિદ્ધરાજ કહે જે થવાનું તે થયું, હવે મહારા પ્રાણ રહેશે નહિ, તેમ જતાં પણ નથી. ઘણો આગ્રહ થવાથી તેણે જવાબ આપ્યો કે મહારા પ્રાણ તો જાય, કે કોઈ મને પાણી આપે જે રા' ખેંગારની અમે ખખર લેશું તો મહારા છૂટકો થાય. એટલે સિદ્ધરાજનો ભત્રીજો ભીમ નામે હતો, તેણે પાણી હાથમાં આપ્યું, ને કહ્યું હવે પ્રાણ મૂકો. રા' ખેંગારની ખખર લેવી મહારે શિર છે, એટલે સિદ્ધરાજે દેહ ત્યાગ કર્યો ને રાજનો આધિકાર ભીમે લીધો. રાજ લીધા પછી ભીમ તો એશઆરામમાં પડ્યો, ને પાણી આપેલું ભૂલી ગયો. જુના સલાહકારોએ તેને ઠપકો આપ્યો; તેઓને ભીમે રજા આપી. ફક્ત ખુશામતીઆઓ તેની પાસે રહ્યા. ભીમની હા એ હા તેઓ કરે, એટલે પ્રજાએ તેનું નામ અનેરો પાડ્યું. ખુશામતીઆઓની સોબતમાં દારૂ પીવા બેસે ત્યારે ભીમ પણ પોતાને અનેરા નામથી બોલે:—

ભલો અનેરા પીએ વજરેસે,

કોઈ ગઢ અંગજીઅ, જીતન મેંજેરા.^૧

૧ અર્થ—અનેરો વજરો સાથે ભલે દારૂ પીએ છે, ને પુછે કે કોઈ ભલે ગઢ અંગજીઅ જેવો જીતે છે?

એવું પૂછે ત્યારે સૌ બોલે જે એવો ગઠ તો કોઈ નથી. એવી રીતે ખુશામતીઆઓની મિજલસ થઈ; અને ખરા જૂના કારભારીઆ હતા, તે ચીડાઈને અનેરા પાસે ગયા, ત્યાં જોય છે તો અનેરા પોતે દારૂ પીએ છે, ને ઉપર લખ્યો દુહો બોલ્યો. એટલે જૂના કારભારીઓ બોલ્યા:—

તોહા વિના વિગરો, ને તોહા સૂરત જાણ,
ગ્યાની ગિરનાર મં, ત્યા કુડા અં કે કાણ.

અનેરાએ પૂછ્યું તમે કોણ છો? તેના જવાબમાં તેઓએ બોલ્યા, “અમે તારા જુના કારભારીઓ છીએ, અને તને યાદ આપવા આવ્યા છીએ, કે રા' ખેંગાર જે સિદ્ધરાજની કીધેલી સગાઈ પરણી ગયો, ને સિદ્ધરાજની દેહ છૂટી, તે માટે તેં પાણી આપ્યું છે, તે તૂં તદ્દન ભૂંડી ગયો છે, તે યાદ કર.” ત્યારે અનેરાને ભાન આવ્યું, અને ખુશામતીઆઓને રજા આપી, અને જૂના કારભારીઓને પાછા પોતાની પાસે રાખી કહ્યું, કે ફ્રાજ તૈયાર કરાવો, ને એક કાસદની જોડી સિંહલદ્વીપ મોકલી સર્વ હેવાલ લખી મોકલ્યો, જે ફ્રાજ લઈને આવો. બીજી એક જોડી રતનશા પારેખ તરફ મોકલીને તેને પણ મદદમાં ફ્રાજ લાવવાનું લખ્યું. એ રીતે બે જોડી કાસદની રવાના કરી, અને પાટણથી ફ્રાજ તૈયાર કરાવી કૂચ કરી, જૂનાગઢ આવી મુકામ કર્યો. થોડા દિવસ તો કંઈ થયું નહિ. ગઠમાંથી જે માણસ નિકળે તેને ફ્રાજના માણસોએ લૂંટવા માંડ્યા, ત્યારે તેમણે દરવાજામાં દાકર નામના દરવાજાને ફરિયાદ કરી. રા' ખેંગાર તો સોરઠને પરણી

એશઆરામમાં પડ્યા, તે બહાર નિકળતાજ નથી. જ્યારે પરણે ત્યારે સોરઠે જોશીઓને પૂછ્યું, કે રા' ખેંગારનું આયુષ્ય કેટલું. તો કહે ૧૫૦ વર્ષનું રા' ખેંગારનું આયુષ્ય છે. પણ માગણ લોકોનો ભય ભારે છે? તેથી સોરઠે દાકર દરવાનને એવી આજ્ઞા આપી હતી કે જે માગણ લોકો આવે તેને તું ત્યાંજ આપતો જજે. દરબારને મોઢે થવા દેતો નહિ. રૂપીઓ માંગે તો બે રૂપિયા આપવા, એવો સદર હુકમ કર્યો હતો. જ્યારે લૂટાયલા માણસોની ફરિયાદ આવી ત્યારે દાકરે જણ્યું કે આ વાત તો રા' ખેંગારને કહ્યા વગર છૂટકો નથી. એમ ત્રિચારી રા' ખેંગારને સર્વે વાત જાહેર કરી. ત્યારે ખેંગાર બોલ્યા:—

કકો નાવી આવ્યો, કકો સોદાગર શેઠ, એટલે દાકર બોલ્યો—
ચડી અનેરા હેત, તો ગઢ ગિનણ આયા.^૨

આ ખબર સાંભળતાં ને વાર રા' ખેંગારે નવ સોરઠમાં સાંઢડી સ્વારો મોકલી, ફોજો તેડાવી, ને હુકમ કર્યો કે આપણી બે જખરસ્ત તોપો છે, તેમાંની એક તોપમાં ગર્ભછાંટ ભરી, અવાજ કરો. તેમ કર્યું અને મુજરો લશ્કર ઉપર રાખ્યો. એ તોપો નખીશાની હતી. એ તોપોના અવાજથી ફોજમાં માણસોનું અર્ધું નુકસાન થયું, ને તોપ હતી તે દરીયામાં ગઈ. ફોજવાળાથી તાપ ઝડાણો નહિ. તોપના એક ખારમાં તો અર્ધું લશ્કર ઉડી ગયું, અને જો બીજો અવાજ થશે તો શું

---

૨ એવો કોણ હજમ આવ્યો છે, કોણ સોદાગર આવ્યો છે, કે મઢ છતવા આવ્યો છે

હુલ થશે એમ મલગટ ફેલાતાં, ત્યાંથી એસમનો ડુંગર છે તેની આડમાં ડુંગર પછવાડે ફેાજે જઇને મૂકામ કર્યો. જ્યારે કંઈ ઇલાજ ચાલ્યો નહિ, ત્યારે અનેરાએ કહ્યું જે મેં સિદ્ધ-જાજને પાણી આપ્યું છે ને મહારાથી કંઈ થતું નથી, તો હવે હું મોઢું શું દેખાડું? માટે ખાવો થઈ ચાલી નિકળું. ત્યારે માણસોએ કહ્યું, જે આપણે તો તોપની બહીકથી અત્રે નહાસી આવ્યા છીએ, તેને બાર માસ તો થઈ ગયા, ને મુંઝવણ આવે ઉપાય કરવો, ને જો પછી ન બને તો આપણે શો ઇલાજ. પછી ખબર કઢાવી કે ફેાજ કેટલી છે ને ડુંગર કેટલો છે. કોઈ જગાથી ચડાઈ થાય તેવું છે કે નહિ. એવા મતલબથી કાસદ “વાવશું” ને મોકલ્યો. વાવશું બધું જોઈ આવી કહેવા લાગ્યો, જે ડુંગર ઉપર ચડાઈ થાય તેમ નથી, બાકી લશ્કરના સમાચાર સાંભળો.

એકાંતેસો હાથીઓ, ઘોડા ઘણે હજાર,
ગઠ આરોતીય જે ફરે, તે જો અંત ન પાર.

અર્થ—૭૧૦૦ હાથી અને હજારો ઘોડા છે ને ઝઢની આસપાસ ફરે છે તેનો તો પારજ નથી.

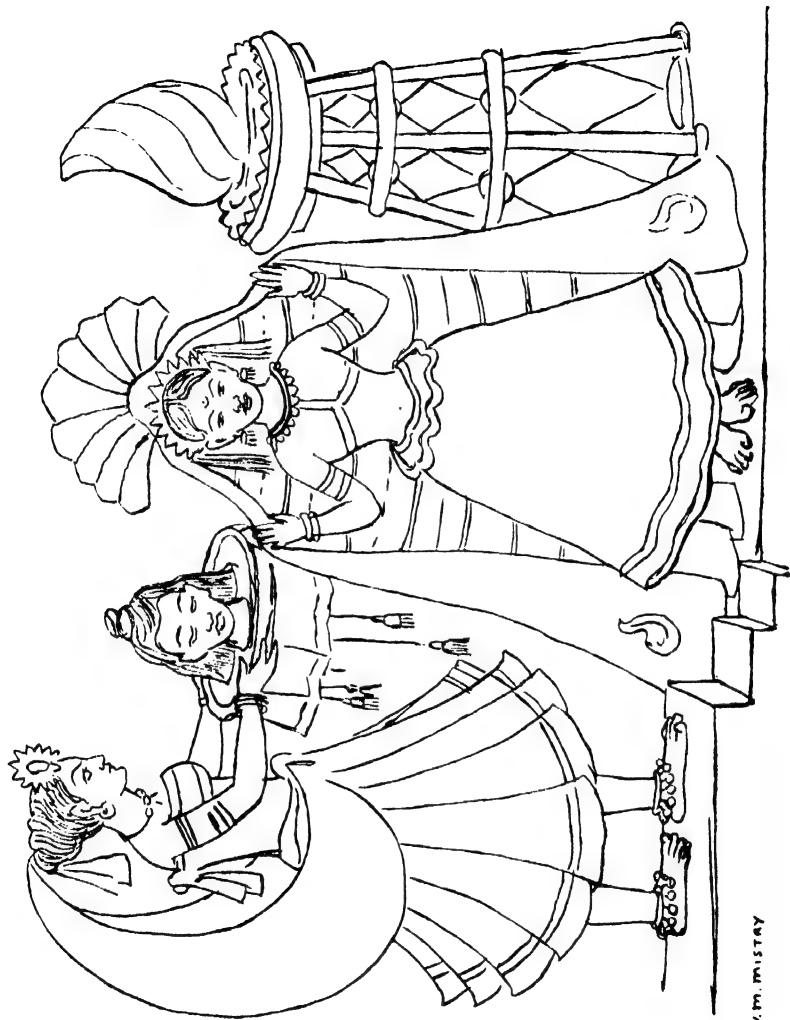
આ વર્તમાનથી કારભારીઓ વિચારમાં પડ્યા, જોશીઓને પૂછવા બેઠા કે, રા' ખેંગાર સાથે લડાઈમાં જીત કેમ મળે, તેનો ઉપાય બતાવો. ત્યારે જોષીઓએ કહ્યું કે તેને માગણુ લોકોથી પરાભ્ય છે. બીજો કોઈ ઇલાજ નથી. એટલે વિચાર કર્યો કે માગણુ લોકોને મોકલવા, તે એવું ન માગ્યાતું માગે, જેથી તેનો પરાભ્ય થાય. જો માથું માગે તો દરવાનથી શી

રીતે અપાય. એટલે એક સોનામેહારનો પોઠીઓ લારી, માણસોને ચારણોના ગામમાં મોકલ્યો ને રા' બેંગારનું માથું લઈ આવે તેને આ ધન મળે. એક પોઠીઆવાળો ચારણોને ગામ રાજસ્થલી ગયો ત્યાં બીજલ નામનો ચારણ રહેતો હતો. તે નિત્ય લાકડાની લારી કાપી લાવી, ગામમાં વેચી પોતાનું ગુજરાન કરે. પોતે શરીરમાં પણ દૂબળો હતો. તેણે પોતાની સ્ત્રીને કહ્યું જે પરોશમાંથી છાશ માગી લાવ તે પીને જંગલમાં જઈ. ત્યારે બાપડી બોલી જે ચારણ થઈને કોઈને જાયવું કે કંઈ શુભ કાજ કરવું, તે તો કરતા નથી, અને આ મજૂરી કરો છો. આપણે તો માગણુ લોક છીએ. ત્યારે બીજલ બોલ્યો જે ગીત કહેવત મને બોલતાં આવડતી નથી. માટે મહારાથી કેવી રીતે માગવા જવાય. પછી ચારણીઆણી પાટોસીને ઘેર છાશ લેવા ગઈ ત્યારે બીજલને મનમાં પશ્ચાત્તાપ થયો જે આપણા ભાગ્યની વાત. અમારે મોઢે શારદા હોય તો ચારણ નહીતર ચારણ શેના! એમ ખૂબ કલ્પાંત કરે છે, તેવામાં માતા સરસ્વતીએ સાક્ષાત દર્શન દીધાં, ને કહ્યું જે ગામમાં અનેરાનું બીડું કરે છે તે બીડું તું લઈલે, ને રા' બેંગારને જાયવા જજે. બીજલ કહે માતા! મને તો શુભરાજ કરતાં પણ આવડતું નથી, અને તું મને કહેવા આવી છે, તે તું કોણ છો! માતા બોલી કે હું સરસ્વતી છું, એટલે બીજલ ઉઠીને બેઠે થયો ને બેઠે, હે માતા! તું તુઠી તો હવે સર્વે કામ પણ ગ્રામમાં તો કાંઈ નથી. ત્યારે માતા કહે હું તને સહાય છું. રા' બેંગારના ખાયાનું બીડું તું ગ્રીહ્યે, એટલું જી

માતા અંતર્ધાન થઇ ગયાં. પછી બીડું ફરતું ફરતું બીજલના ઘર પાસે આવ્યું એટલે બીજલે બીડું ઝીલ્યું, એટલે સોના મોહોરની છાંટ હટી, તે એને બેર ઉતારી, અને તે વાત તે વખતે ગામમાં ફેલાઇ. અનેરના માણસો બીજલને જઇ કહેવા લાગ્યા કે આની સૂરત તો જુઓ, આતે ખેંગારનું માથું શું લાવશે. એટલે બીજલ બોલ્યો જે તમને વિશ્વાસ હાય તો ભલે, નહિતર તમારી છાંટ પાછી લઇ જાઓ, તમારે મરફરી જરાએ કરવી નહિ. તમણે જાણ્યું ઘણા દિવસો થયાં ફરીએ છીએ બીડું લેનાર નથી તેથી ગુપચુપ ચાલી ગયા.

હવે બીજલની ઘરવાળી જે છામ લેવા ગઇ હતી, તેણે ત્યાં આ વાત સાંભળી, ને તેને બધા કહેવા લાગ્યા કે તમારે બેર સોનાની છાંટ આવી; તો છાશ શા સારૂ માગો છો? ત્યારે તે બોલી મોહોરની છાંટ શી અને વાત શી? ત્યારે બેરમાંએ કહ્યું જે રા' ખેંગારનું માથું લેવું! તે દાતાર તો માથું પણ આપશે પણ એ ટામ માગણનું નહિ. આ વાત ચારણીઆણીએ સાંભળી ને બેર તરતજ આવી બીજલને કહેવા લાગી “બીજલ! બીજલ! અતો તેં ભુંડી કરી. આ બીડું તારે ઝીલવું નહોતું.” તેણે જવાબ આપ્યો કે “ભૂખે મરતાં ભલે મુવા સારા, માટે ભૂખે મરતાં આ કામ કર્યું છે” ચારણીઆણી કહે કે અં બીડું પાછું આપી દે. આખા મુલકમાં આપણી અપકીર્તિ થાય છે. બીજલ કહે હવે તો એ બીડું કેને આપવું? એકવાર ઘરમાં તો ચાલ. ચારણી ઘરમાં ગઇ તેવી ચારણે છાંટમાંથી એક મુઠી મોહોરની ભરી બાયડીને આપીને કહ્યું “જા આમાંથી ખાંડ લી

ચોખ્ખા ઘઉં લઈ આવ, ને ફક્કડ રસોઈ બનાવ. આપણે ખાઈએ તો ખરા, પછી તું કહીશ તો બીડું પાછું દઈશું.” એટલે ચારણી-આણી બજારમાં ગઈ ને રસોઈની સામગ્રી લઈ આવી. ચોખ્ખા ચણા; ને હેઠળ બળતું કચું, ત્યારે બીજલ બોલ્યો એક જતરી ક્યાંથી મળે તો ઠીક. ચારણીઆણી કહે ચોખ્ખા ચણાવ્યા છે, તે ધ્યાનમાં રાખજે હું જતરી હમણા લઈ આવું. એવું કહીને બહાર નિકળી. ત્યાં બનવા કાળ જે રસ્તામાં સામેથી એક રજપૂત ચાલ્યો આવે છે ને તેના હાથમાં જતરી હતી. તેને પેટીએ કહ્યું કે તું જો વેચે તો આ જતરી મારે લેવી છે રજપૂત બોલ્યો જે રૂપીઆ બાર પડશે, તે તારાથી અપાય તો લે. ચારણીઆણીએ તો તુરત રૂપીઆ બાર આપીને જતરી લઈ લીધી ને ચેર આવી બીજલને આપી. જે લઈને વગાડવા બેઠો. માતાજી પ્રસન્ન થયા છે, ને બીજલે મલારને આલાપ ગાયો એટલે આકાશમાં વાદળાં ચડી આવ્યાં ને વરસાદનાં ફેરાં પડવા લાગ્યાં, એટલે ચારણીઆણીએ બહાર નિકળી જોયું ને ખાત્રી કરી લીધી, ને બોલી એ ખર્ચ પણ આટલેથી કંઈ ના ખેંગાર તને મળે એવું માનું નહિ. એ જતરીથી જંગલના હરણીઆને બોલાવ ત્યારે ખરો. બીજલ કહે હમણા જમી તો લઈએ, પછી જંગલમાં ચાલશું. પછી પેટ ભરી જમ્યા, તેના બે દીકરાએ પણ પેટ ભરીને ખાધું. પછી બે જણ જંગલમાં ગયાં, ને એક ઝાડ તળે બેસી, બીજલે જતરી વગાડવા માંડી:—

ચારણ ચોર્યો કિન્નરો ત્રિય વિગડા ત્રિય,
મીરૂએ માંઘાણા કેયા, રિંધા પસી રંગ. *

આ સાંભળી જંગલના જનાવરો આવવા માંડયા, તેમાં એક હરણી ઝડપી હાથે ચડી, પોતાનું ભાન ભૂટી, જંતર ઉપર ભટકી રહી. ચારણીઆણીના હાથમાં કાંસીઆ તાલ હતા, તે હરણીના ગળામાં નાંખ્યા. એ તાલ પોતપોતામાં ભટકે તેના અવાજથી હરણી ભટકીને ભાગે, બાણે મારા ગળામાં આ બધા કેવી પડી! તે ભાગતી ફરે. ચારણ બેરીને કહેવા લાગ્યો. જે બે રૂપીઆના કાંસીઆ ખોયા. ચારણીઆણી કહે તારા બે રૂપીઆના કાંસીઆ ગયા તેનો તું ઘોકો કરે છે, ત્યારે રા' ખેંગારનું તું માથું માગીશ તેનો ઘોકો કેટલો થશે? માટે તારામાં કરામત હોય તો એ તાલ પાછા મંગાવી લે. તો હું બાણું કે તારા જંતરથી રા' ખેંગાર રીઝીને તને માથું આપશે. નહિ તો ખોટ પણ ખાઈશ ને માથું પણ જડશે નહિ. ત્યારે બીજલે વળી જંતર વગાડવું શરૂ કર્યું. ત્યારે તેજ હરણી જંતર સાંભળી ભાન ભૂટી તાલના અવાજની તેને શુદ્ધ ન રહી, ને પાછી આવી ને જંતર ઉપર ધૂમી રહી. ત્યારે બીજલે બાયડીને કહ્યું જે હવે તું તાલ ઉતારી લે, એટલે ચારણીઆણીએ તાલ ઉતારી લીધા. પછી ચારણીઆણી ખોલી જે તને મિદ્ધિ તો મળી, પણ તું જેવો શકતો નથી. ચારણ ખોલ્યો જેમ થનાર હશે તેમ થશે, પણ બીજું તો ઝાલતાં ઝાલ્યાં બધું,

* અર્થ-ચારણે વગડા વચ્ચે બેઠા પછી અમન જંતરીમાં ગાવા માંડ્યું તે એવું માથું કે તેણે પછી રંગ રાખ્યો.

તેનો શો ઉપાય? ચારણીઆણી બોલી જે બીડું આપ્યું, તે હાતાર તને માથું પણ દેશે, પણ તું તારું નામ રાખી શકે તે રાખજે. ચારણ બોલ્યો જે પરમેશ્વરે ધાર્યું હશે તે થશે પણ તું સાથે ચાલ. બન્ને ત્યાંથી ચાલતાં થયાં તે ચારણીઆણી બોલી:—

અલ્લાહ આશ કરે, હૃદયો એ હાંધ,
ચાંચુ તોજે ચંગમે, ફલ ને જાંધ,
રારી ગાંધએ રાગમે, સમાજ સોંધ §

ચાલતાં ચાલતાં ગઢ ગિરનાર આવ્યો ત્યાં દરવાજો.
ચારણે દુહો કહ્યો:—

દરવાણી ધર ખોલ, આઉં પરદેશી મંગણ,
મગે આલએ સબકેહી, માંન મંગધા કિરોડ x

ત્યારે દરવાજા દાફરે દરવાજો ઉઘાડ્યો, અને બીજાને તેની બાયડી અંદર આવ્યાં. ત્યાં દાફરના દીકરા બે પાસે બેઠા છે, તેમને બીજાને સોના મોહોરની મુઠી ભરી આપી. દાફર કહે તું ચારણ છે, ને છોકરાઓને તારે આપવું નહિ બેઠાએ. બીજા બોલ્યો એ તો મહારા બાણેને થાય, માટે તેને આપવામાં જરાએ બાધ નથી. ત્યારે દાફર દરવાજાને બોલ્યું કે આ ચારણ કોઈક મહોટું માણસ છે, એમ જાણી બીજાને એક ગોઠડું કાઢી આપ્યું. તેને ત્યાં બેસાડી દાફર મહેલમાં

§ જગવાનની આશા કરીને ચારણ બોલ્યો. સમા રજપૂતનું ખીત સમજી ગાળે.

x દરવાજા દરવાજો ખોલ અને પરદેશી મંગણ છીએ. બધા અલેખ માગે છે. પણ અહીંયાં તો કસેડ મંગણ.

અંદર ગયો. ત્યાં સોરઠ રાણી દાતણ કરે છે તેને જઈને કહ્યું કે એક ચારણ આવ્યો છે તે કરોડ માગે છે, થોડું ઘણું થાય તેમ નથી. ત્યારે સોરઠે કહ્યું કે તેને સવાકરોડ આપો, પણ એને તરત રવાના કરો. એટલે દાકરે બહાર આવી બીજલને કહ્યું જે તમે ઉતારો કરો, ને દાતાર કરોડને બદલે સવા કરોડ અપાવે છે, ને મનૂરોને લઈને રાણી આવે છે. બીજલ બોલ્યો જે રાણી આપે તે તો હું નહિ લઉં, દાતાર પોતે આપે તોજ લઉં, દાકર બોલ્યો, જે દરબાર કેઈ માણસને મોઢે થતા નથી, માટે જો હજી તમને કંઈ વધારે જોઈતું હોય તો બોલો, પણ રા' ખેંગારને મળવું થશે નહિ. બીજલ બોલ્યો જે ત્યારે તો મહારાથી લેવાય નહિ. એટલે દાકર બીજલવાર રાણી પાસે ગયો, ને સર્વ હકીકત કહી, જે ચારણ તો દરબારને હાથેજ લેવા માગે છે. રાણી કહે હજી પાછા જાઓ ને કહો કે, હજી પણ વધારે જોઈતું હોય તો માગી લે. દાકરે પાછું જઈ બીજલને કહ્યું, તેના જવાબમાં ચોખી ના પાડી. રા' ખેંગાર વગર હું લેનારજ નથી, માટે મને ના કહી હોય તો ખુલ્લું કહી દો તો હું પાછો જાઉં. દાકરે જાણ્યું એણે મારા દીકરાઓને મુઠી ભરી સોના મોહરો આપી છે. માણસ ખાનદાન છે ને દાન લીધા વગર ચાલી જાય તો દાતારની અપકીર્તિ થાય. થનાર હોય તે થાય. પછી બીજલને તેણે કહ્યું, જે આ કૂલનો ઢગલો છે, તેના ઉપર બેસીને જતરી વગાડજે. તહારા નશીબમાં હશે, તો એ ઠેકાણે રા' ખેંગારનું મોઢું જોઈશ. બીજલ કૂલના ઢગ ઉપર બેસીને

જંતરી વગાડવા બેઠો. તેનો અવાજ રા' ખેંગારે સાંભળ્યો, તે જોખમાંથી મોઢું કાઢીને જોયું તો બીજલને દીઠો, એટલે રા' ખેંગાર બોલ્યા જે “સાબાશ છે, જંતરવાળા સાબાશ છે. તારું નામ શું? અને તું કોણ છે?” ત્યારે તેણે કહ્યું “હું ચારણ છું, ને મારું નામ બીજલ છે ને હું જાયવા આવ્યો છું” ત્યારે રા' ખેંગારે સોરઠ રાણીને બોલાવીને કહ્યું કે, જે બીજલે બીડું ઝડપ્યું છે તે બીજલ આવી પહોંચ્યો છે.

હું સડું બંદા જે સુવો, આવેસે બીજલ,
કડે કને ન સુવો, ધનકું માચેકો કલ. *

બીજલને જોઈને રાણી રાજાને કહે છે, તમે તો એના જંતર ઉપર લોભાયા છો. પણ એ તો જાતનો તુમેર છે, ને તમારા માથાનો ઘરાક છે, માટે રીજો છો તે વિચાર કરીને રીજો.

તુમેરની નંધતે, રીંધે અચી રા,
બેરીઅ સંધો મંગણ, કાંટી દકી પાર. ^૧

એવી રીતે સોરઠ બોલી, એટલે રા' ખેંગારે કહ્યું “મરને વેરીઓનો માગણ છે તો શું થયું? પણ માગણ તો ખરો. તમને જાયવા આવ્યો છે, તે તમારી પાસેથી નિરાશ શી રીતે જાય?”

* અર્થ જે જુવાન વિષે સાંભળ્યું હતું ને અગાઉ તો કાને પણ સાંભળ્યું નહોતું તે બીજલ આવી પૂગો છે

૧ અર્થ-તુમેરની જાત છે અત્રે આવી રહેશે ને વેરી દુશ્મનનો માંગણ છે.

વેરીએ સંધો મંગણું, તો એ મંગણહાર,
આશા ઉથીઘ આવાઆ કાઠે મર કિપાર. †

એમ બોલી રાજાએ રાણીને કહ્યું, “મંગણને ડાહી મોકલો, ખારાટ લલે ઉપર આવે, અને આપણે જતર સારી રીતે સાંભળીએ.” આ વાત રાણીને ગમતી નહોતી. પણ કોઈ વાતે ઉપાય નહિ, એટલે લાચાર થઈ, ડાહી હેઠળ મોકલી. તેમાં બીજલ જતર લઈને બેઠો. ડાહી અધવચ આવી, એટલે બીજલ બોલ્યો, જે ડાહીને પડતી મૂકો, એટલે ડાહી સ્થિર કરી, અને રા’ ખેંગારે કહ્યું, જે ડાહી પડતી શા સારૂ મૂકવી બોધએ ? બીજલ કહે “હું ઉપર આવીશ તો માથું માગીશ, તેથી તે ડાહી પડતી મૂકો, તો મારા ભૂકા થઈ જશે, એટલે મેં બીડું ઝાલ્યું, તેનો પણ ભરમ રહ્યો, ને તમે માથું આપવા તૈયાર થયા તેનો પણ ભરમ રહ્યો. તે સમેનો દુહો:—

આઉં તે આયો, અગ્યા તું નાન સરવેઓ,
સુધડ સોરઠ જાયલા, કીજે સીરજો સાચો. §

એવી રીતે બીજલ બોલ્યો. રા’ ખેંગાર ને સોરઠ રાણી ઉભાં છે, તે વખતે બીજલને કહે છે “બીજલ! તું રાજા થશે તેવી રીતે તને માણેક મોતી, સોનું રૂપું, તને આપશું, પણ રાજાનું માથું માંગતો નહિં. રા’ ખેંગારે બીજલને સાન કરી બીજલ સમજ્યો નહિ. રાણીના જવાબમાં બીજલે દુહો કહ્યો:—

† અર્થ—દુશમનનો મંગણ છે તો એ છેવટ મંગણ છે. આશા થઈ ત્યારે આવ્યો છે. બલે આવ્યો.

§ અર્થ—હું આવ્યો તે પ્રથમ ના નથી કહી, સોરઠ પણ વિવેકી છે આટલે સીર માયાનો બચાવ કરે.

સે આર્કિં મંગણુ નયાં, જોડીન,
મથા મતારેજા, કુમાચે કુટીન. †

એવો બીજલો જવાબ આપ્યો, ત્યારે રા' ખેંગારે જાણ્યું
કે મારી સાન બીજલ સમજ્યો નહિ, માટે ખુલ્લું સમજે
તેમ કહું:—

ડે ગુજડિ ગાઉં, પંધર પામમ મંગણા,
જો તોજે મનમેં, સે દીધે આઉં,
ડાંત્રી ચડીઆ મંગણા, રાજા વરતાલ,
વેઆણી વઢગુજો, બીજલ તોસે બોલ. §

એટલું કહી ડાંત્રી ઉંચે ખેચી લીધી, ને બીજલ ઉપર
આવી પહોંચ્યો, ને જંતર વગાડવા બેઠો. તે વગાડતાં પાછલો
પહોર થયો, ત્યારે રા' ખેંગારે રાણી સોરઠને કહું જે તમે
રસોઇની ખબર તો કાઢો, માગણુ ભૂખ્યો છે, તોપણ સોરઠ
રાણી ચારણને કહે છે કે, તૂં મારો ભાઈ થા, તે માટે આ
મારો હાર છે તે તને આપુ છું, માટે રા' ખેંગારનું માથું
વાંચીશ નહિ, તને દાતાર ઘણું દેશે. તેનો હુહો:—

ઉલીઆ છે દાતાર, સોરઠ મંગણુ હારવે,
હા ઉત્તનું મુંઘજો, ખ્યો દીધે દાતાર. *

† અર્થ—હું માગણુ કંઈ બોલું નહિ.

§ અર્થ—તું માગણુ જા, હું તને મનમાં છે તે માથું આપીશ. ડાંત્રીમાં
માગણુ બેઠો. બીજલ તારા બાલ પ્રનાણે માથું આપીશ.

* અર્થ—સોરઠ માંગણને કહે છે કે દાતાર કોણ છે. આ હું આપુ છું, ને
બીજુ દાતાર આપશે.

એવું કહી, હાર આપી, રાણી રસોડામાં ગઈ. રા' ખેંગારે જાણ્યું હમણા રાણી નથી, માટે હમણા ચારણને માથું આપું તો ઠીક, નહિ તો સોરઠ રાણી આવશે, તો માથું આપવા દેશે નહિ. માટે બીજલને રા' ખેંગારે કહ્યું “ બારાટ! માથું તને આપું છું;” ત્યારે બીજલ બોલ્યો જે, તૂં માથું આપીશ, તો હું પણ તારી સાથે છું; પછી રા' ખેંગારે પોતાનું ખાંડુ (તરવાર) ઉપાડી, તેમાં દોરી પગના અંગુઠાએ બાંધી, ખાંડુ ગરદન ઉપર મૂક્યું, ને આચકો દીધો, એટલે માથું ઉતારી પડ્યું, તે ઉપાડીને બીજલને આપ્યું. માથું કપાયું, તેથી લોહી ભભરી નિકળ્યું, ને રેલો ચાલ્યો તે રસોડામાં ગયો. રાણીએ રેલો જોઈ મનમાં વિચાર્યું કે રખેને દાતાર મદમસ્ત છે, ને ચારણ પણ હઠીલો છે, તે વધુ ઘટ્ટુ બોલ્યો હશે, તેથી રાજાને રીસ ચડી હશે, ને માગણને માર્યો હોય, એવું ધારી નેવા ઉઠી:—

સુરેઓ સોરઠ સામે, રેલા સંધો રત,
હયે દાતાર મદમસ્ત, મનાં મારે મંગણ. †

રાણી રસોડામાંથી આવીને જોય છે, તો ચારણ તો ખેઠો છે, ને રાજાનું માથું હેઠળ પડ્યું છે, ને ધડ પણ પડ્યું છે:—

પડ ધુમે તો ધુનમે, રતછત વગડે,
બાઈ સિરજે વાતમે, લે બે ચારણ લે. ૧

† અર્થ--લોહીને રેલો બધો સોરઠ સામે નિકળ્યો તે સોરઠના મનમાં થયું જે દાતાર મદમસ્ત છે તે રખેને માગણને માર્યો હોય.

૧ અર્થ--ધડ ધુનમાં ધુન છે ને માથું લોહીમાં છત્રબલ થતું બોલે છે કે બે ચારણ લે.

આવો હાલ રાણી જોય છે, ને માથું બોલે છે, જે લે ચારણ લે. તે સાંભળી રાણી બીજલને કહેવા લાગી :

દયે મંગણા મોઝે, જે તું નાણે ન લોભાયે,
વઠે સિર દાતારજો, તોજો કેડા કાજ સિધાયે. †

રાણીએ જાણ્યું જે થનાર તે તો થઈ ગયું. એ માગણને કંઈ દિલમાં થયું નહિ જે માથું લીધું. ત્યારે માથું બોલ્યું જે એ માગણ કોઈ એવી ચીજ માગતે જે મારી પાસે ન હોત, તો હું કયાંથી આપતે, અને દાતારોમાં મને મહેલું સાંભળવું પડતે, પણ ભલું થયું કે માથું તો મારી પાસેજ હતું, તેજ એણે માગ્યું:—

જીઅ મંગણા સુખ હોય, જે તું રૂગે સિર સતો કેઓ,
તાંજેતીઅ ગુરે આઈ, જીકે મુકો મુરન સપન
ત મુંગો દાતારમે, મુકે જાંકી તાં ડિનાઈ. x

માથું પાછું બોલ્યું કે, હવે ચારણને કંઈ કહો નહિ, એની તાંત ઉપર તો ચારસો માથા હોતે તો પણ તે કુરબાન હતા, એમ બોલ્યું:—

સો સિરપાએ તંધ, બરાબર તોરીઆ,
તોયલ ઉટ્ટ ઉડી, આંથીએ જેમાં બીજલ પાય, ‡

† અર્થ—રાણી કહે છે તું નાણાથી ન લોભાયો તેથી દાતારનું માથું લીધું તેમાં તારા હાથમાં શું આવ્યું.

x અર્થ—જેમ માગણ સુખી થાય તેમ મારે માથું દઇને ખરે દાતાર બન્યો.

‡ અર્થ—એકસો સિર તાંત બરાબર તોળાય તોપણ બીજલને આપો તેટલું બોલ્યું છે.

પછી રાણી કહે જે ચારણ ! હવે તૂં માથું લઇને જા
અહીંથી. ત્યારે ખીજલે કહ્યું હવે હું કયાં જઈ, એ વિક્રમ
તો મહારાથા થયું. હજારો માગણોનો પાલક હતો તેનું માથું
કપાવીને હવે હું બહાર જઈ, તો તમારા કૂતરા પણ મને
મારી નાખે, ને ત્યાંથી પણ બચું તો માગણો મને ફિટકાર
આપે, જે તેં આ ભૂંડુ કામ કીધું, તો મારે ત્યાંજ મરવું પડે.
માટે મારે તો દાતારનોજ સથવારો છે એવું બરોડના મોમાંથી
વચન નિકળ્યું, એટલે રાણીએ પોતાની તૈયારી કરી. કારભારી-
ઓને તેડાવી કહ્યું, જે આ વાત આમ થઈ છે, માટે ઝુંપડી-
ચિતા ખડકાવીને મારે સાડી બેડો મંગાવો. ત્યારે ખીજલ બોલ્યો
જે ઝુંપડી મોટી ખડકાવજો. સોરઠ રાણી બેડેસ્વાર થઈ.
રા' ખેંગારના ઘડને પાલખીમાં નાખ્યું, ને ખીજલે પોતાના હાથમાં
થાળ લઈ, તેમાં માથું મુકેલું છે, ને આગળ ચાલ્યો આવે
છે. લોકોની ગદી એટલી થઈ, કે રસ્તે ચાલવાનો માર્ગ મળે
નહિ. સ્ત્રી મરદો રડતા કૂટતા, પોતાના ધણીનાં માથાનાં છેદન
કરનારને થુથુ કરતા લેગા થયા છે. ચારણ તો દાતારના વખાણ
કરતો, અગળ ચાલે છે, અને રાણી ગામમાં છાપા દેતી, ઝુંપડી
પાસે આવી લાગી, ત્યારે ઉંચું જોઈને ગઢને જોઈ બોલી :—

ઉંચો ગઢ ગિરનાર, ચારે ખુણે ચાસલો,

પડતે ના' ખેંગાર, તારો ખુણો ખડકા નહિ.

એટલું કહેતાંની સાથે ઉપરથી ગઢ પણ ટૂટી પડવા
લાગ્યો, એટલે રાણીએ વિચાર્યું, જે આ ગઢ ટૂટી પડશે, તો

અમારું નામ પણ કોણ જાણશે, માટે ન પડે તો ઠીક, એવું જાણી તે ફરીથી બોલી :—

ઉભો રહે આધાર, ખડી ખાંગો મ થા,
પડતે રા' ખેંગાર, તારો ચોસલ કોણ ચડાવશે.

એ રીતે કહ્યું એટલે એક પાણી જે ખસેલો, તેને હાથ લગાડ્યો, ને બાકીનો ગઠ પડતો રહી ગયો. પછી સોરઠ રાણી કુંપડીમાં જઈ બેઠી, ને રા' ખેંગારનું ઘડ ખોળામાં લીધું. બીજલ પણ કુંપડીમાં પેઠો, ને માથું ખોળામાં લીધું. પછી અગ્નિ પ્રગટાવી દીધી. ચારણીઆણી પણ સાથે આવી હતી, તેણે કુંપડીને અગ્નિ લાગેલી જોઈ, મનમાં જાણ્યું જે બીજલે વિક્રમ કર્યું, ને બળવા બેઠો, તો પછી હું પણ જીવીને શું કરું. એમ વિચારી, પોતે પણ કુંપડીમાં પેઠી. સોરઠ રાણીને તથા ચારણી આણીને ગર્ભ હતા. કુંપડી સળગી ત્યારે ચારણીઆણી બોલી :—

એક મરતે દો મુઆ, દો મરતે ચાર,
ચાર મરતે છ મુઆ, રાજા ભોજ વિચાર.

અગ્નિ પ્રગટ્યા પછી, ચિત્તામાંથી એક બાળક બહાર આવી પડ્યું, તે સોરઠ રાણીનો હોય કે ચારણીઆણીનો હોય. તે બાળક માણસોએ ઉપાડી લીધું. તે પાળી પોષી મોટો થયો, તેના વંશવાળા મંગરીઆ કહેવાયા. એ રીતે રા' ખેંગાર ચારણીને માથું આપ્યું, તેનો દુહો :—

બેઠો વીરમે મરા, પોતો વાગડ જખો,
સિર મુગધો તે થયો, જેડીનું નાં અલા.

એ રીતે માથું આપ્યું, ત્યારે અનેરાની ફેજ ફૂચ કરી ચાલી નિકળી. રા' ખેંગારે માગણને માથું આપ્યું તે દિવસથી રા' ખેંગાર રા' દયામ કહેવાયો, તેના સરવૈયા રજપૂતો થયા, તેની શાખો :—

૧ મંગરીઆ, ૨ ખોખંડ, ૩ સના, ૪ પાડા, ૫ ચૂડાસમા, ૬ લોદીઆ, ૭ ખારઈઆ, ૮ ધારઈઆ, ૯ રાયજાદા, ૧૦ ચાંબે-
રીઆ, અને ૧૧ સરવૈયા.

આજ અને પુનરોજ.

પ્રસામને અસપત, ગજપત, નરપત અને ભૂપત નામના ચાર પુત્રો હતા. એ ચાર ભાઈઓમાં અસપત મુસલમાનીન ધર્મી થયો, અને તે નખી પેગંબરનો અનુયાયી થયો જેના ફરમાનથી તેના વંશજોએ દિલ્હીમાં રાજ્ય કર્યું. ભૂપતના વંશજોએ કાઝખામાં જેસલમીરનું રાજ્ય કર્યું, અસપત મિસર ગયો, નરપત કાબૂલ ગયો, અને ગજપતના વંશજોએ સોરઠમાં રાજ્ય કર્યું.

એ ચારે ભાઈઓ છૂટા થયા ત્યારે ચોથો ભાઈ ભૂપત ઓસંભગવાથી^૧ આલ્યો તે અણવલવાળે આવ્યો. તે સમયે અણવલવાળામાં પૌવરોનું રાજ્ય છે. તેમણે ભૂપતને પૂછ્યું, ‘તમે કેાણ છો, ને ક્યાંથી આવ્યા છો?’ ભૂપતે કહ્યું: ‘અમે રૂમથી આવ્યા છીએ, સમા રજપૂત છીએ અને અમને જામ કહે છે; ત્યારે પૌવરોમાં જે મોટો પૌવર હતો, તેની પુત્રી કુંવારી હતી તે ભૂપતની વેરે પરણાવી.

હાલિ નિંગેઓ^૨ એકલો વીછી કુલે કખાણ,
અચી થ્યો જામ, પરણ્યો પવરે ધરા.

૧ ઓસંભગવા ને અણવલવાળા-સિંધ, પંજાબનાં ગામે છે સિંકદરે સતલજ નદીપર પૌરવોને જત્યા છે ૨ દુહો-એકલો ચાલી નિકળ્યો, પવરને ઘેર પરણીને જામ થયો. પવર તે પૌવરનો અપભ્રંશ છે.

હવે ભૂપત પરણ્યા પછી ત્યાંજ રહ્યો છે. તે સમયે જરકાચ્છામાં પણ પૌવારનું રાજ છે. તે અણુવલવાળાના ભાઈ આ છે. પણ પોતા-પોતામાં કોઈ વાતની આંટી પડી આવવાથી વેર બંધાયું છે, ને સામસામી લડાઈનાં છમકલાં કરે છે. એ વખતે, ભૂપતને છ દીકરા થયા છે. તે સર્વે જુવાન થયા છે. અણુવલવાળાએ એવો મનસૂઝો કર્યો કે, જરકાચ્છાવાળા સુખે રહેવા દેતા નથી. માટે આપણે જ કટક^૧ કરી જોઈએ. એવું ધારી ફ્રાજ તૈયાર કરી, તે સાથે ભૂપતના છ દીકરા પણ સ્વારીમાં સામેલ થયા અને જરકાચ્છે આવી લડાઈ કરી જીત મેળવી, જરકાચ્છો સર કર્યો. અણુવલવાળા સૌ સરખે માથે^૨ ભાઈ થાય એટલે એક કહો કે હું કાચ્છાની પાઘડી બાંધીશ, બીજો કહો હું બાંધીશ, ત્યારે તેમનો મામો પાનેરા હોતો તેણે વિચાર્યું કે આમાથી સમૂળયું નુકશાન થશે. એક વેર મટયું, પણ બીજું વળી કયાં નવું વેર પેદા કરવું? મટે ભૂપતના દીકરા આપણા ભાણેજ છે તેને પાઘડી બંધાવીએ ને જરકાચ્છાના જામ ઠરાવીએ.

ચેના ઝોટા ભદુઆ, લીજ એજ ભાદ્રામ,
સે થીઆ જરકાચ્છાની જામ, બ્યા સર્વે રાણા રાજ્યા.

એ રીતે જરકાચ્છાનો કબજો ભૂપતના છ દીકરાઓએ લીધો. તે વખતે સાત પથર રજપૂતોનું જોર ત્યાં વિશેષ હતું.

૧ કટક કરવું-લડાઈ કરવી. ૨ માથે-હસ્તે. ૩ બે ઝોટા-ભદુઆ ને ભાદ્રામા પથર રજપૂતોની જાત તે જરકાચ્છ ના જામ થયા ને બીજા નાના રાજ થયા—તેમાં વળી પાગેરા રજપૂત ને પાનેરા રજપૂત કહેવાયા.

તેમાં જે પથર મોટા હતા. છ પથરલટી અને એક પથર પવર-એમ સાત પથરમાં જે મોટા પથર થયા. એક ભદુઓ, અને બીજો ભાદ્રામો. એ બંને મુખી પાગેરો ગણાયા. ભદુઆના પથરમાં આજી ભદુઓ, અને ભાદ્રામાના પથરમાં પુનરોજી ભાદ્રામા-એમ જે પાગેરો મોટા થયા. એ વખતમાં જરકાચ્છામાં વરસાદની તાણ હોવાથી આજી ભદુઓ પુનરાભાદ્રામાને કહેવા લાગ્યો કે, આપણી આથ^૧ તો ઘણી છે. તેનો નિભાવ તો થાય કે જો વાંદ^૨ કરી જ્યાં ચારો પાણી હોય ત્યાં જઈએ; બાકી બીજા કાંઈ સૂજતું નથી. ત્યારે પુનરાભાદ્રામાએ કહ્યું: ‘ઠીક છે’ એમ નિશ્ચય કરી ચાલ્યા. વાંદમાં ઢાંચી વગાડતા આવે છે જ્યાં ચારો પાણી છે ત્યાં પીતા આવે છે; કોઈના રોકાયા રોકાતા નથી. તે કરતાં કોઈ પોતાની હદ સંભાળવા કહે છે તો તેમનું સંભાળતા પશુ નથી. વળી કોઈ પોતાની ‘કોજખર^૩’ દેખાડે છે તો તેનાથી લડવા તૈયાર થાય છે. એમની જમીન અતિ ઘણી છે. બીજો કોઈ સામો થઈ, રોકી શકતો નથી. એમ કરતાં સેવાણુ ગામે આવ્યા. ત્યાં સેવાણુમાં સોરસીપીઆ રાજ્ય કરે છે તે પણ જોરાવર છે. જ્યારે સેવાણુની સીમમાં વાંદ આવી ત્યારે પશુ આ બન્નેની ફાજ તો ઉભો મોલ^૪ ચારતા આવે છે, ને જો કોઈ મોલના ઘણી ખેતરવાળા એમના ચોપાને પોતાના ખેતરમાંથી હાંકી કાઢે તો એને ઉલટા ખૂબ માર મારે. એટલે વસ્તિવાળા સોરસીપીયા પાસે ફરીયાદી ગયા. ત્યાં જઈ પુકાર કર્યો કે કાચ્છાના સમાઓ વાંદો લઈ આવ્યાં છે ને ઉભો

૧ આથ-ચોંપા ઘોડા ને નોકરોનું ટોળું. ૨ વાંદ-ખેતરોમાં મોલ એટલે પાક કાપે તેને વાંદ કહે છે ને કાપનાર વાંદીઓ કહેવાય ૩ કોજખર-ઢાંચ. ૪ મોલ-પાક.

મોલે ચારતા આવે છે અને તેનાં ચોપાને ખેતરમાંથી હાંકીએ કે કહેવા જઇએ તો ઉઘટા મારવા ઉઠે છે માટે એમ તે ક્યાં જઇએ ? તે પરથી સોરસીપીઆએ તેમને બોલાવી ફરમાન કર્યું : “ તમે હુમારી નવાઇમાં^૧ રહેશો માં, ને જો રહેશો તો હુથી બૂંડું કોઇ જાણુશો માં ” આ લોકોએ તો કાંઈ દરકાર કરી નહિ અને જેમ કરે છે તેમ કરતા આવે છે. તેની ફરિયાદ નિત્ય આવવા માંડી એટલે સોરસીપીઆને રીસ ચડી કે, એમને આપણે કહેવરાવ્યું તો પણ એમને તો કંઈ હિસાબમાં પણ નથી, તેથી ફ્રાજ લઇ સામે જવાને નિશ્ચય કર્યો ને હુકમ કર્યો કે નગાઈ^૨ પણ કરો, અને ભેર^૩ પણ કરો. સોરસીપીઆનો એવો ધારો છે કે નગાઈ થાય ત્યારે સિરખંધી ચડે ને જ્યારે નગાઈ અને ભેર બંને થાય ત્યારે તોપો ચડે.

નગાઈ અને ભેર બંનેનો હુકમ થયો. સોરસીપીઆ પોતે ચાલ્યો. સાથે એક તોપ ને ૫૦૦ સવાર તથા ૧૦૦ પાયદલ લીધા. એ રીતે સામે ચાલ્યો આવે છે, તેની ખબર આજી તથા પુનરાજીને પડી. તે બંને લાઇઓએ વિચાર કર્યો કે સોરસીપીઆ બહુ બળવાન છે, આપણે તેનું જાન પણ ઘણું કર્યું છે. એણે આપણને કહેવરાવ્યું તોપણ આપણે ગણકાર્યું નહિ માટે એકવાર તો આપણે નમી દેવામાં ખોટ નથી, એમ નિશ્ચય કર્યો; તોપણ હુશીયાર રહેવું એમ સમજીને પોતાના એક હજાર માણસને બખતર પહેરાવી એક વોંકળામાં^૩ હારખંધ ઉભા રાખ્યા ને પોતે જ જણ કટકની (ફ્રાજની) સામા ચાલી

એક ટેકરી ઉપર જઈ ઉભા. ત્યાં સોરસીપીઓ પણ આવી લાગ્યો. સોરસીપીઓએ જાણ્યું કે, આવા માણસોને એકાએક મારવું ઠીક નહીં. માટે કહ્યું: “તમે અમારી સીમમાં ઉભા મોલ ખવરાવ્યા તે સાડ મેં તમને મનાઈનો હુકમ કર્યો, પણ તમે માન્યું નહિ, માટે તમે હવે મારી નવાઈમાં રહેશો નહિ, ને નિકળીને ચાલતા થાઓ.” ત્યારે આ બે ભાઈઓએ કહ્યું: “ઠીક, હવે નહિ રહીએ, પણ તમે ટાંકણે આવ્યા છો તો છાસ પીતા જાઓ.” સોરસીપીઓએ કહ્યું: ‘હવે બેર જઈ છાસ પીશું.’ ત્યારે એ બે ભાઈઓ બોલ્યા: “ટાણે આવ્યા છો ને અમારા ઘરની છાસ પીતા જાઓ તો અમને સાડ લાગે. રાખતલ રાખે તો જનાર શી રીતે જાય, માટે પીધા વગર જવાય નહિ.” સોરસીપીઓએ જાણ્યું જે તડકો પણ તપ્યો છે ને માણસોનું મન પણ એવું થયું છે કે, વાંઢીઆરોની છાસ રૂડી ને મીઠી થાય માટે આજ પુનરાજ તાણ ઘણી કરે છે તો છાસ પી પછી ચાલી જવું. એવું ધારી આજ પુનરાજની કોર (ખાજી) એક તળાવ ઉપર એક વડનું ઝાડ મોટું છે તે હેઠળ આવી બેઠા ઉપરથી ઉતરી વડની છાયામાં ઢાંચીમાંથી જાજમ કાઢી ગાદી પાથરી બેઠો. માણસો પણ બેઠા ખાંધી સૌ સોરસીપીઓ પાસે આવી બેઠા. એટલે છાસની ગોળીઓ બંને ભાઈઓએ ત્યાં મંગાવી. ગોળીઓ ઉઘાડીને તાંસળી તાંસળી ભરીને આપતા જાય છે, ને સોરસીપીઓના માણસો હાંસે હાંસે પીતા જાય છે, કારણ એ છાસ એવી જાતની હતી કે સ્વાદિષ્ટ લાગે, અને મીઠી મીઠી ઉધ આવે, એટલે લોકોને બહુ ગમી ને ખૂબ પેટ ભરી પીધી.

વાંઢીઆરોની છાસ સાત પ્રકારની કહેવાય છે. તે અત્રે લખવી વ્યાજ્ઞી છે:—

મુંઘ, ગિમણુ, લાલાગુરૂ, નિંદર, આપલ, દેવલ અને પલપલ. તેમાંથી નિંદર છાસ પાઇ, તેથી સૌને આળસ થાતાં સૌએ આડાપડખાં કર્યા, ને સૌને ઉંઘ આવી ગઇ છે; એટલે આ બે લાઇ આજી અને પુનરોજી ઉઠીને એક તરફ બેસી પોતપોતામાં સલાહ કરવા બેઠા કે, સોરસીપીઆના પાંચસે સ્વાર ને એકસો પાચદલ છે તેનો તે ભાર શું? આપણી પાસે એટલા માણસ તો આટામાં લૂણ છે, માટે એ ઉંઘમાંથી ઉઠશે તે ટાણે સોરસીપીઓ કૂચનું નગારૂં વગરાવશે, તે ટાણે આપણે પણ પોતે પોતાનો ઉચાળો ભરીને તૈયાર થઇ રહીએ. આપણી તૈયારી દેખશે એટલે એ કહેશે: તમે તો હુમણાં અહીંઆંજ રહી જાઓ, સવારના અહીંથી કૂચ કરી જાઓ. 'ત્યારે આપણે કહેવું કે તમારો હુકમ થયો છે કે તમારી નવાઇમાં અમારે રહેવું નહિ એવો તમારો હુકમ અમારાથી કેમ ફેરવાય! ત્યારે તેઓ કહેશે કે આ ટાણે ક્યાં જશો? સવારના જાઓ. ત્યારે તો આપણે પણ કહેવું કે તમે પણ આજની રાત અત્રેજ રહી જાઓ, ને સવારના તમે ઘેર પધારજો, ને અમે વળી ચારો પાણી જ્યાં દેખશું ત્યાં જશું એમ કહેવું. તેઓ જો રાત રહેશે તો પછી આપણે આપણું કામ કરી લેશું. એમ બે લાઇઓએ સલાહ કરી. ત્યાં તો સાંજ પડવા આવી છે. આ લાઇઓએ તો ઉંટ, ગાડાં, પોઠીઆ ઉપર ઉચાળો લાદવા માંડ્યો, ત્યાં તો સોરસીપીઓ ઉઠ્યો અને તેણે હુકમ કર્યો કે હવે

જવાની તૈયારી કરો. એવું કહેતાં પૌવર સામી નજર કરી ત્યાં સર્વે માલ લાદી રહ્યા છે, ને કૂચ કરવાની તૈયારીમાં છે. એટલે સોરસીપીઆએ આજી તથા પુનરાજીને પૂછ્યું: આ તૈયારી શની? ત્યારે એ બે ભાઈઓએ કહ્યું: ‘તમે હુકમ કર્યો છે કે, તમારી નવાઈમાં રહેવું નહિ, તે તમારા દેખતાં જ ચાલતા થઈએ છીએ. સોરસીપીઆએ કહ્યું આ ટાણે ક્યાં જશો? સવારમાં કૂચ કરજો, હુમણાં તો સાંજ પડી ગઈ છે, ક્યાં જઈ ઉતરશો? ત્યારે એ બે ભાઈઓ બોલ્યા કે, આજની રાત તમે પણ અહીં રહી જાઓ તો અમે પણ રહીએ. નહિ તો અમને અહીં ગમે નહિ. ત્યારે સોરસીપીઆએ બંધ્યું કે, એઓ તાણુ કરી કહે છે તો આજની રાત અહીં આજ રહીએ, પણ કહ્યું કે અમારાં માણસો ઘણાં છે તેની ચિન્તા છે. તે બે ભાઈઓએ જવાબ આપ્યો: માણસો ઘણા છે તો શી ચિન્તા છે? અમારે ઉતારે બંને માણસો જાય ને વાળુ કરીને પાછા આવે. અમે તમારે સાડ કંઈ દેઘ ચડાવશું નહિ, તે કરતાં વાલા અને વેરી એ બંને ભેળા કયં થી થાય? તમે તે અમારા ભેગા કયે દહાડે થાઓ? એટલે સોરસીપીઆએ રાત રહેવું કબૂલ કર્યું. બોડા સાડ ભેગાણું^૧ ભરાવી આપ્યું. દાડની બદકો^૨ લાંબા ને દાડ પીવો શરૂ કર્યો. માંગણુ લોકો સન્મુખ મુજરો કરી રહ્યા છે. સોરસીપીઆ તથા ફાજના માણસો શગબ પીએ છે, અને શરાબનો નશો સારી પેઠે આંચો, ત્યાં વાળુનું પણ ટાણું થયું, ત્યારે આજીએ

૧ ભેગાણુ-દણ. ૨ બદક-શરાબ ભરી રાખવાનું વાસણ.

પુનરાજીની ખાંદ્રી આવી, અને છેટે જઈને વિચાર કરવા લાગ્યા કે, હવે ટાણું ખરાબર છે, માટે ધાર્યા પ્રમાણે કરો વિચાર. સૂતો વખત હાથમાંથી જશે તો આવશે નહિ અને ખઠીશું તો કાંઈ કામ થશે નહિ.

કુંદસે રાજ ન હુએ, છની જીલમ ન કેઆ,
કંઠી કટારા જો ખીયું, મારે સગા પીતરીઆ.^૧

એમ નિશ્ચય કરી એ બન્ને ભાઈઓએ પોતાના માણસોને તેડાવીને કહ્યું કે, તમે એક એક બંને જણાને ઉતારે તેડી જજો, વાળુ કરાવજો ને પૂરો કરજો, અને સોરસીપીઆને અમે પૂરો કરીશું, એમ હુકમ કરી એ બંને ભાઈઓ પાછા વડ હેઠળ આવી લાગ્યાને કહ્યું કે, વાળુ તૈયાર છે, હવે વાળુ કરી બેસો તો ઠીક, એટલામાં તેઓના માણસો પણ આવ્યા, અને અકેક બંનેને તેડી ગયા. બાકી સોરસી-પીઓ એકલો રહ્યો, તેને આ બે ભાઈ કહેવા લાગ્યા: તમે વાળુ અહીંઆ કરશો કે અમારે ઉતારે આવશો? ત્યારે સોરસીપીઓએ કહ્યું કે, ચાલો તમારે ઉતારે આવશું, એટલે આજી સોરસીપીઆના હાથમાં હાથ આપી પોતાને ઉતારે તેડી ગયો. ઝુંપડામાં આવ્યા ત્યાં ગોઠડું નાખી આપ્યું, પાણી લાવ્યા, હાથ ધોવરાવ્યા, ભાણા પીરસાવી સોરસીપીઆના મ્હોં આગળ મૂક્યાં. સોરસીપીઓ તો દારૂના નશામાં છે ને સેવાણુ સંબંધી વાતો કરે છે. ત્યારે આજીએ કહ્યું. ખાલું મ્હોં આગળ

૧-કુંદાનો ભાગ્યે જીલમ વગર રાજ થાય નહિ, અને જો ખઠીશું તો સગા પણ મારી બેસે.

આવ્યું છે તે ખાઓ, ત્યારે સોરસીપીઆએ માથું નમાવી લાણમાં હાથ ઘાડ્યો, એટલામાં આજીએ તાણી તરવાર ને ઘા કર્યો, એટલે સોરસીપીઆનું માથું ઉતરી લાણમાં આવી પડ્યું, ને બીજા તેના માણસો વાળુ કરવા લાગ્યા હતા તેને તેના માણસોએ પૂરા કર્યા.

પછી આ બે ભાઈઓએ તેજ ટાણે પાંચસે બોડા સોરસી-પીઆના અને પાંચસો પોતાના મળી કુલે બોડા એક હજાર, તથા તોપ એક, તથા પાયદળ લઈ ચડ્યા તે સેવાણને દરવાજે આવી પૂજ્યા. તે વખતે રાત પચ્ચ મધરાત થઈ ગઈ, એટલે અહારથી દરવાજાને હાંક મારી કહ્યું: દરવાજો ઉઘાડ. ત્યારે દરવાજાને પુછ્યું કે કોણ છે? એટલે તેઓએ કહ્યું: સોરસીપીઆ આવ્યો છે. દરવાજાને જાણ્યું કે સોરસીપીઆ વાંદ ઉપર ચઢી ગયો છે, તે પાછો આવ્યો હશે એમ ધારી આંખો ચોળતો ઉઠ્યો. જેવો તેણે દરવાજા ખોલ્યો કે તરત સ્વારો દરવાજામાં પેઠા ને મારફાડ કરતા આગળ ચાલ્યા. જે જે મોરચાની જગાઓ હતી તે સર્વે કબજે કરી લીધી. જે સામા થાય તેને મારતા, અને જેણે હથિયાર છોડી દીધાં તેને ચાકરીમાં રાખ્યા અને રાજ્યનો અંદાજસ્ત કરી લીધો. સવારનો પો ફાટતાં ગામમાં હાહાકાર થઈ રહ્યો કે, આજી ભદ્રા અને પુનરો ભાદ્રામાએ તો સેઆણુ કબજે કર્યું, ને સોરસીપીઆને મારી નાંખ્યો. પછી સેઆણુ તાલુકાના સલામી તાબેદારો ગઢના ધણી ૧૮૦, બીજા ૧૦૬ ગામોના ધણીઓને ખબર પડતાં તેમણે વિચાર કર્યો કે, એ બે ભાઈઓ ભેરાવર છે. સેઆણુ સર કર્યું છે, તે આપણને

પણ રહેવા દેશે નહિ માટે આપણે જઈને સલામ કરીએ. લાંકા ખેસે તે રાવણ, માટે જેનો ધણી સેઆણમાં ખેસે તેના અમે સલામી છીએ, એવું ધારી સેઆણમાં આવ્યા: દુહા:—

‘એસીસો કોટા, નોસો સેવાણ પટમ,
ભારે રેઆણા, ગઢ ગઠાઉ સીપીએ.

સર્વેએ એ રીતે સલામ ભરીને વળી નજરાણાં કર્યાં ને પોત પોતાને ગામ ગયા. આ બન્ને ભાઈઓએ સેઆણમાં રાજ કરવા માંડ્યું. એમ બે ચર વર્ષ થઈ ગયા એટલે તો જરકાચ્છામાં વરસાદ થયો. એક દિવસ બે ભાઈઓએ વિચાર કર્યો કે, આપણે મુલક તો મોટો લીધો, તે વાત પાદશાહને પણ જાહેર થઈ હશે. આપણે હથું ત્યાં સૂપી તો નભાવશું પણ આપણા વશવાળા દૈવયોગે બે નામદં થયા તો પારકે મુલક આપણા વંશવાળાથી રહી શકશે નહિ. પણ આપણો^૧ મુલક છે તે તો તે પાસથી કોઈ લઈ શકે નહિ. માટે આપણે પાદશાહને સલામ કરી હોય તો ઠીક. એમ ધારી ૫૦૦ વછેરા નજરાણા માટે લઈ આણ તૈયાર થયો, અને આણ એકલો પાદશાહ પાસે ગયો. કાબૂતના પાદશાહ પાસે જઈ જાહેર કર્યું કે, આણ ભદુઆ, અને પુનરા ભાદ્રામા ભાઈઓ જેણે સેઆણ સોરસીપીઆ પાસથી લીધું તેમાંથી એક ભાઈ આણ ભદુઆ સલામે આપ્યા છે. પાદશાહે હુકમ કર્યો કે જુમાને દિવસે નિમાજ ગુજર્યા પછી સલામ લેશે. એટલે જુમાને દિને નિમાજ પછી આણએ જઈને પાદશાહને સલામ

કરીને ૫૦૦ વછેરાનું નજરાણું કર્યું. પાદશાહે જોઈને મનમાં વિચાર કર્યો કે આ માણસ કોઈ જબરો દેખાય છે. તેને પૂછ્યું કે તમે કેમ આવ્યા છો, અને સેઆણુ પ્રગણું કેમ લઈ બેઠા છો? એ સીપીઓ અમારો જમીનદાર હતો. ત્યારે આજી બોલ્યો: અમારા પ્રગણામાં કાળ પડ્યો ત્યારે અમે સીપીઆના દેશમાં સગા જાણીને આવ્યા. ત્યાં એ અમારા ઘર ઉપર ચડી આવ્યો ત્યારે અમે તે ક્યાં જઈએ? અમને મારવા આવ્યો, એટલે અમે તેને માર્યો ને મુલક લીધો, પણ અમે તેજ મુલક પાછો પાદશાહને નજર કરવા આવ્યા છીએ. બાકી અમને તો ઉલટું કાંઈક ઇનામ મળવું જોઈએ. ત્યારે પાદશાહ તેના બોલ સાંભળી ખુશી થયો ને મહેરબાન થઈ બોલ્યો કે ભલે તમે સેઆણુમાં રાજ કરો, એમ કહીને તેને હુક કરી આપ્યો અને કાચ્છાનો પરવાનો બિનદિકતનો^૧ કરી આપ્યો. આજીને પહેરામણી આપી તે ઘણીજ ભારે આપી, અને પુનરાજીની પહેરામણી કોઈ કારભારીને અપાય તેવી હલકી આપી, આજી કરતાં ઉતરતી આપી. તેનું કારણ એ કે બે ભાઈ સરખા છે માટે પાદશાહે વિચાર્યું કે બરાબર સરખી આપીશું તેના કરતાં કમ જસ્તી આપીશું તો પોત પોતામાં ફીટશે, એટલે એની મેળે કમજોર થઈ જશે? પછી પોતાના સૂબા ચામુગલને ૫,૦૦૦ સ્વારોથી તૈયાર કર્યો ને આજી સાથે વિદાય કર્યો. તે કેટલેક દિવસે સેઆણુ આવી પૂગ્યા. પાદશાહી સૂબાને બહાર ઉતારો આપ્યો ને આજી

૧ બિનદિકત-સંરાય રહિત

ગામમાં ગયો. ત્યાં પુનરાજીએ પુછ્યું કે પાદશાહે કંઈ ખિલત^૧ આપ્યો છે કે નહિ. એટલે આજીએ બે પહેરામણી મંગાવીને હાજર કરી. ત્યારે પુનરાજીએ કહ્યું કે આ બે પોશાકો કમ જાસ્તી કેમ લીધા? આપણે બંને સરખા છીએ. જેટલા તારા માણસ છે તેટલાજ મારા માણસ છે. લડવામાં પણ આપણ બન્ને સરખા છીએ. પાદશાહે મને તો દીઠો નથી, પણ તમે તો જાણતા હતા, તો પછી આમ કમ જાસ્તી પહેરામણી કેમ લીધી? ત્યારે આજી બોલ્યો-અમે તો આપી તેવી લીધી. આપણાથી કંઈ માગવા બેસાય નહિ પુનરાજીએ જાણ્યું જે પાદશાહ પાસે આજીએ પોતાને મુખી તરીકે જાણ કરાવી, ને મને તો જાણે એક જણો ભાયાન હોય તેમ સમજાવ્યું છે. એમ મનમાં સમજી કંઈ બોલ્યો તો નહિ, પણ પેટમાં ખુણસ^૨ રહી ગઈ-ખેર!

સવારનો ખેર થયો ત્યારે પાદશાહી સૂત્રો આમુગલ જેને બહાર ઉતારો આપેલો હતો તેને કિલ્લામાં તેડાવી કિલ્લો સોંપ્યો, ને પોતે પોતાનો સામાન જે હતો તે સર્વે ઘોડા તથા ઉંટો ઉપર ચડાવીને સેઆણથી ચાલ્યા તે કેટલેક દિવસે પાછા જરકાચ્છા આવી લાગ્યા. જ્યારે જરકાચ્છાને પાદર આવ્યા ત્યારે પુનરાજી ભાદ્રામાંએ પોતાના ભાઈ આજીભદુઆને કહ્યું કે આપણે ઘણે વર્ષે આવીએ છીએ માટે હમણાં ગામમાં પેસવું નહિ. રાત વખતે મસાલો રોશન કરી ગામમાં પેસવું, બાકી આપણો કબીલો છે તે

તથા સામાન છે તે ગામમાં લઈ જાયો ને ઘર ખોરડાં
ઝાડી બહાર દુરસ્ત કરાવો. એમ ધારી મરદ હતા
તે બેસી રહ્યા, અને સામાન તથા કબીલાઓને ગામમાં મોકલ્યા.
પોતે ગામ બહાર ઉતારે કર્યો છે, ત્યાં ગોઠ કરી. જમણુ
તૈયાર થાય છે, ને પોતે તથા સર્વે શરાબ પીવા બેઠા છે.
ઢાઝ પીવાય છે ત્યારે આજી બોલ્યો જે જમણુ તો તમે કયું
તેમાં આ ખાજડું છે તેનું ગોસ્ત મને ઠીક પડતું નથી. માટે
હરણ કે સસલું હોય તો તેનું ગોસ્ત ઠીક પડે. ત્યારે પુનરાજી
બોલ્યો—એક માણસ ગૂઢાડું જાય ને એક માણસ તમાડું મોકલો,
તો તરત કોઈ સસલાં લઈ આવશે. ત્યારે આજીબદુવો બોલ્યો
જે બે જણુ જાયો, એટલે તો એક ઉઠ્યો. તે બેળો બીજો પણ
ઉઠ્યો. એમ કરતાં આજીના માણસો ૫૦ ઉઠ્યાં, અને તેટલાં
પુનરાજીના પણ ઉઠ્યાં તે સર્વે શીકાર કરવા ગયા.

એ સર્વે મોરથરીની ભીટ^૧ પાસે શિકારે ગયા. ત્યાં એક
તળાવડી છે ત્યાંથી જૂદા પડ્યા. ભીટની એક કોરે આજીના
માણસો ચાલ્યા, ને બીજી કોરે પુનરાજીના માણસો ચાલ્યા.
તેમણે એવો ઠરાવ કર્યો કે બધા વિખૂટા પડે, તે પાછા આ
તળાવડી ઉપર ભેળા થાય. એમ કરીને ચાલ્યા ને પુનરાજીનાં
માણસોએ લોગ^૨ કરવા માંડી તેમાં સસલાં હાથ આવ્યાં.
આજીના માણસોને તો કંઈએ શિકાર હાથ આવ્યો નહિ, ને
પાછા વળ્યા તે તળાવડી ઉપર ભેળા થયા. પુનરાજીનાં માણસો

૧ ગોઠ—ઉભાણી ૨ ખાજડું—ખાવાનું. ૩ ભીટ—ટેકરી. ૪ શિકારને તેની
ચુકામાંથી કાઢવા હોઢા કરવી તેનું નામ લોગ

સસલાં લાગ્યા, ને આજનાં માણસો ઠાલા આવ્યા, એટલે
 આજનાં માણસો પુનરાજનાં માણસોને કહેવા લાગ્યા કે શિકાર
 અમને આપો તો અમારો માનખો રહે. ત્યારે પુનરાજનાં
 માણસો કહેવા લાગ્યા કે અમે શા વાસ્તે આપીએ. એટલે
 આજના માણસોનાં મોઢાં ઉતરી ગયાં, કે ત્યાં પાછા જશું તો
 આજ અમને શું કહેશે? એવાં તેઓનાં મન બેઠને એક
 ભાદ્રામો બોલ્યો—અમને નિશાની કરવા આપો તો તમને શિકાર
 આપીએ. ત્યારે તેઓ પૂછવા લાગ્યા—નિશાની તે શું કરશે?
 ત્યારે ભાદ્રામો બોલ્યો જે નિશાની એવી કરશું જે કાયમ રહે
 તેવો ડાઘ કરશું. ત્યારે આજનાં માણસોમાંથી એક જણ નિકળ્યો.
 તેણે બળ્યું જે ડાઘ કરે તો ભલે કરે પણ ટાણે તો
 લાજ રહેશે. એવું વિચારીને તેણે પુનરાજના માણસોને કહ્યું જે
 મને ડાઘ કરો. એટલે એણે ચક્રમકથી આગ પાડીને એક
 'રોઢામાંથી લોખંડની કડી કાઢીને, અગ્નિમાં નાંખી. બ્યારે તે
 પીગી કાલચોળ થઈ ત્યારે આજવાળા માણસને કહ્યું—તારું
 શરીર ઉઘાડું કર, ત્યારે તેણે 'અંગરખુ ઉતાર્યું', એટલે કડી
 ચીપીઆથી ઉપાડીને ભાદ્રામાના માણસે જમણી બાજુના ખભા
 ઉપર ડામ દીધો તે વખતે તેનું નામ સેએડાઘદાર પડ્યું, અને
 શિકાર હતો તે સર્વે આજના માણસોને હવાલે કર્યો, એટલે
 જેણે ડાગ ખાધો તે સર્વે સસલાં ઉપાડી ચાલતો થયો. તેણે
 સૌની આગમચ બાગમાં આવી કચેરીમાં શરાબ પીવાય છે ત્યાં
 આવી શિકાર મૂક્યો. આજ શિકાર બેઠને ઘણો રાજ થયો,

ને શિકાર લાવનારને સાબાશી આપી, અને તેને પીવાને ઢાઝ આપ્યો. એટલામાં પુનરાજીના માણસો પણ આવી લાગ્યા. તેને ઠાલા બેંધને આજી બોલ્યો “ જુઓ ! તમે કહો છો કે આજી સરખા છીએ, લડાઈમાં પણ મારા માણસો સરખા લડે છે તેનું પારખું આજ પડી રહ્યું.” પુનરાજીએ કહ્યું “ તું તો વાચડો છે, એ તો કોઈને શિકાર હાથ આવે અને કોઈને ન પણ આવે તેમાં થયું શું. આપણા માણસો કંઈ સિંહના શિકારે તો નહોતા ગયા !” આ સાંભળી જોણે આજીના માણસને ડાઘ આપીને શિકાર આપ્યો હતો, તેનાથી સહેવાયું નહિ. તેણે બાણ્યું બે મહેં તો નિશાની કરી શિકાર આપ્યો છે, અને એ નિશાની તો જીવશે ત્યાં સુધી રહેશે, પણ આ વખતે તે તે વાત કોઈએ જાણતું નથી, માટે આજી મૂંછે હાથ નાખે છે તેને કંઈ ચેતાવું તો ખરા. એવું જાણી ઉઠી ઉભો થયો ને ઉંચા હાથ કર્યા, એટલે આજી બોલ્યો—તારે કંઈ કહેવું છે ! ત્યારે જેને આજી ઢાઝ પાય છે તેણે બાણ્યું જે આ ઘડીએ એ વાત ઉઘાડી કરી દેશે, તો મહારી આખડ જશે એવું જાણી એક કાંકરી નાંખી, તેને ચેતાવવા વિચાર કર્યો. એ રીતે પુનરાજીના માણસ ઉપર જે કાંકરી મારી, તે તેની આંખમાં વાગી ને આંખ ફૂટી ગઈ, એટલે પુનરાજીવાળાને રીસ ચડી જે જુઓ તો ખરા પોતાનું પોકળ ઢાંકવા સાડ મને કાંકરી મારી કાંણો કર્યો, માટે એને જીવતો મૂકવો નહિ એમ જાણીને તરવાર તાણીને દીધી માથામાં, તે, માથું આજીના ખોળામાં આવી પડ્યું.

ખડી હંખતી બદુથે, લગી ભાદ્રામે :
વિચરેઆં તે વેડરમે, ઉભા બડવગી.

એમ ^૧દુતરફ માણસો ઉઠ્યા, અને તરવાર ચાલી. તેનો ગલખલો થવા માંડ્યો તેથી લંબો શરણાઈ વગાડતો હુતો તે પણ ખંધ થઈ ગયો. લંબાએ વિચાર્યું જે શરણાઈ પણ વાગતી નથી ને ગલખલો થાય છે તે શું છે? એવું જાણીને ઉંચે બેચ છે તો તરવારોની લડાઈ મચી રહી છે:—

સરો કટારે ન ફીરે લંબો ન લીલાય;
ભાદ્રા માંડે ગંજડે અજ અનરીકા.

એવું કહી લંબો ત્યાંથી દોડી તે માણસો પાસે આવીને કહેવા લાગ્યો:—

તાડીએ જેડા તોડ, કાછો ફૂલે છાયો;
દાણવ વેડેઆ દૂત, ભાદ્રામા ને બદુઆ.

એવું માણસોને આવી લંબાએ કહ્યું, ત્યારે સારા માણસો તથા સૈયદ તથા નીઆણીઓ સર્વેએ આવી વચ્ચે પડીને સર્વેને બૂદા કર્યા. આજી પોતે પણ ત્યાં જખમી થયો છે, ને આજીના ૧૪૦૦ માણસો મરણ પામ્યા. ખેર! સૌની ક્રિયા કરી આજીને ઢોળીમાં નાંખી બેર લઈ ગયા. સૌ આવીને બેર રહ્યા છે, પણ જેના મરી ગયા છે તેઓને હાડવેર ખંધાઈ ગયા, ને વાત ઉપરથી બોલાચાલી થાય, અને તેમાં ખેચાર આ બાબુના તો ખેચાર માણસો સામી બાબુના પડે. આજી છ મહિને સારો થતાં માથે પાણી નાંખ્યું^૨. પુનરોજીએ પોતાના માણસોને કહ્યું

જે આજી આજ માથે પાણી નાખશે, માટે ચાલો આજીને આપણે પાઘડી બાંધાવીએ. અને ગૂગરી^૧ કરી લઈ જઈએ, કસૂંઓ પાણી વેચીએ, અને મુજરો પાણી થવા દઈએ, કેમ જે એ પાગેરો છે. એવું જાણી સર્વે આજી પાસે ગયા અને આજીને પાઘડી બાંધવા દેવાનું કહ્યું. ત્યારે આજીએ કહ્યું “મહેં કંઈ મુલક માર્યો નથી, ન કાં કંઈ જશ જેવું કામ કીધું, આ તો પોતાના માણસો મરાવ્યા છે, તો અપજશની પાઘડી તે હું કેમ બાંધું! હું તો નહીં બાંધું.”

પોતપોતામાં હાડવેર પડ્યા છે, તેથી જીવ કોઈનો એક થતો નથી, અને નિત્ય એક એ કલ્યાણની ધા^૨ આવે. ત્યારે આજીએ વિચાર્યું—આપણા માણસો સર્વે મરાઈ ગયાં, બાકી તો સર્વે છોકરા રહ્યા છે, ને પુનરાજીના માણસો તો જીવ રંગીઆ છે, માટે અહીં આ રહેવું નહિ. એવું વિચારી પોતે તૈયાર થયો, ત્યારે સારા માણસો વચ્ચે આવી પડ્યા કે જવાય નહિ. ત્યારે આજીએ કહ્યું કે હવે તો હદ થઈ, અમથી અહિં રહેવાય નહિ. એવું કહી ત્યાંથી ચાલી નિકળ્યા તે જૂનું પાદર છે તેનું નામ કજડકાચો છે તે ગામ આવી રહ્યા. ત્યાં નાના નાના છોકરાઓ છે. તે લેળા મોટાઓ પણ છે, તે રોજ રમત કરે, તે રમત પણ હજીમારની કરે, તેમાં રોજ એચાર જખમી થાય, તેમ કરતાં પાંચ સાત વરસ વીતી ગયાં. પછી નાની પાર્ટીના મૂંછે વળ નાખી રમત

૧ ગુગરી—મીઠાઈ. ૪૬ બાજરી કે જુવાર બાજરી તેમાં ગોળ નાખી ખાવાની મીઠાઈ કરે છે તેને ગુગરી કહે છે. ૨, ધાં—ફરીયાદ. ૩ હજીમાર—હજીપીટ—મારામારી.

રમવા લાગ્યાં. આજીને ખર પડતાં સર્વેને તેડાવી કહ્યું—તમે એ રમત મ કરો, જેમાં નાહક મરી પડો છો. હવે તમે રોજ અું પાસે આવતા જાઓ. એટલે રોજ આજીની સલામે છોકરાઓ આવવા માંડ્યા, પણ ખરખરીની રમત કરે, ને નિશાન માંડે તે ઉપર ઘા કરે, તે વેળા પુનરાજીની છાતિમાં આ નિશાન વાગે, એવું કહી ખરખરીના ઘા કરે. આ રમત છોકરાઓ હમેશાં રમ્યા કરે.

હવે ભદ્રામાનો લંબો છે, તે ભદુઆની દીકરી પરણ્યો છે. આ લંબાની વહુ પોતાને પીએર છે. લંબાએ વિચાર કર્યો કે, ભદ્રામા અને ભદુઆ વચ્ચે વિખવાદ થયો છે, તે જરૂર કોઈ વખત બળવો જાગશે, માટે હું ભદુઆને ગામ જઈ મારી વહુને તેડી આવું તો ઠીક. નહિ તો પછી કોણ જાણે શું નીપજશે? એવું જાણી એક ટાયડા^૨ ઉપર બેસીને પોતાને સાસરે ગયો. ગામમાં જઈ જોયું તો છોકરાઓએ નિશાન માંડ્યા છે, ને ખરખરી રમત ચલે છે, તે વખતે વિવાદ કરે છે ‘આ ખરખરી પુનરાજીની છાતિમાં’ આ શબ્દ લંબાએ સાંભળ્યા, ત્યાં તો છોકરાઓએ લંબાને ડીકો. તેને અજાણ્યો માણસ જાણી, છોકરાઓએ પુછ્યું—તૂં કોણ છો? ત્યારે લંબાએ કહ્યું—“હું તો લંબો છું. તારું ગામ કયું?” તેના જવાબમાં લંબાએ કહ્યું—હું ભદ્રામાનો લંબો છું. એ સાંભળતાં ખીજઓ બોલી ઉઠ્યા—“આ જવા ન પામે.” એ સાંભળી લંબાએ નહાસવા માંડ્યું. આ છોકરાઓ તેની પાછળ થયા. લંબો ભાગતાં ભાગતાં

પોતાના સાસરાના ફળીઆમાં આવ્યો, એટલે સાસરાની ડેલીમાં સટક પેસી ગયો, અને અંદર હાંફળો ફાંફળો જમાઈને જોઈ સાસુએ પૂછ્યું કે આમ કેમ? ત્યારે તે બોલ્યો, મને જીવતો રાખો, તમે જરા બહાર જઈને જૂઓ તો ખરા. મને મારનાર કેટલા બધા ઉભા છે. લાંઘી બહાર નિકળીને જૂએ છે તો બધા ભડુઆ ઉભા છે. તેમને લાંઘીએ કહ્યું-‘આ તો મારો જમાઈ છે.’ એ સાંભળી સૌ પાછા વળ્યા, તે ખબર આજીને પડી ત્યારે આજીએ સર્વેને તેડાવી કહ્યું-તમે લાંઘાને મારવા ગયા હતા તે ઠીક નહી. ખબરદાર લાંઘાને કોઈ વૃથો^૧ માં એ તો માગણી લોક છે. એને મારશો નહિ.

નીચાણી કને મંગણા સે ભલે ઘર અચે
સે ઘરઘણ થીએ, જે અંધ વંજે વાસ આ.

એવું કહીને આજીએ પોતાની લાંઘીને તેડાવીને કહ્યું કે, તારી દીકરીને વળાવે ત્યારે મુ^૨ પાસેથી થતા જાને. ખેર, સૌ પોતપોતાને ઘેર ગયા. જ્યારે લાંઘી પોતાની દીકરીને વળાવવા તૈયાર થઈ ત્યારે તે પોતાની દીકરીને તેડી આજી પાસે ગઈ. ત્યાં કચેરી ભરી આજી બેઠો છે. લાંઘીએ જઈ આવવારણાં લીધાં ને પોતાને જે આપવું હતું તે આજીએ આપ્યું, ને પોતાના દરબારમાં પણ કહેડાવ્યું કે આપણી લાંઘીની દીકરી સાસરે જાય છે, તેને એક મડ^૩ તમારી તરફથી આપજો ને બીજા જે કચેરીમાં બેઠા હતા તેને પણ આજીએ કહ્યું જે આ આપણા

૧ દૂરો માં હેરાન કરો નહિ ૨ મુ-મારી ૩ મડ એટલે હુમડાવું કરીયાવર.

લંઘાની દીકરી છે, તે આપણી વીઆર^૧ છે, તે સાસરે જાય છે તેને તમારે પણ કંઈ દેવું ઘટે તે આપજો. ત્યારે ૧૮૦૦ જણાએ એક એક ઉંટ આપ્યો એ રીતે અઢારશો ઉંટ ભેળા થયા. આજીએ કહ્યું—આ ભેળા આડું^૨ પણ આપો, જે એને બેર પહોંચાડી આવે, અને દરેક બેરથી એક એક લૂગડું આપજો, અને લંઘીને કહ્યું કે તું સૌને બેર આંટો દેજે. એ રીતે લંઘી બેચાર દિવસ રહી પડીને ૧૮૦૦ ઘર ફરી લૂગડાં લીધાં. એવામાં એક વાછીઆ નામના ભાદ્રામાને જરકાચ્છામાં સ્વપ્ન^૩ આવ્યું. તેણે આવીને પુનરાજીને કહ્યું—મને આજે સોણું લાધું^૪ તે સાંઝે નથી.

અજ આંકેથો આ મેં દીઠો મોરથરે,
ભલો ભાદ્રામા, રખે વેર વિસારી મુખે.

આ તન્ક લંઘીએ પોતાની દીકરી વળાવી. તે ભેળા ૧૮૦૦ ઉંટ લઈને રવાના થઈ. તે સમયે પુનરાજી ભાદ્રાગઢના કોઠા ઉપર બેઠો છે, ને શરાબ પીએ છ. હેઠેથી ઉંટોની કતાર ચાલી જાય છે. વાંસે^૫ લંઘી બોડા ઉપર ચડી છે. લંબો આગળ ચાલ્યો આવે છે. તેને જોઈ પુનરાજી બોલ્યો કે આ વળી કેને મારીને માલ લઈ આવ્યો? લંઘાને બોલાવી પૂછતાં તેણે કહ્યું—હું મહારી વહુને તેડવા ગયો હતો. ત્યાં આજી ભટ્ટાએ સઘળું આપ્યું તે લઈને આવું છું.

૧ વીઆર—છોડ. ૨ આડું—માણસ નોકરી માટે. ૩ સોણું લાધું—સ્વપ્ન થયું.

૪ હુહો—આજે સ્વપ્નમાં મોરથરી બીટ ઉપર ભજા ભાદ્રામાને જોયો જે રખેને વેર તજ દે, ૫ કતાર—હાર. ૬ વાંસે—પછવાડે

ત્યારે પુનરોજ બોલ્યો, જેની આવી લલાઇ છે તે લડવે પણ તેવોજ છે. ત્યારે વાછીઆ ભાદ્રામાને સોણો લાધો તે વાત ખરી કે ખોટી? એ વાત લંઘીએ સાંભળી કહ્યું:—

વડા થેં વાછીઆ, તોજા હુએ હૈયેજા કન,
જીકી હુવા આગન, સે ભડ ભાદ્રામે માર્યા.

તે સાંભળી સૌ ચૂપ રહ્યા. હવે ભદુઆએ કટકાઈ^૧ તૈયાર કરી છે તે હુહો:—

આટો પીસે જાંવ, ધી ભરજે ધખી,
હિન દિસઢે ચાંડ, કંધા કુંવર કટકાઈ.

એવી રીતે તૈયાર કરી જરકાચથી ચઢયા તે મોરથરીધાર આગળ આવી કટક^૨ પડ્યો છે. તે વખતે આજી બોલ્યો કે, જરકાચમાં કોઈ જાય તો ખખર કાઢી આવે. ત્યારે જવાનીઆ હતા તેમાંથી એક કહે હું જઈ ને ખીજે કહે હું જઈ. આજી બોલ્યો—એ કેકાણે તો હું જ જઈશ. ખીજા કોઈનું કામ નથી. એવું કહીને પોતે તુરીઆનો વેષ કરી ચાલી નિકળ્યો ને તે ગામમાં પેસી ગયો. ત્યાં તુરીઆને કોરી કહે છે. આજી ગામમાં ચાલી આવે છે ને છોકરાઓ નિશાન માંડીને ખરખરી^૩ ચલાવે છે. અને નિશાન મારતી વખતે લાગે છે ત્યારે એવું બોલે છે કે, આ નિશાન આજીની છાતિમાં, એ શુકન આજીએ સાંભળ્યું. ચાલતાં ચાલતાં

૧ કટકાઈ—લરકર. ૨ ધાંટી લોટ દળે, અને ચામડાની થેલી (ધખી).માં ધી ભરાય, અને આ દિશામાં કુંવર ફોજ લઈ ચડશે. ૩ કટક—છાવણી ૪ તુરીઆ અથવા કોરીની એક જાત છે. ૫ ખરખરીની રમત રમે છે

આજી તુરીઆવાડમાં આવ્યો. તે મઠાઈઆ નામના કોરીના ઘર પાસે આવી ઉભો રહ્યો. મઠાઈઆએ પૂછ્યું-તું કોણ છે? ને તારી જાત કેવી છે? ત્યારે આજી દૂહો બોલ્યો:—

કોરી અકોરીજી^૧ જાત, આંઉ જાત ન જાણા કાઈ,^૨
કાના કુસરીકિં સાથ ગીડા બુડા પાણસે.

મઠાઈઆએ જાણ્યું કે એ પણ કોરી દેખાય છે, એટલે તેને સાદડી નાખી દીધી ને માથે બેસાડ્યો ને હુકલી ભરી આપી. તે પીએ છે. તેને મઠાઈઆએ પૂછ્યું-તમારું નામ શું? ત્યારે તેણે કહ્યું-મારું નામ ઠકુ છે. હવે મઠાઈઆની દીકરી સોળ વરસની કુંવારી છે. તેનું નામ જીણલ છે. તેણે તેને દીઠો. એટલે જીણલે પોતાની માને કહ્યું કે આ આપણે બેર આવ્યા છે તે કોણ છે? ત્યારે તેણે મઠાઈઆને પૂછ્યું. મઠાઈઆ બોલ્યો-એ પણ તુરીઓ છે. જીણલ બોલી-નાહી^૩ તો સારો છે. ને તમે મને ક્યાંક પણ પરણાવશો માટે આ પણ ઠીક છે, ત્યારે મઠાઈઆએ આજીને પૂછ્યું-તું પરણ્યો છે કે? તારો કોઈ ભાઈ ખાઈ છે? તું ક્યાંનો રહેનાર છે? ત્યારે તેણે કહ્યું-હું નસરપુરનો રહેવાસી છું, પરણ્યો પણ નથી, ને મારો ભાઈ પણ કોઈ નથી. ત્યારે મઠાઈઆ બોલ્યો-તું એકલો છે કે તારા સગાં સાંઘ કોઈ છે? આજી કહે: અમારે તો સગાં સાંઘ કોઈ નથી; હું પોતે છું. મઠાઈઆ અને ઠકા માંહેત્રી કોર ગયા ને કહ્યું-આને હું નાહી ઠરાવું છું. ત્યારે જામોતર સર્વે તૈયાર થયા ને મઠાઈઆને બેર આવી કસૂઓ કાઢ્યો, ગુગરી વેચી, ને તેને નાહી ઠરાવ્યો.

મઠાઈઓ બોલ્યો-ઠીક થયું: મૂળ અમારા વણકરની એક સાળ ચાલતી તે હવે બે સાળ ચાલતી થઈ. તેણે ઠંડુને પૂછ્યું કે, તું કાંઈ કામ બાણે છે? ઠંડુએ જવાબ આપ્યો-હું વણી બાણું છું. ત્યારે મઠાઈઓ બોલ્યો-ઝીણું કામ તે હું કરીશ, ને બઠા કામ પર ઠંડુને બેસાડીશ. એવું બાણીને ઘરમાંથી કોશ લાવીને ઠંડુને આપી કહ્યું-મારી સાળની બેડે એક બીજી ખાડ ખોદ, ને પછી બીજી સાળ તું ચલાવ. ત્યારે આજી કોશ લઈને ખોદવા બેઠો. પડે તો અમીર છે તેથી ખાડ ખોદતાં હાથમાં છાલા પડ્યા, તેમાંથી લોહી નિકળ્યું. તે સમયે મઠાઈઆને બેર લાંઘી કપડાં વણવા આપેલાં છે તે લેવા આવી. તેણે મઠાઈઆને કહ્યું-તને કપડાં વણવા આપેલાં છે તે આપ. ત્યારે મઠાઈઆએ કહ્યું કે-આટલા બધા દિવસ લાગ્યા તે હું એકલો હતો. હવે તો અમે બે જણા થયા છીએ તો હવે તરત આપીશ. લાંઘી બોલી-બીબે કોણ વણકર આવ્યો છે? મઠાઈઓ બોલ્યો: બીબે મેં નાહી થાપ્યો છે. લાંઘીએ પૂછ્યું કે કયાં છે? તેણે કહ્યું કે આ રસ્તો ખાડ ખોદે છે. એટલે લાંઘી જઈ જાય છે તો આજીને બેયો ને તેને ઓળખ્યો.

૧ગની બો હથ કરે, સિત્રણ વિગડે સાર,
અમીરાણા હથડા; સે વઢે આજીએ વાર.

આજીએ લાંઘીને ચૂપ રહેવાનો ઇસારો કર્યો. પછી લાંઘી પોતાને બેર ગઈ. આજીના હાથમાંથી લોહી નિકળતું જોઈ મઠાઈઓ કહેવા લાગ્યો કે તે કોઈ દહાડો કામ કરેલું

લાગતું નથી. ઠંડુ બોલ્યો—કામ તો મેં નથી કર્યું, ખાકી સિપાઇગીરી કરેલી છે. મઠાઇઓ કહે, વણી તો જાણતો હોઇશ. તેણે હા પાડી, એટલે મઠાઇઆએ કહ્યું કે તું મારી ત્રાક પર બેસ, હું તને ખાડ કરી આપું. પોતે કોશ લઇ ખાડો ખોદવા બેઠો અને ઠંડુ મઠાઇઆની સાળ પર બેઠો. ખાડમાં ઉતરી પગ પાગડાં પર મુક્યો તે સમયે આજીના મનમાં એવું થયું કે પોતે થોડે ચડ્યો છે, પગ પાગડામાં છે, ને નજો હાથમાં લીધો છે તે જાણે બરછી લીધી છે, ને જાણે દુશ્મન ઉપર ઘા કરે છે. એવો ખ્યાલ તેના દીલમાં આવતાં નજાનો ઘા કર્યો, તે નજો પંખામાંથી સોંસરો નિકળી બહાર જઇ પડ્યો! મઠાઇએ જઇ જોયું તો તાણો વાણો સર્વે તૂટી પડ્યો! મઠાઇએ તથા તેની ખાયડીએ માથું પીટવા માંડ્યું કે આ નાઠીએ તો સત્યાનાશ વાળ્યું!!

હુથો હુથ હુકડો, પંજ છીન્યા ત્રીઅ,
કેરી કેરીઆગી પાણમેં નેત્ર ઉગયજી પીઅ.

ઠંડો બોલ્યો—‘તમે હોંકારો મ કરો’ તમારું જાન થયું હોય તે બ્યો ને મને રજા આપો. હું તમારી પાસે રહીશ નહિ. એટલું કહી ખિસામાંથી રૂ. ૫) કાઢી આપ્યા ને ચાલતો થયો, ત્યારે દીકરીએ કહ્યું કે નાઠી તો સારો હતો તે તો રીસાયો. મા કહે એણે જાન કર્યું, એને કામ આવડતું નથી તેને શું કરીએ? વળી તારે માટે બીજો સારો વર ગોતી કાઢશું. આજી

૧ ત્રાક-વણીની સાળ ૨ પગડે--પાગડો પગ મુકવાની જગા ૩ હાથો એક છે, ને-ત્રીસ પંખા તોડ્યા.

અહીંથી ચાલ્યો તે ગામમાં ગયો. ત્યાં લદ્રામાના છોકરા ખર-ખરીએ રમે છે, તે સર્વે આજીને બેરી પૂછવા લાગ્યા-તું કોણ છે? આજી કહે હું રખારી છું. એટલે એક કહે હું મારા ઉંટોમાં રાખીશ ને બીજા કહે હું રાખીશ. એમ એક બીજામાં હોંસાતોંસી કરે છે. એટલામાં લંધી દરખારમાંથી પાછી વળી. તેણે આજીને દીઠો ને જાણ્યું કે આની ખખર પડશે તો છોકરાઓ મારી નાંખશે; એટલે લંધી તેમને કહેવા લાગી કે મારાં ઉંટોમાં આડું^૧ કોઈ નથી માટે એ રખારી મને આપો. છોકરાઓએ કબૂલ કર્યું ને તે આજીને પોતાને બેર તેડી ગઈ. આજી કહે હવે મને રસ્તો બતાવ. લંધી કહે: સાંભળ! લાદ્રામામાં મરણ થયું છે ત્યાં સર્વે લાદ્રામા પથર સૂવા આવે છે ત્યાં તું આવ. આજી કહે ત્યાં તો તરવારોના ખોળામાં તું લઈ જાય છે. જેમ તેમ લંધી લેજો આજી ચાલ્યો. તે જ્યાં મરણ થયું છે ત્યાં એક ઠેકાણે આડો થઈ ઉભો રહ્યો, ને લંધી તો માંહેલી કોર રજપૂતાણીઓ સૂતી હતી ત્યાં જઈ સૂતી. પછી પાછલી રાતે બધીઓને ઉઠાડીને પાર^૨ લેવા લાગી, તેમાં લંધી દુહા બોલતી જાય ને તેણે સાનમાં આજીને બધું બતાવી દીધું.

આ વખતે એક વાછીઆ નામનો લાદ્રામા માંદો પડ્યો છે. તે ખાટલામાંથી ઉઠી પુનરાજીને કહેવા લાગ્યો-ઉઠો, બોડા તૈયાર કરો. આપણી માયા સર્વે લંધીએ બતાવી દીધી છે. આટલામાં આજી જરૂર હશે માટે આપણે ગાફેલ^૩ નહેવું નહિ.

૧ આડું રખેવાળ ૨ પાર--રડતાં રાજીઓ લે તે પાર ૩ ગાફેલ-અફસોસમાં

ત્યારે લાંબી બોલી—વાછીઆ તારી તો અકકલ ગઈ છે. લદુઆમાં માથેરો^૧ હતા તે તો સર્વે મારી લીધા. હવે બાકી છોકરબાકર રહ્યા છે તે પણ તને ગમતા નથી, જેને મારવા તૈયાર થયો છે ?

પુનરાજીએ તો વાછીઆના કહેવા પ્રમાણે બોડા ઉપર^૨ કાંઠા ચડાવવાનો હુકમ આપી દીધો એટલે આજી ત્યાંથી દોડ્યો ને પોતાના મેલાણે આવી સર્વેને હુશીયાર કર્યા, તેણે કહ્યું ત્યાં તૈયારી થઈ રહી છે ને બોડે ચડ્યા હશે કે હવે ચડશે; માટે હવે જે બને તે ખરી. પોતે ૧૮૦૦ સવાર લઈને મોટા વડ ઉપર જ્યાં ભાદ્રામાની માયા મિલકત છે ત્યાં આવી પૂંચ્યો. ત્યાં પુનરાજીનો માણસ મથેરો ભાદ્રામા ૫૦ સવારોથી ચોકી પર છે તેની સાથે લડાઈ કીધી. તેનો દુહો:—

કાંઠાએ ડુડધર ને મૂળવો, આગરીઆ લુહાર,
ફૂલ માણેજો ભાર, જેકો મથેરેસે માગેઆ.

લડાઈ થઈ. મથેરો ૫૦ સવારોથી મરાણો; એટલે આજીએ ગાયો, ભેસો, બકરાં, બોડાં સર્વેને હાંકી આગળ કરી તે ભેળા સ્વારો આપ્યા. તેમાં મુખી મોડ લદુઆને બનાવ્યો ને લલામણ કરી કે મોરથરીધાર આગળ જઈ ઉભા રહેજો, અને અમે ૮૦૦ સવાર લઈ હિંગોર નદી ઉપર જઈએ છીએ. ત્યાં ભાદ્રામાના ઉંટો છે તેના પર ચોકી કુડધર ભાદ્રામાની છે. તેના હાથ તળે ૧૦૦ સવાર છે. તેના પર આજીએ હુમલો કરી સર્વેને મારી લીધા, ને ઉંટો કબજે કર્યા. તેમાં એક રખારી હતો. તેને

---

૧ માથારા માથાના, જખરા. ૨ કાંઠા ચડાવવા-પલાણ દરવા, ૩ કુડધર મૂળવો એ ફેજના સરદાર છે.

ઉંટ પર સ્વાર કરી જરકાચ્છે મોકલી કહ્યું-વહેલો જઈ પહોંચ
ને આ બનાવની ખબર આપ. રખારી તો ઉંટ દોડાવતો ધાયો,
ને બોલ્યો ધાં-દીધામાં મણા રાખીશ નહિ. તેના પડખામાં
ખરછી હતી તેનો જખમ થયો. તે બોલ્યો-આ જખમ ભૂલું
તો ધાં^૧ દેતાં ભુલીશ. એવું કહી રવાને થઈ પુનરાજી પાસે
આવી ધાં દીધી, પુનરાજીએ પૂછ્યું-આપણા માણસો ચોકીમાં
હતા તે ક્યાં ગયા? બોડા, પાયદળ વગેરે કેટલું હતું? તેના
જવાબમાં કહ્યું કે, ચોકીનાં માણસો સર્વે મરાણા. બાકી ૧૦-૧૫
સ્વારો ને કાંઈક પાયદલ હતું.

એ સાંભળતાંને વાર પુનરાજી પોતે તૈયાર થઈ ગયો, ને
સર્વે ભાદ્રામાને બોલાવી કહ્યું-મરવું હોય તો મુ ભેળા હાલો,
ને જેને જીવવું હોય તો ખમી રહેજો.^૨ ત્યારે સર્વે ભાદ્રામા
કહેવા લાગ્યા-અમરું જીવવું મરવું તમ ભેળું છે. અ રીતે
કહી સર્વે કેસરીઆં કરીને ચડયા.

હવે ભદુઆઓનું લશ્કર મોરથરી ભીટ ઉપર આવી
પડ્યું છે. ત્યાં ભદુઆનો લંબો હાજર છે. તેણે આજીને કહ્યું
લોડ^૩ તમે લાવ્યા છો, માટે હવે મને કંઈક આપો. ત્યારે
ખકરાં, રીઠો, ગાયો, તથા ભેસો લંબાને આપ્યાં, તે લંબો
લઈને ચાલ્યો, પણ લંબાનો થાકેલો બોડો આગળ ચાલે નહિ.
લંબો તો ઘણાએ દાખડો^૪ કરે પણ બોડું પગલું ભરતું નથી,

૧ ખબર, ૨ ખમી રહેજો-ચોક્કી જોડે ૩ લોડ-ભાલ લેડા ૪ વગર.

૪ દાખડો કરે-લોડાને પગની એકીથી દબાવીને આગળ ચાલવાને અડીથી મારે.

એટલામાં પુનરાજી તો ચડી આવ્યો. તેના ભાલાનો ચમકાર
લંધાની નજરે પડ્યો. ત્યારે આજી ભટુઓ લંધાને કહે છે :
બોડો કેમ ચાલતો નથી ? લંબો કહે ભાદ્રામો આવે છે તેને
ભેધને હું ઉભો રહ્યો છું, ને તમારે લડવું હોય તો લડજો.
પછી તમે કહેતા નહિ કે લંધાએ અમને વઢાડ્યા નહિ. આજી
કહે અમે રજપૂત છીએ તેથી જરૂર ખત્રિવટ કરશું. લંબો
કહે બોડેથી ઉતરીને વઢો, તો ખત્રિવટ જણાય. તમે તો
નીરૂફરી બોડાપર ચડ્યા છો, તે સૌથી મોર વેત્તા થાઓ (આગળ)
એટલે બીજો કોણ ઉભો રહે ? બાકી ભાદ્રામા આગળ આવી
ઉભો રહે એવો મહારા જાણવામાં કોઈ નથી. આજીને રીસ
ચડી તે બોડા ઉપરથી ભેરમાં ઉતર્યો, તે બોડાનો તંગ^૧ તટ્યો
ને એક બૂથ^૨ હતી તેમાં તેનો પગ જઈ પડ્યો. થાનાર
છે કે બૂથમાં એક સાપ હતો ! વળી આજીના પગમાંથી
કાંટારખી^૩ પણ નિકળી ગઈ હતી, તેથી સરપ ઉપર પગ પડ્યો
તે આજીને વળગ્યો. દુહો :—

જીને ઉલ થીઆ, તંગ ત્રુટો નીરૂફરી,
હાદર હુઓ એઝ કયો, એરૂ બૂથ મંજ;
પઅચી સો ડી સંધમે, એરૂ ઝલંધાસીંઅ,
ભાદ્રામેસે ગંજડો, હુણે ન કંધા સિંહ.

એમ કહી આજી લેળા પોતાના ભાઈઓ હતા તે
જોડ્યા-ભાદ્રામા સાથે હવે લડશું નહિ. આજી કહે હું નહિ

૧ તંગ-બોડાને પેટથી પટો બાંધે છે તે. ૨ બુથ-ખાડો. ૩ કાંટારખી-જોડા
૪ બુથ-મંજ-બુથમાં ૫ આવીને ડર્યો. ૬ ભાદ્રામાથી હવે કહ્યો નહીં કરીએ.

પણ તમે તો છો? લડશો નહિ તો પછી તમને રહેવા દેશે નહિ. મને તો લડવાની હામ હતી, પણ મારી તો મુ પાએ રહી. હવે તમે જાણો.

૧ વિંજે હુંકજ આ અઘસએ સમોડા ભદુઆ,
ભાદ્રામા મથે ચડી ચરંદા ધુને જાધા.

આ આજીનું બોલવું સર્વે સાંભળી રહ્યા. આજીએ કહ્યું-ત્યારે હવે તમે તમારું લઈને ચાલતા થાઓ, ને મને અહીંજ રહેવા આપો. બીજા ભદુઆ કહેવા લાગ્યા-તમને મૂકીને અમે કેમ જઈએ? અમે લડશું. આજી કહે ભાદ્રામા સાથે પુરા પડાશે નહી. એકવાર તો તમારા માવિત્રાને મારી લીધા, ને તમારામાં કાંઈ છે નહિ, માટે હું કહું છું કે તમે જાઓ. એટલે બીજા સર્વે પોતાનું સર્વસ્વ લઈને પાદર ગયા, ને આજી તો ત્યાંજ બેઠો રહ્યો. લંધાને આજીએ કહ્યું-તું મારી પાસે બેસ. તું ને હું તો ભેળા છીએ. લંધાને એ વાત ગમતી તો નથી પણ શું કરે? વળી આજી લંધાને કહે જે તું મને આહીંથી સુરાવાળી મોરીએ તેડી ચાલ. લંધો ત્યાં આજીને લઈ ગયો. ત્યાં એક ખાંભી ખોડેલી છે તેને ઓઠે આજી બેઠો ને લંધાને કહ્યું-આ સૂકાં^૨ જળમાં પડ્યાં છે તેને લગાડી^૩ દે કે જેથી ઓઠસ^૪ થાય. લંધાએ ઝરડાં લઈ આવી લગાડી દીધાં. તેનો ઉજસ પુનરોજી ચડયો આવે છે તેણે દીઠો. રાતનો વખત હતો તેથી પુનરોજી કહેવા લાગ્યો-

૧ આ હક જય છે. સમા ભદુઆ ઉપર ભાદ્રામા ચડીને પા કરે છે.
૨ સૂકાં-લાકડાં ૩ લગાડી દે-સળગાવ. ૪ ઓઠસ-ભડકો.

આજ મેલાણુ કરી પડ્યો છે. આજ એવો નથી જે ચોરની
ચેઠે ભાગી જાય, એમ કહી સુરાવાળી મોરીના પાછળ માર્ગ
ખાંધીને મેલાણુ કર્યું. આજ તો ખાંભીને ^૧ એથે વીર આસન
વાળી બેઠો છે, ને લંઘાને કહે છે કે તું શરણાઈમાંથી સીધું ^૨
કર. લંઘાએ ખૂબ અવાજ કર્યો. તે વેળા આજનાં લાથમાં ^૩
૫૦૦ તીર હતાં. તેમાંથી જે તીર લઈ કમાનમાં ચડાવીને
કસીસ ^૪ કરી, પણ આજને તો સરપતું ઝેર ભારે ચડી ગયું
છે, તેથી હમ નિકળી ગયો ને આમળ ગાંઠ આવી ગઈ, તેથી
ઘડી કમાને બેઠો. ત્યાં એક ગરજ ^૫ આવ્યું. તેને લંઘાએ
જોયું, એટલે લંઘાએ આજ પાસે આવી જોયું તો તેનો પ્રાણ
નિકળી ગયેલો માલમ પડ્યો. હુહો:—

ફરતે ગલે સોજડી,^૬ મોરે મા મ ખા
રીખડીઆરો રા, રણમે રયો રાતડી.
ઈ ખર જીંજરે, જીનીકે જીવનવલા,
જીડી સોજે. મથાનું લઈ રણમે રો થાકન.

એમ કહી પોતાનો બોડો લંઘાએ ગુડી નાખી નિર-
કરી (આજની બોડી) ઉપર સ્વાર થઈ ચાલતો થયો. આગળ
ચાલતાં ભાદ્રામાનું મેલાણુ પડેલું દીકું. તે વખતે સહુવારનો
પો' થવા આવ્યો. ભાદ્રામાએ લંઘાને ઓળખ્યો ને આજની
બોડીને પણ ઓળખી. લંબો જવા ન પામે એવો હુકમ કર્યો, પણ

૧ ખેલી-યાંસલાને આધારે. ૨ સીધુ-અવાજ. ૩ લાથુ-જેમાં તીર રાખે
તે. ૪ કસીસ કરી-ખેતીને તાણ્યા. ૫ ગરજ-ગીધપક્ષી. ૬ રાતી સમડી તું ખા
નહી. આજ રણમાં રાત રહ્યો છે. ૭ ખીજડાનું ઝાડ. ૮ ગુડી નાખી-તરછાડી.

તેને કોઈ પુગી શકશે નહિ એમ ધારી પુનરાજી ભાદ્રામા નીરૂફરી બોડીનેા વછેરો હતો તેનાપર ચડી લંઘા પાછળ દોડયો. ને તેને પકડી પાડી, આડો ફરી પૂછયું—તું આજી ભદુઆની બોડી ઉપર કેમ ચડયો? ને આજી ક્યાં છે? લંબો તો ગભરાયો ને કહ્યું—લોડ^૧ લઈને ખીજા ભદુઆ ગયા, બાકી આજી ને હું એ જણા રદ્દા તે સુરાવાળી મોરી ઉપર જઈ બેઠા. ત્યાં મેં સરણાઈમાંથી સિંધુ કયો ત્યારે એક સાપ આવ્યો, તે આજીને ડસ્યો ને આજીના પ્રાણ નિકળી ગયા. આથી આજીની બોડી ઉપર ચડીને હું જાઉં છું. ત્યારે પુનરોજી બોલ્યો—આજી જેવું માણસ તેને પડતું મૂકી ચાલી નિકળ્યો એ ઠીક કયું નહિ. તે સર્વે લશ્કર લઈ સુરાવાળી મોરીએ ગયો ને ત્યાં મેલાણ કયું. મોરી ઉપર ચડી જઈ જોય છે તો ત્યાં ખાંભીને પુંઠ ભરાવી આજી વીરરસમાં બેઠો છે. કસીસ ભરી છે. એમ છ પહોર નિકળી ગયા.

સિરખર કેસરીસિંહ, વારે કાં ભયે આરેઓ,

છ કોરીને દીંય, જે ભડ ભાદ્રામાં છો ઐઓ.

છ પહોર થયા એટલે પુનરોજીએ કહ્યું—જીઓ છો શું? જોખીમાં નાખી દ્યો. ત્યારે ખીજા કહેવા લાગ્યા—જીઓ તો ખરા, આજી કસીસ ભરી બેઠો છે, તે કંઈ મુવો જણાતો નથી. પુનરોજી બોલ્યો—હમ તો નિકળી ગયો છે. તેને સંભાળી જોખીમાં દ્યો. એટલામાં એક ગીરજ આવ્યું તેણે આજી ઉપર

ઝડપ મારી, તેથી કસીસભરી હતી તે છૂટી ગઈ, ને તે કમાન-
માંથી તીર વછૂટ્યું, તે નવ જણને સોંસરૂં વીંધીને નિકળી ગયું.

ખરીએ વીંધ્યો બાણ, જેસે નાં જણાને વડે,
ત્રિભું કેળે તાણ, તો ભલો આછે ભદુઆ.

એ મુવો પણ નવને માર્યા, આજની લાશને ઝોળીમાં
જાત્રી પુનરોજ પોતાને ગામ આવ્યો. તેને અગ્નિસંસ્કાર કરી
બાર દિવસ સૂધી સર્વેએ સૂતક પાળ્યું. દહાડોપાણી. પણ
આજની લાજ પ્રમાણે પુનરોજએ કર્યો, કેમકે આજ તેનો
ભાઈ થાય, અને મુવા કેડે સગાઈ^૨ રજપૂત વેર રાખે નહીં..

હવે લોડ લઇને બીજા ભદુઆ જીને પાદર જાય છે. તે
જેવા સાડ આજની રજપૂતાણી ગઢપર ચડી જાય છે ને
બીજાઓ પણ જાય છે. ટોળેટોળાં આવે છે. તે ભેળા કોઈ
બસો સ્વાર છે. આજની ઘરવાળી આજને જોતી નથી, તેથી
બાંદીને કહે કે, આ સ્વારો જાય છે તેને જઈને પૂછ તો ખરી
કે બધી લોડ આવી; પણ આજની લોડ ક્યાં? સ્વારોએ કહ્યું
યાછત્રા ટોળામાં છે. તે ખબર બાંદીએ આવી કહ્યું, તેનો હુહો-

લોડ આવૈયાં, લોડઉ ન આવૈયાં,
રખે ધણધણીએસે જીજા સામેરાં થઇયાં.

એમ કન્ટાં એક ટોળું આવ્યું, બીજું આવ્યું; ત્રીજું
આવ્યું તે સર્વે કહેતા જાય છે કે, વાંસલા^૩ ટોળામાં છે. પછી

૧ જોરથી બાણે વીંધી નવ જણને વાઢી નાંખ્યાં. ૨ સગાઈ-જાતવાન
અને વેમાઈ બેઠલે કુગલી. ૩ બધી લોડ આવી પણ એ લોડનો ધણી આજ
તેથી આવ્યો. ૪ વાંસલા-પછલા.

આજીની નીરૂફરી બોડી ઉપર લંબો ચડીને આવે છે. તેને આવતો જોઈ આજીની ઘરવાળીએ નીરૂફરીને ઓળખી, પણ સ્વાર આજી નહોતો, એટલે તે બોલી—

હું બોડી નીરૂફરી, મથે ન ભદુઆ આ;
મુસે મુસેણાર, રખે કારા કનીઉ કપડાં.

એટલામાં લંબો ફળીઆમાં આવ્યો. બોડી પરથી ઉતરીને તેણે દાણુ^૧ ઉપર બાંધી. આજીની રજપૂતાણીએ લંબાને પૂછ્યું. બોડી આવી પણ બોડીનો સ્વાર ક્યાં? પછી તેના ગુજરવાના સમાચાર વિગતથી કહ્યા. ત્યારે રજપૂતાણી બોલી—બોડીને જોઈ પેટ બાળવું નહિ. એ બોડી પણ સ્વાર લેળી ગઈ, તેને તું લઈ જા. એટલે લંબો બોડી છોડી લઈ પોતાને બેર ચાલી નિકળ્યો. રજપૂતાણીએ પણ લૈકિક કીધું. બાર દિવસ સૂધી પથ્થર ભદુઆ સર્વે સૂતા. દહાડો પાણી કર્યા. કારજ થઈ રહ્યું ત્યારે આજીના કાકાનો દીકરો મોડ છે તેને જામાઈની પાલકી બંધાવી, ને ગાદી ઉપર બેસાડ્યો. તેની ખખર પુનરાજીને પડી. મનમાં જાણ્યું કે, લડનાર હોતો તે તો ગયો.

પુનરાજીએ પોતાની લેસોને ઘંટ બાંધી ભદુઆની રખાળ જૂના પાદર પર છે, ત્યાં હાંકી મૂકી. તે ત્યાં ચરવા લાગી. તેના ઘંટના અવાજ થયા કરે. રાત પણ પાછલી પોર છે. તે સમયે આજીની રજપૂતાણી જાગી ઉઠી ને મોઢું વાળ્યું. તેમાં પાર લેવા માંડી.^૨

૧જડે વ્યો આ મરી, સીરા ચારી બદુઓ
તડે ભાદ્રામાણા વછરા, અચે ઠંઠ ચરીઅ.

એટલે મોડ પણ જાગી ઉઠ્યો ને આજની ઘરવાણીને
કહેવા લાગ્યો-ભાણી, તમે રડો માં. હું જરૂર ભાદ્રામા પાસેથી
જવાબ લઈશ.

મોડ રોજ સવારમાં ઉઠીને નદીએ નહાવા જાય, તે જે
ઠેકાણે આજ નહાતો હતો તે છીપર ઉપર બેસીને નહાય.
ગીરજો આવે તેને આજ દરરોજ માંસ નાખતો, તેની મોડને
કાંઈ ખબર નહોતી. એજ છીપર ઉપર મોડ બેસી નહાય છે
ને હાથ પગ ધૂએ છે. ત્યાં ગીરજો આવીને બેઠી. વળી બે
ગીરજો એક ખીજડાનું ઝાડ છે, તે ઉપર ભક્ષની આશાએ
આવીને બેઠી પણ મોડ તો સામું પણ બેતો નથી, એટલે બીજી
ગીરજો તો નિરાશ થઈને ઉડી નિકળી. બાકી બે જણીઓ ઝાડ
ઉપર બેઠી છે, તેણે જાણ્યું હવે કંઈ વળશે નહિ, તે નિરાશાથી
જેરથી ઉડી, તે ખીજડાની ડાળ લાંગી. મોડે ઉંચું મોં કરી બેયું,
તો આજની વાત યાદ આવી કે, આજ માંસ આપતો, ને હું તો
ભૂલી ગયો. હવે મારી પાસે તો માંસ નથી. પણ આ બે ગીરજોને
તો મારે નિરાશ કરવી નહિ. એમ જાણી મોડે સાદ કરી,
તમે અહિં આવો. ગીરજો તો હળેલ છે તે પાછી આવી તે
સમેનો દુહો-

---

૧ જ્યારે આજ બદુઆ મરી ગયો, ત્યારે ભાદ્રામાના ઢેર મારી સીમમાં
ચરવા આવે છે. નહીતો આવે શેનાં ?

રતે ગણે નિરજડી, મોડે ડાર મ ભાંજ,^૧
કંધો મોડ કટકાઈ તાં તું માથે દીચાંજ.

એટલું જોડી મોડે અસ્તરો લઇને, પોતાના શરીરમાંથી એક પગની પીંડી કાપીને એક ગીરજને નાખી. બીજી પીંડી કાપીને બીજને નાંખી. જે સાથજોમાંથી માંસ કાપીને જે જણીઓને નાખ્યું, એટલામાં બાંદી તેલ લઇને મર્દન કરવા આવી. તે જુએ છે તો મોડ પોતાના શરીરનું માંસ ગીરજને નાખે છે, ને લોહી તો ચાલ્યાં જાય છે! ને નદીમાં પડે છે. નદીનું પાણી લોહી લોહી થઇ રહ્યું છે. તે જોઇને બાંદી પાછી વળી, ને બાઇને હકીકત નીચે પ્રમાણે કહી—

વાંઠોડજે વચણે, કીંઅ ડનણ કીધા,^૨
પાણે બધે પટીઉં, મોડ મથે આણે મા.

ત્યારે બાઇએ માણસ મોકલ્યા, તે મોડ પાસે આવી જાય છે તો મોડને આરોંત (મુછાં) આવી ગઇ છે. પછી મોડને જોળીમાં નાખીને બેર તેડી લાવ્યા. તેને પટા બાંધી, છ મહીના પછી માથે પાણી નાંખ્યું,^૩ ત્યાં સૂધી તો બાદ્રામે જુના પાદરની સીમ સર્વે પાથમાત્ર કરી નાખી. વસ્તિ સર્વે ગઢમાં રહી. બાકી બહાર કોઇ નિકળી શકે નહી, એવું બાદ્રામે ક્યું હતું. મોડ મંદવાડમાંથી સારો થયો ને ગાદીએ બેઠો. ત્યારે ભાયાત સર્વે સલામે આવ્યા. કસૂંજો કાઢી, ધુધરી

૧ ડાગ ખીજડાની ભાગ નહિ. ૨ નદી ઉપર દાતણ કીચાં. ને મોડ કાચું માંસ પોતાના શરીરનું સમડીને આપે છે ને પાટા બાંધ્યા છે. ૩ માથે પાણી નાંખવું—સારા થવું.

મીઠાઇ વેંચાઇ. જેને જે આપવું ઘટે તે આપ્યું. પછી બધાએ વિચાર્યું કે, ભાદ્રામા સામે પહોંચી શકાય તેમ નથી, માટે ચાલો બાદશાહ પાસે જઈએ. ૫૦૦ વછેરા તૈયાર કર્યા. કાબૂલના બાદશાહ પાસે મોકલ ગયો. બાદશાહે જુમાને દિને સલામ લીધી, ત્યારે તેને ૫૦૦ વછેરા નજરાણે કર્યા. બાદશાહે આવવાનું કારણ પૂછતાં તેણે જણાવ્યું કે ભાદ્રામા સાથે વેર થયું છે. તેણે વિગતથી વૃતાન્ત કહ્યો, ત્યારે બાદશાહે કુમક આપવાની સરત કરી કે, જીવતો માલ અમારો ને મુવેલો માલ તમારો, બાકી લૂંટ જેને મળે તેની. મોકલે તે સરત કબૂલ રાખતાં અક્ષર પતર કર્યાં. બાદશાહે (૧૮૦૦૦) સ્વાર સાથે પોતાના સૂબા ચામુગલને લદુઆની કુમકે મોકલ્યો.

ચડ્યો ચાવો અંગ, જિકો ધમામેં ઘોસ ડેઇ,
કોટને આરે અંગ, વીડા ઇંદા લદુઆ,

એ રીતે પાદશાહી ફોજ લાવી, મોકલે જરકાચાના ગઢને બેરો ઘાલ્યો. ભાદ્રામાએ ગઢના દરવાજા ખંધ કર્યા. ફોજ બહાર પડી છે. દશ બાર દિવસે ગઢમાંથી બસેં ચારસેં માણસ નિકળે, તે ફોજમાં ઓચિન્તો હુમલો કરી, સારી પેઠે નુકસાન કરી, પાછા કિલ્લામાં પેસી જાય. ગઢ ઉપર પણ ચોકી ફરતી હોવાથી ફોજવાળા હુલ્લો લઈ જઈ શકતા નથી. વજીરીઆ કોઠાપર પણ બપતો સજ્જ હતો. એમ કરતાં બાર વર્ષ નિકળી ગયાં, ત્યારે ગામમાં તો રસદ^૧ ખુટી, અને ખોરાક ન મળે, તેથી સર્વે મુંઝાયા એટલે પુનરાજી, ગામના એક વયોવૃદ્ધ

વાછીઆ નામના ભાદ્રામા પાસે ગયો, ને તેને પૂછ્યું કે ખોરાકી ગામમાં ખૂટી તો ભૂખે મરવાથી લાલે મુવા સારા. માટે સવારમાં ફોજ પર હુલો કરવા ધાર્યો છે. પછી ઇશ્વર કરે તે ખરી ! પણ ખાધા વગર કેમ નિભાય ? છોકરાંઓ ખાવા વગર રૂવે છે. એવી દશા ગામમાં થઈ છે માટે તમારી સલાહ શી છે ? વાછીઓ બોલ્યો કે, એમ નહિ પણ હું કહું તેમ કરો તો, ફોજ તુરત કૂચ કરી જશે. વાછીઆએ કહ્યું કે થોડું દૂધ, ઘઉં, ચોખા, ઘી અને ખાંડ મંગાવો. એ બધું ગામમાં ફરાં, જેમ તેમ મંગાવી સર્વે થોડું એકઠું કર્યું. તેનો વાછી-આએ દૂધપાક બનાવ્યો. શીરો, લાપશી, લાડુ, ચોખા, મગ રાંધીને રસોઈ તૈયાર કરી. ૫૦૦ પત્રાવળાં મંગાવી તેના પત્રાવળી દડીઆ કરાવ્યાં. તેના પર ખાવાનું સર્વે ચોપડીને પત્રાવળી દડીઆઓ કિલ્લા બહાર નખાવી દીધા.

ફોજનાં માણસો કિલ્લા બહાર ફરે છે, તેમણે પત્રાવળી પડીઆ દીઠા. તેમાં દૂધપાક, લાપસી, લાડુ, ચોખા, મગ, ખીચડી ખરડેલી દીઠી. તેમણે ચામુગલને કહ્યું કે, ખાર વરસ થયાં રસદ બંધ છે, પણ ગામમાં તો મોજમજાહની જમણવારો થાય છે ! તો આપણે ક્યાંથી કાવીએ ? ચામુગલે પત્રાવળાં મંગાવી ખાત્રી કરી. જોઈ વિચાર્યું કે, તેઓએ પણ ખાર વરસમાં ઘણું માણસ મારી, આપણને નુકસાન પહોંચાડ્યું છે. જેણે સોરસીપીઆઓને મારી સેવાણુ લીધું, તેને હાલમાં પોંચાય તેમ લાગતું નથી. એમ ધારી કૂચની નોખત વગડાવી, એટલે ફોજે કૂચ કરી. વાછીએ પુનરાજીને કહ્યું કે જુઓ ચમત્કાર થયો કે નહિ ? પુનરાજી ઠાઠા પર ચડીને

જોય છે તો, વાત ખરી કે ફ્રાજ કૂચ કરતી ચાલતી થઇ છે ! લંબો પણ સાથે છે. જોણે આજીને આથ^૧ બતાવી. તે લંબીનો દેર થાય. તેને દરખારની છોકરી સાથે મહોબત છે. તેણે એવી તદખીર કરી રાખી હતી કે, આ બાદશાહી ફ્રાજ જરૂર કિલ્લો લેશે, ત્યારે આપણે બે ભાગી જશું, ફ્રાજે કૂચ કરી ત્યારે લંબાએ પુનરાજીને પૂછી ફત્તેહની શરણાઇ વગાડી. ફ્રાજમાં લંબો ભદુઓનીયે પ્રમાણે સમજાવે છે:—

‘સેના ઇસેં સદ કરે, બાપુ જાયો આ,
અજાઇયેં ગાઇએ, થીરપણે રજેનીરો ધાં.

એમ દુહો કહ્યો. તે ફ્રાજમાં લંબો છે તે સમજાયો. તેણે જઇને ચામુગલ સૂખાને કહ્યું કે, ‘આ શહેરમાં મારો ભાઈ છે તેણે શરણાઈમાં મને સમજાવ્યો કે, ગઢમાં રસદ ખૂટી છે, ને ખાવાનું મળતું નથી. આથી ચામુગલે પોતાના માણસો સાથે સલાહ કરી કે, કૂચ કરી તે ઠીક છે. હવે આપણે આ ડુંગર દેખાય છે. તેની એથે જઇ મુકામ કરીએ, ને અહીં બે ચાર જણાને બિમાર કરી પડતા મુકીએ. તે શહેરમાં જઇ સર્વે આતમી લઇ આવે તેના ઉપર વિચાર કરીશું. એવું ઠરાવી ચાર આદમીને બિમાર બનાવ્યા, તેમના શરીરે પાટા બાંધ્યા, ઉપર મધ રેડ્યું, જેથી માખીઓ બણબણવા લાગી. એવી હાલતમાં તેઓ દરવાજા પાસે પડ્યા.

૧ આથ-માયા ૨ જામમાં ખાવાનું નથી એમ સમજાયામાં ચેતવ્યું છે, એવો દુહાનો અર્થ થાય છે, એમ ભાદ્રામાના લંબાએ પોતાનો ભાઈ જે સામી ફ્રાજમાં છે તેને સમજાવ્યો.

ફ્રાજ તો ફૂચ કરી ગઈ, એટલે શહેરના દરવાજા ઉઘડ્યા, એટલે આ ચાર માણસો ગામમાં પેસી ગયા. ત્યાં વાછીઆએ પુનરાજીને કહ્યું-હવે ખાવાને બેઠાએ તેટલું અનાજ આપણી ખાણો છપ્પરમાં છે, તેમાંથી લાવો, ને ખાઓ પીઓ, ને મોજ કરો. પુનરાજી કહે-ખાણો છે તે તો અમે જાણીએ છીએ, પણ દાટેલી તમારા હાથની છે, તે તમારા વગર કોણ ખતાવે? એટલે વાછીઆ ભાદ્રામો પણ લેજો ચાલ્યો, ને જેટલા પાઘડીબંધા હતા, તેટલા સર્વે ખાણો ખોદવા ગયા, ને બાકીના ઓરત બચ્ચાંવાળા સામાન લઈ ચેર ગયા.

જે ચાર જણા બિમાર થઈ ગયા હતા, તેમણે ફ્રાજમાં આવી કહ્યું કે, શહેરના દરવાજા ઉઘાડા પડ્યા છે, ને તમે જો ઓર્ચીતા જાઓ તો કામ થઈ જાય તેમ છે. એટલે ફ્રાજ ચુપકીદીથી ચડીને કિલ્લામાં પેસી ગઈ. ગામમાં આગ લગાડી દીધી. ઓરતો, ઘરડાં બુઢાંને પકડી લીધાં. ધુમાડાના ગોટેગોટ નિકળવા લાગ્યા, લૂટ ખૂબ ચાલી. પુનરાજી તો ખાણો કાઢવા ગયો છે. તેણે ટેકરી ઉપર ચઢી જોયું તો, ગઢમાંથી ધુમાડાના ગોટેગોટ નિકળતા દીઠા. વાછીઆ ભાદ્રામાને કહ્યું કે શહેરમાં જરૂર કંઈ ખલલ થઈ છે. એટલું કહી પુનરાજી સ્વાર થયો, એટલે તેના ભાણેજે કહ્યું કે તમે એકલા જાઓ છો તે મામા હું પણ લેજો આવું. એક કરતાં બે ભલા જાણી, પુનરાજીએ તેને સાથે લીધો. આવીને જોય છે તો ચારેમેરથી શહેર ખળે છે. માણસ તો કોઈ નજરે પડતું નથી, કે જેને પૂછાય. દર-બારમાં પણ કોઈ ન મળે. ત્યાં નીરૂફરી બોડીનો વછેરો ને તેને

સાણી^૧ લોંચરામાં છે તેને પૂછતાં કહ્યું કે, ફેજવાળાએ આ ગલખલો કીધો છે. પુનરોજી કહે વછેરા પર પડાણ માંડ. સાણી કહે વછેરા હજી કાચો છે, તો કહે પણ નીરફરીનો વછેરા છે, તે તેવો નહિ હોય. વછેરા ઉપર પડછી^૨ નાંખવા માંડી, તે મુકવા આપે નહિ, ત્યારે પુનરોજીએ વછેરાને કહ્યું:—

૩ પીઅરા ઝલ પડાણ, મ કર ડમર ધતરો,
તો માસીમુમાં ખએ વજે ખાનખર્ડે પીઅરાઝલ,
તોકે તીતે છાઇઆં; જીતે બાલેજો ઠાણ.

એટલે વછેરા સરખો થઇ ઉભો રહ્યો. તેના ઉપર પુનરોજી ને બાણેજ ખન્ને ચડયા, ને દોડતા આવી ફેજ લેળા થયા. આ સ્વાર પણ ફેજનો દેખાય છે, એમ તેમને લાગ્યું, ને ફેજ લેળા ચાલ્યા. ત્યાં વળી પુનરોજીએ પોતાની ઓરમાન માને એક ગાડા પર બેઠેલી જોઇ. તે બોલી:—

લજકમે લઇ આવ્યે, ભાદરામાણી પુનરા,
આડ તરછી જે કોઇએ, યુરન ગુડાઇઆએ.

એટલે પુનરોજી બોલ્યો :—

ભલી કરે ડનોએ માત્રેઇ મુકે મીઅજી
પાનસો મુગલ મારીઆ, જીકે ગીનીજે મુરેઓએ.

આગળ ચાલતાં ખાયડીને એક ગાડામાં બેઠેલી જોઇ. તે પોતાના ધણી પુનરોજીને કહેવા લાગી :—

૧ સાણી એટલે સાધસ ધોડાવાળો. ૨ પડછી-ગાડી. ૩ પ્યારા, ઘું પડાણ પકડે, અડીયલ ન થા.

ઘોડે મથે ગાઠ^૧ ડીસે^૨ પુનરોણઓ,
તુવર પાઓ મોડ, અસાં લીજ્યો પારેઓ.^૩

આગળ ચાલતાં દીકરી જોઈ. તે બોલી :—

બાવલ બરકઠ આસ, કાલ લાંધી દી કાછડા,
તોનું પેરો ન મુઠ આસ, ભાદ્રામાણી પુનરા.

આગળ ચાલતાં જોય છે તો ૫૦૦ સ્વાર સાથે મોડ ચાલ્યો જાય છે. તેની આડો ઘોડો ફેરવી પુનરોણ ઉભો. મોડ બોલ્યો—કોણ? પુનરોણ? તો કહે હા! આપણે જગડા તો ઘણાએ કર્યા, પણ આવી તો કોઈ દહાડો થઈ નહોતી. પણ તું કુળમાં કરમી થયો જે માવરો, કાકીઓ, દીકરીઓ, ભાણેજો, ઘરવાળીને તેં ખતાવી. મોડ બોલ્યો—થાનાર તે તો થઈ! હવે મને આ વહેરો આપ તો વેર મુકું. પુનરોણ જાણે આ ટાણે મોડ કહે છે તેમ કરીશ તો ઠીક છે, એમ જાણી તેણે વહેરો મોડને હવાલે કર્યો. અફીણ કાઢી ખારેક કસૂંબો પી વેર ભાંગ્યાં. પુનરોણ કહે, આપણે હવે એક છીએ એમ જણાવવું નહિ. તું સ્વારો લઈને એક મેર થઈ જા. પછી મુગલ જાણે ને હું જાણું. પછી મોડ પોતાના ઘોડા લઈ એક તરફ જઈ ઉભો રહ્યો. પુનરોણ ને તેનો ભાણેજ, તે ડુંગરનો ઘાટ, જ્યાં એકેકો સ્વાર ચાલે તેટલી જગા છે, એવી વસમી જગાએ બંને ઉભા રહ્યા. જે સ્વાર ઘાટમાં આવે તેને તરવાર તાણીને ઘા કરે, ને માથું ઉતારી પાડે, અને પોતાનાં

૧ ગોઠ—વરરાજ ૨ ડીસે—દેખાય. ૩ અપે લખ્યું વચન પાળ્યું

માણસો આવે તેને કહેતા રહે કે, તમે આ સેડથી^૧ નદીમાં ઉતરી જાઓ. એમ કરતાં એક દિવસ ને રાત નિકળી ગઈ. ચામુગલ પુનરોણની દીકરી સોનલને લઈ એકલે બોડે એક તરફ ધો^૨ છે તે વાટે નિકળી ગયો. બાકી ફ્રાજ સર્વે કતલ થઈ ગઈ. હવે બહુઓ લાંબો છે, તે મુગલનું પં પેદલ લશ્કર લઈને ઘાટમાં આવ્યા. તેણે પુનરોણને કહ્યું:—

મુજી તું ચતેજા જામ, હીક વિનંતિ તાગરે
પાખરોઆ તો મારીઆ, ખાદા મુસાણ.

તું સમો છે. ખાદળને બચાવ તો સારૂ. પુનરાણ કહે હું એકને પણ નહિ મુકું. એ પં ખાદલ પોતાના હથિયાર તથા કપડાં ઉતારીને આવે તો હું જીવતા મૂકું. પછી તેમ કબૂલ કર્યું, એટલે તેમને જીવતા મૂક્યા. તેમના વંશવાળા થયા તેમને લાંઘાની ઓડક^૩ લાગી, તે લાંઘા કહેવાંચ છે. અને તેની મારફત પાદશાહને કહેવરાવ્યું કે, પુનરોણની દીકરીને ચામશુલ લઈ ગયો છે. તે બાઈને માનથી મોકલી દેજે—નહિ તો ખરાબી થશે. એટલું કહી મામે ભાણેજ ફ્રાજ લઈ ગામમાં આવ્યા. એ પાચદળ પં આદમી લીખ માગતા માગતા પાદશાહ પાસે પુગ્યા. તે વખતે પાદશાહ ઝડપમાં બેઠો છે. તેણે બધ્યું કે આ કોઈ ફ્રીરો છે, તેથી પૂછ્યું કે તમે શું માંગો છો? ત્યારે તેઓએ કહ્યું—અમને ગઢ કારગા પર ફ્રાજ સાથે રવાના કર્યા હતા, તે અમને લાંઘાએ જીવતા છોડાડ્યા, અને ચામશુલ તો પુનરોણની દીકરીને લઈને આવ્યો છે. તેને માનથી પહોંચાડવાની

૧ સેડથી—ચીલથી, મારે ૨ ધો અટલે ખાડાના ખડકની વાટ ૩ ઓડક—અટક.

कुंवरी सोनसना विवाह.

બાલીએ અમે છૂટયા છીએ-નહીંતર ખબર લેશે. બાદશાહ બાદ્યો-પુનરાજીની દીકરી તે મહારી દીકરી. તેણે હુકમ કર્યો કે, આમુગલને પકડી કેદ કરો, ને બાઇને તેડી લાવો. માણસોએ આમુગલને કેદ કર્યો, ને સોનલને તેડી આવ્યા. બાદશાહે તેને પોતાની બેગમ પાસે મોકલી. રસ્તાની થાક લાંગવા થોડા દિવસ રાખી રવાને કરી, ને ગઢકાચ્છાએ પુનરાજીને સુપ્રત કરી.

પુનરાજીએ હવે દીકરી સોનલનો વિવાહ આદર્યો. તેની સગાઇ પોતાના ભાણેજ વેરે કરી. વિવાહ ઉપર મોડને તેડાવીને કહ્યું કે, વિવાહ તું કર. મોડે સોનલનો વિવાહ લલીલાતે કરી, તેને પરણાવી. પુનરાજીએ મોડના કુટુંબ કબીલા સર્વેને તેડાવી ગઢકાચ્છામાં રાખ્યા, ને મોડને અડધા અડધ ભાગ વહેંચી આપ્યો. પછી સર્વ એક થઇ કાચ્છામાં રાજ્ય કરવા લાગ્યા.

ભદ્રામા અને ભદુઓ એ રીતે અર્ધોઅર્ધ વેંચીને ગઢકાચ્છામાં રાજ્ય કરે છે. ત્યાં પુનરાજી ભદ્રામાનો વંશ ચાલ્યો. પુનરાજીને દીકરો થયો તેનું નામ માણેક ને માણેકને દીકરો થયો તેનું નામ માંજુ છે. તે ભદ્રામામાં પાગેરો (મોટો) છે.

મોડ ભદુઆનો વંશ ચાલ્યો. તેને દીકરો થયો, તેનું નામ ઝીણા, ને ઝીણાને દીકરો થયો, તેનું નામ પીંગર. એ રીતે ત્રણ પેઢી સૂધી તો હેતપ્રીતે લેળા ચાલ્યા. પણ ભદ્રામામાં એક નાનો પથ્થર છે તેની ઓડક માનકુઆની છે.

તે માનકુઆને ભદુઆઓ સાથે સેડા^૧ સંધા ઉપરથી કાઢ્યો થયો. તેમાં ભદુઆઓએ માનકુઆને મારી લીધા.

‘ભુગ છલુએ સંપતું, જે ભડ વગધ ભેર,
મારે માનકુઆ કહે, જે વડા ખયો વેર.

એ રીતે ત્રણ પેઢી સુધી સંપ રહ્યો, ને પછી સંપ તૂટ્યો. ત્યાં સુધી ભાદ્રામા ને ભદુઆઓએ લેળા રહી અર્ધાઅર્ધ રાજ્ય ગઠકાચ્છાનું કર્યું.

---

૧ સીમાડો. ૨ દુહો-ઝીલાના વજતનો સંપ તૂટ્યો, લડાઇનું ભેર-પડખમ વગાડ્યું, માનકુઆને મારી કાઢ્યા, અને મોટું વેર ખંધાયું છે.

હે ગઢકાચ્છામાં પીંગર ભદુઓ રાજ કરે છે. ભાદરામાનો
 ગરાસ તે પણ પોતે ખાય છે. તેમ કરતાં કેટલાક
 દિવસ થયા ત્યારે, આજ ભદુઆની બોડી નીરૂફરી જે
 આજની ઘરવાળીએ લંઘાને આપેલ છે તેનો વંશ લંઘાને બેર
 છે. તે નીરૂફરી વછેરીને લંબો બેર બાંધીને ખવરાવે, તે કાંઈ
 માગણુ લોકની ચાલ નહિ. તે બોડીને છૂટી તલમાં મૂકી દે, તેમાં
 ચરે, પીએ ને જ્યારે કામ પડે ત્યારે લંબો જાય ને બોડીને
 લઈ આવે. કોઈ દહાડો બોડી પોતાની મેળે પણ બેર આવે.
 ખારતલ ઉપર પેટી બોડી ચરે. તે તલ ઉપરથી રેડુ બોડુ કે
 ચોપું કોઈથી લેવાય નહિ, કેમ જે પિંગર ભદુઓ સ્વતંત્ર રાજ
 કરે છે. તેની પ્રગણામાં એવી શે લાગી ગઈ છે કે, કોઈ ચારે નહિ.
 પણ દૈવને કરવું આ નીરૂફરી તલ પર ચરે છે, ત્યાં એક પાણી પંથો
 બોડો અકસ્માત ક્યાંથી આવ્યો. પાણી પંથો બોડો તેને લાગ્યો.
 તેથી હમેલ રહ્યો. તે બોડીને ત્યાંજ ઠાણુ આવ્યું. તે વછેરાને
 ત્યાંજ પડતો મૂકી, બોડી લંઘાને બેર આવી. તે સમે ખરનું ટોળું
 પાણી પીવા આવ્યું, તેમાં એક ખચરને ઠાણુ આવ્યું. તેના કરને
 (ફળને) તે ટોળામાં, મારડી ખર હતો, તેણે તે ખરના કરને
 મારી નાખ્યો છે. તે ખચરે આ વછેરાને હેઠો પડેલો દીઠો છે,
 તે ખચરે જાણ્યું જે મેં જાણ્યું તે કર આ છે, ત્યાં કર ઉપર

આવીને ઉભી રહી. આ ખરનું ટોળું તો પાણી પીને ચાલતું થયું. આ ખર તો આઢી વછેરા ઉપર બેઠી રહી. ત્યારે વછેરા ઉઠી, ધાવવા વળગ્યો, તેને લીધે ખર પણ ત્યાંજ રહી. તે ચરે પીએ ને વછેરા ને પોતે ત્યાં તલ ઉપરજ રહે. એમ કરતાં વછેરા મોટો થયો. ત્યારે એક દિવસ તેજ ખરનું ટોળું ફરી પાણી પીવા આવ્યું. તે ભેળી આ ખરી પણ થઈ, એટલે પછી તે પણ તે ભેળો થયો. ત્યારે ટોળાંમાં જે મારડી ખર છે તેણે વછેરાને લીઠો. એટલે વછેરા ઉપર ચલાવી આવ્યો. ત્યારે વછેરા ખર ઉપર ચાલીને રવડયો. તે ગરદનમાં બટકું ભરી, ખરને ધરતી ઉપર નાંખી, મારી નાંખ્યો, ને પોતે ટોળાં ભેળા ચાલી નિકળ્યો. પછી તો ટોળાંમાં વછેરા સરદાર. તે જ્યાં વછેરા ચાલે ત્યાં સર્વે ટોળું ચાલે. એમ જંગલમાં ફરતા ફરે છે.

હવે ગઢકાચ્છામાંથી લંધી નિકળી તલ ઉપર આવીને ફાંસલો ખાંધે છે. જે આ તલ ઉપર કોક દાડે ખર પાણી પીવા આવે છે, તે ખર આવે ત્યારે પાંચ સાત પકડીને પીંગર ભદુઆને આપીએ, એમ વિચારી તલ ઉપર ફાંસલો ખાંધ્યો છે. ત્યાંજ એ ટોળું પાણી પીવા આવે. તે એક બે વાર આવ્યું તો તેમાં તો કોઈ ખર હાથમાં આવ્યું નહિ. પણ આ ટોળામાં જે ઘોડો છે, તે તો ફાંસલા પાસે આવે, તે વખતે ફલાંગ મારે. તે ફાંસલા ઉપરથી જઈ પાણી પીને, પાછો ફાંસલા ઉપરથી ઠેકીને, ટોળા ભેળો આવી જાય. એ ટોળાંવાળા ખર તે તો એ જગો મૂકી બીજે ઠેકાણે પાણી પીએ. કદાચ ફાંસલામાં આવી પડે તો તો

આખું ટોળું કાંસલો તોડી નાખે. ત્યારે લાંબીએ આ બોડાને દીઠો. ત્યાં તે પોતામાં કહેવા લાગી જે, આ તો ખર નહિ પણ બોડો છે. પણ એ બોડો તો શું કામ કરે છે. એ બોડો કદાપી સ્વારની રાહ હેઠે હોય તો તે સ્વાર શું કામ ન કરે? માટે આ વાત તો આપણે દરખારને જરૂર કરવા જેવી છે.

તે સર્વે લાંબી વગેરે પિંગર ભદ્રા પાસે આવ્યા. તેણે આવી, બોડાની વાત કહી દેખાડી ને કહ્યું કે, એ બોડો કોઈ પ્રકારે હાથ આવે તો, એ બોડો મુલકોમાં પંકાય, જે આવો બોડો પિંગર ભદ્રાને બેર છે. તે સમિતો દુહો:—

અસી દીલ જિત ખોડીઈ કાઠ ખરે કે,
તાલ ધીડી તીત ઉનું ઘિડીઅ છપીએ.

એટલે પિંગર પૂછવા લાગ્યો જે તે બોડો ક્યાં છે ! ત્યારે લાંબીએ કહ્યું જે અનડઝનડના તળાવ ઉપર કોઈ દહાડો પાણી પીવા આવે છે. ત્યારે પિંગરે કહ્યું જે ત્યાં ચાલો, એટલે પિંગર તથા લાંબીએ સર્વે અનડઝનડના તળાવ ઉપર આવ્યા. ત્યાં આડી પણ ઘણી છે. ત્યાં એક આસરીલીઓ ઉભો છે. તે મોટું આડ છે. તેની છાયા હેઠે એ બોડો પાણી પીને ઉભો રહે છે. તે તમે એ આસરીલીઆ ઉપર ચડી બેસો તો, એ બોડો તમારા બેવામાં સારી પેઠે આવે. ત્યારે એ ઉપર તો પિંગરથી ચઢાય નહિ. ત્યારે લાંબીએ કહ્યું જે નીસરણી હોય તો, તે આડ ઉપર ચઢાય. એટલે તે દહાડે તો પાછા વળી આવ્યા. સુતા-રને તેડાવી નીસરણી કરાવી. તે વખતે પાછા અનડઝનડ ઉપર ગયા. ત્યાં જઈ પેલા આડને થડે નીસરણી જડ કરીને

પિંગર પોતે ઝાડ ઉપર ચડી ગયો. ત્યાં જઈ બેઠો. બીજા માણસો હતા, તે સર્વે આઘાપાછા થઈ ગયા, ને બીજા ઝાડો ઉપર ચડી બેઠા છે. એટલામાં ખરતું ટોળું પાણી પીવા આવ્યું. તે કાંસલા ઉપરથી ઠેકીને આસરીલીઆને હેઠે આવીને ઉભો રહ્યો, ને બીજા ખર હતા, તે સર્વે કાંસલો દેખી, બીજે આરે પાણી પી ચરવા લાગ્યાં.

એ બોડો તો એ ઝાડ નીચે આવી હવા લે છે, ને પિંગર તે ઝાડ ઉપર બેઠો છે. તે બોડાને જોઈને મનમાં ઘણો રાજ થાય છે. પણ એ બોડો તો કેમ જાણે ! પણ ચિત્ત તો બોડામાં લાગી રહ્યું છે. તે જ્યારે બોડો ઝાડ હેઠેથી ચાલતો થયો ત્યારે, ખચરતું ટોળું સર્વે બોડા પછવાડે ચાલતું થયું. ત્યારે સર્વે ઝાડો ઉપર બેઠા હતા તે ઉતર્યા. આ પિંગર પણ હેઠે ઉતર્યો. તે લંઘી આદી સર્વેને કહેવા લાગ્યો કે, એ બોડો કેમ જાણે ! એવું કહીને પાછા સર્વે બેર આવ્યા. પણ પિંગરના શરીરમાં તો તે બોડો ખૂંચી રહ્યો હતો. પણ જો કોઈ રમળીઓ મળે તો તેને પૂછીએ જે, એ બોડો હાથ આવશે કે નહિં ત્યારે તે રમળીએ રમળ કાઢી જોઈને કહ્યું, તે હુહો :—

કાજ કોઠે પાણુ, પિંગર પુઝા પરમેં,

કરકી એજ જાણુ, તાજ જુડે તકડો.

તેમાં એમ કહ્યું જે બોડો તો હાથ આવશે. પણ એ બોડો તુને વેરીઓમાં લઈ જશે. ત્યાં તને એક ચોરત મળશે. તે એવી ખુબસુરત હશે જે દીઠામાં રૂપાળી લાગે એવી મળશે. મારા રમળમાં એમ આવે છે; તેનો હુહો :—

તાજી ધુડંધે તડકો, પણ વેરીએ મિંજ વેંધો,
તાજી તિતરો ધો, ઝાલ જુડં ડીઝમહી.

ત્યારે કાજીને પિંગરે કહ્યું જે એવો કોઈ ઉપાય બતાવો
જેથી બોડો હાથ આવે. ત્યારે કાજીએ સાત કાંકરા લઈ તે
ઉપર ઇલમ પઢીને કહ્યું જે તમે તેજ ઝાડ ઉપર ચડી
ઝેસજો. તે જ્યારે બોડો થડ હેઠે આવે ત્યારે એક કાંકરી
મારજો, એટલે બોડો મનમાં જાણુશે જે મારા ઉપર ગજબ શો
પડયો. એવું જાણી લાગશે. એ પાંચ પચીસ ગાઉ દોડી
પાછો એજ ઝાડ હેઠે આવી ઉભો રહેશે. વળી બીજી કાંકરી
મારજો, એટલે વળી બોડો લાગશે, ને ખૂબ દોડી વળી એજ
ઝાડ હેઠે આવી ઉભો રહેશે. એમ છ કાંકરી મારશે ત્યાં સૂધી
તો લાગશે. પછી સાતમી કાંકરી મારશે એટલે ઉભો રહેશે.
એટલે એના ગળામાં શેથો નાખજો, એટલે તે શેથો પણ બોડો
સહી રહેશે. એટલે તે ઉપર તું ચઢી ઝેસજો. એવું કાજીએ
કહ્યું, તેનો દુહો :—

હયાંઈ ખડીઉં સત, પો પગરખો પીઅરે (પગરખો),
ખણી આવ્યો તીત, વિઘ વેરીએ વિચમે.

કાજી બતાવીને પોતાના મકાને ગયો, ને પિંગરે તેજ
પ્રમાણે કર્યું. ને જે પોતાનો ખવાસ કાજરીઓ છે, તેને કહ્યું તું
કારી ઉપર ચડીને ભેળો ચાલ. તે પણ ભેળો છે. જે રીતે બોડો
કાજીના કહેવા પ્રમાણે હાથ આવ્યો તે ઉપર પિંગર ઠેકી
પડયો, ને બોડાની કેસવાળી પિંગરના હાથમાં, ખાકી બોડો
લાગ્યોજ નય છે. તે એવો નય છે જે પવન વેગે નય. ત્યારે

પિંગરે કાજરીઆ ખવાસને કહ્યું જે, તું મારી વાંસે બોડી ઉપડયો આવજો. કાજરીએ પણ બોડી વાંસે ચલાવી. તે ચાલતાં ચાલતાં જેસલમેર જઈ પોચ્યો. ત્યાં બોડો પણ થાક્યો તે જરા ધીરો પડ્યો. કાજરીઓ પણ પડખે આવી ચડ્યો. ત્યાં ભદ્રામાની વાંઠ પડી છે, તેમાંથી વાછડાનું ટોળું લઇને એક ગાભારી વાછડા ચારે છે. તેનું નામ મોળ છે, તેને કાજરીએ ઓળખીને પીંગરને કહ્યું જે, કાજ કહેતો તે વાત ખરી છે. બોડો તો જડ્યો પણ વેરીઓ વચે લઈ આવ્યો. પરમેશ્વર નહિ ભુલાવે તો આ ગાભારીઆવાળો મોળ છે. ત્યારે પીંગરે કહ્યું જે, તું હેઠો ઉતર, ને બોડાને ચોકડું ચડાવ. એટલે કાજરીઆએ બોડી ઉપરથી ઉતરીને ચોકડું લઈ બોડાને ચડાવ્યું. ત્યારે લગામ હાથમાં લઇને ગાભારીને પીંગરે સાદ કરીને દુહામાં પુછ્યું:—

ક કીંચું ડીરીએ ચોયા, ક મીઠી લગીઅન છાય,
હેડે હરીએ ધાહે, ગાભાર ગાભા કુખરા.

એટલે ગાભારી બોલ્યો; દુહો:—

ન કીંચું ડેરાએ ચોયા, ન કીં પેઅન વાય,
અંની સંધી અમાં ય, તે કે પિંગર હૈયું પાણસં.

તે ભદ્રામા જેસલમેર ગયા પછી, પીંગરે ફેરો કર્યો હતો; તેમાં ગાયો લઈ ગયો હતો, તેના વાછડા છે. એવો ગાભારીનો જવાબ સાંભળી પીંગરે કાજરીઆ સામું બોલ્યું. ત્યારે વળી મોળ બોલ્યો, જે મુને પરમેશ્વર ન ભુલાવે તો આજ સ્વાર પિંગર છે એવું કહી ગાભારી બોલ્યો. દુહો:—

ઓલાય પોઅણુ કસેઓ, અકઠ ઘોડા હેઠ,
તો પણ તેડી હેઠ, જેડી પિંગર ભદુએ.

તે સાંભળી કાજળીઓ બોલ્યો જે આપણને મોઝે
ઓળખ્યા છે. ત્યારે પિંગરે ગાભારીને કહ્યું જે ભૂત માં.
પિંગર તો સાત હુથીઆર બાંધીને ચડે છે. તે ગઠકાચાનો
રાજ છે. તે અહીંઆ શા વાસ્તે એકલે બોડે આવે, તેનો દુહો:—

પિંગર પંઝાએ ચડે, બધે સત હુથીઆર,
ગજર ને ગાભાર, વેળ વેરાં સેઓ જે ચહે.

પિંગર કહે ગાભારી તું બુદ્ધિ વાત કરે છે. તેમ કરતાં
પિંગર તો પોતાને ઘેર બેઠો છે. તું મને પિંગર ઠરાવે તે
શું? મરાવવાવાળો થયો છે! ત્યારે ગાભારી બોલ્યો જે છે તો
પિંગર, પછી તું ગમે તે કહે. ત્યારે પિંગરે બણ્યું જે, એને
ચાંપી આપું તો માંડ છાનો રહે. એવું સમજીને પિંગરે
તરવાર ઉપર હાથ નાખ્યો ને કહેવા લાગ્યો:—જે તું ખોટું
બોલે છે. તે તુંને તો હું મારી નાખીશ. ત્યારે તે બોલ્યો
તુંથી હું મરું નહિ. મારું રાજ આ નજીક છે, તે
એક ખૂમ કરીશ તો સો જણ આવીને ઉભા રહેશે. તે તુંને
મારી લેશે; તેનો દુહો:—

રાડધુ ઝંડારાજમે, મેં આર્કે કંદ સકીઅ,
ન હિત હજી મિંડ ન દાવીઅ, પિથુ કંધા પારઅ.

ત્યારે કાજરીએ પિંગરને કહ્યું જે, મોઝે તો આપણને
ઓળખ્યા, ને એને આપણે ઓળખ્યો, માટે બોડેથી ઉતરીને
ઓખને ફેસલાવશે તો બચશે. નહિ તો એના રાજવાળા

આવી પોચશે, ને આપણને મારી નાખશે, ને કમોતે મરશે. આ બોડામાંથી એ ખેલ નિપજ્યો. ત્યારે પિંગર બોડેથી ઉતરીને મોખના ગળામાં હાથ નાખીને તેને કહેવા લાગ્યો જે, તું તો અમારો છો માટે તું હવે અમને બચાવ. ત્યારે મોખે કહ્યું જે એમ હતું તો મને પહેલાંથીજ કહેવું હતું. હવે ચિંતા નહિ. માંબુ પણ એવો નથી જે એમ આવતે તમને મારે, માટે આ જરના ગોઠામાં બેસો. તે જરના ઝાડ હેઠે જગ્યા સારી છે. ત્યાં બોડા બાંધીને બેઠા. ત્યારે પિંગરે કહ્યું જે અમે જેમ તેમ અહીં આવ્યા. હવે તો બચાવ્યાનો વારો છે, ને અમે જૂખ્યા પણ છીએ. ત્યારે મોખ કહે તમે આંહી બેઠા રહો. હું ખાણું લઈ આવું, એમ કહી પોતે પુરમાં ગયો, ને પોતાની માને જઈને કહ્યું જે, આજે બે મેમાન આવ્યા છે. તે સારા લાયક છે, તે સારું ખાવાનું તૈયાર કરી આપ. એમ ખાવાનું તૈયાર કરીને મોખ લઈ આવ્યો ને મોં આગળ મૂક્યું. ત્યારે કાજરીઓ ખવાસ બોલ્યો જે મોખ ખાવાનું તો લાવ્યો, પણ તે દુશ્મનનું માણસ છે, માટે વિશ્વાસ કરવો નહિ. માટે આપણી લેજો તેને ખવડાવીએ તો ઠીક. એટલે મોખને પિંગરે કહ્યું જે તું પણ ખાવા બેસ.

મોખ બોલ્યો જે, મેં તો ખાધું છે, તો પણ જોરાવરીએ તેને લેજો બેસાર્યો. ખાણું ખાઈ રહ્યા પછી પિંગર મોખને કહેવા લાગ્યો જે, અમે હવે શી રીતે બચીએ તેનો ઉપાય બતાવ. આજે તો તારા જીવાડ્યા જીવીએ. મોખ બોલ્યો જે માંબુ-

ભાદ્રામો એવો નથી જે ઘર ચાત્રી આવે, તે ચોખા દુશ્મનને
પણ મારે નહિ, તેનો દુહો:—

મુનીખુતી લોહ વોંટ ડાંધ ભદુઆ,
માંબુમેં માણેજ, વડા ખંચે થોડાહ.

એ સાંભળી પિંગર કહે જે, આવી રીતે તો હું માંબુ પાસે
જાઉ નહિ. મને ભાદ્રામા માંબુ સુધી પહોંચવા પણ દેશે નહિં
વચેજ મારી નાખશે. મોળ કહે એક ઠેકાણું બચવાનું છે. જે
માંબુની નાની છે, તેને બેર જાઓ તો બચો. પિંગર કહે તેનું ઘર
બતાવ એટલે મોળ તેમને માંબુની નાનીને બેર તેડી ગયો.
ઘર દેખાડીને પાછો વળ્યો. ઘરમાં ગયા તો નાની બેઠા છે.
તેને જઈને તેઓએ તાજા કરી. નાનીએ કહ્યું તમે કોણ?
ત્યારે પિંગર બોલ્યો જે પિંગર—નાની કહે ભાઈ તેં તો
ભુંડી કીધી. અહીં કેમ આવ્યો. પિંગર કહે ગમે તેમ હવે અમને
બચાવ. નાનીએ કહ્યું ઠીક છે બેસો. પછી પોતે ઉઠીને હાથમાં
કટાર લઈને જ્યાં માંબુ ખરખરીનો ખેત્ર કરે છે, ત્યાં ડોસી ગઈ.
ડોસીને જોઈ માંબુ સામો આવ્યો. નાનીના હાથમાં કટાર જોઈને
પૂછ્યું, જે આ કટાર કેવી. નાની બોલી જે આ કટારે મારા આંતરડા
કાઢી તારા ગળામાં નાખવા આવી છું. માંબુ કહે મારી શી તકસીર
છે, જે મારે માટે મરવા તૈયાર થયા છો. નાની કહે હું કહું તે
માન, નહિતર મેં મરવું ધાર્યું છે. માંબુએ કહ્યું કખૂલ છે નં
વચન આપ્યું. ત્યારે નાની બોલી જે—પિંગર મારે બેર આવી
બેઠો છે, તેને તારે મારવો નહિં. એ વાત સાંભળીને માંબુને
ગમ્યું તો નહિ, પણ વચન આપેલું એટલે લાચાર. માંબુ કહે

એટલુંજ કે કંઈ ખાંભું છે. નાની કહે પિંગર કાજરીઆની પાઘડી પહેરીને તારે બેર આવે તેને તારે મળવું. તેનો દુહો:—

કાજરીએજ પાઘસે, પણ આપે પછ,
તે કે માંભુ માન દઈ તું વેઆરજ વીચમે.

પછી માંભુ નાની લેજો નાનીને બેર આવ્યો. ત્યાં પિંગરને દીઠો. પિંગર ઉભો થઈ માંભુને મળ્યો. ત્યાં બોડો બાંધ્યો છે, તે બોડો પણ દીઠો. માંભુએ નાનીને કહ્યું જે, તારે વચને પિંગરને મળ્યો તો ખરો, પણ બાપે માર્યાં બુનાં વેર તો પડ્યા છે, તે કેમ મટે. પિંગરે જવાબ આપ્યો કે, તું જેમ કહે તેમ કરે, પણ હવે તો વેર, લાંગવા ખરા. માંભુ કહે તારો બોડો આપે તો વેર લાગ્યું સમજ. એટલે પિંગરે બોડો માંભુને આપ્યો. એમ માંભુએ ખારે કસમે વેર લાંગ્યું. એટલામાં બીજા લદ્રામા ખરખરીની રમત રમતા હતા, તે સર્વે રમત મૂકી માંભુ પાસે આવી બેઠા. ત્યાં પિંગરને જોઈ બોલ્યા જે આપણો દુશ્મન કેમ આવ્યો છે. માંભુએ કહ્યું જે પિંગર આવ્યો છે. જેમ આવ્યો તેમ આવ્યો, પણ આપણે બેર આવ્યો માટે તમે તેને મળો. તેઓ બોલ્યા જે માંભુ તમને શું થયું. ત્યારે માંભુએ નાનીને વચન આપ્યાની વાત કહી, માટે નાનીને શું થાય. સૌને ગમ્યું તો નહિ પણ શું કરે, માંભુ પાગેરો છે, તેનું કહ્યું સૌએ માન્યું. તે ઉઠીને પિંગરને મળ્યા. થોડીવાર બેસી સૌ પોતપોતાને બેર ગયા. પિંગરને પાણીની તરસ લાગવાથી નાની પાસે પાણી માગ્યું. નાનીએ ખૂબ મારી કહ્યું, તેથી માંભુની ખાર

વર્ષની દીકરીનું નામ કોરૂ હતું. તે નાનીને અવાજ સાંભળી પાણીનો લોટો માંજી, સાફ કરી, પાણી ભરીને લાવી. તેણે મનમાં વિચાર્યું જે પિંગર મજલનો માર્યો આવ્યો છે. તે ભૂખ્યો પણ હશે-માટે એને પાણી આપીશ તો પાકડ પીવા માંડશે તો એને કપાણુ લાગશે. પાણી એના હાથમાં આપવું, ને તે લેવાથી ઠંડક લાગશે. પણ ખારથી આવી પાણી જોઈ તપાસીને પીવું જોઈએ. તે માટે કોરૂએ જે તણસલા ખડના ઉપાડીને, ઘોંઘા સાફ કરી કળશીઆમાં નાખી, પાણીનો લોટો પિંગરને આપ્યો. કોરૂ ઘણી ખુબસૂરત હતી. તેને પિંગરે જોઈ ને મન પિંગળી ગયું, ને આવી સ્ત્રી ઘરમાં હોય તો મોટા ભાગ્ય. એવું જાણી પાણી સામું જોય છે તો તેમાં જે તણસલા દીઠા, તે કાઢીને પાણી પીધું-ત્યારે તેણે વિચાર્યું જે આ તણસલા પણ પાણીમાં એણેજ નાખેલા છે, જે પાણી જોઈને પીવાય અને કપાણુ લાગે નહિ. માટે એવી સ્ત્રી ઘરમાં હોય તો મનખો સઘરે. એવું જાણીને પિંગર નાનીને પૂછવા લાગ્યો જે, આ પાણી લઈ આવી તે કોણુ છે. ત્યારે નાની બોલી જે એનું નામ કોરૂ છે, ને માંજીની દીકરી થાય. એનું સગપણ ક્યાં કર્યું છે! તેના જવાબમાં નાની બોલી જે હજી નથી કર્યું. ત્યારે પિંગર બોલ્યો જે નાની! તેં મને જીવતદાન આપ્યું. નહિંતર માંજી મારી નાખતે, એ તારો મોટો ઉપકાર થયો. તેવો બીજો મારા પર ઉપકાર કર. નાની કહે તે શું! તે તો કહે. તો કહે કે આ કોરૂનું સગપણ મારી સાથે કરાવી આપ. ને અમારામાં વેર છે તે સગપણથી બધાં તુટી જાય. નાનીએ

જાણ્યું કે પિંગરની વાત બધી ઠીક છે. વળી ગઢકાચ્છાનો રાજા છે. જે ઠેકાણું સાડું છે. એમ જાણી માંજી પાસે ગઇ ને કહ્યું કે હું તને એક વાત કહેવા આવી છું. તે તું માને તો ઠીક નહિ તો મારે મરવું પડશે. માંજી કહે એવડું તે શું છે? કે તમારે મરવું પડશે. નાની બોલી જે આપણી કોડ હવે મોટી થઇ એનું સગપણ કોઇક જગાએ કરવું તો પડશે, માટે મારી નજરમાં પિંગર આપણો ભાણેજ પણ છે, ને ગઢકાચ્છાનો રાજા છે, તે વેરે કરીએ તો પુરાતન વેર પણ ભાગશે. આપણે કંઇ તેને બેરે જઇ દેતા નથી. એ તો આપણે બેર ચાલી આવ્યો છે, ને આપણે આપીએ તો ઉડટી શોભા છે. માંજી કહે નાની તમે શું બોલો છો! હું તો તમારી વાત માનીશ. પણ બીજા ભદ્રામા છે જેના બાપ ભાઇ માર્યા છે, તે કેમ કબૂલ કરશે. નાની બોલી જે તું પાછરો થા માં. તું સર્વને ભેળાકર, પછી હું સર્વને સમજાવીશ, એટલે માંજીએ સર્વે ભદ્રામાને ભેળા કર્યા. સૌ આવી બેઠા ત્યારે નાની બોલી જે બાપા સૌ સાંભળજો, પિંગર આપણે બેર આવી બેઠો. હવે અહીંઆંતો એનું કંઇ જોર નથી. હમણું તો તમારા કાબૂમાં છે. તમે મારી વાત માનીને પિંગરને વચમાં બેસાર્યો છે, તો એક વાત બીજી મારા મનમાં ઉપજી છે. તેમાં સર્વેને સાડું છે. આપણી કોડ પિંગરને આપી હોય તો હાડવેર પણ મટે ને સૌ આપણે ભેળા થઇ બેસીએ. સૌ બોલ્યા જે નાની તમે કહો છો તેમ કદાપી બને નહિ, અને કદાપી તમે કહો છો તેમ કરીએ પણ પિંગર ગઢકાચ્છાનો રાજા છે, તેને આપવા લાયક

ગોઢડુ પણ આપણે ત્યાં નથી. નાની કહે હું કહુ તેમ કરો તો થાય. સાંભળો તમે સર્વે મારે ફળીએ આવો. ઢાલીને બોલાવો. ત્યાં આપણી કુંવારી દીકરીઓ રમત કરે, ને પિંગરના હાથમાં અરગળનો કટોરો આપવો, તે પિંગર જે ઉપર અરગળ નાખે, તે સગપણ પિંગરને આપવું. નાની, મોટું વયોવૃદ્ધ માણસ છે; તેને કોઈ ના પાડી શક્યા નહિ, ને કબૂલ કર્યું.

પછી સર્વે નાનીને ફળીએ આવી ઢાલીને તેડાવી કુંવારીઓએ રમત કરવા માંડી. તેમાં કોરૂ પણ રમવા લાગી. તેના રૂપમાં સૌ અંબાઈ ગયા. પિંગરના હાથમાં અરગળનો કટોરો હતો તે કોરૂના ઉપર રેડયો, એટલે બીજા ભદ્રામા હતા તે રાજ થયા. જે ઠીક થયું જે પિંગર પણ ગઢકાચ્છાનો રા' છે ને, માંબુ પણ આપણો પાગેરો છે. એમ સગપણ સાબિત કરી કસ્ટ્રો પાણી પીને ઉઠી ગયા, ને પિંગરને મહિનો માસ રાકીને રળ આપી. પિંગરે પોતાની કાળી થોડી ઉપર સામાન માંડયો, ત્યારે કાજરીઓ ખવાસ કહેવા લાગ્યો જે, મને કહો તો હું અત્રે રહી જાઉં. તમે જાન લઇને આવશો ત્યારે હું ભેળો આવીશ. પિંગર મેમાન હતો, ને રાજ સારા સારા જમણુ થાય તે ઉપર કાજરીઓ લોભાણો, અને પિંગરને ત્યાંતો જુઆર મળે, અને અહીંઆ તો મનમાનતા મેવા મળે; માટે પિંગર અત્રે રહેવા દે તો ઠીક. એમ કાજરીઓ પાછળ રહેશે તે પણ ઠીક છે. એમ ઠરાવી દશ વીસ સ્વારો લઇ પિંગર ગઢકાચ્છે રવાના થયો.

કાજરીઓ કોડ પાસે રહ્યો. હવે એક દિને એવું બન્યું જે રા'કેર જેસલમેરનો ધણી સ્વારીએ ચઢ્યો છે, તે ઉપર એક પક્ષી છાયા કરતું આવે છે. તે કેરરા' ભાદ્રામાના પુર વચ્ચે થઈને નિકળ્યા. તે વેળા કોડ વાડામાં માથું ધોય છે. તે વખતે છોડીને કહ્યું જે મારી તીરકમાન ઉપાડી લાવ, નહિંતર આ પંખી મારી ઉપર ચરક નાખશે. એ પ્રમાણે તીર કમાન હાથમાં લઈ તીર ચડાવી કશીસ ભરીને તીર ફેક્યું, તે પંખીને લાગ્યું, ને રા'કેરના બોડા આગળ આવી પડ્યું. તેનો હુહો:—

ગરડ કરે છાંયડો, ચડ્યો કેરરા',
કોડ ગજ ન છંડીઓ, તડ પીઓ પડધરા.

ત્યારે કેરરા' બોરો ઝાલીને ઉભો રહ્યો, ને પૂછ્યું જે આ પંખીને તીર કોણે માર્યું. ત્યારે લોકો બોલ્યા જે આ તીર કોડનું છે. રા'કેર પૂછે જે એ કોડ કોણ છે. લોકો કહે જે સાહેબ તમે ઓળખતા નથી. એ તો માંજી ભાદ્રામાની દીકરી છે. તે તીરમખાણમાં ધણી ખબરદાર છે. તેનો હસ્ત પણ કોઈનો એવો નથી. મીસાલ પરી જેવી છે એટલે રા'કેર માંજીને ત્યાં જઈ કહેવરાવ્યું કે તારી દીકરીનું સગપણ મારાથી કરો, નહીતર મારા દેશમાંથી નિકળે. ત્યારે ભાદ્રામા સર્વે કહેવા લાગ્યા જે હવે શું કરીએ. પછી નાની પાસે આવીને સર્વે બનાવ કહ્યો, જે આ વાત તો આમ બની. આપણે પિંગરથી બાઈનું સગપણ કર્યું છે, ને રા'કેર પણ સગપણ માંગે છે તેનું હવે કેમ કરવું. તમે વેર વાળવા પિંગરથી સગપણ કરાવ્યું, પણ આ બનાવથી તો બમણું વેર વધશે. જો રા'કેરને

ના કહીશું તો તેના દેશમાંથી નિકળીશું, તો કદાપી થવા દેશે નહિ, ને વચમાંજ મારી નાખશે. માટે આ તો ધર્મ સંકટ આવી પડ્યું. નાનીએ કહ્યું કે ખરી વાત છે. જોરાવરથી કેમ પોચાય. પણ એક વાર આપણે કોરૂને તો પૂછી જોઈએ. નાનીએ કોરૂની માને બોલાવીને કહ્યું કે તમેજ પૂછો કે હવે કેમ કરવું. અમારે તો જે તરફથી મોત આવી બન્યું. કોરૂની મા કોરૂને એકાંતમાં બોલાવી કહેવા લાગી જે દીકરી તારૂં સગપણ તો પિંગર સાથે કીધું છે, ને કેર કહે છે જે મારી સાથે કરે. નહિંતર મારી નવાઈમાંથી જતા રહો. માટે આ મોટું સંકટ આવી પડ્યું છે, તેનું કેમ કરવું, તેની મુંજવણ થઈ પડી છે. કોરૂ બોલી જે મા એવી તે તું કેવી વાત કરે છે. રજપૂતાણીને તો એકજ વાત હોય. તું માંજીને મૂકે તો હું પિંગરને મૂકું. તેનો હુલો :—

આગર વીધીઉ વીરાઈ, અજેરા એ કેઈ રાણી
જે તું માંજી મંટીએ, તી માંજીણાણી—

એ સાંભળી કોરૂની માએ નાનીને કોરૂની વાત કહી સંભળાવી, જે કોરૂ તો માનતી નથી. એટલે સૌ ભાદ્રામા વિચાર કરવા બેઠા જે, પિંગર તો આપણને પૂછશે ત્યારની વાત ત્યારે, પણ આતો આપણને હમણાંજ મારી લે. પછી એમ ઠરાવ્યું જે, રા'કેરને સગપણની હા કહેવી, પછી થનાર હશે તેમ થશે. એમ નક્કા કરી કહેવરાવ્યું જે બાઈનું સગપણ તો કરેલ છે, પણ અમે તો તમારી વાડમાં આવી બેઠા છીએ, ને સંદેશો કહેવરાવ્યો તે કબૂલ છે. એટલે રા'કેરે કહ્યું કે તો પછી વિવાહ

સોંઠો. એટલે વિવાહ સોંઠ્યા. તે કોર ઢોલ વાગે છે. જૈરાએ રોજ રસત કરે છે. ગીત ગવાય છે. એમ કરતાં પરણવાનો દિવસ આંચો. એ વખતે રા'કેર કેસરીઆં પેરી પરણવા તૈયાર થયો છે. થોડે ચડીને પરણવા જવાના છે, તેનો હુકો:—

મોડ મીનાણકંગણી સૂરજ કયો શણગાર,
ભટ્ટીની અબુલઆ, છ નવલખો હાર.

એ જેસલમેરના રાજા કેરે પોતાનો સર્વ દરબાર આરાત્ત કરાવ્યો છે, (એટલે શણગાર્યો છે.) તેનો હુકો:—

ભરીએ જાં બોણ, સાંગણ સોન સનાયા,
ખાર તકરાથ લાણીઆ, મિજત જુમર ખરન.

એવી રીતે મંડપ સણગાર્યો છે. એ વાત એટલે રહી. હવે જ્યારે માંડવા મુરત થયું ત્યારે, કોરને કહ્યું જે આ ઢોલ વાગે છે, તે તારાજ વીવાના છે. ત્યારે કોર મનમાં થણી કચવાણી, પણ કરે શું જે પરવશુ પરીઆણ થયા. હવે કાજરીઓ ખવાસ ત્યાંજ ખમ્યો છે, તે તો બહારજ રહે છે. તે લગ્નને દિવસે ચેર આવેલ છે. તેને કોરએ બ્રેલાવી કહ્યું જે, કાજરીઆ! આહીં તો આ રીતે બન્યું છે. હવે કોઈ એવો ચાલતાર ઉંટ ફોય તે લઈ આવ. ત્યારે કાજરીઓ બોલ્યો જે ઉંટ તો એવો છે જેને થોડા પશુ પૂગે નહિ. પશુવની મિસાલે આવે એવો છે. ત્યારે કોરએ કહ્યું જે તું તે ઉંટ લઈ આવ. તે જે ઉંટ બોધને કાજરીઓ લઈ આંચો. તે વાડામાં લાવીને જિભા રાખ્યા, તેને શુડા ખાંખીને બેસાર્યા, ને કાજરીઓ પાંધ પાંધે આંચો. ત્યાં કોરને તો, એક હજમમી આંખે થોડું ડેએ ને કાને પાહેતી.

V. M. MISTRY

તે પીઠી કરે છે. તે જોઇને કાજરીઓ બોલે છે જો આ શું ? કોર બોલી જો તું ઉંટ લાવ્યો છે ! કાજરીઓ કહે હા. ઉંટ તો લાવ્યો છું. એટલે કોર ટીમણના સામાનની એક ખુરશી ઘરમાંથી લરી લાવી, બાકી પણ પોતાના લગનના લૂગડાં હતાં તે આણ્યા. ઉતાવળમાં માંબુ ભાદ્રામાં ભાંગ ખાય છે તેનો અંબોચો લેયો હતો, તે પણ સામાન લેગો આવી ગયો. તે પણ ઉંટ ઉપર નાખ્યો. પછી કોરએ જો લૂગડાં પહેર્યાં હતાં, તે ઉતારી હુબમડીને આપ્યા. તે હુબમડીએ પહેર્યાં. ને તેને ખાવા સારૂ મીઠાઈ આપી ને કહ્યું જો, તું આ બેઠે બેઠે ખાજો ને હું આવું છું. તેટલામાં રાકેર આવે તો જવાબ દેજો. ત્યાં અમે પણ આવીએ છીએ. એ રીતે હુબમડી તો મીઠાઈ ખાતી બેઠી છે. કોરએ તો મહાંગી પોશાક પહેરીને પોતાની લોંડીને પણ પોતાનો મરહાંગી પોશાક પેરાવ્યો. ઢાલ તરવાર ખાંધી કાજરીઆને તેડીને વાડામાં ગઈ. ત્યાં ઉંટ ઉપર સ્વાર થયા. એક ઉંટ ઉપર કોર ને લોંડી બે જણા ચઢી બેઠા, ને એક ઉપર કાજરીઓ ચડ્યો, ને ઉંટોને હાંકવા માંડ્યા. પણ ઉંટના ગુડા ખાંધ્યા હતા તે છોડવાનું ભૂલી ગયા. ઉંટો ત્રણ પગે ચાલ્યા જાય છે. એ વાત એટલેથી રહી.

હવે રાકેર બોડે ચડી તોરણે આવ્યો. તે વર પોખાણો, ને માંહેલી કોર આવ્યા. ત્યારે વરરાજા કન્યાનો ગુડો આપણા ઘરમાં આવ્યો. ત્યાં બુએ તો ખાયડી બેઠી છે, પાસે ઘડી પડી છે. તે રાકેરે બોલ્યું જો આ કન્યા બેઠી છે તેનો એસીને ગુડો હાળ્યો. ત્યારે હુબમડી કંઈ દેખતી પણ નથી.

ને કાને પણ સાંભળતી નથી. તેણે રાડ પાડી જે, આ કોણ. તે સાદ એવો નિકળ્યો જે રા'કેર જાણે જે એ કોણ છે. ડેણ છે કે ડાકણ છે. એટલે માણસો માંહેલી કોર આવી જીએ તો હજમડી બેઠી છે. ત્યારે તેને પૂછવા લાગ્યા જે કન્યા ક્યાં ગઈ! ત્યારે હજમડી કેવા લાગી જે, હું શું જાણું જે કન્યા ક્યાં ગઈ! એટલે આડું અવળું જોયું તો ઉંટ બેના પગ દીઠા, એટલે રા'કેરે કહ્યું જે પગ સ્વાર ચડી આવો. એમ પાંચસો સ્વાર ચડી આવ્યા, તે બેળો રા'કેર પોતે પણ ચડ્યો છે. તે હાલો હાલ ચાલવા માંડ્યા. તેમ ઉંટ પણ ચાલ્યા જાય છે, તેનો પગ લીધે જાય છે. ત્યાં સવારનો પોર તો થયો. હવે ઉંટો તો ત્રણ પગે છે, ને દશ પાંચ ગાઉનું છેટું પડી ગયું છે, પણ આતો ત્રણ પગે જાય છે, ને ઘોડા તો ઉપાડ્યા આવે છે. ઉંટો એક ધાર ઉપર આવી ચડ્યા. ત્યાં ચો-ટા લોક ચોરી કરીને ક્યાંકથી એ ધાર ઉપરે આવ્યા. તેણે આ ઉંટોને દીઠા, જે ઉંટોના પગ બાંધ્યા છે, તે જોઈને ચોરો પોતામાં વિચાર કરે છે જે, આ પણ આપણા જેવા જણાય છે. પણ ઉંટોના પગ બાંધેલા છે, તે એમને ચેતવીએ તો આ પાર પડી જાય. નહીં તો પછવાડે વાર પણ આવે છે. તે પણ નજરે જણાય છે. એવું જાણીને આ ચોરો ઉંટોવાળાને કહે છે જે, ભુંડા તમારી મત ફરી છે કે શું, જે ઉંટોની ગુડીઓ બાંધેલી છે. ઉંટો ત્રણ પગે છે, ને વાર તો વાંસે આવે છે. કાજરીઆના તો, વાર આવવાની વાત સાંભળી હાંસકોસ ઉડી ગયા. કોરૂએ કહ્યું જે કાજરીઆ તારી કમરે તરવાર છે, તે

કાઢીને ઉંટની ગુડીઓ ખાંધેલી છે, તે કાપી નાખ. કાજરીઓ કહે મારાથી તો કાંઈ થાય તેમ નથી, એટલે કોરૂએ પોતાની કમર-માંથી તરવાર કાઢીને, પોતાના ઊંટને પગે ગુડી ખાંધી હતી, તે કાપી નાખી, ને કાજરીઆને કહ્યું જે તારો ઉંટ પાસે લાવ, એટલે તેના ઉંટની ગુડી ખાંધી હતી, તે પણ કોરૂએ કાપી નાખી, એટલે ઉંટો ચાર પગે, ને તારા ખરે તેમ ચાલતા થયા. ત્યાં તો વાર પણ તે ટેકરી ઉપર આવી, ત્યારે રા'કેરે પેલા ચોરોને પૂછ્યું જે, અહીંથી કોઈ ઉંટો નિકળ્યા છે? તેમણે જાણ્યું કે આપણે બતાવ્યું તો આ પોચી જશે, ને પેલા માયાં જશે, માટે તેમ ન કરવું. ઉંટોવાળા પણ આપણા ભાઈઓ દેખાય છે. એમ જાણી જવાબ આપ્યો—

સંજેસાં ભાઈ ઉ કેમઉં, તડે ન કયા જાણ
હાણ વીઆણી રાતડી, કુસો ડે સાંખાણ.

એ જવાબ સાંભળી રા'કેરને રીસ ચડી જે, ઊંટને તો આપણે દેખતા આવતા હતા, ને આ આપણને બૂલથાપ ખવરાવે છે, પણ લગનનો દિવસ તેથી પોતે નશામા ચકચર, ને માણસો પણ કેડી હતા, તેને રા'કેરે હુકમ કર્યો જે આપણા બોડા, ઉંટોને પકડી ન પાડી શકયા, ત્યારે એ બોડા તે આપણું શું કામ કરી શકશે! માટે એને ગુડી નાખો, ને આપણે પાછા જેસલમીર ચાલો. કેરના હુકમથી માણસોએ બોડાને ગુડી નાખી, ત્યાંથી તેઓ ચાલ્યા. ને જેસલમીર ગયા. કોરૂએ તો ઉંટો ખેડતા કર્યા છે, ને રસ્તો જૂલ્યા, ને એક ઢુઇ ઉપર ચડયા, ત્યાંથી એક માણસ દૂર દૂરતો દીઠામાં આવ્યો.

કોરૂએ કાજરીઆને કહ્યું જે આ માણસ પાસે ઉંટ ચલાવ, એને મારગ પૂછી લઇએ. એમ કહી ઉંટોને તેણીમેર ચલાવવા માંડ્યા. પેલા માણસે જાણ્યું કે ઉંટો મારી પાસે આવે છે જાણી, ચરતાં બકરાંને લેળા કરી, કાંચોવાળી તેમાં નાખી, પોતે બીજી દુધ ઉપર ચડયો. કોરૂએ જાણ્યું જે એને પોચાશે નહિ. જેણે બકરાં ખલામાં નાખ્યાં, ને બીજી દુધ ઉપર જઇ ચડયો, તેની સાથે પ્રપંચ કીધા વગર પોચાશે નહિ. એમ ધારી ઉંટને ઝીકારી, પોતે ઉંટ ઉપરથી ઉતરી, મરઢાંગી પોશાક ઉતારી, ચોરતના લૂગડાં પહેર્યાં, ને ખાનડીને પણ ચોરતના લૂગડાં પહેરાવ્યાં, ને એ જો જાણીઓએ તે માણસ તરફ ચાલવા માંડ્યું. તે પવારે એમ જાણ્યું જે આ તો ચોરતો છે. તે મારા સાડ આવે છે. તે મારા માવિત્રે મોકલી હશે. તેને શેર કહે છે, ને પોતે પણ સામો ચાલવા માંડયો. એમ સામ સામા ભેટા થયા. એટલે ઇછીઓ પવાર દુહો બોલ્યો :—

સામે અચેસેર, કેઓ સંધાએ દેહ,

અચી વટેમેવેન, કરીઉં ગુણજી ગાલીઉં.

એટલે કોરૂ બોલી જે, હું તારે સાડજ આવી છું. કેમ ઇછીઆ તું મને ઓળખે છે. ઇછીઓ કહે તારૂ નામ શું, અને કયો તારો દેશ. કોરૂ કહે મારૂ નામ કોરૂ! એટલે ઇછી-આએ તો ઓળખી ને બહુ રાજી થયો. જે કોરૂ, તું તો પદમણી છે, માટે તું હવે મારી લેળી થા. કોરૂ કહેવા લાગી કે તારૂ કાંઈ ઠરઠેકાણું કે મરઘુકામ છે! આપણે બેસતું ક્યાં! મારી સાથે આ ખાંદી છે, ને બીજો એક ચાકર છે, ને વળી બેઉંટ લેળા છે, તેને માટે કાંક ઠેકાણું જોશે. ત્યારે ઇછીઓ બોલ્યો :—

કરડ માંઝી માડીકે, ધુઅર માંજા કોટ,
ધછીએ જોડા ઘોટ, કડ કોડ કને ન સોણે.

કોડ જોડી જે તું ઉતાવળો થા માં. હું તો તારા માટે
આવી છું. પણ મને ભૂખ લાગી છે. એકવાર ખાનડી રાંધે ને
ખાઈએ, પછી હું તુંથી ક્યાં છોટે છું! કોડએ કાજરીઆને કહી ઉઠો
છોડાંબ્યાં. તેમાંથી રાંધવાનો સામન કાઢીને લોડીને કહ્યું જે,
બોગણું ચઢાવ. લોડી કહે લાકડા જોઈએ. કોડએ કાજરીઆ
ને કહ્યું જે લાકડા લઈ આવ. કાજરીઓ કહે હું તો મરી ગયો
છું. મારાથી કંઈ થાય તેમ નથી. કોડ કહે જે કાજરીઆ તું
તો મરદ છોને, આમ કેમ કરે છે! એટલે કાજરીઓ કહે જે
મને મરદ કહેશે માં. હું તો ઓરતથી પણ નપાવટ છું.
પછી ખાંદીએ આડાં અવળાં ફરી, છાણાં લાકડા ભેગાં કરી
ખાવું ખવડાવ્યું. ત્યારે ધછીઓ પોવાર જોડ્યો જે, આટલી
જાધી મહેનત કરે? તેનાં કરતાં અમારી ખકરીના દૂધની બળી
કરીને ખાઓ, તો તે તૈયાર છે. તે બળી કેવી થાય છે. તે
તો એકવાર ખાઓ તો બળી બીજીવાર મન થાય. તેનો દુહો:—

બરી જે ખેં ખાકરી, ઠીકરમે ઠારી,
તસોણે લીંગારી થઈ, પવારે ધારી.

કોડ કહે તે તો પછી ખાશું. એકવાર તો ખાવું તૈયાર
થાય છે તે ખાશું, પણ એકવાર ખાજડ લઈ આવ તે ખપશે.
ધછીઓ કહે તેને શું કરશે. કોડ કહે જે તે હશે ત્યારે
શાંતસોણે થાશે, ત્યાર પછી આપણે ભેળા થશું. પછી ધછીઓ
લઈ આંધ્યો. તેને કાજરીએ સમો કર્યો ત્યાં સૂધી તો

રસોઇ તૈયાર થઇ ગઇ. કોરૂએ ખુરજમાં મશાલો શોધવા માંડ્યો. તેના મનમાં હમાચો છે તેમાં મશાલો હશે. એટલે હમાચો છોડી બુએ તો મશાલો તો નહી, પણ ભાંગ લાંબેલી છે. કોરૂ રાજ થઇ જે આહો કાંઇક બીજો પ્રપંચ કરવો પડત. પણ આ ચીજ આવી, હવે ચિંતા નથી. પછી ખાવું પીરસીને ખાવા બેઠા. ત્યારે ઇછીઓ બોલ્યો જે હવે તું સોશ-શાસ્ત્રને ક્યારે કરીશ ! ત્યારે કહે ખાવું પીરસ્યું. હવે તું આવે તો શાણુશાસ્ત્ર કરું. એટલે ઇછીઓ પાસે આવી બેઠો, તેને કોરૂ કહેજે તારું મોઢું ફાડ. પછી હમાચામાં ભાંગના લાડુ હતા, તેમાંથી એક લાડુ લઇને કોરૂએ ઇછીઆના મોઢામાં નાખ્યો, તે ઇછીઆને ભારે સ્વાદિષ્ઠ લાગ્યો. એટલે ઇછીઓ કહે બીજું શાસ્ત્રકર. કોરૂ કહે આપણામાં જેટલા શોણુશાસ્ત્રી થશે તેટલા આપણામાં વધુ રાજ્યો થશે. માટે વળી મોઢું ઉઘાડ, એટલે તેણે મોઢું ઉઘાડ્યું, ને કોરૂએ બીજો લાડુ નાખ્યો, તે પણ ઇછીઓ ખાઇ ગયો. એમ જેટલા લાડુ હતા તે સર્વે ઇછીઆને ખવરાવ્યા. એટલે ઇછીઓ તો કેફને વશ થઇ ગયો. આ ત્રણે જણાએ ખાવું ખાઇ લીધું. ઇછીઓ તો ઉતાવળો થાય છે કે હવે કેટલીક વાર છે. ત્યારે કોરૂ કહેવા લાગી કે હજી એક શાસ્ત્ર કરવું છે, તે કર્યા પછી ભેગા થશું, તે પછી કોઇ દી બુદ્ધ થશું નહી. ઇછીઓ કહે તારે કરવું હોય તે કરી લે. પછી એક વાટકો લઇ, તીરની અણી વતી છેદ કરી, એ વાટકો કોરૂએ ઇછીઆને આપ્યો, જે આમાં દૂધ દોઈ આવ, તે માંહે શીણુ વળે તારે લાવજે, તેનું આપણે શાસ્ત્ર કરીશું, અને ભેગા થશું. એમ

કરતાં સાંજ પડી, ને કોરૂએ ઇછીઆને પૂછ્યું. જે ગઢકાચ્છાને રસ્તો કયો! ઇછીઓ કહે જે, ગઢકાચ્છાને રસ્તો આ પાધરો પડ્યો છે, એટલું કહી ઇછીઓ વાટકામાં દૂધ દોવા બેઠો, તે જેવું દોહે તેવું વાટકામાંથી દૂધ નિકળતું જાય, એટલે શીલુ શેતું ચઢે. ઇછીઓ તો કેફમાં છે, તે કાંઈ દેખતો નથી, એટલે કોરૂએ કાજરીઆને કહ્યું જે ઉંટોને કસ. કાજરીએ ઉંટને કસ્યા. આ ત્રણે જણુ ઉંટ ઉપર સ્વાર થયા, ને કાચ્છાને મારગે ચાલવા માંડયા. તે દૂર નિકળી ગયા. ઇછીઓ તો કેફમાં છે. તે વાટકો ભરાય ત્યારે આવે પણ વાટકો ભરાતોજ નથી. ત્યારે મનમાં જાણે છે જે બકરીઓ મુથી અદેખાઈ કરે છે. તે દૂધ દેતી નથી એ જાણે છે જે ઇછીઓ ઘરબારી થશે તે પછી અમને ભેળો આડશે નહિ. ને અમારી દાદ લેશે નહિ, એવું જાણી એ ચાર બકરીઓને પકડતો આવે, ને તેના માથા એક બીજામાં ટકર લેવરાવે, ને માથા ફાટી પડે ને દમ નિકળી જાય એમ કેટલીએ બકરીઓને મારી નાખી, એટલે કાંઈક ભાંગનો કેફ ઉતરવા આવ્યો ત્યારે, ઇછીઆને મન થયું કે આ તે મેં શું કીધું. બકરીઓ પણ મારી નાખી, ને વાટકો પણ ભરાણો નહિ. તે શી બલા છે. વાટકો ઉપાડી જુએ તો વાટકામાં છીંડી છે તે વાટકામાં દૂધ કેવી રીતે રહે. ઇછીએ જાણ્યું જે કોરૂએ મારાથી દગો કીધો. એમ વિચારીને આમ તેમ જોયું તો ઉંટ પણ ન મળે કે કોઈ દીઠામાં ન આવ્યું, એટલે બકરાં ત્યાંજ પડતાં મૂકી ગઢકાચ્છાને મારગે ઉંટોના પગલે ચાલ્યો. ઇછીઓ દત્ત જેવો છે. તે બીજે રસ્તો લેતો, ઉંટોને આડો ફરી માર્ગે જાલી બેઠો. ઉપર રાત

છે, પણ અજવાળી રાત છે. તે આશેથી કોરૂએ ઇછીઆને દીઠા. કોરૂ કહેવા લાગી જે આ લહા (ખાંચા)માં માણસ એકું દેખાય છે તેની પાસે જઈએ તો સમજાય કે કોણ છે. કાજરીઓ કહે હું તો નહિ જાઉં. એટલે કોરૂએ પોતાનો ઉંટ આગળ કર્યો. ઇછીઆને કહ્યું જે માર્ગ મૂક. ઇચ્છીઓ કહે તૂં મને દગો દઇને ચાલી નિકળી પણ હું તો આવી પોંચ્યો છું, તે હવે તને કેમ છોડું, કોરૂએ ખાનડીને કહ્યું કે મારી તીર કમાનનો લાથો આપ. તે કોરૂએ હાથમાં લીધાં, એટલે ઇછીઓ ઉભો થયો. કોરૂએ કશીશ ભરીને તીર ફેંક્યું. તે જઈ ઇછીઆના ગુડામાં લાગ્યું તે ઇછીઆના ગુડામાંથી જઈ, લોમાં ખૂંટાયું, એટલે તેણે પાછળ ઉઠેલા માંડ્યું. એટલે કોરૂએ ખીજા ગુડામાં તીર માર્યું; એટલે ઇછીઆને ઉઠવાની સત્તા રહી નહિ. ત્યારે હાથ લાંબા કરી એક ઝાડ ઉપેડી લીધું. કોરૂએ વળી તીર ફેંક્યું તે હાથમાં લાગ્યું. ત્યાં ખીજા હાથમાં તીર માર્યું, ને એક છાતિમાં માર્યું. એટલે ઇછીઓ કમળેર થઈ લોંચ પર પડ્યો. એટલે કોરૂએ ઉંટ ચાલતો કર્યો, તે ટાણે કાચાના પાદરમાં આવ્યા. ત્યાં તળાવ ઉપર આવી ઉટોને ઝીકાર્યા. કોરૂ કહેવા લાગી જે હજી ચારે બીડી રાત છે તો ખાવું તૈયાર કરો તો ખાઈએ. અત્રે હવે ચિન્તા નથી. એટલે લોંચીએ ઉંટમાંથી ખાખ કાઢીને, લાકડાં લોંચાં કરીને યોગણ ચડાવ્યું. તેમાં ગોસ રાંધવા માંડ્યું, કોરૂ કહે, મને ઉભાગરો છે, તે હું જરા આડુ પડ્યું કરું છું. એમ કહી ઉંટ ઉપરથી ગાદલું લઈ સૂતી. ખીજું માંસ હવે તે સેકીને કાજરીઓ તથા લોંચી ખાવા બેઠા. કાજરીઓ

પોતાનું સેકેલું માંસ ખાઈ ગયો ને લોંડીએ પોતાનું રાખી મૂક્યું હતું તેમાંથી પણ ખાવા માંડ્યો, તેથી લોંડી તકરાર કરવા બેઠી જે તારા ભાગનું તું ખાઈ ગયો ને મારા ભાગનું ખાવા માગે છે તે હું ખાવા નહીં આપું. એમ રકજક ચાલી રહી છે.

હવે ગઢકાચ્છામાં વાત ચાલે છે કે, કોરૂના વેસવાળા રાકેર સાથે થયા છે, ને લગન થવાના છે. તે પરથી પિંગર ૨૫૦૦ સ્વાર લઈને ચડ્યો. ને જે રાતે મુરત હતું તે મુરત ઉપર દરવાજા ઉઘડાવીને બહાર નિકળ્યો. પિંગર લેગો શુકનાવળી હતી. તેણે પિંગરને કહ્યું જે હમણાં શકન એવા થાય છે જે, આપણે ચાર ઘડી અંતરે રહી જશું તો સાડ. જેથી મતલબ પાર પડશે. એટલે તળાવની અગારમાં પિંગર ઉતરી પડ્યો, તે વખતે તળાવના પછોરમાં (એટલે પછોડ, અથવા પાછલા ભાગમાં) કાજરી-ઝો ને લોંડી તેને તપેલા ચડાવી બેઠા છે, ત્યાં પિંગરનું કોઈ માણસ ઝાડે કરવા આવેલ છે, તેણે બળતું દીકું ને ત્યાં એક બાચડીને લાયડો એક ખીજમાં ઝપાઝપી કરે છે. તે બેઠ તેણે બહુજુ જે આ કોક ડેણુ છે, તે પાછરો પિંગર પાસે જઈ કહેવા લાગ્યો જે એક ખીરબ તળાવની પછોરમાં દીકું. પિંગર પૂછે જે ખીરબ તે શું. તેણે કહ્યું જે એક ડેણુ ને એક ઢચડો જે જણા ટમકી (બળતું) કરી બેઠાં છે. પિંગર બોલ્યો જે લોકો કહે છે જે કોઈક છીર છે. માટે સ્વારો તૈયાર કરાવી, પોતે બોડેસ્વાર થઈ, માથામાં અમ્બૂચ ચોખ્ખી હીરાનીજ ટોપી પહેરી, તળાવની પછોરમાં આવી લાગ્યા. ત્યાં ટમકી બળે છે, તેને ચેરી ઉભા. કાજરીએ લોંડી પાસેથી ગોસ ખૂંટીને મોઢામાં

નાખ્યું. તે ચવાણું નહિ, ને ગળામાં ઉતરી ગયું, ને અધવચમાં અટકી ગયું. તેથી પુરૂ બોલી શકાતું નથી. સ્વારો જોઈને કાજરીઆનો તો પિશાબ નિકળી ગયો ને ચૂલા આગળથી ઉઠીને કોરૂને જગાડીને કહ્યું જે, કટક આવ્યું છે. કાજરીઓ કટક કટક કરે છે, તેથી કોરૂ ઉંઘમાંથી ઉઠી, ને રીસમાં નડીમાં મુઠી મારી, તેથી કાજરીઆના ગળામાં ગોસ અટક્યું હતું તે બહાર નિકળી પડ્યું. એટલે કાજરીઓ બોલ્યો જે રા'કેરનું કટક આવ્યું. ત્યારે કોરૂએ જાણ્યું જે હવે તો મારે મરી મટવું ઠ્યું. પણ તે ટાણે મુસુજાણું થયું છે. દીઠેલા માણસને માણસ ઓળખી શકે છે. એવો બગબગો થયો છે. કોરૂએ સારી પેઠે નજર કરી જોયું તો આ કટક કેરરાનું નથી. પણ પોતે તીર કમાન લઈને કમાનથી તીર ચડાવી કશીસ બરીને જોયું કે આમાં સરદાર તે કોણ? પિંગરને માથે જડાઉ-કંગાર^૧ પહેરેલ છે, તે જોઈને જાણ્યું જે આ સરદાર દેખાય છે માટે એના કંગારમાં તીર માફ એવું વિચારીને તીર ફેંક્યું તે જઈ કંગારમાં લાગ્યું ને તે માથા ઉપરથી હોઠે ઉતરી પડ્યું. પિંગરના માથાના વાળ છૂટી પડ્યા ને વાંસો આખો છવાઈ ગયો. ત્યારે સારી પેઠે ઓળખાણ પડી તેનો દુહો:—

ડિજે કાંધ કાપરમે, બત તાર ચાર તીર,

મારે કવે વીર, ધણી અસાંજે ધંગે.

કાજરીએ પીંગરને ઓળખીને પીંગરના પગે હાથ રાખી કહ્યું જે કોરૂને તેડી આવ્યો છું, બેર ચાલો. એટલે પીંગર

કટકને મહેલાણીમાં પાછા જવા કહ્યું, ને ત્યાંથી ગામમાં જઈ, રથ તથા વાળવાળાને લેતા આવજો. તે પ્રમાણે રથ વાળ આવ્યા, એટલે કોરૂ રાણીને રથમાં બેસાડી ગામમાં ગાજતે વાજતે લઈ આવ્યા, ને એક જગામાં ઉતારે આવ્યો, ને લગન જોવરાવ્યું.

આણીગમ રા'કેર પોતાના બોડા ગુડીને ત્યાંથી વળ્યા. તે પાંચ સાત દહાડે ભૂંડે હવાલે જેસલમીર પોંચ્યા. ત્યાં જઈ તેણે માંબુ ભાદ્રામાને કહેવડાવ્યું જે કોરૂને તમે નસાડી મુકી, માટે તમે અહીં રહેશો. તો તમને મારીશ, ત્યારે માંબુ કહે જે તારી ખેડમાં તો મારી રતન જેવી દીકરી મેં ખોઈ. કોણ જાણે તેણે વાવ કરી કે આપઘાત કીધી. અને તૂં હવે અમને મારવા તૈયાર થયો છે. ત્યારે અમે પણ રજપૂત છીએ. અને જરૂર તારો પોટલીઓ ભરીએ એવા છીએ. પછી ચાર સારા માણસોએ વચમાં પડી ઠરાવ્યું કે માંબુને પંદર દિવસની મહેતલ આપો. તેઓ પોતાની લેણદેણ હશે તે સંભાળીને પંદર દિવસમાં ચાલી નિકળશે. એટલે માંબુએ પિંગર ઉપર કાગળ લખ્યો જે અહીં તો રા'કેરે અમારા પર કેર વર્તાવ્યો છે ને કોરૂ ક્યાં છે! તેની પણ અમને ખબર નથી. અહીંથી તો કોરૂને તેની વડારણ ને કાજરીઓ ત્રણે જણા ગેપ થઈ ગયા છે. તેથી અમારે પણ રા'કેરથી ખટપટ જાગી છે. પણ અમે રજપૂત છીએ તે મરશું કે મારશું; એવો કાગળ લખી ઉંટીને આપ્યો. તેણે ગઢકારછે આવી પિંગર ભટ્ટાને આપ્યો. તે કાગળ વાંચીને માંબુ ભાદ્રામાની મદદે એક હજાર સ્વારનું

લશ્કર જેસલમીર મોકલ્યું, ને કાગળમાં લખ્યું જે કોડ ને કાજરીઓ આહીં સહીસલામત આવી પૂગા છે તેની બેફિકર રાખજો. તમે હવે ત્યાં રહેશો મા, ને લશ્કર લેજા તમે આહીં આવજો. તમે મને નાનીના કહેવા ઉપરથી બાપે માર્યાનું વેર મુકી દીધું, ને મને સગપણ આપ્યું, માટે તમે તમારો ગરાસ આવીને ખાઓ, પીઓ. તમે આવશો ત્યારે રૂડાં લગન જોવરાની વીવાનો આદર કરશું. એવો કાગળ લઈ સ્વારો જેસલમીર પૂગ્યા. એટલે માંજી ભાદ્રામો પોતાનો ઉચાળો લઈ, આથ લઈ, ગઢકાચ્છે આવ્યો. રૂડા લગન જોઈને કોડને પરણાવી. દાયજો રૂડી રીતે આપ્યો છે. પોતાનો ગરાસ સંભાળી લીધો. એવી રીતે ભૂપતના વંશવાળાઓએ ગઢકાચ્છે રાજ કર્યું.

ફૂલ ભદુઆ અને ભોરી રાણી.

સ માવંશના રજપૂત રાજાઓમાં જે મોડ થઇ ગયો, તે આજી 'ભદુઆનો ભત્રીજો હતો. એ મોડને જે દીકરા યયા. તેમાં એકનું નામ જીણો, તેને પિંગર નામે દીકરો થયો. બીજાનું નામ બાંભણીયો, તેને દીકરો શિરાજ થયો. તે ફટાયો રજપૂત છે. પિંગરને બ્યારે સો વર્ષ પૂરાં થયાં, ને તેને કોઇ દીકરો થયો નહિં, ત્યારે શિરાજ મોટો પાગેરો થયો. એટલે ભદુઆ અને ભાદ્રામા સર્વે શિરાજને માને, તેને પણ કોઇ પુત્ર સંતાવે નહિં હોવાથી તેને મનમાં ઘણીજ ઉત્કંઠા રહેવા લાગી. દુહો:—

રકાછે રાજ કરે ભદુઆ, ભલી ભાતસે,
ઉતેસે વીઆજ વરે, સિક પણી શિરાજકે.

એક સમયે શિરાજ સવારના પહોરમાં ઉઠીને પોતે જોખની બેઠક આગળ આંચો, ને જોય છે, તો ફળીઆમાં ચોલાઓ ઝાડકુડ યુઆરી કરે છે, તે વખતે એક^૧ લોંડો અને

૧ સમાવંશમાં ભદુઆ અને ભાદ્રામા એ પથર રજપૂતોની જાત છે, તેઓ જરકાણના જન્મ યયા, તેમાં વળી પાગેરા રજપૂત અને પાનેરા રજપૂત કહેવાયા. મોડે પણ ગઢકાચામાં રાજ્ય કર્યું, એનો વંશ ભૂપતથી ચાલ્યો. ભૂપતના વંશજોએ કાચામાં જસલમીરાનું રાજ્ય કર્યું. એ વિષેનો ઇતિહાસ, અમદાવાદનાં ગુજરાતી પંચની સિલ્સર જ્યુબિલીનો અંક તા. ૯-૫-૧૯૨૬ ને દિને બહાર પડ્યો છે તેમાં “આજ ને પુનરાજી”ના લેખમાં મેં આગેલો છે. ૨ ગઢકાણા ગામ. ૩ તેકે-તેને. વીઆ-પુત્ર. તેને પુત્રની ખામી હતી. ૪ રસ્તો સાફ કરે છે. ૫ લોંડો-નોકર, લોંડી-નોકરી, દાસી, બાંદી.

તા. ૬. આ વાર્તા સાંજ વર્તમાનના પટેલી અંકમાં ૧૯૨૬ ની સાલમાં આપી છે.

એક લોંડી પોતપોતામાં લડે છે. શિરાજે, દરબારમાંથી બહાર આવી, આ બે લડતાં હુતાં તેને સમજાવીને જૂદાં કર્યાં, ને પાછો પોતાની બેઠકે આવી બેઠો. ત્યાં તે દાતણ કરે છે. એટલામાં પેલી બાંદી, જે પેલા લોંડા સાથે લડતી હતી તેને તે કહેવા લાગી જે તેં સવારના પહોરમાં કશ્ચો કર્યો, ત્યારે વાંઝીઆનું મોઢું જોવું પડ્યું. આ શિરાજ ભદુઆએ સાંભળ્યું. તે મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો જે વાંઝીઓ તો હું જ છું. આ ગોલા જેવી જાત મને જોઈને આમ કહે તો પછી બીજા શું નહિ કહેતા હોય, માટે મ્હારે હવે આ દુનિયામાં રહેવું હરામ. એવું મનમાં ધારી હાથમાં બરછી લઈ, પોટલીઓ લઈ, એકલો ગામથી બહાર નિકળી ગયો. ગાઉ બેગાઉ ચાલ્યો જાય છે, તેટલામાં હિંગુલાજ માતાની યાત્રાનો માર્ગ જાય છે તે માર્ગ ઉપર આવી ચડ્યો, ને તેને મનમાં પશુ થયું કે આ માર્ગ મ્હોટો તે માતાનો છે, તો અત્રે બેસીશ, તો કોઈક મહા પુરુષ એક દહાડે કે બે દહાડે પણ અહીંથી આવી નિકળશે, તો તેને મ્હોર પડે ને મ્હારી ઉમીદ તે પૂરી કરે, એવું વિચારી માર્ગ વચ્ચે લાંબો થઈને સૂતો. હવે થનાર છે કે તે સમયે બાલકનાથ જોગી જે મહા પ્રતાપી હતો તે જમાત બેજો હોંગળાજ ગયો હતો, તે બ્યારે જમાત પાછી વળી તે વખતે તેની સાથે તે પણ પાછો આવતો હતો, ત્યારે રસ્તામાં શિરાજ ભદુઓ લાંબો થઈ પડ્યો છે, તેને કોઈ ઠેસ મારતા જાય છે ને

કોઈ ઉપરથી ઓળંગીને ચાલે છે, વળી કોઈ ટાળો^૧ દંધને ચાલે છે, એમ ઘણી ખરી આખી જમાત ચાલી ગઈ. બાળકનાથ યોગી મૈથી છેલ્લો હજવે હજવે ચાલ્યો આવે છે, તે શિરાજ માર્ગમાં લાંબો થઈ સૂતો પડ્યો છે, ત્યાં આગળ આવી અટક્યો, ને શિરાજને જોઈને બોલ્યો “બાપુ! તું વચમાં કેમ પડ્યો છે, ઉઠીને બેઠો થા” શિરાજે જવાબ આપ્યો “મહારાજ! આટલા બધા ચાલ્યા ગયા તેમ તમે પણ ચાલ્યા જાઓ. ત્યારે બાળકનાથે કહ્યું જે “તે તો સૌ પેટ ભરા છે તે ચાલ્યા ગયા, પણ હું તને પૂછું છું, જે તું આંહી જમીન ઉપર ધૂળમાં પડ્યો છે, તેનું કારણ શું? એટલે શિરાજ ઉઠીને બેઠો થયો, તો પોતાની સન્મુખ આ એક દીર્ઘજટાવાળા, મહાન આકૃતિવાળા યોગીને જોતાંવેંત લાંબો થઈ સાષ્ટાંગ દંડવત્ કર્યો. ત્યારે યોગીરાજે કહ્યું “ત્યારે શી ઇચ્છા છે, જે મનવાંછના હોય તે માંગ.” શિરાજ બોલ્યો “બાવાજી! મહારે કોઈ વાતની મજા નથી. ગઢકાચ્છાનો હું રાજા છું, ફક્ત મારે પેટે એક પણ પુત્ર નથી, તે તમો મહેરબાન થાઓ તો આપો.” ત્યારે બાળકનાથ યોગી બોલ્યા જે “પુત્ર તો ત્યારા ભાગ્યમાં નથી, પણ અમે અત્રે આવી નિકળ્યા છીએ તો આ કુંડીનો કટકો^૨ લે,” અને આંગળી ચીંધીને બતાવ્યું કે “આ મહાદેવનું દેવળ છે, તેની પછવાડે આંખાનું વૃક્ષ છે, તેમાં આંખા લટકી રહ્યા છે, તેના પર આ કટકા વતી ઘા કરજે, એટલે આંધમાંથી ફક્ત એકજ ફળ પડશે,

તે લઇને તારી રાણીને ખવરાવજે એટલે તને એક દીકરા થશે.” એટલું કહી પોતે ચોગી ત્યાં બેઠા, ને શિરાજ કટકો લઇ મહાદેવના હાથે પાસે ગયો. ત્યાં જઇને જોય તો સુંદર ઘરામાં આચારીદત ફલિત પુલિત, આમ્રમ્હોરથી વાતાવરણમાં સુગંધ ફેલાવી રહેલું, ને અમૃત ફળોથી ઝૂકી રહેલું આંખાનું વૃક્ષ તેને દ્રષ્ટિગોચર થયું. શિરાજે મનમાં વિચાર કર્યો કે ખાવાજીએ તો એક ઘા કરવાનો હુકમ કર્યો છે, પણ હું એવો ઘા કરું કે એક ઘાએ દશ વીશ ફળો નીચે પડે. એવું ધારીને જોરમાં એક ઘા કર્યો, પણ દૈવનું કરવું તે ફળતો એકથી અધિક નીચે પડ્યું નહિ. એ ફળ ઉપાડીને તેણે ભેઠાંમાં રાખ્યું, ને મનમાં જાણ્યું જે આ મહારો ઘા સમો આવ્યો નહિ, તેથી એકજ ફળ પડ્યું, માટે ખીજે ઘા કરું, એમ ધારી આડું અવળું જોયું, તો મહાદેવના મંદિરની આડ વચ્ચે આવવાથી ખાળકનાથ જોગી તો કાંઈ જોઈ શકતા નથી. પછી પહેલા કરતાં વિશેષ જોરથી ઘા કર્યો, તો પણ આંખામાંથી ફક્ત એકજ ફળ પડ્યું, તે ઉપાડીને જેવું ભેઠાંમાં રાખવા જાય છે, તો આગલું ફળ ભેઠાંમાંથી ગેપ થઈ ગયું. એટલે શિરાજને મનમાં શંકા થઈ કે ખાવાજીનો હુકમ તો એકજ ઘા કરવાનો હતો, તે ઉપર મહારો આક્રીન રહ્યો નહિ તે મ્હેં જો ઘા કર્યો, પણ ફળ તો એકજ હાથ આવ્યું. માટે ખાવાજી પાસે જાઉં; એમ કરીને ખાવાજી પાસે આવ્યો, ને પગે પડ્યો, ને માણી માગી, જે મેં આપની આજ્ઞાનો અનાદર કર્યો છે. ચોગીરાજે કહ્યું જે તું ફળ

---

૧ ભેઠ-રજપુતો કમર ઉપર, જેમ આપણે હમણા પટો બાંધીએ છીએ તેમ તેઓ ફેંટાની માફક કપડાને વળ દઈ બાંધે છે તેને ભેઠ કહે છે.

જઈને તહારી સ્ત્રીને ખવરાવજે, પણ તહે^૧ મહારૂં કહ્યું માન્યું નહિ, માટે તને જે દીકરો થશે તે પણ તહારા કદામાં રહશે નહિ. શિરાજ ખોલ્યો જે કહ્યું નહિ માને તો તેનું તે ભોગવશે, પણ દીકરો તો આવશે! એનું કહી બાવાજીનો ઉપકાર માન્યો. શિરાજ ફળ લઈને બેર આવ્યો. શિરાજને સાતવીશો^૨ રાણી છે. તેમાં એક અણુમાનીતી છે, અને તે જુદી રહે છે. બીજી સર્વેને શિરાજે બોલાવીને તેને બનેલી સર્વ વાત કહી. એટલે એક કહે મને ફળ આપો, અને બીજી કહે મને આપો; એમ પોતપોતામાં વકજક કરવા માંડી. ત્યારે શિરાજ ભદુઆએ તે ફળ ફેલીને તેમાંથી કટકો કટકો સૌને આપ્યો. પોતાના મનમાં નિશ્ચય છે કે દીકરો તો એકનેજ આવશે. એમ કટકો કટકો સૌને ખવડાવ્યો, અને જે ગોટલી અંદરથી નિકળી, તે ગોખમાંથી બહાર ફેંકી દીધી, તે સમયનો દુહો :—

આમુ ગિની આવ્યો,^૩ હુકમ સે હલી,
વચી ખ.ધો રાણીએ, કરે ભાત ભલી.

એ રીતે થયું, તે વાતની ખબર અણુમાનીતીને પડતાં તેણે પોતાની લોંડીને બીજી રાણીઓ પાસે મોકલી સંદેશો કહેવડાવ્યો, કે આ ફળ તો સૌને સરખું છે. માટે તેમાંથી કાંઈ મહારી બાઈને આપો. એવાં વચન સાંભળી તે માનીતીઓ કહેવા લાગી કે આંખાનું ફળ તો અમે ખાઈ ગયાં, બાકી

૧ સાતવીશો એટલે અકસોને ચાળીશ. ૨ આબો લઈ આવ્યો.

૩ હુકમ પ્રમાણે ચાલ્યા.

ગોટલી નિકળી તે એ પેટી પડી. આમાં માનીતી કે અણુમાનીતીનું કારણ કંઈ નહોતું, એ કળતો જોગીનું આપેલું હતું તે સૌને સરખું હતું, પણ અમને તો કંઈ યાદ રહ્યું નહિ. એ જવાબ લઈને ખાંદીએ પોતાની બાઈ પાસે જઈને કહ્યું જે આખો તો સોહાગણો બાઈ ગઈ. બાકી ગોટલી ફેંકી દીધી છે તે પેલી આંગણામાં પડી છે, એવું કહ્યું, ત્યારે અણુમાનીતી ગોટલી કે જા આંગણામાં જઈને ગોટલી ઉપાડી લાવ, એટલે ખાંદી ચાલી ને આંગણામાં જઈ ગોટલી લઈ આવી, ને પોતાની બાઈને આપી. તે જઈને તેની બાઈ ગોટલી, જે યોગીએ કળ આપ્યું તેનું બીજ તો આ છે, જેમાંથી વૃક્ષ થાય, માટે ખરી વસ્તુ તો સર્વે જણીએ નાખી દીધી. ફિકર નહિ. હવે તું આ ગોટલીને ખાંડી ઝીણી પરસુદી^૧ જેવી કર. ત્યારે લોંડીએ તે ગોટલીને ખાંડી ઝીણી પરસુદી જેવી બનાવી. પછી બાઈએ વટલોઈ મંગાવી, તેમાં પાણી ભરી ગોટલીનો ભુકો નાખી મેળવી દીધો. એ રીતે ત્રાંમડી^૨ ભરી રાખી.

પછી રાણીએ લોંડીને કહ્યું જે હવે તું ગામમાં જઈ સાદ^૩ ફેરવી આવ જે જેને વીઆ^૪ ન હોય તેવી સાતવીસો અમારી પાસે આવો તો જોગીની બુટ્ટીથી તેમને સંતતિ થશે. એ પ્રમાણે ગોટલી સાદ ફેરવી આવી. એટલે શહેરની સાતવીસો.

૧ પરસુદીનો બારીક બોટ આવે છે તેવી. ૨ ત્રાંમડી-એટલે વટલોઈ, બગોણું, એક ત્રાંખાતું વાસણ. ૩ ખબર કરી આવ (સાદ ફેરવી આવવાનો ખરા અર્થે ડોંડી પીટાવી આવ.) ૪ વીઆ-છાકડં.

ઝોરતો જેને સંતતિ થયેલજ નથી, તે સર્વે એકત્ર થઈ અણુમાનીતી રાણી પાસે આવી. એટલું કહેતાં સર્વેએ હાથ લંબાવ્યો, અને અણુમાનીતી સૌને અંજલિમાં ત્રાંબડીમાંથી પાણી આપતી જાય છે, ને સર્વે પીતી જાય છે. એ રીતે સર્વે પી રહ્યા પછી પોતે પણ એક અંજલિ ભરી પાણી પીધું, ને સર્વેને કહેવા લાગી જે 'સોનગાંઠ બાંધો, એટલે સર્વે જણી-ઓએ સોનગાંઠ બાંધીને સર્વે તેની સામું જોઈ રહી, એટલે તે બોલી કે તમે જુઓ છો તે શું! હું અણુમાનીતી છું, પણ પેટે છોડૂ નથી તે પરમેશ્વરનો હુકમ તો કેમ ન થાય, તે પલમાં ચાહે તે કરે. પછી સર્વે પોતપોતાને બેર ગઈ, અને થોડો સમય વીત્યા બાદ સર્વેને 'હમેલ રહ્યા. પૂરા માસ થયા એટલે અણુમાનીતીને પેટ દીકરો અવતર્યો, તે તેની વધામણી સૂયાણીએ જઈ શિરાજ ભદુઆને આપી કહ્યું "રાજ સાહેબ! વધામણી છે. તમારે બેર કુંવર અવતર્યો" ત્યારે શિરાજે પૂછ્યું જે કઈ રાણીને કુંવર અવતર્યો. સૂયાણી કહે "જેને તમે દુઆગ^૧ આપ્યો છે તેને." એ વર્તમાન સાંભળીને શિરાજને પગથી માથા સૂધી ગાળ ચડી ને બોલ્યો જે "હું તો તેને બેર પણ જતો નથી ને દીકરો તે કેમ આવ્યો! ત્યારે સૂયાણી બોલી જે એતો દુવાનું^૨ ફળ છે. શિરાજ કહે જે દુવાનું ફળ હતું તે તો માનીતીઓને ખવરાવેલ છે. એને તો તે પણ ખવરાવ્યું નથી. ત્યારે

૧ સોનગાંઠ-આજનો હાતમ દિવસ છે તેની ચાદગીરી માટે ગાંઠ બાંધવી તે ૨ હમેલ-દહાડા. ૩ દુઆગ-જેને તમે તણ દીધી છે તે. ૪ દુવા-આશીર્વાદ.

સૂયાણીએ જવાબ આપ્યો જે તમે તો ખવરાવ્યું નથી, પણ પરમેશ્વરની મોટી કૃપા થઈ, તેનું સામર્થ્ય છે, તે ચાહે તેમ કરે, ને વળી મહારી બાઈ લેળા સાતવીશો સ્ત્રીઓને પુત્ર રત્ન અવતર્યા છે, તે વાત સર્વે અથથી ઇતિ માંડીને શિરાજને કહી દેખાડી, જે એ સર્વે ગોટલીમાંથી પેદા થયા છે. એમાં કોઈ બીજાની કરામત નથી. એટલે શિરાજ ત્યાંથી ઉઠીને કાશીનો ચોતરો^૧ હતો ત્યાં આવીને બેઠો, ને બાંદીએ, જેણે પાણી પીધું હતું તે સર્વેના નામો કહી દેખાડ્યાં, ને કહ્યું જે આપ તો મહારી બાઈને મહેલે પધાર્યા નથી, પણ એ સર્વે ગોટલીનો પ્રતાપ છે.

પછી શિરાજ ભદુઆએ સૂયાણીને બે ગામ વધામણીમાં આપ્યાં, તેમ માગણુ લોકોને પણ, કોઈને ગામ ને કોઈને કાંઈ જેના લાગ્યમાં જેવું આવ્યું તેવું આપ્યું. જોષીઓને બોલાવીને કુંવરની વેળા લેવડાવી, જન્મશ્લેષ જોવડાવ્યા, ને જોષીને પૂછે છે કે કુંવરના ગૃહો કેવા છે. જોષીઓ કહેવા લાગ્યા જે, વેળા તો સારી છે, પણ આ કુંવર તમારું કહ્યું માનશે નહીં, ત્યારે શિરાજે કહ્યું, કે જેણે આપેલ છે તેણે પણ એમજ કહ્યું છે. જોષીઓને શિરાજે સારી રીતે આપી મન સંતોષ્યા. કુંવરનું નામ ફૂલ પાડ્યું. એ ફૂલ તે આપણી વાર્તાનો નાયક છે.

શિરાજે બાંદીને બોલાવી હુકમ કર્યો જે એ પાણીથી જે જે બાઈઓને પેટે દીકરા અવતર્યા છે, તે સર્વેને આપણા

---

^૧ ચોતરો—મજર વચ્ચે એક મોટું બેસવાનું સ્થાન જેને કાશીના ચોતરાનું નામ આપેલું.

દરબારમાં તેડી લાવો. “તેઓને રહેવા માટે એક વિશાળ જગા દુરસ્ત કરાવી, તેમાં તેઓ સાડા ખાટલા ઢાળ્યા, ને કહ્યું જે એ સર્વેની સુવાવડાનો ખર્ચ દરબારમાંથી અપાવશું, ને સુવાવડ પણ દરબારમાં થશે. લોંડી સર્વેને બેર જઇ દરબારમાં જાહેદથી^૧ તેડી લાવી. શિરાજે સર્વેને દરબારમાં રાખી ને તેમને ખાવાપીવાનું દરબારને કોઠારેથી^૨ ચાલુ કરી આપ્યું, ને વળી તેઓની ખિજમતમાં માણસો રાખ્યા, તે તેમને પાણી ખપે^૩ તો દૂધ આપે. એવી તજવીજ કરાવી, સૌને દરબારમાં રાખી, સર્વે ન્હાઇ ધોઇને ઉઠી, અને પોતપોતાને બેર ગઇ. છોકરાઓ મ્હોટા થયા, ચાલવા હાલવા જેવા થયા, એટલે સાતવીશો છોકરા દરબારમાં આવે તે કૂલ પાસેજ ખાય, પીએ ને રમ્યાજ કરે, પોતાની મા પાસે પણ જાય નહિ. એમ કરતાં સૌની આઠ વર્ષની ઉંમર થઇ છે, ને સર્વે બોડે પણ બેસે છે.

એ રીતે પોતાના ભાઇબંધો સાતવીસો છે, તેને સાથે લઇને કૂલ શિકારે જાય. સાથે કારભારી, માગણુવર્ગ, તથા ગવૈયા પણ હોય, ને દરરોજ સહેલાણી^૪ કરે, માગણોને પણ રોજ આપે, કારભારીઓને પોશાક આપે, એમ બે ચાર દિવસે પાછો બેર આવે. વળી ચાહે ત્યારે ચાર દહાડા બહાર રહી આવે, એમ કરતાં વર્ષ ૨૫ ની ઉંમર થઇ ત્યારે તો હજી પોતે કુંવર પદ્મીએ છે, તો પણ રાજ્યમાં કોઇ જોરાવર માણસો હોય, તેનું જોર તોડી નાખે, ને કોઇને વધારી પણ આપે, દુશ્મન ઉપર

૧. જાહેદથી-જલદથી. ૨. કોઠારથી-ભંડારથી. ૩. ખપે-જેઇએ. ૪. સહેલાણી મોજમલ.

તો તૂટી પડે, ને ખૂબ જેર જેર કરે, એવો ફૂલ પ્રતાપી થયો. દરરોજ સ્વારીએ ચઢે. એક સમયે એવું થયું જે ફૂલ ભદુઓ સ્વારીએ નિકળ્યો છે, તે કાચીને પાદરે^૧ એક બાગ છે, તે પાસે સોતાની વાંઢ^૨ પડી છે, તે સોતા બલુકા^૩ માણસ છે, તેની દીકરીઓ કુંવારી છે. તે સર્વે ભેળી થઇને બગીચામાં આવે, ત્યાં આંતણ^૪ માંડીને કાંતે, ને જે દહાડે જુમાનો^૫ દિવસ હોય તે દહાડે આંતણ ઉપાડી લે, ને લંધીને^૬ તેડાવી ઢોલ સાથે રમત કરે. ફૂલ ગયો તે દિવસ જુમાનો હતો, ને છોકરીઓ લંધીને તેડાવી રમત કરવા લાગી. એ સમયે ફૂલ ભદુઓ બગીચા પાસે આવી લાગ્યો. છોકરીઓની રમતનો અવાજ સાંભળી, પોતાની સાથે માણસો છે તેને પૂછે છે કે આ બાગમાં ઢોલ શાનો વાગે છે? માણસોએ કહ્યું જે સોતાની છોકરીઓ ઝમરની^૭ રમત રમે છે, ને તે રમત સરસ ભેવા જેવી છે. ફૂલ ભદુઓ બોલ્યો જે એ રમત^૮ ફીટે તો હું માંહેલી ફેર જાઉં. માણસો કહે રમત ભેવા જેવી છે, તેને ફીટાડવાનું કરો છો તેનું કારણ શું? ત્યારે ફૂલ બોલ્યો જે મહારા મહોમાંથી પડયું જે રમત બંધ થાય તે બંધ થવોજ ભેધએ. માણસોએ કહ્યું જે અમારાથી તો એ રમત બંધ થાય નહિ. સોતા^૯ જોરાતા છે, તે જાણે તો આપણને મારે. માટે અમારાથી તો રમત બંધ ન કરાવી શકાય. એટલે ફૂલ ભદુઓએ

૧. પાદર-ગામનું નાકું. ૨. મેલાણ ૩. બલુકા-બજવાન. ૪. આંતણ માંડીને-રેંટીયો મૂકીને. ૫. જુમાનો-શુક્રવારનો. ૬. લંધી ઢોલ વગાડે તે. ૭. ઝમર તે એક જાતનો ગરબો છે. ૮. ફીટે એટલે ઝમરે, બંધ થાય. ૯. જોરાતા-જોરાવર.

પોતે ભાથામાંથી તીર કાઢી ને કમાન ઉપર મૂકી કસીસ^૧ ભરીને ડાંડીમાંથી ફૂલ^૨ કાઢીને થોથાનો ધા કર્યો. તે ઢાલમાંથી જે પડ ફાડીને સોંસરે. આરપાર નિકળી ગયો, એટલે ઢાલ વાગતો બંધ થઈ ગયો. ત્યારે છોકરીઓ લાંઘીને કહેવા લાગી જે, ઢાલ કેમ વગાડતી નથી? લાંઘી બોલી જે ઢાલ તે શું વગાડું, ઢાલ તો ફાટી પડ્યો. છોકરીઓએ પૂછ્યું જે વગાડતાં એ પડ શી રીતે ફાટ્યા? લાંઘી કહે કોણ જાણે. એટલામાં એક છોકરીને તીરનો થોથો નજરમાં આવ્યો, તે જોઈને થોથું ઉપાડી લાવી જોય છે તો થોથા ઉપર એતીનું કામ કરેલ છે, તે જોઈને સર્વે જણીઓ કહેવા લાગી, જે આ તીરને તો ઓળખ્યું, એ તીર તો ગઢકાચાના ધણીનું છે.

તેમાં એક મ્હેટી કુંવારી છોકરી મુખી છે, તે બોલી જે એ તીર જ્યાંથી લાવી ત્યાં મૂકી આવ, એ દેશનો ધણી મૂકશે નહી, માટે લેવા આવે ત્યારે તમે એની પાઘડી ઉપર એક રૂતું પુમડું નાખજો, પછી એ પૂછશે તેનો જવાબ હું પોતે આપીશ. એણે આપણી રમત તો ફીટાવી છે, પણ આપણે એની પાસેથી ગોઠ લેશું, એમ કહ્યું. એટલે જેણે તીર આણ્યું હતું તે જ્યાં પડ્યું હતું ત્યાં જઈ તેણે નાંખ્યું, ને સર્વે ઢાલ પાસે આવી ઉભી છે. ત્યારે ફૂલ ભદુઓ પોતાના માણસોને કહેવા લાગ્યો જે મ્હારું તીર ઉપાડી લાવો. તમે તો કહેતા હતા જે રમત બંધ ન થાય, પણ હવે તો રમત બંધ થઈ છે, તો હવે તીર ઉપાડી આવો; ત્યારે માણસો સર્વે કહેવા

૧ કસીસ-તાકીને મારવું તે. ૨ ફૂલ-લોખંડવું અણાદાર પાવું, બાકીયું રહે તે થોથું ૩. ગોઠ-ધનામ.

લાગ્યા જે અમે તો કોઇ તીર ઉપાડવા જશું નહિ. ફૂલ ભદુઆએ પૂછ્યું કે તમે શા માટે જતા નથી? તેઓ બોલ્યા જે આ બધી કુંવારીઓ છે, તે અમારી મશ્કરી કર્યા વગર રહેશે નહિ, માટે અમને શરમ લાગે છે, એટલે ફૂલ ભદુઓ પોતે બોલ ઉપરથી ઉતરીને બાગમાં ગયો. કોઇ સામે જોતો પણ નથી. પોતાનું તીર પડ્યું છે ત્યાં જઇને તીર ઉપાડી લીધું, તે વખતે એક કુમારીકાએ આવીને ફૂલ ભદુઆની પાઘડી ઉપર રૂનું પુમડું નાંખ્યું, ત્યારે ફૂલે પૂછ્યું જે આ રૂનું પુમડું મારા માથા પર મુકવાનું કારણ શું? ત્યારે તે બોલી જે તે અમારી રમત શીટાવી છે, તે માટે અમારી ગોઠ તમારા ઉપર લાગે, તમારા ઉપર અમારો હુક થઇ ચૂક્યો. ફૂલ બોલ્યો જે ગોઠ તમે માગો તે આપું, ત્યારે તેઓ કહેવા લાગી જે, અમે જેટલીઓ છીએ તેટલીને અકેકી સોના મોહોર ગોઠની આપો. ત્યારે ફૂલ ભદુઓ બોલ્યો જે મહારે લાયક તમારામાં કેટલી જણીઓ છો? જ્યારે તેઓએ કહ્યું જે તેવી તો સાતવીશોનું ટોળું ઉભું છે. બાકીને તો રૂપીઓ રૂપીઓ આપશો તો પણ વઢાડી^૧ લેશું. ફૂલ ભદુઓ બોલ્યો જે મહારા માણસ બહાર છે તેને સાદ^૨ કરી આવો.

કુંવારીકાઓએ ફૂલ ભદુઆના માણસોને જઇને કહ્યું કે, તમને ફૂલ બોલાવે છે, એટલે તેઓ બગીચામાં આવ્યા. તેઓને ફૂલ ભદુઆએ પૂછ્યું કે કોઈના ખડીઆમાં^૩ સોના મોહરો

૧ વઢાડી લેશું--ચાલશે. ૨. સાદ કરો--બોલાવો. ૩. ખડીઓ--પાછીડ અથવા ઝેળી.

છે કે? ત્યારે માણસો બોલ્યા અમારા ખડીઆમાં તો રાટલા છે. એ સિવાય કંઈ નથી. ત્યારે કૂલ ભદુઓ બોલ્યો જે મહારો ખડીઓ ઉતારી આવો, એટલે એક જણ જઈને તેનો ખડીઓ ઉતારી લાવ્યો. તેમાંથી તેણે સાતવીશો સોના મોહરો કાઢી આપી, તે સર્વે કુમારીકાઓ લઈને મનમાં રાજી રાજી થઈ ગઈ. તેમને કૂલ ભદુઓએ કહ્યું જે તમે જે ગોઠ માગી તે અમે તમને આપી, હવે અમે પણ તમારી પાસે માગીએ તે આપો. તેના જવાબમાં તેઓએ પૂછ્યું જે શું માગો છો? ત્યારે કૂલ ભદુઓ બોલ્યો જે અમે સગપણ માગીએ છીએ, એટલે સૌ એક બીજા સામુ ઉભી થઈને જોવા લાગી. પછી વિચાર કરી જવાબ આપ્યો જે અમે પથર^૧ છીએ, તમે આવતા જુમાને દિને અત્રે આવજો. અમે અમારા માવતરોને પૂછતા આવશું, ને અત્રે રમત કરશું, ત્યારે તમારા હાથમાં અરગળનો^૨ કટોરો આપશું. તે કટોરો તમે જેના ઉપર રેડશો તે તમારું સગપણ. પછી કૂલ ભદુઓ તથા સ્વારો સર્વ પોતાને ઠેકાણે ગયા, ને કુંવરીઓ પણ પોતપોતાને ઘેર ગઈ. તેમણે ઢાલ મંગાવી દુન્સ્ત કરાવ્યો, ને કુંવરીઓએ થયેલી સર્વ વાત પોતપોતાના માવિત્રોને કહી સંભળાવી. કન્યાના માબાપોએ વિચાર કર્યો કે કૂલ ભદુઓ દેશનો ધણી છે. એની વાડ^૩માં આપણે આવી પડ્યા છીએ, ને આપણી કુંવરીઓએ માંગેલી ગોઠ તેણે આપી, ત્યારેજ તેણે સગપણ માગ્યું, અમથું માગ્યું નથી, અને કુમારીકાઓએ જુમાનો વાયદો કર્યો, તો તે ઠીકજ છે. આપણે

એને સગપણ આપવું. એમ વિચારીને માવિત્રોએ કુંવરીઓને રજા આપી, અને જુમાનો દિવસ પણ આવી લાગ્યો. તે પણ તૈયાર થઈ બગીચામાં આવ્યો. કુંવરીઓ પણ આંતણ ઉપાડી લાંઘીને તેડાવીને રમતનો સાંચો^૧ કરે છે. ઢાલ વાગે છે, કુંવરીઓએ રમત રમવા માંડી. ફૂલ કુંવરીઓ પાસે જઈ કહેવા લાગ્યો, જે તમે કોણ કર્યો હોતો તે પાળો, એટલે અરગજનો વાટકો કુંવરીઓએ ભરી રાખ્યો હતો, તે ફૂલ ભદુઆના હાથમાં આવ્યો. ફૂલ ભદુઓ હાથમાં કટોરો લઈ, કુંવરીઓ રમે છે તેના લક્ષણ જોય છે.

એટલામાં શું બનાવ બન્યો કે એક રજપૂત તાજે પર-જોલો, પોતાની સ્ત્રીને તેને પીએરથી આણુવાળીને બેર જાય છે. તે આ બાગ પાસે આવી લાગ્યો. ત્યારે રજપૂત પોતાની સ્ત્રીને કહે છે, જે આપણું ટીમણું^૨ થઈ રહ્યું છે. માટે ગઢકાચામાંથી ખાધાનો કાંઈક સામન લઈએ તો ઠીક, પછી કોઈક ગામડામાં મળે કે ન મળે. ત્યારે રજપૂતાણી બોલી જે તમે તો સોદો લેવા બજારમાં જશો, તે હું બજારમાં તમ લેણી ક્યાં આવું? માટે આ બાગમાં સોતાની દીકરીઓ આંતણ માંડીને બેઠી છે તેમની પાસે મને મૂકીને જાઓ. તમે ખાધાનો સામાન લાવશો એટલે આપણે આપણા રસ્તે ચાલતા થઈશું. એ રીતે રજપૂતાણી બાગમાં ગઈ, ને રજપૂત ગામમાં ગયો. રજપૂતાણી બાગમાં આવે ત્યાં તો ફૂલ ભદુઓ બેઠો છે, ને કુમારીકા રમત કરે છે. આ રજપૂતાણી પોતાનું શરીર સારી રીતે

ઢાંકી, ધુમટો તાણીને ચાલી, તે એક ચંપાના વૃક્ષ હેઠળ જઈ બેઠી, ને ત્યાંથી બાડી આંખે રમત જોવા લાગી.

આ બાઈને કૂલ ભદુઆએ દીઠી, તો તેના જેવી આ કુમારીકામાં તેને કોઈ નજરે ન આવી, એટલે અરગબનો કટોરો કૂલે જઈ રજપૂતાણી ઉપર રેડયો. એટલે કુંવરીઓ બોલી ઉઠી જે આ તમે કોના ઉપર કટોરો રેડયો? એ બાઈ તો અમારામાં નથી, અને વળી તે કુંવારી નથી પણ પરણેલી છે. ત્યારે કૂલે કહ્યું જે મારે એક સગપણ લેવું તે લીધું. કૂલે કહ્યું જે તમે એમ કહો છો તો તમેજ મને ભૂલ થાપ ખવડાવી છે, હું તો નજરે જોઈને કહું, ને લઉં તો એજ લઉં. કુંવરીઓએ કહ્યું જે એ તો પરણેલ છે, ને કોઈની ભોગવેલ એઠવાડ^૧ છે તે તને શું કામની? અમે આટલીઓ છીએ તેમાંથી ગમે તેના ઉપર નાખ, એવું કહી અરગબનો કટોરો બીજીવાર ભરીને આપ્યો. ત્યારે કૂલે ફરી પણ એજ રજપૂતાણી ઉપર કટોરો રેડયો. કુંવરીઓ પોતપોતામાં હસે છે; ને તાળીઓ આપે છે, ને જબરો હોકારો થયો. એ વાત ગામમાં ચાલી જે કૂલ ભદુઓ સોતાની કુંવરીઓનો આંતણુ સર્વે જાણ્યો. એ અવાજ રજપૂતને કાને પડતાંને વાર પોતાનું કામ પડતું મૂકીને દોડતો બાગમાં આવ્યો, ને જોય છે તો પોતાની સ્ત્રી રજપૂતાણીને કુમારીકાઓ ભેરી ઉભી છે, ને કૂલ પણ ત્યાં ઉભો છે, એટલે રજપૂતે તાણી તરવાર, અને કૂલ

---

^૧એઠવાડ એટલે બાઈ રહ્યા પછી જે ઉચ્છીદ એકું વધે છે તે, જેને ખરખટો પણ કહે છે તે.

ભદ્રુઆને કહેવા લાગ્યો, જે તને શરમ ન આવી ! શું કહું, તું દેશનો ધણી છે, ને વળી શિરાજને પેટે એકનો એક પડ્યો, માટે તને મૂકું છું, નહિં તો એકમાંથી બે કરી નાખું, એવું કહી પોતાની બાચડીની બાં^૧ પકડી, તેને લઈને ચાલી નિકળ્યો. ફૂલનું પણ મ્હોં ઉતરી ગયું, ને કુંવારિકાઓ પણ ફૂલને કહેવા લાગી જે, પારકી પરણેતર સ્ત્રી ઉપર તે એવું થાય ! તેં એનેજ દીઠી, માટે અમારામાંથી કોઈ તને નજરમાં આવશેજ નહિ, તો એનાથી પણ ખુબસૂરત તને બતાવીએ, તે ખચિત તને ગમ્યા વગર રહેશે નહિ. ફૂલ કહે બતાવો. ત્યારે કુંવરીઓએ હુહો કહ્યો :—

હયાં ન પરણે ભદ્રુઓ, હિકડો વેણ સુણજ,

વિંજ ઉજલ કોટમેં, સા ભોરી પરણજ.^૨

તું ઉજલ કોટમાં જ ત્યાં ભોરી અપ્સરા જેવી કન્યા છે તેને પરણ. ફૂલે પુછ્યું કે, તે કોણ છે, ક્યાં રહે છે, કેની દીકરી છે. તેના જવાબમાં કુંવરીઓએ કહ્યું. હુહો:—

ભોરી અનેરા ધીઅ, આમ ઉજલ કોટમેં,

સની જેડી સીય, રૂપ બીએતું ચીતરી.^૩

ભોરી કન્યા તે અનેરા બાદશાહની દીકરી, ઉજળ કોટમાં બહુજ દેખાવડી છે. ત્યારે ફૂલ કહે ઠીક છે. એમ કહી ઘેર ગયો, ને ઉંધ મુંધ થઈ પડી રહ્યો. તેણે આવતું

૧ બાં-હાથ. ૨ ભાવાર્થ--ભદ્રુઆ ! તું જો હયાં ન પરણે તો એક વાત સાંભળ. તું ઉજળકોટમાં જઈ ભોરીને પરણ. ૩ ભોરી અનેરા બાદશાહની દીકરી, ઉજળકોટમાં છે, સોઠી જેવી પાતળી ને રૂપરૂપના અવતાર છે.

પણ આધું નહિ. કહ્યું જે મારું માથું દુઃખે છે. સાંજ પડી ત્યારે વાળુ પણ ન કર્યું. ત્યારે લોડાંએ ફૂલ ભદ્રાઓની માને કહ્યું. જે ફૂલે આજે આધું નથી ને તેનું માથું દુઃખે છે. તેની માએ તેની મંડળીવાળા સાતવીશો દોસ્તદારને તેડાવી પૂછ્યું. ત્યારે તેઓએ સોતાની કુમારીઓની વાત કરી દેખાડી, કે એક કન્યાનું તેને મેહલું માયું છે, તે સારું ફૂલ આવે નથી. મા બોલી જે તમે એને સમજાવો, કે તૂં આવે તો આ, આપણે કુંવરીઓને જોઈ લેશું. ત્યારે તેઓ બોલ્યા જે અમારો સમજાવ્યો સમજે તેમ નથી. પણ બાઈ તમે સમજાવશો તો માનશે; એટલે તેની મા પોતે ઉઠીને ફૂલ પાસે ગઈ, ને બોલી ફૂલ! તું સૂતો છે કે જાગે છે! એટલે ફૂલ ઉઠીને બેઠો થયો. મા બોલી ભૂંડા! તને આંતણવાળીએ મેહલું માયું, તેમાં આમ શું પડી રહ્યો છે ને આવે પણ નથી. બાયડીઓની ક્યાં ખોટ છે! એકને બદલે દશ, ને દશને બદલે સો પરણાવું. ફૂલ બોલ્યો કે હું તો જોગ લઈશ, ને પરદેશ જઈશ. મા બોલી જે તું ગઢકાચો મૂકીને જોગી થઈશ, પણ જોગનો પંથ તો ઘણો દુર છે તે તારાથી થાય તેમ નથી. લભૂત ભૂસે જોગી થવાય નહિ. જે દુનિઆમાંથી આશ મૂકે ત્યારે તેનો ઘણી મુશ્કેલી પામે. તૂં તો હજી એશ આરામમાં પડ્યો છે ને જોગી થવાનું મન કરે છે! તે નહિ થવાય. જોગાનો હેવાલ સાંભળ:—

ફૂલો:— જોગી, જોગી, કાપડી,^૧ આછતનમેં છારા,
ખીંજ્યો ખેન પરમેં, ભીતન ભર ભોરા.

૧ કાપડી એક અતીતની જાત છે તેને પારકે ઘેર આવું પડે છે.

ત્યારે ફૂલ બોલ્યો-માતાજી! તમે લાખ વાત કરો, પણ મહારે તો જરૂર ભેખ^૧ લેવો છે.

માએ કહ્યું, કોઈ ગુરૂ ગોતી, તેનો હાથ પકડ, ને જોગી થા, નહીં તો આ દુનિઆમાંથી નિકળી જઈશ, ને જોગી પણ નહિ થવાય. ત્યારે ફૂલ બોલ્યો, જે ગુરૂ વળી બીજો કયો ધારૂં? મારો તો ગુરૂ છે તેજ છે. મા કહે તું કુંવારીના મહેણાં ઉપર જોગી થવા નિકળ્યો છે, તે નાહક ખરાબ થવાનો ઉપાય કરે છે, તે તું નહિ કર.

ફૂલ કહે હું જરૂર ભેખ લઈશ. મા કહે હું જાણું છું કે તારેથી જોગ સુધરવો મુશ્કેલ છે. પણ જોગી થાય તો જોગ સુધારજે. બટ્ટા લાગે તેવું કરીશ માં. એવું કહીને માએ રબ આપી, કહ્યું કે, મેં તને સમજાવ્યો, પણ તું લીધી વાત મુકતો નથી, તો હવે તારી મરજી. મૂળ પણ બાળકનાથ જોગીનું વચન છે કે, દીકરો તો આવશે પણ તમારું કહ્યું નહિ કરે. તું અમારું માનતો નથી માટે તને સૂજે તે કર. પછી ફૂલ ભદુઓ ત્યાંથી ઉઠ્યો, ને રૈયા મોતાને હાટે આવી બેઠો, તેની સાથે પોતાના સાતવીશો સોમતી પણ ત્યાં આવી બેઠા. તેમને ફૂલે કહ્યું, “મહારે તો જોગ લેવો છે, તમારે કેમ છે? લેવો હોય તો લેજો.” ત્યારે તેઓ બોલ્યા જે તમારી ગત તે અમારી ગત. ત્યારે ફૂલ કહે જે જોગી થવાના હો તો તુંબડા લ્યો, ને તેમાંથી કીનરીઓ^૨ કરો. એવા ડાળ કરશું, ત્યારે બોરીને પામશું.

૧ ભેખ-સાધુનો વેષ. ૨ કીનરી-સારંગી જેવું વાદ્ય.

એમ સાતવીશો પણ તૈયાર થયા, ને ફૂલે રૈયા માતાને કહ્યું જે તમારી પાસે ભર જરીયાનના મશરૂ હોય તો કાઢો. રૈયા માતાએ ભારી ભારી કિનખાખ કાઢ્યા. તેમાંથી એક લંગોટ, એક ચાદર, એક ફરંગો,^૧ એક રૂમાલ, તે સાતવીશોને વહેંચી આપ્યાં. એક પા કોડી કોઠી મંગાવી, તેમાં ગેરૂ નાખી લૂગડાં બોળ્યાં, ને બળતર વચ્ચે રાવટી^૨ ખોડી, તેમાં સૌને બેસાડ્યા, ને રૈયાને હુકમ કર્યો, જે જોગી થવા આવે તેને આ થાનમાંથી^૩ ચાર ચાર કપડાં આપતો જા. આ વાત આખા મુલકમાં ફેલાઈ. ગઢકાચ્છના સલામી^૪ રાજા હતા, તેઓએ મનમાં વિચાર્યું જે ફૂલ તો જોગી થયો, પણ તે પાછો આવશે, ને ગઢકાચ્છનું રાજ્ય કરશે, ત્યારે આપણને મહેલું મારશે, જે તમો તો સુખના સાથો છો, માટે આપણે પણ તેની ભેળા જવું, એવું જાણી તેઓ પણ સામેત્ર થયા. રૈયા માતાના હાટેથી ચાર લગડાં લઈ, ગેરૂમાં ભીંજવીને રાવટીમાં જઈ બેઠા. એમ કરતાં છ માસ વીતી ગયા. ત્યાં તો સવા લાખ માણસોએ જોગીને વેષ ધારણ કર્યો. ફૂલ ભદ્રાએ સવા લાખની મુદ્રાકાસમેરી^૫ તૈયાર કરાવી તથા પતર પાવડી,^૬ ચાખડી,^૭ કમર બાંધ, વગેરે ઢરેક સવા લાખ કરાવી. એ પોતે પણ પહેરી રાવટીએ આવી, ગાદી તકીઆ નાખી, તે ઉપર સર્વે બેઠા. તે વખતે એક

-૧. ફરંગો, આડું વીટાળવાનું કપડું. ૨. રાવટી-તંબૂ ૩. થાન-કપડાંનો તાકો. ૪. સલામી-ખંડણીયા ૫. વ્યાન ધરવા માટેનાં પાત્રો. ૬. પતર પાવડી બગલમાં લાકડાની પાવડી મૂકી સમાધી છે છે તે. ૭. ચાખડી-લાકડાની પાવડી પગમાં પહેરે છે તે.

હજમ નામે કાસમ, જે પણ તેઓની સાથે છે, તે ફૂલ પાસે
આવી નીચે પ્રમાણે દુહો બોલ્યો :—

અગર^૧ હોતો કનમે^૨, ધુંધથે સામે ધૂપ,
કિયું^૩ કાસમ ચથે, નાગે નવલા રૂપ.

સર્વે કહેવા લાગા કે હવે બેસીને શું કરશું, ચાલીએ
તો ઠીક. ત્યારે એક કહે રાત્રે ચાલો, ને બીજો કહે કે સવારે
ચાલો. ફૂલ બોલ્યો, જે રાતના તો ચોર હોય તે ચાલે,
આપણે તો કોઈની ચોરી કરી નથી, માટે સવારમાં ચાલશું,
એવું કહીને તુરીવાળાને હુકમ કર્યો, જે તુરી વગાડ, એટલે
તેણે તુરીનો^૨ અવાજ કર્યો ને સર્વે ચાલવા તૈયાર થયા.

એઓ સર્વે ચાલતા થયા છે. પણ સલામી રજપૂતોની
ઘરવાળીઓએ વિચાર કર્યો કે, આપણા ઘણી તો અતીત થયા.
એ સાંભળી તે સર્વે પોતાને ગામથી ગઢકાચ્છાએ આવી લાગી.
આ બ્યારે સર્વે ચાલ્યા, ત્યારે તે સર્વે, દરવાજે નાકાપર બેવા
આવી, ત્યાં વિચાર કરે છે જે આ તો ચાલતા થાય છે, તે
હૈવ જાણે ક્યારે આવશે, અને તેમની પછી અમારી તે શી
ગત! એવું મનમાં જાણી પોતાસાથે બાળ બચ્ચાં છે, એ
પોતાના ફરજદોને અકેક ચોંટીઓ^૩ લીધો, એટલે તેમણે
રડવા માંડ્યું. તેનાપર આ લોકોની નજર પડી ને
જોય છે, તો પોતાના બાયડી છોકરાં રૂએ છે, તેની પાસે આવ્યા,
ને પોતાનાં છોકરાંને તેડી હેત કરવા લાગ્યા, ને એક પાછો

૧. બાવાઈ—હવે બે કનમાં હોય, અને સામે ધુમ્રી હોય તો કાસમ કહે કે
શું રૂપ દેખાવ. ૨. તુરી-નગર. ૩. ચોંટીઆ, ચીમટો.

કર્યો, તેની સાથે બીજો વળ્યો. ત્રીજો વળ્યો, એમ સવા લાખ ભેગા થયા હતા તે સર્વે પાછા કર્યા, ને ભગવાં કપડાં ઉતારીને પોતાના હુમેશનાં કપડાં પહેરી લીધાં, ને પોતાનાં છોકરાં બચ્ચાંઓ સાથે બેર ગયા. બાકી કૂલ ભદુઆના સાતવીશો સોબતી હતા તેજ કાયમ રહ્યા, તે ચાત્રતા થયા ને બાગમાં ઉતારો કર્યો. વળી વિચાર કર્યો જે પરદેશ જવું છે; જે સાથે સામન હોય તો-કામ લાગે, તેમ રોકડ પણ સાથે રાખી, ને સાતવીશો ઉંટ તૈયાર કર્યા, ને સુતરના લો^૧ ભરી રાખ્યા. એ રીતે ચાલતા ચાલતા જેસલમીર આવ્યા, ત્યાં શહેરમાં રાત્રે પેઠા. ત્યાં એક મોટો ચોક જોઈ મેલાણ કરી ઉતરી પડ્યા. ત્યારે કૂલ ભદુઓ બોલ્યો જે આજે રાત પડી ગઈ છે; માટે ડેઢ ચડશે તો બટપટ વધી પડશે, માટે હું તમને બંધે રૂપીઆ આપું, તે જેને જે આવું જોઈએ તે સુખેથી લઈ આવો. એમ અતીતો બંધે રૂપીઆ લઈ બજારમાં ગયા. કોઈએ સીધું લઈ વાણીઆને બેર રસોઈ કરાવી, ને કોઈએ મીઠાઈ લઈ ખાધી. બજારના માણસો આ જોગીઓને જોઈ હેરત પામે છે જે, આવા જોગીઓ તો આપણે જન્મારામાં દીઠા નથી. એમણે કપડાં પણ રાખ જેવા પહેર્યા છે, ને પોતે પણ રાખ જેવા છે, ને વળી સૌની સિકલ પણ એકરૂરખી છે, ને અવસ્થા પણ સરખી છે, તેથી એ જોગીઓને લોકો પૂછવા લાગ્યા, જે મહારાજ! તમારો

૧. લો-મોટા દડા. ૨. ડેઢ-રસોઈ બનાવવાની મ્હોટી કડાઈ કે વાસણ.
હેરત-અચંબો.

મઠ ક્યાં છે, ને તમે કઈ જગાના છો? ત્યારે જોગીઓઃ
બોલ્યા, જે અમારો મઠ ગઢકાચ્છામાં છે, અમારો મહાંત
કૂલગર ગુસાંઈ છે. આ વાત ચાલતી ચાલતી ગામના
પાદશાહ રા' કેર પાસે ગઈ, એટલે રા' કેરે તેમને બોળ્યા.

હુહો—કુંવર કાછનું ચડયો, જેસરમેર આયો,
સિરાનણી બડકે, કેર શું બયો.

એ તો કૂલ ભદુઆને સોતાની દીકરીઓએ મહેલું માયું
છે, તેથી જોગી બન્યો છે, પણ એ પિંગરનો ભાઈ છે, જે
પિંગર આપણી બા રાણી કોરને લઈ ગયો છે, તેનું વેર છે,
માટે એને હવે મૂકવો નહિ. એમ વિચારી કૂલગર ગુસાંઈને
કહેવડાવ્યું જે રા' કેર કહે છે જે અમારું તમારાથી મોટું વેર
છે, તેનો તમારે જવાબ આપવો પડશે. આ સંદેશો રા' કેરના
માણસોએ આવીને કૂલગરને કહ્યો. કૂલગરે જવાબ આપ્યો
જે તમે સુખેથી ચડી આવો, ને પોતાના સોગતીઓને કહ્યું
જે રા' કેર તો આપણને મારવા આવશે, ત્યારની વાત ત્યારે,
પણ હમણા તો આપણે આપણી તૈયારી કરો, માટે આપણને
તો જાણે બોરી અહીંઆજ મળી.

કૂલે પોતાના માણસોને કહ્યું જે તમે સૂતરના લેંઘે ભરી
તૈયાર થાઓ. પહેલા તે વહેલા. કૂલે હુકમ કર્યો, તેવો એક
બાર કર્યો, બીજો બાર કર્યો, એટલામાં આખી બજારતો ઉબજડ
થઈ ગઈ. હાટડાં હતાં તે સર્વે પડી ગયાં, ને ગામમાં હાહાકાર
વર્તી ગયો, ને રૈયત સર્વે રા' કેર પાસે ગઈ, ને ફરીયાદ

કરી જે તૂંતો લડવા જઈશ ત્યારની વાત ત્યારે, પણ એણે તો હલોહાલ તારૂં ગામ અડધું ઉજ્જડ કરી નાખ્યું. માટે એને તારે છેડવો નહોતો, એ કાંઈ તારો દુશ્મન થઈ આવ્યો નહોતો, એ તો ફકીર થઈ આવ્યો છે. જેણે દુનિયા મૂકી તેથી વેર તે કેવું રાખવું! ત્યારે રા' કેર કહેવા લાગ્યો જે હવે કરવું તે કેમ! રૈયત કહેવા લાગી જે એને નમી આવો તો સર્વેનો બચાવ થાય. એણે ભેખ પહેર્યો છે, તે ભેખને નમવામાં આપને ખોટ નથી. ત્યારે રા' કેર કહેવા લાગ્યો જે રૈયત આગળ હું લાચાર છું, તમો કહો તેમ કરવા તૈયાર છું; ત્યારે રૈયત કહે જે એમ હોય તો ઉઠો, ને અમારી ભેળા ચાલો, એટલે રા' કેર તરત ઉઠી રૈયત સાથે કૂલ ભદુઆ પાસે ગયો નજદીક આવ્યો, ત્યારે પગમાંથી કાંટારખી^૧ કાઢી નાખી, ને હાથ નેડતો કૂલગરના પગમાં પડ્યો, ત્યારે કૂલ ભદુઆ ઉઠી ઉભો થયો, ને રા' કેરને બગલગીર^૨ થઈ ખૂબ મળ્યો, ને પોતાની પાસે બેસાડ્યો. રા' કેર કહેવા લાગ્યો જે મેં તો તારૂં પારખું નેવા સારૂં કહેવડાવ્યું હતું, જે કૂલ ગુસાંઈ ગયો તે ગુસાંઈજ થઈ ગયો છે કે, હજી કાંઈ રજપૂત વટ પણ છે કે નથી, કારણ જે હજી આગળ જતાં તમારે ઘણું કામ લેવાનું છે. કૂલ બોલ્યો જે તમે બધું બોલો છો તો પછી મહારે હવે શું કહેવું. પછી રા' કેર કહે આજનો દહાડો તો અત્રે રહી જાઓ, સવારે કૂચ કરજો. આજની મિજબાની મહારી કબૂલ કરો. તમે વળી

૧. કાંટારખી અથવા પગરખાં એટલે. નેડા. એ શબ્દ કાઠીઆવાડ કચ્છમાં બોલાય છે કાંટાથી રખેવાળી કરે તે કાંટારખી, ને પગની રખેવાળી કરે તે પગરખાં. ૨. બગલગીર થવું એટલે ભેટવું.

ભેખ પહેરી મ્હારે બેર મેજબાન કેદી^૧ થશો. ફૂલે વિચાર્યું
 જે રા' કેર આપણને આવી નમ્યો માટે હવે તો એ કહે તેમ
 કરવું; એમ જાણી ફૂલે તેનું આમંત્રણ કબૂલ કર્યું. પછી રા'
 કેરે રજા લીધી, ને ત્યાંથી ઉઠી પોતાને બેર આવી, રસોઈ
 તૈયાર કરાવી, ભાતભાતના પકવાન કરાવ્યાં, ને જમવા તેડવા
 માણસો મોકલ્યા. જોગીઓની જમાત આવી. સર્વે સંતોષીને
 જમ્યા. રા' કેર તથા ફૂલ જમી કરીને એ જણા બેઠા છે,
 શરાબ પીએ છે, ને જુની જુની વાતો કરે છે! રા' કેરે પૂછ્યું
 આ ભેખ પહેરવાનું કારણ શું? ફૂલ કહે જે મ્હારે તો અનેરા
 પાદશાહની દીકરી ભોરીને ભેવી છે. રા' કેર કહે ત્યારે તમે તો
 ભોરી સાફ જ ભેખ લીધો છે, પરંતુ તમે તેને શી રીતે જોઈ
 શકશો? તે બાઈ તો પુરૂષનું મોઢું^૨ પણ જોતી નથી, ને પુરૂષ
 નામે અન્ન પણ ખાતી નથી, પુરૂષ નામે ઝાડ પણ નજર કરતી
 નથી, એવું તેનું બિરદ^૩ છે, તો તેને તમે કેમ દેખશો? એ કામ
 તો ઘણું વસમું છે. અમે તો નજીક છીએ એટલે અમને તો
 સર્વ ખબર છે.

ઉપરો પુરૂષને ન છુબે. અન્ન આહારે,

એણે આચારે, કી'અ પસને બદુઆ.

ત્યારે ફૂલ પૂછે કે, એમ છે તો પછી કરવું તે કેમ!
 રા' કેર કહે જે હું કહું તેમ કરો. આહીં પણ એક આંતણીઆરો
 છે, તેમાંથી તને પરણાવી આપું. એટલે તમે બહાર નિકળ્યા

૧. કેદી-એટલે કયે દિવસ. ૨. બિરદ-ટૂટ ૩. પુરૂષનાં કપડાંને અડકે
 નહીં, પુરૂષ નામે અન્ન ન ખાય, એ રીતે વાં બદુઆ કય રીતે જોઈશ.
 ૪. આંતણીઆરો-જે સ્થાનમાં છોકરીઓ કાંતે ને રમે તે.

તે પણ વાત રહી ને કામ પણ થયું. કૂલે કહ્યું તો હું નજરે
જોયા વગર હા ન પાડું. પછી સવારના પહોરમાં બંને જણા
ત્યાંથી ચાલ્યા, તે બાગમાં આંતણ માંડયા છે ત્યાં ગયા. ત્યાં
સવારના પહોરમાં કુમારીકાઓ કાંતવા બેઠી છે, તેમણે હાતણ
પાણી પણ કર્યાં નથી, આંખોમાં ચીપડા પણ વળગી રહ્યા છે.
તેમને જોઈને કૂલે માથું લોડાવ્યું^૧ ત્યારે કુમારીકામાં જે મુખી
હતી તે કૂલને બોલી કે, તેં માથું લોડાવ્યું તે મેં જાણ્યું, તને
કોઈપણ ગમે તેમ નથી, માટે હિમ્મત રાખ, કાંતો ભેખ પહેરવો
નહોતો, ને હવે પહેર્યો તો પૂરો લજ્જ. જા ઉજલકોટ. આ
ત્યાંના દહેરા દેખાય છે, કંઈ આશા નથી. ત્યારે કૂલે રા' કેરને
કહ્યું જે તું મહારો હાથ મુકી દે, ને હવે મને ત્યાં જવા દે. પછી
કૂલે પોતાની જમાતમાં આવીને જોગીઓને તૈયાર કર્યાં. તેમણે
કૂલને પૂછ્યું કે તમે અત્રે ક્યાં ગયા હતા? તો કહે અત્રે પણ
અમે મહેલું ખાઈ આવ્યા છીએ. માટે ચાલો ઉજલકોટ જઈએ.
ત્યારે જોગીઓ પૂછે જે એક મહેલામાંથી જોગી થયા, વળી
આ મહેલામાંથી શું થનાર છે, કોણ જાણે! પછી સર્વેએ તૈયાર
થઈ ચાલવા માંડ્યું. ચાલતાં ચાલતાં ઉજલકોટ નજદીક આવ્યા,
એટલે ઉજલકોટની આખી નગરી દેખાઈ રહી છે. તેમાં મહોટાં
મહોટાં દહેરાં નજરે પડે છે, મહોટી મહોટી ઇમારતો બહારથી
દેખાઈ રહી છે. ત્યાં ગઢની બહાર નજર પડી, તો કાળા કાળા શ્યામ
વર્ણ જેવા દૂત હોયની તેવા દેખાવ દેખાયા. કૂલ બોલવા બેઠો જે
આતો નગરીના દહેરા તથા ઇમારતો છે, પણ ગઢની બહાર આ કાળા

હૂત જેવા તે શું હશે! એમ જાણીને પોતાના માણસોને તેની ખબર કાઢવા કહ્યું. તેઓને રસ્તામાં સામે એક બકાલી આવતો મળ્યો. તેને તેઓએ પૂછ્યું, જે ગામબહાર આ કાળા કાળા શું જણાય છે? ત્યારે તેણે કહ્યું એતો હાથી છે. બહાર કેમ બાંધ્યા છે, ગામમાં કેમ નથી બાંધ્યા? ત્યારે તેણે કહ્યું જે અત્રે અનેરા પાદશાહની દીકરી નામે ભોરી છે, તેને જોવા સારૂ દેશ દેશના રાજા અહીં આવેલા છે, પણ ભોરીને નહીં દીઠી. તેથી ફકીર જોગી થઇને પડ્યા છે, તેઓના હાથી ગામ બહાર બાંધ્યા છે. એ વાત કૂલના માણસોએ તેને કહી સંભળાવી ત્યારે કૂલ બોલ્યો જે ત્યાં જઈશું, તો ઉંટ ભડકી ભાગી જશે, માટે બીજી કોઈ ઉતારાની જગા જોતી કાઢો. જોતાં જોતાં એક મેરાણસર નામે તળાવ દીકું, ત્યાં ગયા, તો તળાવ ભર્યું છે, તે ઉપર ગામનું પનઘટ^૧ છે, ત્યાં બાયડીઓ પાણી ભરે છે. તે ઠેકાણું કૂલને પણ ગમ્યું, જે આ ઠેકાણે ભોરીની ખબર પડશે, માટે અત્રે મેલાણ કરો.

એ ઠેકાણે મેલાણ કરી પડ્યા. હવે કૂલના ચાર ચેલા જે તેની હબ્બરમાં હમેંશ હાજરી ભરે છે તેના નામ. હીરો, વીરો, કોર, ને ભોર. તેમને કૂલે કહ્યું, જે તમે ગામમાં તો જાઓ, શહેર તો જોઈ આવો કે કેવુંક છે. એટલે તેઓ ચાલ્યા ને ગામમાં ગયા. ગામમાં જાય તો ચેરચેર ગાવાં બજવાં ગાનતાન થઈ રહ્યાં છે, ને આખું શહેર આનંદમય દીકું. વળી ત્યાંની સ્ત્રીઓને જોઈને ચેલાઓ તો મુસ્તાક થઈ

૧. પનઘટ-પાણી ભરવાનો તળાવ ઉપરનો ઘાટ અથવા આરો.

ગયા, તેમણે આવીને ફૂલને કહ્યું, અમે આખું ગામ ફરી ફરીને જોયું. ઓરતો એક પછી એક એવી ખુબસૂરત દીઠી કે તેમને જોતાં તો અમારો જીવ તેજ કાઢી ગઈઓ, બાકી શહેરની શોભાની તો કાંઈ કહેવાની વાત નહિ, અને હાકેમ સરદારો પણ એવા પડ્યા છે, ને તેઓની પાસે આપણે તો ગાજર મૂળા જેવા છીએ. એ સાંભળી ફૂલે તેમને કહ્યું જે અગરચંદનના છોડાઓ લઈ આવો, ને કસ્તૂરીના થેલા લાવો. તે થેલાઓ ગામમાં જઈ લઈ આવ્યા. પછી ફૂલે કહ્યું, જે તમારી ધૂણીઓ સર્વે સળગાવો, તેમાં અગરચંદનના છોડાઓ નાંખો, ને કસ્તૂરી ઉંટોને ખવરાવીને તેના મોઢા ખાંધી મૂકજો, જે ઉંટો ઓગાળવા ન પામે. તે પ્રમાણે સર્વેએ કીધું. સર્વે સુધ રહ્યા. પાછલી રાત ચાર છ ઘડી રહી, ત્યારે ફૂલ ઉઠયો, ને હાતણ પાણી કરી, સ્નાન વગેરે કરી, પોતાનો વેષ પહેરી આસન પર બેઠો છે. પતર પાવડી, ચાખડીઓ સર્વે પાસે પડી છે, ને સર્વે જોગીઓને સાદ કરી કહ્યું જે, તમારી જંતરીઓ લઈ આવો એટલે ભજન કરીએ, અને ધૂણીઓ ખોળી નાખો, ને ઉંટોના મ્હોં પણ છોડી નાખો. તેમ કરી જંતરીઓ લઈ ભજન કરવા બેઠા.

એ રીતે ધૂણીમાંથી ધુંવાડો નિકળે છે. ભજન કીર્તન થાય છે, ને ઉંટો ઓગાળે છે, તેમાંથી કસ્તૂરીની શેર છૂટે છે, તે વાવરાણે ગામમાં ખુશમો જાય છે. હવે તે

૧. જંતરી તે ભજન કરવાનું વાજન. ૨. શેર-ખુશમો. ૩. વાવરાણે-પવનથી.

સમે ગામમાં એક રાજપાળ નામનો શેઠીઓ મ્હોટો શાહુકાર છે. તેને પણુ રાત ઘડી ચાર લઈને સવારમાં ઉઠવાની ટેવ. ને તેની પાસે ગામના સર્વે વેપારીઓ શાહુકારો હુમેશાં સવારના આવે. બીજી કોમો પણુ ઘણી આવે. તેમને અપ્રીણુ તથા ^૧બજર જેટલી ખપે તેટલી આપે. એવી રીતે રાજ ^૨દાયરો ભરાય. હવે તે દહાડે પણુ એ શેઠ દાયરો ભરી બેઠો છે, ત્યાં કસ્તૂરીની ખુશઓ આવવા માંડી. ત્યારે રાજપાળ શેઠ પૂછે છે, જે આવડી વાસ કસ્તૂરીની ક્યાંથી આવે છે? રખેને કોઈક પોઠ આવી હોય, તે તળાવ પર પડી હશે, તેની ખુશઓ આવતી હશે. માટે સોદો થાય તો કસ્તૂરી લઈએ. બીજા વેપારી જે બેઠા હતા તેમણે રાજપાળને કહ્યું, જે તમે સોદો કરો, તો અમારો પણુ ભાગ રાખજો. ત્યારે રાજપાળ શેઠે સૌના નામ પાડ્યાં. એટલામાં તો સવારનો પહોર થયો. એટલે રાજપાળ શેઠે કહ્યું જે ચાલો તો આપણે પોઠમાં જઈએ. એટલે સૌ ઉઠ્યા, ને કસ્તૂરીની ખુશઓ ઉપર ચાલ્યા ચાલ્યા તળાવ ઉપર આવે છે. તે ફૂલ ભડુઆએ છેટેથી બોલ્યા, ને પોતાના બેગીઓને કહ્યું, જે મહાજન આવે છે, તે સાડું બીછાનાં કરો! એટલે તેમણે બિછાત કરી મહંત સાડું એક પાટ નાખ્યો. તે ઉપર એક ગાદી નાખી, તે ઉપર મહંત ચઢી બેઠા, ને ચેલા સર્વે કચેરી કરી તેની સન્મુખ બેઠા છે. ત્યાં તો મહાજન સર્વે આવી લાગ્યું. તેને ચેલાઓએ કચેરીમાં બેસાડ્યા, ને ગુરૂ તો

આંખો મીચી, સમાધી લગાવી, પાવડી બગલ તળે આપીને, ધ્યાન ધરી બેઠા છે. તે તો સામું પણ જોતા નથી. રાજપાળ શેઠે મનમાં વિચાર્યું, કે કસ્તૂરીની ખુશીઓ તો અત્રેજ છે, પણ આપણાથી એને કેમ કહેવાય જે તમારી પાસે કસ્તૂરી છે. આ તો કોઈ મહાપુરૂષ દેખાય છે. જોગીઓનું રૂપ વગેરે જોઈને હેરત પામ્યો. બીજા વેપારીઓ રાજપાળને કહેવા બેઠા જે, આ તો કોઈ મહાત્મા છે, તે પાસે આપણે ઠાલે હાથે આવ્યા એ ઠીક નહિ, માટે અકેકી સુનામોહાર તેની આગળ ધરીએ તો ઠીક. સૌએ કબૂલ કર્યું, ને અકેકી મોહાર તેના ચરણ આગળ ધરી. મહંત તો આંખ ઉઘાડીને જોતા પણ નથી. સમાધીમાં તલલીન છે. રાજપાળના મનમાં થયું, જે આ મહાપુરૂષ તો એવા છે જે એને બેર લઈ જઈ જમાડયા હોય તો ઠીક. ત્યારે રાજપાળ શેઠ ઉભો થઈ, હાથ જોડી મહંતને અરજ કરે છે જે, મહારાજ! આજ મહારે બેર પ્રસાદ આરોગો તો મોટી કૃપા મારા ઉપર થાય. એટલામાં બાવાજીએ થોડું જોડ્યાં, ને રાજપાળને અરજ કરતો દીડો. તેણે તેને કહ્યું, “દેખ બચ્ચા!” અમે કોઈનું અન્ન ખાતા તો નથી, પણ તને શ્રદ્ધા થઈ તો ઠીક અમે આવશું. એટલે રાજપાળ શેઠ ખુશી ખુશી થઈ ગયા, ને બાવાજીને પગે પડયા. બેર આવી, વંડીમાં ભલી ભાતથી રસોઈ કરાવી, ગામમાંથી સ્વાદિષ્ટ મીઠાઈ મંગાવી. બપોર થતાં મહંતને જમવા તેડું મોકલ્યું, કે પધારો રસોઈ સખ તૈયાર થઈ ગઈ છે. મહંત જોના સર્વે જોગી ચાલ્યા, તે શેઠની વંડીમાં

આવ્યા. શેઠે કરાવેલા સુંદર પાટના આસન ઉપર મહંતને તથા બીછાત પર જોગીઓને બેસાડ્યા. સર્વે જમવા બેઠા.

હવે થનાર વાત છે, તે કુંવરી ભોરીને કોઈ સંદેશાનો જવાબ જોઈતો હતો, તે લેવા સારૂ લોંડીને કહ્યું, જે રાજપાળ શેઠ પાસેથી માગેલો જવાબ લઈ આવ. લોંડીએ પણ જવેરાત ઘણું પહેરેલું છે, ને કીમતી વસ્ત્ર શરીર ઉપર છે, ને પોતે ખુબસૂરત પણ છે. તે લોંડી રાજપાળને ઘેર આવી, ને ઘરમાં બાયડીઓને પૂછ્યું, જે રાજપાળ શેઠ ક્યાં છે? ત્યારે તેમણે કહ્યું જે શેઠ તો આજ અતીતો જમાડે છે, તે વંડીમાં છે, એટલે તે વંડીમાં ગઈ. એ વખતે અતીતો જમીને બહાર નિકળતા હતા, તે લોંડીએ દીઠા. તેમની દિવ્ય આકૃતિ જોઈને લોંડી તો હેરત પામી ગઈ, જે મેં જોગીઓ તો ઘણા દીઠા, પણ આવા જોગી તો મહારા દીઠામાં કોઈવાર નથી આવ્યા. એટલામાં તો મહંત પોતે બહાર નિકળ્યા. તેને જોઈને તો તે મુસ્તાક થઈ ગઈ, જે હું જાણતી હતી કે સ્ત્રી આલમમાં તો ભગવાને એક ભોરીનેજ બનાવેલી છે, પણ પુરૂષમાં તો આ જોગીને પેદા કરનારે નવરે દિવસે ઘડેલ દેખાય છે. આ બધું જોવામાં લોંડી તો જવાબ લેવાનું ભૂલી ગઈ, ને ઠાણી હાથે પાછી આવી. ભોરીએ પૂછ્યું કે કેમ જવાબ લાવી? ત્યારે લોંડી બોલી જે, હું તો જ્ઞાન ભૂલી ગઈ, એટલે ભોરીને રીસ ચડી, ને પોતાની ચાખડી હતી, તેને ઉપાડીને છોડી ઉપર ઘા કર્યો. પણ છોડી ઘા બચાવીને હસવા લાગી, જે તમે ગુસ્સો ન કરો તો કહું. ભોરી કહે બોલ, ગુસ્સે નહિ થાઉં.

લોંડી બાલી જે, બાધ ! આજ રાજપાળ શેઠે અતીતની જમાત જમાડી, તે હું ગઇ ત્યારે અતીતો જમીને નિકળ્યા તે મેં જોયા, તે એવા તો રૂપાળા કે એક એકથી ચડે તેવા હતા. વળી તેમનો લેખાસ જાણે કોઇ રાજનો પણ તેવો ન હોય. એ તો ઠીક પણ વળી તેના મહંત નિકળ્યા, તેને તો જોતાંને વાર જ મહારી શુદ્ધ બુદ્ધ હું વીસરી ગઇ, ને મહારા મનમાં થયું જે ભગવાન પાસેથી ખૂબસુરતીનો ઇજારો તો તેણે જ લીધો છે, પણ આ મહંતનું રૂપ તો કંઇ ઓર જ છે. આ કારણથી હું જવાબ લેવાનું સાવ ભૂલી ગઇ, તે હું પાધરી તમ પાસે આવી. બાકી એની સૂરત તો પેદા કરનારે નીરાંતે બનાવી છે, નહીંતર રાજપાળ તો તમે જાણો છો કે એક દોકડો પણ ખર્ચે ખરો ! તેણે એટલો બધો ખર્ચ કરી જમાડ્યા, તે એ પણ તેના તેજમાં અંજાઇ ગયો હશે ત્યારે કેની ! એ રીતે બાંદીએ જોગીની ઘણી તારીફ કરી, એટલે ભોરીનું પણ મન થયું કે, જો જોગી એવા હોય તો જોવા. લોંડી કહે કે બાધ તમે તો ખિરદ લઇ બેઠાં છો, તે તમારાથી કેમ જોવાય ! એટલે જો કે ભોરીની મરજી વધારે તણાઇ, પણ ચૂપ રહી.

હવે મહંત જમીને વળ્યા છે, તે જોજો રાજપાળ શેઠ પણ છે. તે બજારમાં આવ્યા. ત્યાં એક જોગી ચિત્રાનાથનો એલો નામે વીરપબ, તે મહા સિદ્ધિવાળો છે. તે પણ બાર વર્ષ થયાં ધૂણી નાખીને બેઠો છે. તેણે એવું ધારણ કે ભોરીનું ખિરદ મારે છોડવવું. તેણે આ મહંતને દીઠો, એટલે મહંતને દુહામાં સાદ કર્યો :—

તું વીરાઈ વીર, જોગી સજો જગમે,
કિતે^૧ તોજો તકીઓ,^૨ કિતે તોજો પીર.

એટલે ફૂલના સોળતીઓ કહેવા લાગ્યા જે, આ જોગીને
જવાબ આપો. ત્યારે તેણે કહ્યું,

આંક વીરાઈ વીર, જોગી સજો જગમે,
મિંજહી^૩ મુજે^૪ તકીઓ, મિંજહી મુજો પીર.

એ જોગીએ હુહાનો અર્થ વિચારીને જોયો તો આ જોગી
કરામતવાળો છે, ને બાળકનાથની હુઆનું કૃણ છે, તેથી એની
સાથે ભોરીનો સંબંધ થનાર છે, એમ તેના મનમાં નક્કી થયું.
વળી તેણે જાણ્યું કે આ કાંઈ જોગી નથી, એણે તો ભોરી સાડ
લેખ લીધો છે, માટે ભોરી તો એના લાગ્યમાં લખી છે, અને
હવે મહારી ધૂણી પુરી થઈ. એવું જાણી તે જોગી પોતાની ઝેળી
ઝુડો^૫ ઉપાડીને તરત ચાલતો થયો, એટલે ફૂલગર ગુસાંઈ ભેજો
રાજપાળ શેઠ હતો, તે અને બીજા માણસો જોવા મળ્યા હતા,
તેની નજરમાં આવ્યું જે, આપણે તો એમ જાણતા હતા કે,
આ જોગી તો કેઈ મહોટી સિદ્ધિવાળો છે, તેને ફૂલગર ગુસાંઈએ
જવાબ આપ્યો, એટલે એ જોગી તો બજારમાંથી ધૂણી
ઉઠાવીને તાબડતોબ ચાલતો થયો, અને આતો ફૂલગર સ્વામી,
મહોટા સામર્થ્યવાળો ઓઢીયો સિદ્ધિવાળો જોગી જણાય છે.

ફૂલગર મહંત, રાજપાળ શેઠને પૂછે જે, તમારા પાદશાહનો
દરબાર-મહેલ ક્યાં છે. એટલે રાજપાળ શેઠે આંગળી ચીંધી

૧. કિતે એટલે ક્યા. ૨. તકીઓ એટલે પીરની જગા. સાંઇનો તકીઓ
ધણીવાર બોલાય છે. ૩ મિંજહી-અંદર. ૪. મુજો-મારો. ૫. ઝુડો-ધબ્બ.

હરખાર મહેલ દેખાડાયો, તેની પાસે બીજો મહેલ પાદશાહની કુંવરી ભોરીનો હતો, તે પણ દેખાડયો, તે ઉપરાંત ભોરીની હકીકત પણ કહી દેખાડી, જે ભોરી જેવી રૂપાળી તો જમીન ઉપર બીજી છેજ નહિ. પણ એ ભોરી એવું બિરદ લઈ બેઠી છે, જે પુરૂષનું તો મોં પણ ન બેવું, ને પુરૂષ નામે અન્ન પણ ન ખાવું. એ ભોરી સારૂ તો ઘણા દેશના રાજા મહારાજાઓ ફકીરી લઈ પડ્યા છે. કોઈને દશ વર્ષ થયાં છે, તો કોઈને પાંચ વર્ષ થયાં છે, અને આ જોગી જે ધૂણી ઉઠાવી ચાલતો થયો, તે ભોરી સારૂ બાર વર્ષ થયાં બજાર વચ્ચે ધૂણી નાખી પડ્યો હતો, ને કહેતો પણ હતો જે એનું બિરદ તો હુંજ મુકાવીશ. ને હતો પણ પરાક્રમવાળો. પણ તમારો ને એનો વાદવિવાદ થયો, તેમાં એ જોગી શું સમજીને ઉઠી નિકળ્યો, તે આપ જોગીશ્વર છો તે આપ જાણો, અને ભોરી તો પુરૂષ નામે કૂવાનું પાણી પણ પીતી નથી. ત્યારે કૂલગર મહંતે પૂછ્યું, જે કૂવાનું પાણી ન પીએ ત્યારે પાણી તે ક્યાંથી પીએ! રાજપાળ શેઠે કહ્યું, કે આ એનો બાગ છે, તેમાં વાવ કરાવી છે, તે વાવનું પાણી તે પીએ છે. તમે જ્યારે ભોજન કરી બહાર નિકળ્યા ત્યારે સામી ઉભી હતી, તે ભોરીની લોંડી હતી. એવી રૂપાળી ભપકવાળી તેની ઘણી લોંડીઓ છે. એમ વાત કરતાં કરતાં જોગીશ્વર તથા રાજપાળ ઉતારે આવી લાગ્યા, ને રાજપાળ શેઠે મહંતની રજા માંગી. બાવાજીએ કહ્યું, જે અચ્છા. નવરાશમાં અત્રે આવતા રહેજો. રાજપાળ શેઠ તો એટલો ખુશ ખુશ થઈ ગયો, ને તેની મોહ-અતમાં એવો લોભાયો, જે નિત્ય મહંત પાસે જો વાર આવે.

બાવાજી કૂલગરે, પોતાના સાથદોને કહ્યું જે, મહારો પકડો ને અરછો વેષ બનાવો. પછી પોતાની જટામાં મોતી પરોવ્યાં, તેમાં વળી માણેક અને નીલમણીના લટકણ મૂક્યાં. પછી છતર, પતર પાવડીએ, ને સવાલાખની ચાખડીએ ચડી, હાથમાં જંતરી, ને ગામમાં એકલો ચાલ્યો.

ફહો :—

માણેક હીરા મોતીએ, સખ જટાએ જડે,
સ્વામી હલ્યો સંભઈ, વરનાં વેસ કરે.

એ રીતે બનીઠની, ઠાઠમાઠ કરીને ગામમાં ચાલ્યો. તે ભોરીના બાગમાં આવ્યો. જે બાગમાં વાવ છે; ને ભોરી જેનું પાણી પીએ છે, ત્યાં આવી પહોંચ્યો. ત્યારે રાત પડી છે, એટલે કૂલગરજી પણ ત્યાંજ રાત ખમી રહ્યા છે, કારણ જે ભોરી દિવસનું ભરેલું પાણી પીતી નથી, પણ રાતનું ભરેલું પાણી પીએ છે, તે માટે કૂલગર ભોગી વાવ પાસે જઈ બેઠા. પણ પોતાને ઊંઘ આવવા માંડી, એટલે ત્યાં એક ચંપાનું ઝાડ છે તે હેઠળ સૂતો. એટલે તરત ઉઘ આવી ગઈ. રાત પાછલીપોર થઈ, એટલે ભોરીની લોંડી, પેટ્રી છોડી હુતી તેજ પાણી ભરવા આવી. તે સમયે ભોગી કૂલગરની જંતરી ઉપર એક ભમરો આવી બેઠો, તે જંતરીના તાર ઉપર બેઠો હતો, તે છોડી પાણી ભરવા આવી તેનો સંચળો^૧ થવાથી, તે ભમરો જંતરીના તાર ઉપર બેઠો હતો. તે ઉડ્યો એટલે તારનો ઝણુકારો થયો, અને તે તારના ટણુકારના ઝણુકારાથી કૂલગરજીની આંખ તો ઉઘડી ગઈ. ને લોંડીને વાવમાં ઉતરતાં દીઠી, એટલે ભોગીશ્વર

૧. સોબતીઓને. ૨. સંચળો-હીલચાલનો. અવાજ.

તો ઉઠીને બેઠા થયા, ને જંતરી હાથમાં લઈ, વાવના છંડા આગળ આવી જંતરી વગાડવા બેઠા. એટલામાં બાંદી વાવમાંથી પાણીનું બેડું ભરી, માથે ચડાવી, ને પગથીઓ ચડે છે ત્યાં જંતરીનો અવાજ બાંદીને કાને પડ્યો. જોગેશ્વરની જંતરી સાંભળીને, બાંદી તો સડક^૧ થઈ ગઈ, તે જેમ સર્પ મોરલી ઉપર લીલાય,^૨ તેમ લીલાઈ રહી. તેણે બાવાને પણ દીઠો. તેણે ક્રીમતી અમુલ્ય જરીઆન પહેર્યાં છે, ને જોઈને બોલી.

કુહો :— આઠ પંડ જે ભાલ, ઉભી મરા ભારસે,
જિકા તોજે મનમેં, સે સચી કરીયન ગાલ.^૩

એટલું કહીને ઉપર ચડી આવી, ને બેયું તો, જે બાવાજીને મેં રાજપાળને બેર ગઈ કાલે દીઠો હતો, તેજ બાવો આ છે. બાવાજીએ તો, છાડી સન્મુખ આવી, પોતાની જટા-માંથી ચાર માણેક કાઢીને છોડીના હાથમાં આપ્યાં. છાડીએ પૂછ્યું જે આ તૂં મને શા માટે આપે છે? બાવાજી બોલ્યા, જે ત્હેં મને કહ્યું હતું, જે તારા મનમાં જે વાત હોય તે સાચી કહે, તે માટે તને આપું છું અને મારા મનની વાત એ છે કે ભોરી એક હૂરની પરી^૪ છે, ઇન્દ્રની અપ્સરા છે, ત્હેનો મારી સાથે મેળાપ કરાવી આપ, અને એ કામ ત્હારાથી થાય એમ છે, કારણ તું એની પાસે રહે છે. એ સાંભળી બાંદી કહેવા લાગી, જે મેં તને રાજપાળ શેઠને ત્યાં ગઈ કાલે

૧. સડક-અભયળ. ૨. લીલાય-ટોલે. ૩. ભાવાર્થ-હું પોતે પાણીના ભારથી મરી જઈ છું, માટે તારા મનમાં જે સાચી વાત હોય તે કહી દે.
૪. હૂરની પરી-સ્વર્ગની અપ્સરા.

જેયો હતો, અને તેજ વખતે મ્હેં ભોરી પાસે પણ વાત કરી હતી, જે આજે એક જોગી આવ્યા છે, તે બહુ ચમત્કારી છે, ને બહુ પ્રશંસા કરી. ત્યારે તેણે કહ્યું જે તું વખાણ કરે છે, તો એ જોગીને જોવા. એવું કહેતાં પોતાનું બિરદ યાદ આવ્યું, એટલે ચૂપ થઈ ગઈ. આટલી વાત મારે તેની સાથે ગઈ કાલે થઈ છે. માટે તું સવારના અમારે બેર આવજે. તે બીજા તો તને બીજી ભિક્ષા આપશે, ને હું તારી મનમાનતી ભિક્ષા આપીશ. એ વાતનું મ્હાડું વચન છે, એટલું કહી છોડી ચાલતી થઈ, ને જોગી પણ ચાલતો થયો, તે પોતાને ઉતારે આવી લાગ્યો. ત્યાં આવી, ન્હાઈ ધોઈ, પોતાનું ધ્યાન ધર્મ કરી, પોતાના સાત્રદોને ઝાઝાવી કહ્યું, જે આજ મને એવો બનાવો, જે કોઈ વાતની મણા રાખશે નહિ. ચેલાઓએ કૂલને એવો શણગાર્યો, જે તેને કોઈ જીએ તો એક વાર તો ચાર ઘડી તેને અંકી ટસે જોઈ રહે. આ તરફ છોડી તો પાણી ભરી ભોરી પાસે ગઈ. ભોરીએ પૂછ્યું, કે તને આટલી બધી વાર કેમ લાગી? તો કહે જે જોગીશ્વરની વાત તમને કરી હતી, તે જોગી આપણા બાગમાં પાણી ભરવા આવ્યો હતો, તેથી મને વાર લાગી. ભોરી પૂછે છે કે આ ટાણે ક્યાંથી આવ્યો? છોડી કહે એ તો કરામતવાળો છે, ને પૂરો પહોંચેલો છે. એનું રૂપ તો જોવા જેવું છે, પણ તમો તો બિરદ લઈ બેઠાં છો. તેનો આરો તો શું જાણીએ ક્યારે આવશે? એ સાંભળી ભોરી તો ચૂપ થઈ, પલંગ ઉપર લેટી રહી.

ભાવીને કોઈ ફેરવી શકતું નથી. ભોરીનું મન પણ વાત ઉપરથી જોગીને નિહાળવા લલચાયું. બિરદ કેમ છૂટે તેનો વિચાર કરતાં કરતાં, પલંગમાંજ તેની આંખ મળી ગઈ, ને સૂઈ ગઈ. આણી ગમ ફૂલ તો ખૂબ બની ઠની તૈયાર થયો છે. જ્યારે થોડું ઘણું મોસુજણું^૧ થયું, ત્યારે ફૂલગર ગામમાં આંબો, ને બજારમાં ચાલ્યો આવે છે. ત્યાં રસ્તામાં એક મહાદેવનું મંદિર આંબું. તેમાં એક અતીત^૨ સૂતા છે, તે મહાદેવ પોતે છે. તે બાર વર્ષની નિદ્રામાં સૂતા છે. ત્યાં ફૂલગર આંબો, ને તે મહાદેવનાં દર્શન કર્યાં. મનમાં વિચાર્યું જે, મહાદેવજી આગળ જંતરી વગાડું, તેટલામાં ભિક્ષા માંગવાનું ટાણું થઈ રહેશે, એમ જાણી જંતરી વગાડવા માંડી, તે એવી તો સરસ વગાડી, કે સૂતેલા અતીત મહાદેવના કર્ણમાં અવાજ પડ્યો, ને મહાદેવની નિદ્રા ઉડી ગઈ, ને ઉઠીને બેઠા થયા. તે મહાદેવજીએ પૂછ્યું જે તૂં અહીં કોણ છે, જે જંતરી વગાડે છે, ને તારું નામ શું? એટલે જોગીશ્વર બોલ્યા જે મારું નામ ગુરુનું આપેલું ફૂલગર છે. એટલે મહાદેવ સ્વામી બોલ્યા જે ફૂલગર! તારી જંતરી સાંભળીને હું તારા ઉપર પ્રસન્ન થયો છું, ને હું મહાદેવ પોતે છું, ત્યારે માંગવું હોય તે માગ. ત્યારે ફૂલ ભદુઓ સાષ્ટાંગ દંડવત્ કરી બોલ્યો જે, મહારાજ! માશું તો એટલુંજ કે, ભોરી મહારી સામે ચાલી આવે, ને તે મને મળે. મહાદેવજીએ કહ્યું કે જા તે તને થશે, એમ કહી શંકર તો અંતર્ધાન થઈ ગયા. એટલે ફૂલ તો મહાદેવનું

વચન માથે ચડાવી, ત્યાંજ જતરીને પઠતી મૂકીને ચાલતો
 થયો, તે ફરતો ફરતો ભોરીના દરબાર મહેલ પાસે આવી
 લાગ્યો. ત્યાં ડેલી તો ઢાંકી છે, ને ખારી તો ઉઘાડી પડી છે,
 તેમાં ફૂલ ભદુઆએ મેઢાં ઘાલ્યું, ત્યાં સામે ભોરી તે સમયે
 પલંગ ઉપર ઉંઘમાંથી ઉઠીને બેઠી થઈ છે, તેણે ખારીમાંથી
 મોઢું કાઢ્યું. ફૂલ ઉપર ભોરીની નજર પડી, પણ તેનું તેજ
 એટલું બધું કે ફૂલથી ઝીલાયું નહિ. તેથી ખારીનું કમાડ
 આડું આપ્યું. ત્યારે ભોરીએ પોતાની બાંદીને કહ્યું જે બહાર
 કેઈ ભિક્ષુક આવ્યો છે, તેણે મને દીઠી, પણ તેણે ખારીનું
 કમાડ આડું કરી દીધું, માટે એને કાંઈક ભિક્ષા આપજે. એ
 ઉભો રહેતે તો જે માગે તે આપતે, પણ એનાથી ઉભું
 તો રહેવાયું નહિ, માટે તૂં ખોટાં મોતીનો થાળ ભરીને આપી
 આવ, એ સાચાં મોતીને લાયક નથી. એવાં ગોળ ખોટાં મોતીનો
 થાળ ભરીને બાંદી લઈ ગઈ. તેણે કહ્યું જે તૂં કેણુ છે, મારી આગળ
 સાચી વાત કર. ત્યારે ફૂલ બોલ્યો જે મહારૂં નામ તો ફૂલ
 ભદુઓ છે, ને હું ગઢકાછાનો રાજા છું. ને ભોરી સારૂં ભેખ
 લીધો છે, ને લાખો ખાઈને આહીં આવ્યો છું, અને તે સર્વે
 વાત તારા હાથમાં છે. લોંડીએ પૂછ્યું જે એણે તને દીઠો
 ત્યારે, તેં ખારીનું ખારણું આડું કેમ કર્યું! તારાથી ભોરીનું
 તેજ જોવાયું નહીં. હમણા તો ભોરી સૂતેલી તેં દીઠી પણ તે
 જ્યારે સોળ શણગાર પહેરી બોઢીને બહાર આવશે ત્યારે તો
 તૂં મૂર્છા ખાઈને પડી જઈશ. માટે ભોરીનો ખ્યાલ તૂં મૂકી દે
 ને તારે ઘેર જા. ત્યારે ફૂલ બોલ્યો જે મેં ભોરી સારૂં તો

આટલો બખેડો કર્યો છે, માટે તૂં મેહુરબાન થાય તો મારી મુરાદ હાંસલ થાય. એટલે છોડી પાછી ગઈ, ને થાળ ભોરી આગળ મૂક્યો; થાળ ભોરી આગળ મૂક્યો, ત્યારે ભોરીએ પૂછ્યું કે ભીખ તેણે કેમ ન લીધી? ત્યારે છોડી કહે તમે ખોટાં મોતી આપવા માંડ્યા, તેથી તેને રીસ ચઢી ને મને ખોટી લેખે આસામી કીધો. ^૧ તેથી એનું ભુંડું થશે, ને ભોરી પણ મરશે, એનું રાજ્ય પણ જશે એમ ઓલ્યો. એ ભેગી ખોટી ભિક્ષા આપવાને લાયક નથી. મેં તમારી પાસે વાત કરી હતી, તેજ ભેગી એ છે, ને સિદ્ધિવાળો તેજસ્વી છે. એટલે ભોરી બોલી જે હવે સાચાં મોતીનો થાળ ભરીને તૂં જા. એટલે લોંડી સાચાં મોતીનો થાળ ભરીને બાવા પાસે લઈ ગઈ. ને તેને કહ્યું જે બાવાજી! તારાથી ભોરીની નજર નહિ ખમાય ને તેમાંથી સમૂળયું મારું મ્હોત નિપજશે. બાવા કહે હું રાજા છું, ને ખૂબ ધીરજ રાખીશ. પણ એ કામ તૂં કરે તો થાય, નહિ તો મારા ભાઈ ઘણાએ ખરાબ મળી ગયા છે. મેલાપ તો તૂં કરાવે તોજ થાય. ત્યારે બાંદીએ પાછો થાળ લઈને બાઈ પાસે જઈને મૂક્યો. ત્યારે ભોરી બોલી જે વળી શું થયું? હવે અતીત કેમ લેતો નથી? ત્યારે બાંદી બોલી જે એને આપણે ખોટાં મોતી આપવા માંડ્યા, તેની એને રીસ ચડી છે, હવે તે એમ કહે છે, જે હવે તો ભોરી પોતાને હાથે મને ભીખ આપે તોજ લઉં. ત્યારે ભોરીએ કહ્યું જે હાંતણ લઈ આવ. બાંદી પાણીની ઝાંડી ને હાંતણ લાવી, ને ભોરી હાંતણ કરવા

ઝેઠી, ને લોંડીને કહ્યું જે મહારાં પહેરવાનાં લૂગડાં લાવ, ને મારા શણુગારની પેટી પણ ઉપાડી આવ. એટલે બાંદીએ લૂગડાં પેટી લઈ આવી ભોરી પાસે મૂક્યાં, ને પોતે બહાર આવીને જોગીને કહેવા લાગી, જે ભોરી પોતાનો શણુગાર સજે છે, તે સજી રહે એટલે તને ભિક્ષા આપવા આવશે. તે વખતે જો તને શુદ્ધિ નહીં રહે, તો તું પણ મૂઓ બાણુજે, અને હું પણ મૂધ. ત્યારે ફૂલ બોલ્યો જે ઘડી ઘડી તો એમ થશે નહિ, તું ચિન્તા રાખ નહિ. એટલામાં તો ભોરીએ દાતણ પાણી કરી, કપડાં પહેર્યાં ને શણુગાર પણ નખરીખ સૂષી સજીને તૈયાર થઈ.

આ વખતે ભોરીની મનોહર આકૃતિનું વર્ણન આવેખવાનું કાર્ય કોઈ સામર્થ્યવાળી લેખિનીનું છે. તે પણ ન્યાય પુરઃસર ઇન્સાફ આપે છે કે કેમ તે વિષે શંકા છે. ભોરી! મનોહારિણી ભોરી, ષોડષ વર્ષીયા કુમારિકા, સૌન્દર્યની સાક્ષાત્ પ્રાતમા હતી, જેણે હજી પરપુરુષનું મુખાર્વિન્દ નજરે જોયું નથી, અને તે પણ નહિ જોવાનું ખિરદ લીધું હતું, તે ખિરદ ભંગ થવાનો આ દુર્ઘટ પ્રસંગ તેને પ્રાપ્ત થયો, પણ યૌવનના પ્રહાર આગળ એવું ખિરદ ટકી શકતું નથી, એવા અનેક દૃષ્ટાંતો વાંચવામાં તેમજ અનુભવવામાં આવ્યા છે. ભોરીની શરિર યદિ પુન્ટ, બલિન્ટ, તથા સુદૃઢ હોવાથી, તેનું સૌન્દર્ય તેના પ્રત્યેક અંગમાંથી ઉછળીને બહિર્ગત થવાની ચેષ્ટા કરતું હતું. હવે પોતાના મનોવિકારને લીધેકાળ પર્યાન્ત, કુસુમાકરના કુસુમ બાણના પ્રહાર સામે, અવ્યક્ત દશામ

સુરક્ષિત રાખવાની શક્તિ, ભોરીમાં રહી નહોતી. તેણે વસ્ત્ર-લંકારમાં અચ્છો ને આછો, આસ્માની કલરનો ચેરદાર રેશમી બાધરો, વાદળી રંગની જરીદાર તસતસતિ રેશમી ચોળી, અને પોતાના નામાક્ષરોને જરીની વેલમાં અંકિત કરેલી, વચ્ચે વચ્ચે જરીની ઝગમગતી બુટ્ટીવાળી ગુલાબી સાડી પહેરી હતી. તથૈવ નાસિકામાં અમુલ્ય હીરા જડિત વાળી પહેરેલી. કર્ણુમાં ગોળપ્રવેત મૈક્ષિકના કાંપથી કર્ણુને શોભાવતી, સુવર્ણ, હીરા, માણિક્ય, અને મૈક્ષિકની બંગડીઓ હસ્તોમાં ધારણ કરેલી, ગળામાં ગોળ મ્હોટા મોતીની એક સરની માળા, તથા સુવર્ણ પદક સાથનો હીરા જડિત પ્રકાશમાન કોલર ધારણ કરેલો, એવી કુમારીકા ભોરી પોતાના યૌવન બદનથી રૂપરાશીની રંભા હતી. તેમજ ગૌરવર્ણથી તથા શ્યામ દીર્ઘ કેશકલાપથી, પરમાત્માએ બિલકુલ અવકાશનો સમય ખાસ તેને માટે કહાડી, તેનામાં સ્વાભાવિક સાન્દર્યનું તેજ યત્કિંચિત ખામી વિના સમર્પેલું હતું, જે ચિત્રમાં આલેખવા યોગ્ય એક કમનીય, આકર્ષણીય, અને સુંદર દૃશ્યની સૃષ્ટિ નિર્માણ થઈ હતી.

ભોરી તૈયાર થઈ એટલે તેણે દાસીને કહ્યું, હવે ભોગીને ભલે તેડી લાવ. એટલે દાસીએ જઈ ડેલીના બારણા ઉઘાડી, ફૂલને માંહેલી કોર લઈ, ડેલી બરાબર વાંસી, સાંકળ 'આગળા દઈને ફૂલને તેડી આવી. તેવી ભોરી મોતીનો થાળ

---

૧. આગળો-બારણા બંધ કરવાને લાકડાની આડ અસલ નાખતા તેને આગળો કહે છે.

ભરીને તેને સામી લેવા આવી. આ વખતે એકમેકની નજર એકઠી થઈ છે. દરેક જણ સામસામું એક બીજાને જોઈ રહ્યા છે, ને નિર્ભય સમાન જ્ઞાન જામતા જૂલો, સ્તબ્ધ થઈને ઉભા છે. કૂલને પણ શુદ્ધિ રહી નથી, જે પોતાની પતર પકડી શકે, ને ભોરીને પણ શુદ્ધિ રહી નથી કે, બાવાજીની સન્મુખ થાળ ધરે, ને તે બંને દૃશ્ય તો જાણે ચિત્રમાં આલેખાયલાં હોય, એવું જોનારની નજરે માલમ પડે.

પછી બંને સાવધાન થયાં, એટલે ભોરી જોગીની સામે થાળ ધરવા ગઈ. અને બાવો પણ પતર પકડવા ગયો. ભોરીના હાથમાંથી થાળ પડ્યો, ને પતર ઉપર પડ્યો, એટલે બાવાજીના હાથમાંથી પતર પણ પડી ગયો, ને જમીનપર ફરસાઈ કરેલી છે તે ઉપર પડ્યો. એ પતર સવા લાખનો હતો. તેના કટકેકટકા થઈ ગયા એટલે બાવાજી બોલ્યા જે મહારો જન્મસંગાથી પતર હતો, તે તો ફૂટી પડ્યો. હવે હું શું કરું, એમ કહી કૂલ તો ત્યાંજ ખેઠો. એટલે માતી જે વિખરાઈ ગયાં હતાં, અને પતરના ટુકડા થઈ ગયા હતા, તે સર્વે વીણીને ભોરીએ ભેગાં કર્યાં, ને છોડીને હુકમ કર્યો જે, આપણો સુતાર ગુપ્તીગર છે તેને તેડી આવ. એટલે છોડી સુતારને તેડી લાવી. તેને ભોરીએ હુકમ કર્યો જે આ ગુસાંઈનું પતર ફૂટી ગયું છે, તે સાંધી આપ, તારી જે મજૂરી થશે તે આપશું.

એટલે કૂલ ભદુઓ ઉઠયો, ને પોતાને ઉતારે આંચો ભોરીનું બિરદ છૂટ્યું. તેથી મનમાં તે રાજ થતો આંચો ભોરી આવીને પલંગપર પડી ગઈ, ને લોડીને કહેવા લાગ્યાં જે મહારી મા ઇન્દ્રાવતીને સાદ કર, ને કહે કે મહારા પેટમાં પીડ થાય છે. એટલે તાબડતોડ ખાંદીએ જઈને તેની મ ઇન્દ્રાવતીને કહ્યું, જે ભોરીના પેટમાં શૂળની આંટી આવી છે, તમોને બોલાવે છે; મા તો સાંભળીને તરત ઉઠી, પોતાની દીકરી પાસે આવી, ને પૂછ્યું જે બાઈ! તને ઘણી ખમા! તને શું થાય છે?

મા તો દીકરીના મનનો અભિપ્રાય સમજી નહિ. તાબડ-તોબ પાદશાહને ખબર આપી કે ભોરીને શૂળ થાય છે. એટલે પાદશાહ પણ ત્યાં તુર્ત આંચો. આખા ગામમાં ખબર ફેલાઈ ગઈ. એટલે કોઈ ચાર જણા ગામમાં ભેળા થઈ, ને વૈદ બન્યા, તે અકેક કોથળો ખાંધે લઈને દરબારમાં આવ્યા, ત્યાં દોઢીવાળા સીપાઈએ પૂછ્યું જે તમે કોણ છો? ત્યારે તેઓએ કહ્યું જે અમે વૈદ છીએ. દરવાન કહે જે તમે અત્રે ઉભા રહો, હું માંહેલી કોર બાદશાહને ચેતાવી આવું. ત્યારે આ ચારે જણા રાજ થયા જે, આજે આપણે ભોરીનું મ્હોં તો નેંધશું. દરવાને અંદર જઈને કહ્યું જે ગામમાં ચાર વૈદ ફરે છે, તે આપણી દોઢી ઉપર આવીને ઉભા છે. બાદશાહે કહ્યું જે તેમને આવવા દે. એટલે વૈદો આવીને આંગણમાં ઉભા. તેને બાદશાહે પૂછ્યું જે, તમારી પાસે કંઈ શજનો ઇલાજ છે? ત્યારે તેઓ બોલ્યા જે અમે તો નાહી વૈદ છીએ, માટે નાહી નેકા વચર ખબર

પડે નહિ. માટે નાહી જોઈએ તો ઇલાજ થાય. તે ઉપરથી બાદશાહે તેમને મેડીએ બોલાવ્યા, એટલે તેઓ મેડી ઉપર ગયા.

મેડી ઉપર જઈને જોય છે તો ભોરીને આડી તો કનાત તાણી છે, તેમાંથી ભોરીએ પોતાની બાંહ બહાર ફાઢી છે. તે એક જણે હાથમાં લીધી, તેણે તે બીજના હાથમાં આપી, તેણે જોઈને ત્રીજના હાથમાં આપી, ને ત્રીજએ જોઈ ચોથાના હાથમાં આપી. પણ ભોરીનું મોં જોવા ન મળ્યું, ત્યારે ચારે જણા વિચારમાં પડ્યા, જે હવે બાદશાહને શું કહેવું. ત્યારે એકજણ બોલ્યો જે એને ગરમ ઔષધ આપ્યું હોય તો શૂળ મટે. બીજે બોલ્યો જે બાદશાહ સલામત ! એ તે કયા દહાડાનો વૈદ, બાકી હું કહું તેમ કરો, એને ઠંડક કરી હોય તો પીડ મટે. ત્યારે ત્રીજે બોલ્યો જે એને તે શું ખબર છે, એ તો હમણા વૈદનો કોથળો ખાધે લઈને ફરે છે, માટે એવું અનાહી ઔષધ બાદશાહના દરબારમાં અપાય કેમ ! મોટા માણસને ઔષડ કરવું તે વિચારીને દવા આપવી જોઈએ. ત્યારે ચોથાએ વિચાર્યું જે વૈદ તો અમારો બાપ પણ જાણતો નહોતો, આપણે તો ભોરીની સૂરત જોવી છે, તે જો ડાંભ દેવાનો ઉપાય બતાવીએ તો એની સૂરત જોવાય, એમ ધારી બોલ્યો જે એને જરા કૂલ દીધાં હોય તો અટકાવ થઈ જાય.^૧ એ સાંભળી ભોરી માંહેથી બોલી, જે આવા ઉંટ વૈદાં મહારે નથી કરવાં. તેના કરતાં આપણે જીનો વૈદ એરીઓ છે તેને તેડાવો. બાદશાહે જાણ્યું જે, આ ચારે જણાનો ઢંગધડો નથી. તેમના

૧. કૂલ જેવા ત્રીણા ડાંભ દીધા હોય તો યજ્ઞ અટકે.

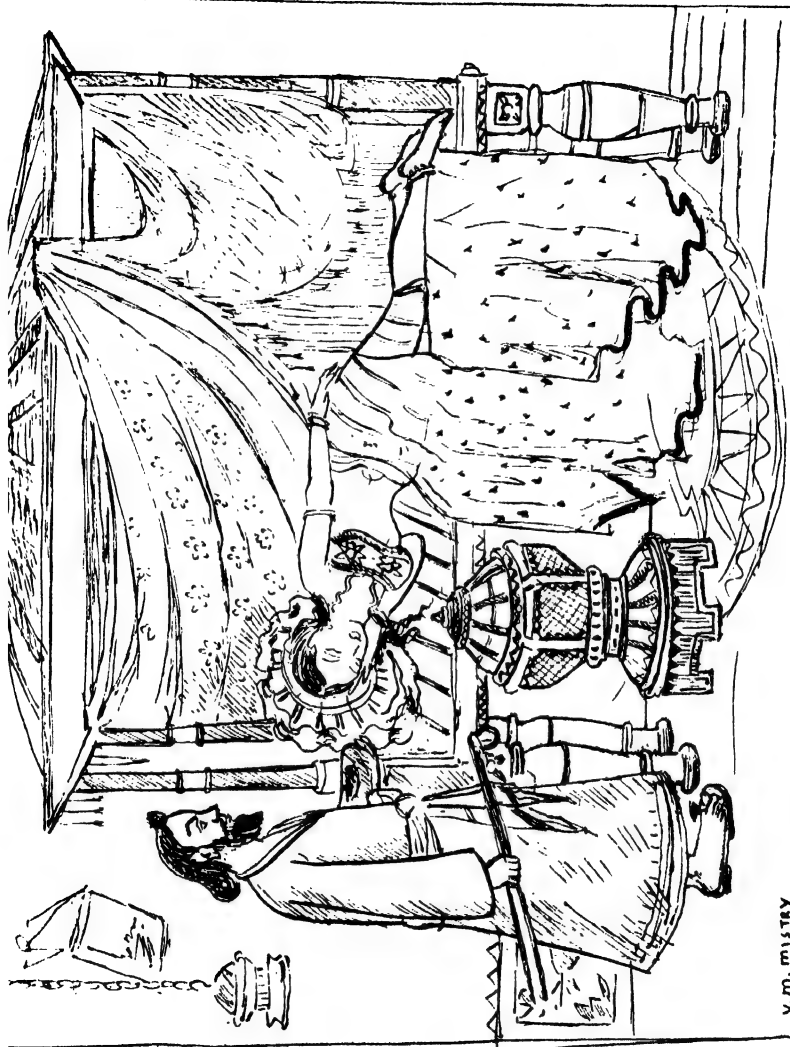
ખોડ્યાનું પ્રમાણ પણ નથી. માટે ભોરીનું કહેવું ઠીક છે, એમ ધારીને એરીઆને તેડવા માણસ મોકલ્યું. ત્યારે આ ચારે જણ પોતપોતામાં કહેવા લાગ્યા જે આપણે ભોરી તો દીઠી નહિ, પણ જો એરીઓ વૈદ આવ્યો, તો તે આપણને ઓળખી જશે, ને આપણને કેદમાં જવું પડશે, તેથી હવે તો અત્રેથી છ પાંચ કરી જવામાં સાર છે, અને જીવતા બચીએ. એમ જાણી આ ચારે જણ તો પત્તાયમાન થઈ ગયા. એરીઓ પોતે વયોવૃદ્ધ વૈદ છે. તે હળવે હળવે આવી લાગ્યો. તેણે ભોરીની નાડ જોઈ બરાબર પરીક્ષા કરી કહ્યું, જે આ બાઈને તો કોઈ પણ જાતનું દરદ નથી, ફક્ત કામ જબરો વ્યાપ્યો છે. તે સિવાય બીજું કંઈ નથી. ભોરીએ વિચાર્યું, જે એણે તે મહારાં દરદનું પારખું આબાદ કર્યું. ભોરીએ જાણ્યું કે તેનો કાંઈ ઉતાર કરવો જોઈએ, એમ ધારી એરીઆને કહે છે, કાકા! મહારા તો શરીરના બધા અંગેઅંગ દુઃખે છે. દુહો.

એકોતર સો હઠીઉ, ત્રેસો સઠ રંગન,
ક્યાં બીઆં વેજકે, સભેં તીઉં દુઃખન.^૧

પણ જ્યાં આશા નિરાશા છે ત્યાં નિરાશા એજ આશા છે. એરીઓ વૈદ તો મહા શાણો બુદ્ધિમાન માણસ છે, ને વળી બાદશાહી વૈદ છે, તે દરદને પણ જાણે, ને કૂલને પણ જાણે છે. તેણે વિચાર કરીને એવું કહ્યું જે, આ બાઈ ને શળ થાય છે, તે એણે માનતા કરેલી છે, તે માનતા પૂરી થાય નહિં તો શળ મટે નહિ, માટે માનતા પૂરી કરાવો. એટલે ભોરી

૧. બાવાથ - એકોતરસો હાડકાં ને ત્રણસો સાઠ નસો એ સભેં દુઃખે છે.

તાબડોળ બોલી ઉઠી. “શાબાસ ! કાકા ! એરીઆ ! શાબાસ ! એક વાત મને યાદ આવી, જે હમણા આપણા ગામમાં અતીતની જમાત આવી છે, તેને રાજપાળ શેઠે જમાડ્યા, તેની મને ખબર પડી, ત્યારે મહારા મનમાં પણ થયું જે એ અતીતોને હું પણ જમાડું તો ઠીક. એ વાત હું ભૂલી ગઈ હતી, તે આ એરીઆ કાકાના કહેવાથી સાંભરી આવી.” એ સાંભળી બાદશાહ પણ એરીઆ વૈદ ઉપર બહુ પ્રસન્ન થયા, જે આખર જુનો માણસ છે, ને વળી સાત પેઢીનો વૈદ છે, તે એને સૂઝ પડે બીજને તે ક્યાંથી પડે? એટલું કહી બાદશાહે પોશાક મંગાવીને, એરીઆને આપ્યો, ને તેને કહ્યું જે “એરીઆ વૈદ ! ભોરીની જે માનતા હોય તે તુર્ત પૂરી કરાવો.” પછી ભોરાં એરીઆને કહેવા લાગી જે “એરીઆ કાકા ! સાતવીંશો જે ભોગી આવ્યા છે, તેને જમવાનું નોતડું દઈ આવો, ને તેમને સારૂ રસોઈની તજવીજ કરાવો તો એના પતર^૧ પુરાય.” એટલે એરીઆ વૈદ ત્યાંથી ઉઠ્યા, ને બાવાજીને ઉતારે આવ્યા. બાવાજી તો આંખો મીચીને ભોરાની સમાધી ચકાવી બેઠા છે. એરીઆએ જઈને કહ્યું, મહારાજ ! તમને અનેરા બાદશાહના ઘરનું જમવાનું આજે નોતડું છે; ત્યારે બાવાજીએ આંખ ઉઘાડીને જોયું, ને એરીઆ વૈદે બાદશાહનું જમવાનું નોતડું કબૂલ કરવા અરજ કરી. બાવાજી કહે જે અમે તો કોઈનું ખાતા નથી. એરીઆજી કહે તે તો હું બધું બધું છું, પણ આ નોતડું સ્વીકારવા

V. M. MISTRY

જેવું છે. એટલે ખાવો સમજ્યો જે, આ શખ્સ પણ કોઈ બડો ભેદી દેખાય છે, એટલે હસીને નોતડું કપૂલ કર્યું ને કહ્યું જે, ભોજનની તૈયારી થાય કે અમને તેડવા આવજો. એટલે એરીઆએ ભોરી પાસે જઈ, સર્વે હકીકત કહી, અને રસોઈ કરાવી. રસોઈ તૈયાર થઈ એટલે ખાવાને તેડવા ગયો. ખાવાજીને જઈ કહ્યું જે ભોજન તૈયાર છે, પધારો, એટલે ફૂલગર ગુસાંધની ભેળી સર્વે જમાત ભોરીના દરબારમાં આવી. પતર પૂર્યાં ને ભલીભાતે જમ્યા. પછી અનેરા બાદશાહે કહ્યું જે મહારાજ ! મારી ભેળી ભોરીને દુવા આપજો. ત્યારે મહાંત કહે અમને નજરે કરો^૧ તો દુઆ આપીએ, એટલે મહાંતને અનેરા બાદશાહ, ઉપર લઈ ગયો. ત્યાં ભોરી પલંગમાં સૂતેલી છે, પણ આડી કનાત બાંધી છે. મહાંતજીએ આડું અવળું જોયું, કાંઈ દીડું નહિ, ત્યારે કહે હું કોને દુઆ આપું ! અનેરા બાદશાહ બોલ્યો જે, આ કનાતમાં ભોરી સૂતી છે તેને દુઆ આપો, ત્યારે ખાવો બોલ્યો જે, નજરે જોયા વગર અમારાથી દુઆ અપાય નહિ. અનેરો કહે જે આ કનાતમાં વીંધ છે, તેમાંથી જોઈને દુવા કરો. એટલે તે ફાંકામાંથી ખાવાએ નજર કરી. એટલે તે બે જણની નજરો ભેળી થઈ. નજરોનો ભેટો થયો, અને નયનોના ઇસારાથી એક બીજાએ વાતચીત કરી લીધી :—

“ મુખ ત્હાડું બોલે નહિ, અને નયન કરે છે વાત. ”

“ ચંદ્ર સમજે મન નેન બે, જોઈ હારી જાત. ”

બાવાએ તે વખતે વિભૂતિની ચપટી ભરી, ફાંકામાં હાથ ઘાલી, ને ભોરીના શરીરના ડાબે પડખે વિભૂતિનું લીટું કર્યું, ને બાવાએ તુર્ત ચાલતી પકડી, ને પોતાને ઉતારે ગયો. ભોરીને તો ચાર નજર લેળી થઇ, વળી બાવાનો હસ્ત સ્પર્શ થયો એટલે ગીચી ગીચી થઇ. ચોગણી કામાતુર થઇ, ને ઉલટી બમણી બૂમ પાડવા લાગી. કહેવત છે કે કામાતુરાણાં ન મયં ન લજ્જા, ન સુખં ન નિદ્રા તેમ તે કહેવા લાગી જે મને તો આટલી વાર પીડ સમાઇ ગઇ હતી, પણ બાવાજી અત્રેથી ઉતારે સીધાવ્યા પછી પાછી પીડ ઉપડી, તે બમણી વધી ગઇ છે, અને આ પીડ તો ખરે મારો જીવ લેશે. એમ યદ્વાતદ્વા બોલવા લાગી. એવો નિયમ છે કે જે વસ્તુ અપૂર્વ હોય તેની પ્રાપ્તિ થાય તો તેના હર્ષને પાર રહે નહિ, ઇન્સાન બેઝા સરખો થઇ જાય છે, અને તેમાં જો તેના વિયોગ થાય તો તે મૃતપ્રાય થઇ જાય છે. એ પ્રભુની ખરે ખલિહારી છે. જુઓ :—

વિયોગના યોગથી, વિયોગી યોગી થાય છે,
 વિયોગના ભોગથી, વિયોગી ભોગી થાય છે,
 વિયોગના રોગથી, વિયોગી રોગી થાય છે,
 વિયોગના દુઃખથી, વિયોગી દુઃખી થાય છે,
 વિયોગ એજ યોગ, અને યોગ તે વિયોગ છે,
 વિયોગ યોગ પારખું, વિયોગથી જ થાય છે,
 મગન^૧ કહે લાગી તો, લગન જેની દિલમાં,
 ખલકના ખાવિંદ તો, એક જ મગનમાં.

ભોરીનું બિરદ તો ભાંગ્યું. હવે તો રૂપવન્તા મહંતનું સ્વરૂપ દીટું. તે મનમાં એમ જાણે છે જે, અમે કોઇ રીતે

બન્ને ભેળા કેમ થતા નથી. તેજ સ્થિતિ બાવાજીની થઇ છે. મહંતજી ઉતારે તો ગયા છે, પણ પોતાની દીનદશાની ખબર રહી નથી. કારણ ભોરી જેવી વસ્તુ, જે કોઇની નજરે પણ પડતી નહોતી, અને જેને માટે ભેખ પહેર્યો છે, તે વસ્તુ નજરે પણ દીઠી, તેથી વિશેષ વળી તેના કોમળ અંગનો સ્પર્શ પણ થયો, હવે એ વસ્તુ હાથ ક્યારે આવે! આ રીતે દુતરકા^૧ દ્રષ્ટિ જોનારને જણાય છે કે બન્નેના મન આકુળ વ્યાકુળ થઇ, પ્રત્યેકના મન એકમેકને ચમક અને લોહું તેની પેઠે વળગી રહ્યાં છે. પણ બન્નેનો ભેટો સમાગમ થવો વિધાતાને હાથે લખાયો હશે ત્યારેજ થશે. એ બન્નેને એકબીજાના દીદારનો^૨ ભારે નિશો^૩ ચડી ગયો છે, અને મગજ ગેપ ને ધુમ થઇ ગયાં છે.

ભોરીને ફરી ખીડ ઉપડી છે. પાદશાહ પણ ત્યાંજ બેઠો છે. તે બોલ્યો જે ભોરીની માનતા હતી, તે પણ આપણે પૂરી કીધી, પણ ભોરીને તો કોઇ પણ પ્રકારે આરામ થતો નથી. એરીયો વૈદ તે દવા શું કપાળ કરે! વૈદ તો ભોરીનો ભરમ જાણી ગયો છે, ને હવે શું જવાબ આપે? દર્દ હોય તો દવા. પણ દર્દ વિનાની દવા તે શું કામ લાગે! કારણ તેનો અગ્નિ પ્રેમઝરણાના પાન વગર કદી યુગાવાનો નથી, જુઓ:—

જો ગામમાં અગ્નિ બળે, પ્રસરે ખબર બહુ વેગથી,
હિલમાં થતા ભડકા અરે, તેની ખબર પડતી નથી;
જળ સિંચવે હોણાય અગ્નિ, વળી જલ પણ બખા થકી,
જળ પ.નથી નવ જલ્ય તે, દિલ દાહ જે પ્રગટ્યો અતિ;

પ્રેમજરણ્યા પાન વિણ, તે અગ્નિ થંડો નવ થરો,
 કહે મગન જો દિલ પ્રેમી તો, સૌ મગન આનંદમય થરો.
 વેદો ભલે બોલાવીને, કપચાર કરશે રીતથી,
 નહી આગ અંગની અંગમાંથી, ખૂંચશે કદિ કાઢથી;
 ખરી નાડ તેના હસ્તની, આવી નથી જ્યાં દસ્તમાં^૧,
 શું મારવા ફાંફા ભયે, નથી રોગ એના હસ્તમાં;
 પ્રેમજરણ્યા પાન વિણ, તે અગ્નિ ઠંડો નવ થરો,
 કહે મગન જો દિલ પ્રેમી તો, સૌ મગન આનંદમય થરો.
 દિલ વગરનું તે દિલ છે, દિલ વગરનું રમેદિલ છે,
 દિલ ચોર તેનો વૈઃ છે, એ વૈદ શાહુ ચોર છે;
 દિલમાં જેવાર મૂકશે, દિલ સાથ દિલને જોડશે,
 જે દિલને એક દિલમાં, બદલી બદલાવી નાખશે;
 પ્રેમજરણ્યા પાનથી, તે અગ્નિ ઠંડો થઇ જશે,
 કહે મગન^૩ જો દિલ પ્રેમી તો, સૌ મગન આનંદમય થરો.

એરીયો વૈદ પાદશાહને કહે કે ભોરીની માનતા તો
 કરી, પણ માનતા બરાબર પૂગી નહીં. પાદશાહ કહે જો એમ
 હોય તો બીજીવાર પતરાંવળાં ફેરે. તમે બીજીવાર જમવાનું
 નોતડું આપી આવો. એટલે એરીયો પાછો બાવા પાસે ગયો.
 ને જોય છે તો બાવાજી ધ્યાન ધરી બેઠા છે, તેને એરીયાએ
 કહ્યું મહારાજ! આજપણ પાદશાહનું નોતડું છે, તમે ગઈ
 કાલે ભોરીને દુવા કરી ગયા હતા, પણ ભોરીને તો કાંઈ
 ફેર નથી, તમે ગયા પછી તો તેને વધારે પીડ ઉપડી છે.
 ત્યારે આવો બાવો જે ભોરીએ માનતા તો કરી હતી, પણ
 તેણે પોતે અમારા પતરાવાળાં પૂર્યાં નહિ, ને દુવા કરવી,
 તે પણ આડું લુગડું બાંધેલ હતું, ને બહારથી દુવા કરવી,

તે અમારા અરજીસાંધનો હુકમ નથી. જેને હુવા કરવી બેઠાએ તેને હુવા કરી માથે હાથ મુકવો બેઠાએ. વળી બાદશાહી ઘર, તેમાં તો પરજ^૧ ઘણું, અને અમે તો બેગી છીએ, અમારે શું મતલબ છે, પણ હુઆમાં તો કોઈનું બહું થાય તેમ કરવાનું છે. ત્યારે એરીઓ બોલ્યો, જે કોઈ પણ પ્રકારે ભોરીને આરામ થાય એવો ઉપાય કરો. ત્યારે બાવાએ આંખે મીચી જરાવાર ધ્યાન ધરી બેયું, ને પછી આંખ ઉઘાડીને માથું ધુણાવ્યું, ત્યારે એરીયાએ પૂછ્યું જે બાવાજી! માથું કેમ ધુણાવ્યું. બાવો બોલ્યો જે ગઈ કાલે અમારા પતર પૂર્યાં, તે પતર પૂરવાનું કારણ એ છે જે, જેની માનતા હોય તેનો ઘણી પતર પૂરે તો તે માનતા પહોંચે, તેનો ગઈ કાલે અમારા પતર ભોરીએ પૂર્યાં નહિ, તેથી એને પીરા ચાલી, અને હવે તો વળી બીજી વાત નજરમાં દેખાય છે; તે વાત બાદશાહી થાય પણ નહિ, ને ભોરી જીવે પણ નહિ. ભોરી તો કર્મની માયા છે, તે ભોરીને કાંઈ વાંકી વસમી થાય તો આ રાજ્ય પણ સલામત રહે નહિ, એવું ધ્યાનથી નજર પડે છે. તે પણ તું પૂછે છે તો હું કહું છું, નહિ કાં અમે તો રમતારામ છીએ, તેને શા વાસ્તે કહેવું પડે. ત્યારે એરીયો બોલ્યો જે, એજ કારણ માટે આપને આજ પુનઃ પ્રસન્ન નોતરું દેવા આંખો છું જે માનતા તો પહોંચી નહિ, માટે આજે પુનઃ પધારો, તો તમારું પતર ભોરીને હાથે પીરશાવું. ત્યારે બાવો બોલ્યો જે, એને હાથે પત્ર પૂરાવશો તો પણ

૧ પરજ-બોઝલ પડદો, જનાનો.

તેને પીડામાં ફેર પડે તેમ નથી. એરીઓ કહે ત્યારે કેમ પડે! આવો બોલ્યો કે જે પ્રકારે આરામ થાય તે વાત બાદશાહથી થાય તેમ પણ નથી, ને હું કહું પણ નહિ. એટલે એરીઓએ ઘણીજ અરજ કરી, ત્યારે બાવાજી બોલ્યા જે તારે કબૂત્ર હોય તો કહું, પણ પછી તૂં કહેશે કે બાવાજીને તો ભોરીમાં મતલબ દેખાય છે. તો મારે તો કાંઈ નથી, પણ તમારા ગામમાં ભોરી સાડ ઘણા રાજાઓ અતીત વા ફકીર થઈ બેઠા છે, માટે તમને એમ લાગે જે આ અતીત પણ ભોરી સાડ બેગી થયો છે, માટે તૂં એ વાત જવાદે, ને મારે કહેવાનું કામ પણ નહિ, ને બાદશાહ તેમ કરે પણ નહિ. એરીઓ કહે બાવાજી તમે કૃપા કરીને કહો તો ખરા. આપ કહેશો તેમ કરશું.

છેવટે આવો બોલ્યો જે હવે તો એકજ રસ્તો છે, તે એ જે બાદશાહ ભોરીને પોતાને પતરમાં મૂકે, તોજ ભોરી બચે, અને બાદશાહનું રાજ પણ કાયમ રહે; એટલે એરીઓ હસીને આવને કહેવા લાગ્યો, જે તમે સાચી વાત કહી, હું તો એ વાત પહેલેથી જાણતો હતો, જે આ દર્દ ભોરીને ઉપજ્યું છે, તેનું ઔષધ પણ એજ છે, બીજું આસડ નથી, ત્યારે બાવાએ પણ હસીને એરીયાને કહ્યું કે, તો તેમ કરો. એરીઓ કહે બાવાજી! તમારી સિધ્ધાઈમાં જરા પણ મણા નથી. તમારી ઇચ્છા ઇશ્વર પૂરી કરે. પણ આ વાત બાદશાહને પૂછી આવું. એમ કહી એરીઓ ત્યાંથી ચાલ્યો, તે બાદશાહ પાસે આવી સર્વે વાત કહી દેખાડી. ત્યારે બાદશાહે કહ્યું જે ભોરીને પતરમાં આપવી, તેતો ભોરીની મા જાણે તેને પૂછો.

ત્યારે એરીઓ બોલ્યો જે બાવાજી કહે છે તેમ કરશો. તેજ બોરીને આશીર્વાદ થશે. આ વાત માંહેડી કોરથી બોરી સાંભળતી જાય તેમ તેમ ઘણી ખૂબો મારવા બેઠી. એટલે બોરીની માનો જીવ ઘણોજ ગભરાઈને ઉઠ્યો થઈ ગયો. એરીઓ રાણી પાસે આવ્યો, ને સર્વે વાત કહી. બોરીની લોંડી, પાસે ઉભી હતી, તે બોલી જે એમ કરતાં પણ બોરી બચતી હોય તે તેમ કરો. ત્યારે એરીઓ ત્યાંથી ઉઠ્યો. લોંડીએ એરીઆને કહ્યું જે બોરીને દરદ બરદ કાંઈ નથી, તેનો તે વિચાર રાખતો નહિ, બોરીનું બિરદતો છૂટ્યું છે, ને એ બાવો કંઈ સ્વામી નથી, એ તો ગઢકાચાનો રાજા છે. માટે બોરીને પતરમાં આપવાને કંઈપણ વાંધો નથી, બોરીની પોતાની પણ અંદરખાનેથી મરજી છે. હવે શું કહે છે! બોરીએ તે એની માને પહેલેથીજ કહી દેખાડ્યું છે, પણ તેના સમજ્યામાં વાત આવતી નથી, પણ તું તો માવતર જેવડો છે, માટે તારી આગળ વાત કરવામાં હરકત નથી. એ સાંભળી એરીઓ હસી પડ્યો, ને બોલ્યો જે મેં તો મૂળથીજ વાત જાણી છે, પણ જે કરવું તે યુક્તિએ થાય, હવે તું ચિન્તા રાખ માં, જેમ ભવિષ્યમાં હશે તેમ થશે, એવું કહીને એરીઓ પાદશાહ પાસે આવી કહેવા લાગ્યો, જે રાણી સાહેબ કહે છે જે બોરીનો જીવ જેમ બચે તેમ કરો. પાદશાહ દિલગીર થઈ બોલ્યો “ઠીક, જેમ સાડું લાગતું હોય તેમ કરો! બાધના કરમમાં લખ્યું હોય તે ખરું. ખરેખર દીકરી કોઈને પેટ પડશે માં, જે દિવસથી જન્મે ને મરે ત્યાં સુધી તેની વિટંબણા મટેજ નહિ.” પછી એરીઓ બાવાજી પાસે

મલો ને કહ્યું જે મહારાજ પધારો. એરીઆનાં વચન સાંભળી ફૂલબર ગુંસાઈ પ્રસન્ન થયા, ને પોતાના અતીતોને કહેવા લાગ્યા, મહા પુરુષો! ચાલો, આજે પણ પ્રસાદ અનેરા પાદ-
 શાહને ભાં લેવાના છે. ત્યારે તેના અન્ય જોગી સર્વે કહેવા લાગ્યા જે, અમારું કામ નથી, તમે સુખે પધારો. બાવાજી તે પોતાના આસન પરથી ઉઠયાજ નહિં, ને સમજી ગયા.
 ફરી એરીઆએ પૂછ્યું, ત્યારે બાવાજી કહે “દેખો! બીજા સાતવીશો જોગી છે, તે અમે સર્વે એક ગુરૂના ચેલા છીએ. ખાસ પતરમાં તમે ભોરીને પૂરશો, એ વાત ખરી, પરંતુ એરીના હિત માટે બીજા જોગીના પતરમાં એક એક કન્યાને પૂરો, તેા દુઆ પહોંચે, એટલે એરીઓ હસી ને બોલ્યો જે “બાવા! તમારે સર્વ કામ અહોંથીજ કરવું દેખાય છે. એ હું બસબર સમજી ગયો. ફિકર નહિં હું બાદશાહને પૂછી આવું.” એમ કહી એરીઆએ, બાદશાહ પાસે પાછો આવી સર્વ વાત કહી સંભળાવી. બાદશાહ તેા વિચારમાં પડી ગયો કે ભોરીને તેા પતરમાં મૂકીએ, પણ બીજી કન્યાઓ તે ક્યાંથી કાઢીએ. એરીઓ કહે જે એવી પ્રગણામાં ઘણી હશે, તજવીજ કરાવો તેા થઈ રહેશે. પછી બાદશાહે ફરમાન કર્યું, કે જે કન્યાઓ પોતાના માબાપના હકમાં ન હોય તેને તેડી આવો. એટલે માણસો ઉજળ નગરીમાં ગયા, તે મ્હોટું શહેર છે, તેમાંથી એવી સાતવીશો કન્યાઓ શોધી કાઢી, તે સર્વેને દરબારમાં તેડી લાવ્યા. એટલે પાદશાહે એરીઆ વૈદને કહ્યું જે હવે જાઓ, સર્વે સ્વામીઓને તેડી લાવો. વળી એરીઓ

બાવાજી ખાસે ગયો, ને કહ્યું તમારી આજ્ઞા પ્રમાણે સર્વ તૈયાર છે. આપ પધારો એટલી ખોટી છે. એટલે બાવાજી ખૂબ પ્રસન્ન થયા, ને તેણે પોતાના સર્વ સાગરદ્વ સ્વામીઓને સાદ કર્યો, જે મહા પુરૂષો હવે પધારો, તમારા કહેવા મુજબ સર્વ તૈયારી થઈ રહી છે. એટલે સર્વ ઉઠીને ઉભા થયા, ને દરબારમાં આવ્યા.

દરબારમાં સૌ સ્વામીઓની પંગત કરી, તેમને આસન ઉપર બેસાડ્યા. મહંત બાવાજીને માંહેલી કોર બેસાડ્યા, ને મહંતના પતરમાં તો ભોરીને પૂરી, અને અન્ય સાતવીંચો ભોગી જે બહાર બેઠા હતા, તેમના પતરમાં પણ અકેડી કન્યા પૂરી ગયા. ભોરી તો સોળ કળાની ખીલેલી સ્વરૂપવાન સુંદરો થઈ રહી, પીડ હતી તે પણ કોણ જાણે ક્યાં ભાગી ગઈ, ને નખમાં પણ દર્દ રહ્યું નહિ, એવી પાદશાહની નજરમાં આવી. જ્યારે મહંતના પતરમાં ભોરીને મૂકવામાં આવી, ત્યારે પાદશાહ પોતે શરમીન્દો થઈ ગયો, ને મ્હોંડું ઉતરી ગયું, ને મનમાં દિવંગીર થયો, તે બેઠ ને દાસી બોલી જે પાદશાહ સલામત! તમારું મોહું આમ કેમ! તે બોલી-દુહો:—

નકો નાજો નેહજો, ન પરદેશી સાહ,

પસણ તો પેદાથીઓ, ગદ કાછે જો રા'.

એ સાંભળી પાદશાહ અનેરા તો અમયબ થઈ ગયો, ને બેઠવા લાગ્યો કે, લોંડી તું થું બોલે છે! ત્યારે લોંડીએ

૧. ભારત-એ નેહ વચરતો નથી, નથી પરદેશી, એ તો ગદ કાછે જો રા'.

સર્વ વાત કહી દેખાડી, જે એને તમે જોગટો બાણતા નહિ-
એ તો ગઢકાચ્છાનો રાજા છે, ને શિરાજ ભદુઆનો દીકરો
છે, એનું નામ કૂત્ર ભદુઓ છે. આ સાંભળીને અનેરો ખાદશાહ
તો રાજ થયો, ને નીચાજોણું હતું તે મટી ગયું, ને હવે
પોતે બહુજ પ્રસન્ન થયો, ને કહેવા લાગ્યો જે હવે તો, મારી
ભોળી ભોરીને ભડી ભાને મહોટી ધામધૂમથી વિવાહ કરી
પરણાવશું, ને બીજા જોગીઓ છે તેને પણ એ કન્યાઓ
પરણાવી આપશું. તેનો ખર્ચ પણ આપણે કરશું એમ ધારી,
સારાં લગન મુદૂર્ત જોવરાવી, સાતવીશોનાં પણ ચોરીઓ
પોતાના દરબારમાં બંધાવી, સર્વે ગુસાંધઓના ભેખ ઉતરાવ્યા.
કન્યાઓના માળાપોને તેડાવ્યા. કન્યાદાન પણ સર્વેના ખાદશાહે
પોતે દીધાં છે, તે સમયે કૂત્ર ભદુઓ અને બીજા સાતવીશો
સર્વે વરરાજાઓ રંગે રૂપે, તથા લેખાસમાં તથા આકૃતિમાં
કેવળ એક સરખા અને એક બીજાને ભડી જવાય તેવા
હોવાથી, એ વરરાજાઓનો જે વરબોટો ઢાલ, ત્રાંસા ને શર-
ણાંઈની ધામધૂમથી ચડયો, તેવો કોઈ ઠેકાણે કોઈ વખત
થયેલો નહિ હોય, અને દરેક સ્થળે વાહ વાહના વખાણો થવા
માંડ્યા, ને જોડાં સલામત રહો એવી દુઆઓ આમીન થવા
લાગી. વળી સૌ કહેવા લાગ્યા જે જેવી ભોરી તેવોજ ભદુઓ
મળ્યો. અન્ય કન્યાઓનાં માળાપો પણ બહુજ રાજ થયાં.

એ રીતે લગ્ન સમારંગ સમાપ્ત થઈ રજા પછી, અનેરો
ખાદશાહે પોતાના રાજ્યનો કુલ અખિતઆર કૂત્ર ભદુઆને
સોંપ્યો, ને કહ્યું જે મહારો તો જમાઈ પણ તું, અને દીકરો

પણ તું. સાતવીશે મહેલ ઉઘાડી આખ્યાં, ને તેમાં સૌને રાખ્યા. રાજનો કારભાર સર્વે કૂલ ભેદુઓ ચલાવે છે. ખાય પીએ ને આનંદમાં દિવસો નિર્ગમન કરે છે.

તે વાતને છ માસ વીતી ગયા. હવે એ ગામમાં ચાર કુટણીઓ રહે છે. તે ગામની દૂતીએ કહેવાય, તે એવી છે જે કોઈની વહુ દીકરીઓને ફીટાવતાં વાર ન લગાડે. તેની ગામમાં હાંકલ એવી જે ગામમાં જે કોઈ પહેલો પરણે તે એ ચારને કાંઈક પણ ધનામમાં આપે, તો તેનું ઘર મંડાય, નહિંતર તેઓ ધણીધણીયાણીને લેળા થવા ન આપે. એઓએ વિચાર કર્યો, જે ભોરી જેવી કન્યા પરણી, પણ આપણને તો આખા વિવાહમાં કોઈએ સંભાર્યાજ નહિ, માટે આપણે ચાલો તો આજ ભોરી પાસે આંટો દેવા જઈએ, ને આપણી કરામત અજમાવીએ. એવું વિચારી ચારે જણીઓ ભોરી પાસે આવી. ભોરી પોતાના મહેલમાં બેઠી છે, તે ટાણે કૂલ ભેદુઓ શિકારે જાય છે. એટલે આ ચારે જણીઓએ મનમાં જાણ્યું જે, આ લાગ તો ભારે આવ્યો છે. એક જણી બોલી જે, ભોરીબાઈ તમે પરણ્યા તો ખરાં. ત્યારે બીજી બોલી, હા! પરણ્યા તો ખરાં, પણ ભોરીબાઈ પરણ્યા નહોતાં, ત્યારે તો ભોરીબાઈનું રૂપજ જૂઠું હતું, ને આજે બીજું છે. ત્યારે ત્રીજી બોલી જે ભોરી જે આજ કદી મદાના કપડાં પહેરે, ને પછી આરીસામાં ભેંચે તો ભોરીબાઈને માત્રમ પડે, જે આવો મદદ રૂપાળો દેખાવડો હોય તોજ તે ભોરીની જોડ કહેવાય. ત્યારે ચોથી

બોલી જે ભોરીબાઇએ તો ફૂલ ભદુઆજ દીઠો; પણ પોતેજ પોતાનું રૂપ મર્દાંગી પોશાક પહેરીને જુએ, તો ખાત્રી તુર્ત થાય. એટલે ભોરીએ બહુયું જે ફૂલ જેવો રૂપાળો સ્વરૂપવાન પુરૂષ તો મેં ક્યાંય દીઠો નથી. આ બાઇઓ તે શું કહેતી હશે, એવું જાણી ભોરી બોલી જે એમ છે, તો હું તમને મર્દાંગી પોશાક પહેરી દેખાડું, પણ મ્હારું રૂપ ફૂલ ભદુઆના રૂપ આગળ કાંઈ નથી. ત્યારે એ બાઇઓ કહેવા લાગી, જે તું પોશાક પહેરીને આરીસામાં જોઈશ ત્યારે ખાત્રી થશે. પછી ભોરીએ ફૂલ ભદુઆનો મર્દાંગી પોશાક પહેર્યો. તુમાન^૧ પહેરી, શિરત્રાણમાં કોઈ સોનેરી પટકાનો રેશમી સાફ્રો મરોડદાર શિરપર બાંધ્યો. કમરપટો બાંધ્યો, હાલ હમેલમાં^૨ નાખી, અને હાથમાં ભાલો લીધો. એક તો ભોરી રૂપરૂપનો અવતાર, તેમાં વળી મરદાની પોશાકથી અધિક શોભે છે. તેને જોઈને પેલી સ્ત્રીઓ બોલી, જે હવે તું આરીસામાં જો પછી આપણે અગાશીમાં ઉપર જઈએ. ત્યાં પડછાયામાં પણ તને જણાશે. પછી સર્વે અગાશીમાં આવ્યા.

આ વખતે ફૂલ શિકારથી પાછો વળ્યો છે, તેણે પોતાના મહેલ સામે નજર કરી તો પોતાની મેડી ઉપર કોઈ પુરૂષ ફરતો દીઠો. એટલે ફૂલે તો પોતાના સાગરદોને મૂકીને ઘેરો આવ્યો, તે ભોરીએ દીઠો, જે ફૂલ એકલો દોડતે ઘેર આવે છે, માટે તે આ ઘડીએ આવી ઉભો રહેશે. માટે પોતે મેડી ઉપરથી જટ ઉતરીને, મરદાની પોશાક ઉતારી પોતાનાં સ્ત્રીના

૧. તુમાન-તંગાઓ, લેંધો. ૨. હાલ જેમા નામે છે તે પટાને હમેલ કહે છે.

કૂલમાં પહેરી, પોતાને ઠેકાણે આવીને બેઠી. એટલામાં તે કૂલ આવી લાગ્યો, તે પાધરો મેડી ઉપર ચડી ગયો, તેણે ખુણાખાતરાં સર્વે જોયાં પણ કાંઈ દીકું નહિ, એટલે જોઈએ તો કાંઈ નહિ, પણ ભોરી સમજી ગઈ કે, તેને કાંઈક વહેમ પડ્યો. ખરો પણ તે જોઈશે ત્યારે વાત. કૂલ તો કચેરીમાં ગયો, તે વાળુ ટાણે પાછો ચેર આવ્યો. આ ચાર સ્ત્રીઓ તે જેસી રહી, તે જ્યારે રાત થઈ, ને સારી પેઠે અંધારું થયું, એટલે ઉઠવા લાગી ને એમ જોડી, જે આજ તો અંધારું રસ્તામાં થઈ રહ્યું છે, તે ઘર પહોંચવું મુશ્કેલ છે. ત્યારે ભોરી વિવેકની ખાતિર બેઠી, જે ભલે આજની રાત અહિં રહી જાયો સવારે ચેર જશે. એમને તો ગમતું હતું ને વળી વેદે કહ્યું, એટલે રાત વાસો કરવાનું કબૂલ કર્યું. ચારે જણીઓને વાળુ કરાવ્યું. વાળુ કરાવીને પછાણ^૧ કઢાવી આપ્યાં. બહારલીકાર^૨ ઓસરીમાં સૂતીઓ છે. હવે કૂલ આવ્યો, તે વાળુ કરી મહેલમાં ઢાખડ થયો. ભોરી સાથે ખાધું પીધું, ને મોજ ફીધી. ત્યાં મધ્ય-ત્રિનો સમય થયો. ત્યારે બન્નેને ઉંઘ આવવા માંડી, એટલે પેડીઆ પોતપોતાનામાં વાતો કરવા લાગી, જે ભોરી જેવી કન્યા તેનાં ભાગ્યમાં જોગી લખેલો હતો. ત્યારે બીજી જોડી જે ભોરી તો સતી છે, તેનું બિજલ એ જોગીએ છોડાવ્યું. ત્યારે ત્રીજી જોડી જે ભોરીનું શીલ તે આપણાથી કાંઈ અછાનુ નથી. આપણે તો ભોરીને નહાવી હતી તે વખતથી જોળખીએ છીએ. ત્યાં ચોથી જોડી ચરે!

એનું તો પારખું પાછડું છે. જે ચોરત પેતાની બાંધણીને સિરાણા હેઠે આપીને સૂએ, તે બે પેતાની બાંધણી લે, તો બાણવું જે એ તો જરૂર ફીટેલ છે. ને બે ગમે તેવી બાંધણી, તો પણ પેતાની બાંધણી ન લે, તો તેને બાણવી જે એ સતિ છે, એમ કહ્યું. એ સ્ત્રીઓની વાત કૂલે સાંભળી. ભોરીને તો ઉઘ આવી ગઈ છે, ને ભોરીની બાંધે કૂલ ભડુઆના સિરાણા હેઠે છે, તેને કૂલે દાખલા મંડી, એટલે ભોરીની આંખ તો ઉઘડી ગઈ, પણ મનમાં વિચાર કરે છે, જે આજ કૂલને તે શું થયું છે, જે મહારી બાંધે ઉપર એવડો ભાર મૂકે છે. એમ મનમાં સમજી બેસતી નથી, તેમ તેમ કૂલ તો બાંધે ખૂબ દાખલો જાય છે, તે ભોરીના હાથમાં ચુડલી પેડરી છે, તે કૂલની બેલીસથી ચુડલી ભાંગી, તે ભોરીના હાથમાં ખુચી નહી, તે ભોરીને વસમું લાગ્યું.

કૂલ પતંગ ઉપરથી ઉઠીને સામે જોઈ છે, તેમાં જઈ બેઠો. ત્યાં પેતાના ભેખના કપડાં પડ્યાં છે, તેમાંથી શીંગી લઈને નાદ કર્યો. તેનો અવાજ સાતવીશોએ સાંભળ્યો, અને તેઓએ પણ જવાબમાં શીંગી કૂંડીને પોતપોતાની ભેખની પોશાક પહેરી લીધી, ને કૂલને બેર આવી લાગ્યા. તેટલામાં કૂલ પણ ભેખ પહેરીને હેઠળ આવી ઉભો. ત્યાંથી સર્વે ચાલ્યા તે મેરાણસર તળાવ ઉપર આવ્યા. ત્યાં પેતાનો તંબૂ ખડો કર્યો, ને તેમાં સર્વે બેઠા.

૧. પાછડું-સીધું. ૨. બાં-હાથ. ૩. સિરાણા-મથું. ૪. ફીટેલ-ખમ્બેલી.
૫. ભોંસ-ભયડાય તે. ૬. ચોંચી-ચંપ.

ભોરી તો ખાપડી જોઈ રહી છે, કે આતે શું થયું. એ ખબર બાદશાહને પડી, જે કૂલ તો ભોરીના મહેલથી રીસાઈ ચાલી ગયો છે, પણ શા સારૂ રીસાઈ ગયો, તે કંઈ માલમ પડતું નથી. એટલે બાદશાહ ભોરીને મહેલ આવીને પૂછે છે, જે દીકરા! કૂલ શ્યા ઉપરથી રીસાઈ ગયો! ત્યારે ભોરીએ પેટ્ટી ચાર સ્ત્રીઓ આવી હતી, તે કાંઈ બોલી, તે ઉપરથી રીસાઈ એમ કહ્યું. એટલે બાદશાહ તે સ્ત્રીઓને તેડાવીને કહ્યું, જે તમે મારા ઘરમાં પણ કંઈ નાખવા આવી છો, કેમ! તમને હું ઉંધે ગંધેડે બેસાડી, બેઆખરૂ કરી ગામમાંથી દાઢી મૂકીશ. નહિં તો જેવા રીતે તમે કૂલને રાંઆંગ્યો તેવી રીતે પાછો તેને મનાવી લાવો, ત્યારે તે સ્ત્રીઓ બોલી જે આપ તો પદશાહ છો, તે અમને જાણો છો. તમે ભોની બેનને પરણ્યા, તેનો વિવા બલીલાતે કર્યો, તે વખતે અમને કોઈને સંભારી તો નહિ. અમારો તો વીઆવૃત^૨ એમ ચાલે છે. ત્યારે બાદશાહ ગુસ્સે થઈ કહેવા લાગ્યો જે, કૂલને મનાવી લાવો, નહિં તર સવારના તમારા ભૂંડા હવાલ કરીશ. તેઓ હાથ જોડીને કહેવા લાગી જે, માખાપ! અમે કૂલને મનાવી લાવીએ, પછી તો અમારી તકસીર માફ કરશો! બાદશાહ કહે જે કૂલને મનાવી આપશો તો ઇનામ આપીશ. તેઓ કહે અમને એક વાતની માફી આપો, જે અમે ગામમાં કંઈ અતડાઈ^૩ કરીએ તો અમને તમારે માફ કરવી. બાદશાહ કહે જાઓ, કાલનો દહાડો તમને માફ છે. એટલે તે સ્ત્રીઓ ચાલી નિકળી. સવારનો પહોર થયો છે, તેમાંથી

જેજી કૂલના ઉતારા ખસે બાગ છે, તેમાં આત્રી બેઠીઓ, ને જે જહી ગામમાં ગઇ, તે પોતાને ચેરથી પાણીના ખેડાં માથે લીધાં છે, અને કોઇની વછો^૧ જે હાથમાં પાટી^૨ લઇને ચાલી નિકળી. રસ્તામાં છોકરાઓ રમતા હતા, તેને ખાવાની ચીજ આપીને, અકેક છોકરો કેડમાં તેડી લીધો. ને પછી પાણી ભરવા મેરાણુમર તળાવ ઉપર ચાલી, તે કૂલગરના તંબૂ આગળ આવી પહોંચી. ત્યારે તેઓએ છોકરાને એક ચોંટીઓ લીધો, અને તે છોકરા રડવા લાગ્યા, તેમને કેડમાંથી નાખી દીધા. ને માથે ખેડાં હતાં તે પગડ્યાં. એટલે કૂટી પડ્યાં, અને એક લાત છોકરાઓને મારી, ને પાડીઓ છે, તેને પણ મારવા લાગી. આ બધું કૂલ છેટેથી જોતો હતો. કૂલે તો આખું રાજ્ય ચલાવ્યું છે, તેને આ જોઈ રીસ ચડી. તેણે માણસોને કહ્યું જે આ સ્ત્રીઓને પકડી લાવો. એટલે માણસો દોડ્યા ને તેમને પકડી લાવ્યા. તેમને કૂલે કહ્યું જે “અરે! તમે છોકરાંને જેતરેથી^૩ મારો છો, તે તમને કોઇ પૂછવાવાળું છે કે કેમ! તમારા મનમાં તમે શું સમજો છો?” ત્યારે તેઓ બોલી જે અમે તે જવાબ શું આપીએ! કૂલ કહે જે તે વગર તમને રબા મળશે નહિ, ત્યારે તેઓએ અરજ કરી જે અમુકાની લકસીર માફ કરો તો કહીએ. કારણ તમને કદાચ રીસ ચડે. કૂલ બોલ્યો જે તમને માફ છે. એટલે તે સ્ત્રીઓ બોલી જે તું ભોરીને મૂકીને, આંહી આત્રી બેઠો તે તું લંગોટીઓ, કયાંનો

૧. વછો-વાહરડાં. ૨. પાટી લઇ-દે રડાથી ચલાવવી. ૩. પાડીઓ-જે સજ્જત - વછો તેને પાડી કહે છે. ૪. જેતરેથી-જેવરવાઈથી.

ફરતો આંધો, તને સારે નસીએ તો લોરી મળી, લોરી માટે તો કંઈક ફક્કીર સાધુ થઈ ગયા, તેને તો ન મળી, ને તને મળી, તેને તરછોડી, ત્યારે આ છોકરાઓના બાપ અમને પણ એવાજ ભડા થશે, એ વાત સાંભળીને કૂત્તો ચૂપ થઈ નીચું જોઈ રહ્યો. એટલામાં જ જણીઓ બાગમાં ગયેલી છે, તે બાગના માળીએ કૂત્તની છાબ લઈને કૂત્ત ભડુઆ આગળ જઈ મૂકી. ત્યારે કૂત્ત માળીને પૂછવા લાગ્યો, જે તારો બાગ ક્યાં છે. ત્યારે માળી બોલ્યો જે તમારા ઉતારા પાસે આ રહ્યો. ત્યારે કૂત્ત માળીને કહેવા લાગ્યો જે આજ તો તારો બાગ જોશું. માળી બોલ્યો જે સુખેથી પધારો. એટલે કૂત્ત ઉઠીને માળી ભેગો ગયો. ત્યાં બાગની રોનક જોતો જોતો આગળ ચાલ્યો. ત્યાં પેટ્ટી સ્ત્રીઓમાંની એક બેઠી છે તે એક ચંદનના ઝાડને કાપે છે. તેના ઝરણની વાડ લીમડાને કરે છે, તેને જોઈ કૂત્ત બોલ્યો જે આ ચંદનનું ઝાડ કાપીને લીમડા જેવા કડવા ઝાડને તેની વાડ કરે છે. તેમાંથી તારું શું વળશે?

હું બઃદશાહ! તું એવો નગુણો છો જે લોરી ખીચારી શીલવતી છે, તેને બિન તકસીરે મૂકીને, અહીં આંધો તે બાત સાંભળી કૂલે જાણું કે એ વાત સાચી કરે છે. એટલું કહી આગળ જાય છે, તો ખીજી બાયડી ધતુરાને પાણી પાઈ ને, તેની પાસે કૂત્તનાં ઝાડ ઉગેલાં છે, તેને ઉખેડી નાખે છે. તેને કૂલે કહ્યું જે “અરે! બેલી! કૂત્તનાં ઝાડ ઉખેડી ધતુરાને પાણી પાય છે, તેનું કારણ શું.” ત્યારે તે બોલી જે આ બાગમાં એવુંજ થાય છે. ત્યારે કૂત્ત બોલ્યો જે “તે કેમ?”

ત્યારે તેણે જવાબ આપ્યો જે આ ધનુરાને પાણી પાઉં છું; જે મોટો થશે, ત્યારે એનાં ફળ થશે તે અમે ખાઈશું. ત્યારે કૂલે કહ્યું જે એના ફળ થશે તે કોઈને કામ લાગશે નહિ. ત્યારે તે બોલી કે કામ આવે કે ન આવે પણ મહારા તો પ્રીત એથી બંધાણી છે, તે મૂકાતી નથી. એવો તૂં છું, કારણ જે ભોરી જેવી સ્ત્રી જેનું રૂવાળું^૧ પણ કોઈએ દીઠું નથી. શીયળનો તો પુજ^૨ તેને વગર તકસીરે મૂકી રીસાઈ આવ્યો છે, તેમજ આ ધતુરો પણ મને ડડા^૩ દેખાડશે તે હું જાણું છું. પણ પ્રીત લાગી છે તે મૂકાતી નથી. તે ભોરીને ડડા દેખાડ્યા, તેમ ધતુરો પણ મને ડડા દેખાડશે, પણ પ્રીત લાગી છે તે મૂકાતી નથી.

કૂલે જણ્યું જે તે વાત ખરી કહે છે, ને ભોરીને મેં નાહક મૂકી, તે મહારા જેવો મૂખે પણ ખીજે કોઈ નથી, જે સાડું ઘર મૂક્યું, માળાપને કચવાવ્યા, ભેખ પહેર્યો, ત્યારે તો ભોરીનું મ્હાં દીઠું, તેની કાંઈ તકસીર તો દીઠી નહિ, ને તેને છોડીને ચાલી નિકળ્યો, એ મેં સાડું કીધું નહિ, એમ વિચારી બાગમાંથી પાછો ફર્યો તે પાધરા ઉતારે આવ્યો, તે સ્વામીએને કહેવા લાગ્યો જે, ઉઠો ગામમાં જશું, એટલે સર્વે ઉઠ્યા, તે ગામમાં આવી પોતપોતાના મહેલમાં ગયા. ને કૂલ ભદુઓ ભોરીના મહેલમાં ગયો. ભેખ ઉતારીને ભોરીને કહ્યું જે હવે આપણે, આપણે બેર જઈએ તો

૧ રૂવાળું-વાળના છીદ્ર. ૨. શીયળ પ્રતનો પુજ એટલે રાશી અથવા દગથો. ૩. ડડા-ફળ.

ઠીક. પછી કચેરીમાં ગયા. ત્યાં બાદશાહે પૂછ્યું જે તમે ક્યાં ગયા હતા, તો કહે જે એ વાત પૂછા માં, બાકી આ સ્ત્રીઓ તમારા ગામમાં રાખ્યા જેવી નથી. પછી એ સ્ત્રીઓને પાદશાહે તેડાવી ઈનામ આપી ને કહ્યું જે, હવે મહારા રાજમાં રહેશે નહિ. પછી તે સ્ત્રીઓ ચાલી નિકળી, તે બાંલણાસરમાં આવી વસી. ત્યાં બાંલણાસર ગામ ફીટવ્યું.

પછી કૂલે પાદશાહ પાસથી રજા માગી, જે ગઢકાચ્છા મૂકે, (છોડે) ઘણો વખત થઈ ગયો છે. ત્યારે પાદશાહે ભોરીને રૂડી રીતે આપી સુખેથી બંનેને રવાના કર્યા. તે પાછા જેસલ-મીર આવ્યા. ત્યાં રા'કેરે ચાર દહાડા રોક્યા. ને અચ્છી મીજબાની કરાવી, તેની આગળ ઉજળકોટની બિના કહી સંભળાવી. પછી ત્યાંથી કૂલ ચાલ્યો, તે ગઢકાચ્છા ગામ આવી પહોંચ્યો. તે પાધરો બાગમાં સોતાની દીકરીઓ આંતણ માંડી બેઠી હતી, ત્યાં આવ્યો, ને કુમારીકાઓને કહ્યું જે તમે મહેલું માર્યું, તો મને આ ભોરી મળી. તેમણે મિજબાની કીધી, બાઈ પીને ગામમાં જઈ કૂલ, માબાપને પગે લાગ્યો.

પેલો ગડયો પેઅક, પોય મથો નમાયો એમ,

ભલે પરણે આવીએ, તું ગઢકાચ્છને રા'.

પછી શિરાજ ભટ્ટઆને સો વર્ષ પૂરાં થયાં ને ગઢકાચ્છાને રાજા કૂલ ભટ્ટઓ થયો, ભોરીથી ભોગ ભોગવ્યાં, બાધાં પીધાં, ને રાજ કીધાં.

૧. પહેલો બાપને પગે લાગ્યો ને પછી માર્યું નમાવ્યું. બાપે કહ્યું તું ભલે પરણી આવ્યો. રા-રાજ.

ભેરીઆ ગાર્ડી.

પત વંશમાં એક પાખંડી ઉપાર નામે ભટ્ટી થયો,
તે ગઢકાચ્છમાં રાજ કરે છે. તેનો દીકરો મોર
થયો. તેને ભાયાતો સાથે કચવાણ થઈ તેમાં
મોર મરાયો તેનો દુહો:—

સે ભટ્ટો ડોર ઉપારને, તો પાણી. રખેપાણ
જે ગઢકાચ્છમે ગારેઆ, મણા ખાન ખુરસાણ,

તેનો દીકરો ભદ્રસેન થયો, તે ગઢકાચ્છે મુકીને
જેસલમેર ગયો. તેના બે દીકરા. એક ભાણુ ને બીજો નાંધો.
ભાણુને બે દીકરા, એક સખરો ને બીજો મુર.

ભડ ભદ્રસણ નિંગેઓ, અચી જેસલમેર રેઓ
સમું સૂરતાણે જાંઅ, અચી ભટ્ટી રાજ કીઓ.
ભદ્રસણ ભાણુ જન્મેઓ, તેકે નાંધો ભા
ઈ જેસલમેરની રાજ્યા, તીઉં ગઢકાચ્છે રાજ.
ભાણુ ભટ્ટરો તે થીઓ, જે ડાડો રોરાસ
તેકે મંગણે અચી મંગેઓ, વડી કરે આસ.
ભાણુને સખરો થીઓ, પ્યો મુરરા
જિકી મંગણે મંગેઓ, સેડિને દાતાર.

તે સખરો નાની અવરથામાં ગુજર્યો, એટલે રાજનો ધણી
મુર થયો. તેને પેટે વીઆ નહિ, તે સાધુ સંત અતીતની
સેવા ધણી કરે, ત્યારે એક જોગીશ્વર આવ્યો. તેની આણે ટેલ
કરી, ત્યારે તે પ્રસન્ન થયો ને કહ્યું જે બચ્યા ! માગ, ત્યારે

મુરઝે કહ્યું જે મહારાજ ! મારે પેટે વીઆ નથી તેની કૃપા કરો, એટલું હું માગુ છું. જોગી કહે તારા ભાગ્યમાં છોડું લખ્યું નથી. મુર કહે મહારાજ તમે મહેબાન થયા, ને મારી આશ પૂરી ન થાય, ત્યારે તો ભાગ્યની વાત. જોગીને હયા આવી, ને મુરઝાને એક ચપટી ભરી ભભૂત આપીને કહ્યું જે, જા તને દીકરો તો આવશે, પણ તારા કામનો નહિ થાય. એ ગાડી થશે તેનો હુહો:—

સામી ડીની ચપટી, ભભૂતા ભરે,

પુત્ર ઇંદે મુરખા, કો ગાડી ધરે.

મુરઝાએ કહ્યું જે ગાડી થશે તો ભલે થાય, પણ મારી મુરાદ તો હાંસલ થશે. એવું કહીને ખાવાને પગે પડ્યો. ખાવાને વળી હયા આવી ને કહ્યું, જા હું કહું છું, તને બીજો દીકરો આવશે, તે તારી જગા સાચવશે. મુરઝાએ બેર આવી પોતાની રાણીને ભભૂત આપી, તેથી રાણીને બે દીકરા થયા. કુંવર ભેરીઓ ને કેર, તેનો હુહો:—

મુરવે કુંવર ભેરીઓ, બેરા કહર રા,

ઈ જેસરમીરજો રાજ્યો, અ વિંછ ગરોડી થીઓ,

એ રીતે બે કુંવર થયા. તેમાં ભેરીઓ તો ગાડી થયો, ને નાનો કેર રા જેને કૂલ ભદુઓ ભેળો થયો હતો, તેણે જેસલ-મીરમાં રાજ કીધું. ભેરીઓ તો નાનપણથીજ પોતાના સોબતીઓ સાથે રમત કરે. જીવારના સાંઠા લઈ તેમાંથી ગર્ભ કાઢી નાંખી, તેની મૌઅરો કરી, વગાડે ને ગાડીની પેઠે રમત કરે, તેનો હુહો:—

કાને મુરલી હથ કરે. તા વજઈ વીર,

હજ અઈન નંદા, સાંધી ખણું સુધીર.

રા મુરૂ મનમાં સમજ્યો જે જોગીએ કહ્યું છે તે સાધના એણે કરવા માંડી. એમ કરતાં પંદર સોળ વર્ષનો થયો, ત્યારે તેને પોતાના દિલમાં એવું થયું, જે મોરલીઓ સાચી હોય તો તે વગાડતાં શીખીએ એમ જાણી બાગના માળીને બોલાવી પૂછ્યું, જે તારા બાગમાં તારણી તુંબડીઓ છે? તે કહે આપણા બાગમાં તો નથી. પણ મારા લાઇ પાસે તે તુંબડીનું બીજ છે. તે મંગાવી બાગમાં વવડાવ્યું, એટલે તારણી તુંબડી થઇ. તે જ્યારે પાકી, ત્યારે તે તુંબડીઓ કમાંગરોને આપી, તેણે તુંબડીઓને રંગ દઇને સરસ બનાવી. મૌઝરો તૈયાર થઇ ત્યારે તે ઉપર માણેક મોતીનું નકસી કામ કરાવ્યું, ને પોતાના સોબતી માટે ચેરદાર જમા સીવડાવ્યા, ને કલગીઓ બનાવી, ને રંગરંગના ફેંટા પટકા બનાવી તેમને તે પોશાક પહેરાવ્યો. પછી એક ગાડીને તેડાવી તે પાસેથી મૌઝર વગાડતા શીખ્યા. બાગમાં એક મોટો ચોતરો બનાવ્યો. ત્યાં એક જુઆરનો ઢગલો કરી સર્વે ગાડીનો પોશાક પહેરીને મૌઝરો વગાડે, ને રમત કરે, તેનો હુલો:—

ગડજ ગાડી થીઆ, જમા પેરીજન

મીણી સંધામન મંથે મુરલીએ મેડેઆ.

મુરૂરાને ખબર પડતાં પોતે બાગમાં જઇને જોય છે તો આ સર્વે મંડળી ગાડી બનીને રમે છે. મૌઝરો વાગી રહી છે, એટલે મુરૂરાજ ભેરીયાને કહેવા લાગ્યો જે બાપુ! તું જેસલમેરનો ધણી. હવે તું મોટો થયો મોટે આ ખેલ મૂકી રાજકારનાર કર. ત્યારે કહે જે માડું મન

તો મારલીધી ખંધાણું છે તેને તો હું મૂકું નહિ. ઘણાંએ સમજાવ્યો પણ માન્યો નહિ. પણ જોગીના વચન ખાલી કેમ જાય. મુરુ કહે જે ચા તો રમત મુક, નહિ તો તું મારો દીકરો નહિ, એટલું કહી ચાલતો થયો. ભેરીઓ પોતાના સોખતીઓને કહેવા લાગ્યો જે મને તો મારા ખાપાએ રજા આપી, અને તમે તમારે બેર જાઓ, ત્યારે તેઓ કહે જ્યાં તું ત્યાં અમે. એમ સર્વે ત્યાંથી ચાલતા થયા. તેનો દુહો:—

પંથે પરિચાણે પિંદમે, હલી મુરે આઘણ
કેકે ન કીયાક જણ, મારોડીએ ગસ કેઆઉં.

એ રીતે જેસલમેરથી ચાલ્યા, તે ચાલતાં ચાલતાં પછમ્મદ ડુંગર ઉપર આવ્યા. ત્યાં છાંયડો જોઈ ઉતારો કર્યો. ભેરીઓ છીપર ઉપર જોઈ છે. તે હેઠળ એક લોચરું હતું તેમાં અતીત રહેતો હતો તેનું નામ લખગુર. તેને ત્રણ ચેલા છે, તે પણ લેળા છે. તેને વિદ્યા શીખવે છે, તે ભેરીઓ સાંભળી પોતાના મનમાં યાદ કરી લે છે. ગુરુએ ચેલાને પૂછ્યું જે તને મેં વિદ્યા શીખવાડી તે ધ્યાનમાં ઉતારી? ચેલા કહે જે અમે તો કાંઈ સમજ્યા પણ નથી અને યાદ પણ નથી. ગુરુ કહે બહાર જઈને જુઓ કોઈ માણસ બહાર છે કે? ચેલાઓ બહાર આવીને જોય છે તો ભેરીયાને દીઠો. તે વાત ગુરુને જઈને કહી. એવો ગુરુએ ભેરીયાને બોલાવ્યો. ભેરીઓ લોંચરામાં જઈ લખગુર ગુંસાઈને પગે પડ્યો. ચેલાઓને શીખવાડેલી વિદ્યા તેના ધ્યાનમાં રહેલી જોઈ ગુરુ બોલ્યા, બચ્યા! તે મારા વચનો સમજ કર્યાં છે. ભેરીઓ કહે મહારાજ! મહેરબાન થયા તો

પૂરેપૂરા થાઓ; એટલે બાવાએ પ્રસન્ન થઇ ભેરીઆને સર્વ વિદ્યા શીખવાડી ભેરીઆની પૂઠ થાપડી. એ રીતે ભેરીઓ સર્વ વિદ્યા હાંસલ કરી હુશીયાર થયા.

અચી આસન તિન કેંઘ, જીત લખગુર લાલે લાલ
ધ પણ રચો જ્યં ગુલાલ, ગારોડી ગોઠ થીઓ.

એમ પોતે તો ત્યાં રહેવાનો મનસુઓ કર્યો, ને પોતાના સાથદોને બહાર ફરવા મોકલ્યા તેનો દુહો:—

ભિરએ બેલીએ વેંચેઆ, ટારે ટારે પંખ
કલંગોઠ જેને કિપારમેં કરમાણા સરખહજ.

પાંચ પાંચને એક બાબુ ફરવા મોકલ્યા, ને કહ્યું તમે આ દીશાએ જઇ કોઇ મૂલક જોઇ આવો. તમે પાછા આવશો ત્યારે અહીંથી ઉઠીશ. એમ કહી બીજી દિશાએ સાતને મોકલ્યા તેનો દુહો:—

ભારે બેલી વેંચેઆ, ટારે ટારે સત
ધારીએ કાળ ગામડા, અહીં ભોળી ખાળ ભત.

ત્રીજી દીશાએ આઠ આઠનું ટોળું રવાના કર્યું તેનો દુહો:—

ભારે બેલી વેંચેઆ, ટારે ટારે અઠ
પોંઠ વીઠો પચ્છમા તે, રતો મોર મંજઠ.

બાકી જણ ચાર રહ્યા. તેને હુકમ કર્યો તમે આટલામાંજ ફરતા રહેજો. સંધારોની વાંઠ પડી છે, ત્યાં તેઓ ગયા. મોરલીઓ વગાડવા માંડી. તે પોઠ આખી બેલી થઇ રહી છે, ને ગાડીની પાછળ પાછળ ફરે છે. તે ખબર સંધાઇ સંધારને પડી ત્યારે તેણે પોતાની ચાર સાહેલીને મોકલી ગાડીને તેડાવ્યા ને તેને પૂછે છે,

ભીરેએ ભલી વેચીયા, ટારે ટારે ચાર
તીની વાંસળાઈ વાયે કરે લધીઈ લાલ સંભાર.
કયો આંને ગાડીઓ, કયો દેહ સંધાયે
પુછે સંધે તે પાયે, ખાંખડે ખારેઓ નાંગરા.

તમારો ગુરૂ કોણુ છે ને કયો દેશ છે. તો કહે,

ગુરૂ અસાંને ભરીયા, ડય આએ જેસરમેર
ગુજરા ખંડાળ ગાડી પુછે હ સંધે પેર

ત્યારે સંધે બોલી જે તમારો નાગ તો દેખાડો. ત્યારે
હીરા નામના ગાડીએ મોરલી વગાડી પોતાનો કરંડીયો
ખોલ્યો, તો કરંડીયામાં નાગ તો ન નિકળ્યો પણ ખીમોઇનું
ખચુ માંહે પડ્યું છે, ને કંડીયો ઢાંકી લીધો. ખીને કંડીયો
ઉઘાડ્યો તેમાં પણ એમજ થયું. એમ ચારે જણાએ પોતાના
કંડીયા ઉઘાડ્યા તો ચારેમાં નાગ નહોતા. નાગ સંધેએ
તાણી લીધા, બાકી સર્વેના કરંડીયામાં ખીમોઇનાં ખચ્યાં
પડ્યાં છે.

સપ સંધેએ સોસિયા ઠલા ચીઆ કરંડ
હીરા ઇ નંઇ હંદ બિમૈ સંધા ખચડાં.
નાગ વીઆ નીકરી, જનીને મથે મણી
ત્રિમૈ સંધા ખચડા, સે રીઆ કર ખણી.

ત્યારે સંધે બોલી જે તમે તૂત કરીને આવ્યા છો, તે કાં તે
નાગ દેખાડો નહી તો હું તમને લુટી લઇશ. ગાડી નાગ હોય
તો દેખાડે, શું દેખાડે, એટલે સંધેએ ચારેના કપડાં ઉતારી લીધાં.
ને જે જણને લોટ ફળવા બેસાડ્યા, ને જે જણને કાઢી મૂક્યા,
ને કહ્યું કે જાઓ તમારા ગુરૂને ખબર આપો; એટલે આ જે

જણુ લંગોટ મારી ત્યાંથી ચાલ્યા. તેમને છેટેથી આવતા બાણી ભેરીઓ વિચાર કરે છે કે આ લંગોટીઆ તે કોણુ આવે છે. આવી લાગતાં તેમને ઓળખ્યા, ને પૂછ્યું:—

કકો ગડઆ કોટ બેટ, કકો સંપ કે સોંહ
કિતે વીંબયા કરંડીક. કિતે લાયાનીંઅ.

તેના જવાબમાં તેમણે કહ્યું જે અમને તો કોઇ કોટ, બેટ, શાપ કે સિંહ કોઇ મળ્યું નથી, પણ અમને તો સંઘે સંધારે લુટી લીધા, ને જે જણુને તો ફળવા બેસાડ્યા છે, તેનો હુકો:—

ન કો ગડયો કોટ, બેટ, ન કો સંપ કે સોંહ
સુખડ ગિરીક સંધે, જે ઝલે લંધાયાનીંઅ.
બીકે બોકલ ઢીનધ, બીઅં વેઆરાંધ જંધ
હાણે બટ ધંદ્ર, હાણુ કરંડીક જી ન કંધા.
તું માંડડ કરંડીક, હાણુ ન કંધા સોંઅ
જીતે સુખડ સંધાધ, નિત ન રંધાસીઅ.

ત્યારે ભેરીઓ બોલ્યો જે ફીકર નહિ આપણે ચાર કરંડીયા પણ કરશું ને સંઘેને જીતી પણ લેશું:—

હ માંડડ કરંડીક, વારે કંધાસાઅ
જિતે સુખડ સંધે, તિતે વેંધાસીઅ—

એટલામાં બીજી દિશામાં ગયેલા બીબા સાગરદો પણ આવ્યા. તેમણે સંઘેની વાત સાંભળી કહ્યું જે. હવે આ કસળ મૂકો. જેસલમીર જેવું રાજ મૂકીને ગાડી થયા તેમાંથી તો આ ફળ મળ્યું. તમે સંઘેને શું જીતશો. અમારાથી કંઈ વધુ કરામત તો તમારામાં નથી. ત્યારે તેણે કહ્યું જે

તમારે કરામત જોવી હોય તો દેખાડું. એમ કહી પોતાનું વિકરાળ રૂપ ધારણ કરી દેખાડ્યું. આ તો સંધઈ અત્રે પશુ આવી પૂગી એમ જાણી સર્વે જહીને નાસવા લાગ્યા! તેને ભેરીએ ખૂમ મારી બોલાવ્યા પશુ પાછું વળી કોઈ જોતું નથી. એટલે ભેરીએ પોતાના હાથ લાંબા કીધા, ને તેઓ નાસી જતા હતા તેને આડા ફરી વળ્યા, ને સર્વે બાથમાં આવી ગયા. પછી જય ક્યાં, ભેરીઆએ કહ્યું જે કેમ મારી કરામત જોઈ. ત્યારે તેઓ કહે જે તું પાછો ભેરીઓ થા તો અમો જાણીએ. એટલે ભેરીઆએ અસલ રૂપ કરી દીધું, ત્યારે સર્વેને વિશ્વાસ આવ્યો ને કહેવા લાગ્યા જે હવે સુખેથી સંધઈ પાસે ચાલ. પછી ગુરૂની આશીષ લઈ ચાલ્યો. તે સંધારોની વાંઠો પડી છે તે પાસે ખુઅર છે, ત્યાં આવી પોતાનો તંબૂ ખડો કર્યો. ત્યાં સર્વેને બેસાડી ભેરીઓ પોતાનું નાનું સ્વરૂપ બનાવી સંધાઈ કેવી સામર્થવાળી છે તે જોવા ગયો. તો સંધઈ તો ઉંચી બેઠકે બેઠી છે, ને ત્યાંથી જોય છે કે આ ડેરા તે કોના ખડા થયા છે. તો આ છોકરા પર નજર પડી. તેને જોઈને સાહેલીઓને કહેવા લાગી:—

હતો ડિઠમ છોકરો, હટ ગોનધો બેર

અલા કહે કરીએ, ધન હતે જળ ડેર.

એણે પોતાની જેડલોને કહ્યું જે હાટમાં બેર લે છે તે છોકરાને જોઈ આવો જે કોણ છે. તેઓ જોઈ આવીને કહ્યું જે એ છોકરો તો કોઈ અજબ છે. તે હાથમાં તસ લઈને બેર લે છે ત્યારે સંધઈ બોલી દુહો:—

હતો ડિઠમ છોકરો, હથગિનધો તસ

અલા કહે કરીએ, ધન તેજમા સસ.

એટલામાં તો આખી પોળમાં ખબર થઇકે ભેરીઓ ગાડી આંચે છે. ગાડી તો ઘણા દીઠા પણ આવો તો ક્યાંય દીઠો નથી. એ વાત સાંભળી સંઘઘએ પોતાની સાહેલીને કહ્યું જે ભેરીઆનો ઉતારો ખુચર ઉપર છે, ત્યાં પાણીને મસે ચાલો. એમ વિચાર કરે છે તેટલામાં ભેરીઓ છોકરો પોતાની જગાએ ગયો ને પોતાના ભેલીઓને હુકમ કર્યો જે તમે જઇને સંઘઘને કહો કે અમારા એ માણસને છોડી મુકો-નાહુક હેરાન મ કરો. એ સંદેશો લઈ એ જણાએ સંઘઘ પાસે આવી કહ્યું, ત્યારે સંઘઘએ કહ્યું જે મારે નવસે નાગ માટે રોટલા કરવા છે, તે સાડ લોટ ભેઠએ છે તે હળી રહેશે પછી છોડી મૂકીશ. નહિં તો કાંઈ કરામત દેખાડો તો છોડી મૂંકુ. એ જવાબ લઈ પાછા વળ્યા ને ભેરીઆને કહ્યું. એટલામાં ભેરીઆને ભેવા માટે સંઘઘ ત્રણ સાહેલીઓને લઈ પાણીનું મસકરી ખુચર ઉપર આવી લાગી. તેને ભેરીઆએ તાંબૂમાંથી દીઠી. પોતાના માણસોને પૂછ્યું જે આ ચાર જણી કેાણ છે. ત્યારે તેઓએ કહ્યું જે આ વચમાં છે તે સંઘઘ છે, એટલે ભેરીઓ નાના છોકરાનું સ્વરૂપ ધરી પોટલીઓ ખલા ઉપર લઈને આંચે, ને ખુચર ઉપર આવીને ઉભો. ત્યાં પેલી ચાર જણીઓ પણ આવી લાગી. સંઘઘ તો છેટે ઉભી છે, ને પેલી ત્રણ જણી ખુચર ઉપર આવીને પોતાના ઘડા ખુચરમાં સેતર્યા. તેને ભેરીઆએ કહ્યું જે:—

નકી અગે, નકી પોઈ, વિચે વેણ સુણજ
ચાર ઘડા નામે કરે, મુને પોટલીઓ સરજ

ત્યારે તેણે કહ્યું જે અમે તૂંને પાણી નહિં આપીએ. તારે જોઇતું હોય તો ભરી લે. એટલે આ છોકરાએ પોટલીઓ ખુચરમાં સેતરી. પછી આ ત્રણ જણી, પોતાના ઘડા ફવામાંથી જોર કરી તાણે છે પણ તણાતા નથી. મહેનત કરી કરીને મરી ગઇ પણ તણાયા નહિં. ત્યારે બોલીએ જે તૂં પોટલીઓ બહાર કાઢે તો અમે તને ભરી આપીએ. એટલે ભેરીઆએ પોટલીઓ બહાર કાઢી, ત્યારે તે સંઘઇએ છાનું કહ્યું જે એવી તદ્દખીર કરજો જે એની પોટલીઓ ફાટી પડે ત્યારે આ ત્રણે જણીઓએ પાણીના ઘડા પોટલીમાં નાખવા માંડયા, પણ જે નાખે તે ચાલ્યા જાય ને પોટલીઓ તો ભરાયજ નહી. ત્યારે સંઘઇએ પૂછ્યું જે તું કોણ છો? તેણે કહ્યું હું ભેરીઆનો માણસ છું. સંઘઇએ પૂછ્યું જે તારા જેવા ભેરીઆ પાસે કેટલા ચેલા છે. ત્યારે તેણે કહ્યું જે હું તો ભેરીઆના જોડા ઉપાડનાર છું. બાકી ભેરીઆના બેલી તો બીજા ઘણા છે, એવું કહી છોકરા તો અલોપ થઇ ગયો. સંઘઇ બોલી જે ચાલો તો ખરા ભેરીઆને જરા જોઇ આવીએ. એમ કહી તેના તંબૂ પાસે આવી. ભેરીઆએ તો તુર્ત આવીને સુઈ ગયાનો ઢાંગ કર્યો. ચાર જણીઓ આવી પૂછે છે ભેરીઓ ક્યાં છે તો કહે સૂતો છે. તો કહે ઉઠાડો, તો કહે અમારાથી ઉઠાડાય નહિ, તમારે ઉઠાડવો હોય તો ભલે ઉઠાડો; ત્યારે સંઘઇએ એક જણીને કહ્યું જે મોઢા ઉપરથી લુગડું ઉતારી નાખ ને જો, કે સૂતો છે કે જાગે છે. એ રીતે સાહેલીએ લુગડું ખસેડી જોયું તો શુદ્ધસ્થાન

દીકું, એટલે તુર્તજ લુગડું મેં પર ઢાંકી દીધું ને સંધઈને આવીને કહ્યું જે મેં તો કોઈ દીકું નહિ. ત્યારે ખીજીને મોકલી તેણે પણ છેડો ઉચક્યો તો તેણે પણ તેવુંજ દીકું. ત્યારે સંધઈએ આવી ઉપરથી ચોક્કાળ આખો તાણી લીધો એટલે તો પલંગ ઉપર ચાર કાલીંગા દીઠા, પણ ભેરીઆને તો દીઠો નહિ.

ત્યારે સંધઈ બોલી જે એક એક કાળીંગુ ઉપાડીને ખાઈ જાયો. ત્યારે ભેરીઆના માણસોએ કહ્યું જે તમે ખાશો તો ખરા પણ એ પેટમાં રહેશે નહિ; કારણ કે ખીજ ખીજમાં ભેરીઓ જાયો. ત્યારે સંધઈ બોલી જે અમે તો ભેરીઆને જોવા આવ્યા છીએ, તે અમને દેખાડો. ત્યારે કહેજે કાળીંગા પલંગ ઉપર પાછા મૂકો તો અમે જગાડીએ. એટલે કાળીંગા પલંગ ઉપર પાછા મૂક્યા ને પાછો ચોક્કાળ ચોઢાડ્યો, એટલે ભેરીઆના માણસો પગ ઢાળવા બેઠા, ને ભેરીઓ આળસ મરડી બેઠો થયો. તેવું સંધઈએ કામદેવ સરખું રૂપ દીકું, ને મનમાં એમ જાણે છે જે આ વર મારા જોગ છે. ત્યારે ભેરીઓ બોલ્યો જે સંધઈ તું ક્યારે આવી; બલે આવી, ત્યારે સંધઈ બોલી જે તમે સૂતા હતા. અમે તો તમને જોવા આવ્યા છીએ. ભેરીઓ કહે જે બલે આવી. સંધઈ કહે કે અમે તમને મીજખાનીનું નોતરું આપવા આવ્યા છીએ. ભેરીઓ કહે તું આવી એટલે મીજખાની પૂગી. બાકી જે મારા જેવા માણસ છે તેના પેટ તારાથી ભરાય નહિ. સંધઈ કહે શીકર નહિ. સામાન ધણે કરાવશું. પણ જમવાને પરમ દિવસે તેડશું. એવું કહી સંધઈ

પોતાને ભેર ગઈ, ને જમવાની રસોઈ મીઠાઈ વિગેરે તૈયાર કરાવવા માંડી ને ખાવાનું એટલું તૈયાર કરાવ્યું જે હજારે માણસ ખાય એટલો ખોરાક તૈયાર કરી ડેલા ભરી રાખ્યા. ને ત્રીજો દિવસ થયો ત્યારે ભેરીઆએ એક મોટું સ્વરૂપ કરીને જે ઠેકાણે સંઘઈએ રસોઈ તૈયાર કરાવી રાખી છે ત્યાં આવ્યો. ત્યાં એક વંડી છે તેની ડેલીમાં પેસાય નહિ, એટલે એક પગ તો ડેલી બહાર ને એક પગ ડેલીની અંદર મુકીને ડેલીમાં આવ્યો. ત્યારે ડેલીમાં જે માણસ હતો તે તો એને જોઈને નાઠો. ત્યારે તેણે કહ્યું જે નહાસ નહિ. હું તો ભેરીઆનું માણસ છું. તે ખબર લેવા આવ્યો છું, ને ખાવાને હજી કેટલીવાર છે. અમને ભેરીઓ તો એટલી સુખી ચારવાર ખવરાવે. આજ તમારૂં નોતરૂં છે તે અમે ભૂખ્યા થીઆ છીએ. એ વાત સંઘઈએ જાણીને પોતે ત્યાં આવી જીએ તો એક દૂત ઉભો છે, તેને સંઘઈએ કહ્યું જે હજી થોડીવાર છે. તું ઉતારે જા. હું હમણાં માણસ તેડવા મોકલું છું. ત્યારે એ જોઈયો જે તું તો ક્યારે માણસ મોકલીશ પણ હું તો ભુખ્યો છું. તે મુને કાંઈક નાસ્તો આપ, તો પાણી ઝલ કરૂં. ત્યારે સંઘઈએ હુકમ કર્યો જે આને નાસ્તો આપો; ત્યારે આણે તો એક કોઠી વાંકી પડેલી હતી તેનું મોટું ઉતારીને તેની કુંડી કરીને બેઠો. ત્યારે સંઘઈ જોલી જે આને નાસ્તો આપો તે સુંડલાથી આપો, એટલે માણસો સુંડલા ભરી ભરીને કોઠીમાં નાખતા આવે તેમ દૂત ખાતો આવે ને ઘણાખરો ખોરાક તો એક જણો ખાઈ ગયો. બાકી તો સો બસો માણસ જામે એટલો

ખોરાક ખાકી રહ્યો. ત્યારે સંધાઈએ જાણ્યું જે હવે તો ભેરીઆ પાસે જઈએ તો ઠીક પડે, નહિ તો લાજ પણ ગઈ ને માણસ પણ હસશે. એમ વિચારી તે ભેરીઆ પાસે ગઈ ને કહ્યું જે એવો તમારો એક માણસ આવ્યો તે ખોરાક તો સર્વે ખાઈ ગયો. ત્યારે ભેરીઓ કહે જે મેં તો તમને પહેલેથી કહ્યું હતું, જે મારા માણસોનું પેટ કોઈથી ભરાય નહિં. હવે પછવાડે કાંઈ છે કે સર્વે ખાઈ ગયો! ત્યારે સંધાઈ કહે જે હવે તો સો ખસો માણસ જમે એટલું ખાવાનું રહ્યું છે. ત્યારે ભેરીઓ કહે હવે ચાલો માણસ મારાં તો સો એક છે. તેને ઘણુંએ પુરું પડશે. એવું કહીને ભેરીઆએ પોતાના માણસોને સાદ કર્યો. એટલે સર્વે માણસો હાજર થયાં તે સર્વે સંધાઈ ભેળા આવ્યા. તેને સંધાઈએ જમવા બેસાડ્યા ને પોતે પીરસવા ઉભી. સર્વે જમી રહ્યા એટલે મુખવાસ આવ્યા, ને સંધાઈને ભેરીઆની ચાર આંખ ભેળી થઈ. એની એવી ઈચ્છા છે જે અમારો ઘરવાસ થાય, પણ કોઈ બોલતું નથી. ભેરીઓ બોલ્યો જે સંધાઈ તું મને વર. ત્યારે સંધાઈ બોલી જે માફ મન પણ એમજ છે જે તારા જેવો બીજો કોઈ નથી. પણ તું એક વાત કર તો મારે તને પરણવું. ત્યારે ભેરીઓ કહે, જેમ તું કહે તેમ કરે. ત્યારે સંધાઈ કહે જે મારી એક બેન છે જેનું નામ તંગઈ છે, તેને ચેર જઈ વગર ભાડે ધાન ખાંડી આવઃ ત્યારે ભેરીઓ તેજ વખતે પોતાને ઉતારે આવ્યો, ને બીજે દિને એક ચેરાગી બનીને શેર જુવાર છેડે ખાંધી તંગઈને ચેર જઈ કહ્યું જે આટલા દાણા ખાંડવા આપ, ત્યારે તંગઈ બોલી જે આ પડી

ખાંડણીઓ તું ખાંડ પણ તેમાંથી અધું મૂકીને બાકીનું અધું લઈ જશે. ત્યારે તેણે કહ્યું જે હું તો વેરાગી છું. મારી પાસે એક શેર જર છે તેમાંથી તુંને તે શું આપું ને હું શું લઈ જાઉં ત્યારે તે બોલી જે એનો તો મેં ઇજારો લીધો છે. તે ભાડું લીધા વગર ખાંડવા તો નહિ આપું, ત્યારે તે બોલ્યો હુહો:—

તાર તોજ તંગઈ, બીઓ ન બુજે કોઈ
જ'મે ભાડા મું સુયા, નિં ધન ભાડો હોય.

તંગઈએ જવાબ આપ્યો:—

જ'દ્રે ભાડા જલે, મું ઘડાઓ તોક (ધરણું.)
તેકે જલે સજે લોક, આઈં થીઆં સરનીએં સુ આણી

ભેરીઓ ઉભો છે ને તંગઈ શીરાંવા બેઠી છે, એટલે વેરાગીએ જુવાર છડવા માંડી. ત્યારે તંગઈએ જાણ્યું જે વેરાગી જુઆર તો છડે છે પણ જલદી શીરાવી લઈ ને એની પાસેથી ભાડું લઈ એમ કહી ઝટ ઉઠી. તેમ આ પણ ઝટ જુવારી છડીને છેડામાં ખાંધીને ઉઠ્યો. ત્યાં તંગઈ વાંસે નિકળી તેણે આવીને લંગોટી બદલી, ત્યારે વેરાગી કહે હું તો ફકીર છું. મને મૂકી દે. તંગઈ કહે ભાડું લીધા વગર મૂકનાર નથી. મોટા વીર પાસેથી ભાડું લઈ તો તું તે વળી કેાણુ જે ભાડું ન આપે. એટલે વેરાગીએ જે દાણા જુવારના લઈ મંત્રીને તંગઈ ઉપર નાંખ્યા. તેથી તંગઈ ગધેડી થઈ રહી તેનો કાન ઝાલી તેના ઉપર ચઢી બેઠો, ને એક તુકા વાંસાં ઉપર માર્યા એટલે ચાલતી થઈ. તે ગામમાં સૌ જુએ છે જે આ ગધેડી તો જુઓ. તંગઈના ઘરેણા તોક વગેરે પહેર્યા છે ને

તેના પર વેરાગી ચડયો જાય છે. વેરાગી તો ગધેડી પોતાને ઉતારે લઈ આવ્યો ને બાંધી મૂકી, તેની ખબર સંધઈને પડી. તેણે એક દિવસ તો વાટ જોઈ જે ભેરીઆએ ગધેડી પોંચાડી નહી, ત્યારે બીજે દીને ભેરીઆ પાસે આવી. ભેરીઆએ કહ્યું જે સંધઈ અટાણે તું કેમ આવી. ત્યારે સંધઈ બોલી જે તંગઈના આ હાલ કીધા તે હું લેવા આવી છું. ભેરીઆ કહે જે મારા જે માણસને લોટ ઢગવા બેસાડ્યા છે, તેને મુકી દે તો હું આને છોડું. નહીંતર તું આવી છો તો આ ગધેડી ઉભી છે તે લઈ જા. ત્યારે સંધઈ કહે ગધેડીને શું કરું. તંગઈ કરી આપ. ભેરીઆ કહે માણસોને છોડે તો તંગઈ કરી આપું. એટલે સંધઈએ પોતાને બેરથી ભેરીઆના જે માણસોને તેડાવી આખ્યા. ત્યારે ભેરીઆએ તેને ગધેડીમાંથી તંગઈ બનાવી. તંગઈને જોઈને સંધઈ કહેવા લાગી જે, હવે તો હું તને વરૂ.

પણ તું એક વાત બીજી પણ કર. સંધઈ કહે આ ગામમાં એક કલાલણ છે, તેની પાસે તું વગર દાંમે મધ પી આવ તો હું તને વરૂ. એટલું કહી સંધઈ તંગઈને લઈ પોતાને બેર ગઈ. પછી ભેરીઆએ વળી વેરાગીનો વેશ લઈ ફરતો ફરતો કલાલણને બેર આવીને ઉભો ને કહેવા લાગો જે મુને મધ પા. ત્યારે તેણે કહ્યું જે મારા મધના ખ્યાલા ઉપર તો જે રૂપીઆ પડે છે, તે આપે તો તને મધ પાઉં. ભેરીઆ કહે જે અમે તો ફકીર રહ્યા, તે રૂપીઆ ક્યાંથી કાઢી આપીએ. તું ભલી થઈ, મને મધ પીવાનું મન થયું છે તે તારે બેર બીજા માગવા આવ્યો છું. ત્યારે મધવાળીનો છોકરો બેઠો હતો તેણે માને કહ્યું જે ફકીર છે, તો તેને મધ આપ.

ત્યારે તે ઉઠીને મઘના ખ્યાલામાં પાણી નાંખીને ખ્યાલો લાવી વેરાગીના હાથમાં આપ્યો. તે જોઈને વેરાગી બોલ્યો
હુહો:—

મું મંગ્યો મઘ, તુ ભરી આવી અઘએ પાણી
વેરાગીએ સે જણી; કુડ કા. કમાઈએ.

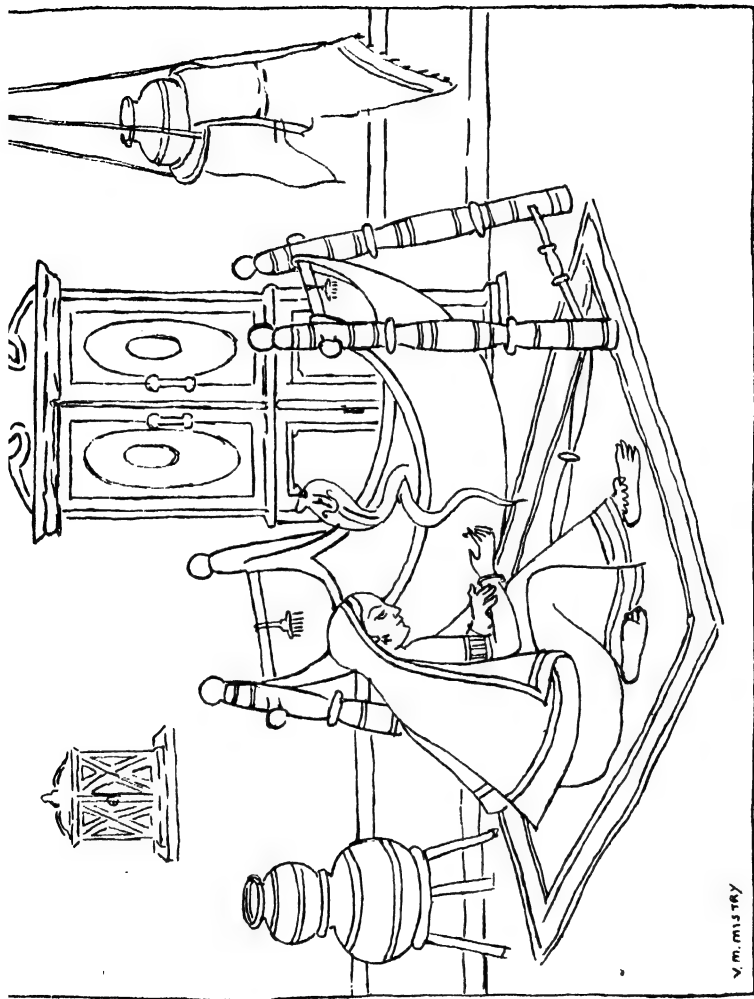
પણ હવે જઈને તારું ઘર તપાસ. કલાલણુ ઘરમાં જઈને જુએ છે તો ખાર માટલા દારૂના ભર્યા હતા તે સર્વે ઠાલાં પડ્યા છે. તે જોઈ માથુ પીટતી બહાર આવી જોય છે, તો વેરાગી તો અલોપ થઈ ગયો. એટલે માથું કુટતી સંઘઈ પાસે આવી. તે કહેવા લાગી જે તારો એક વેરાગી આવ્યો તે મારા ઘરનો દારૂ સોસી ગયો. સંઘઈ કહે એ વેરાગી તો મેં ઓળખ્યો પણ ફકીર સાથે આવું કરવું જોઈએ નહીં.

ભેરીએ વીચાર્યું જે હમણું રોટલા ટાણું છે, તો ગામમાં લોકોએ રાંધ્યું છે, તે ભેરીઆએ સર્વ હરી લીધું, એટલે તે સર્વે સંઘઈ પાસે આવી કહેવા લાગ્યા જે આજ તો એક અચરત થયું. ઘરમાં ખાવા રાંધ્યા હતા તે સર્વે હાંડલા ખાલી પડ્યા છે, ને ખાવાનું જરા પણ રહ્યું નથી. ત્યારે સંઘઈએ જાણ્યું કે એ પણ વેરાગીનું કામ છે. તેટલામાં ભેરીઓ સંઘઈ પાસે કહેવા લાગ્યો જે તેં મઘનું કહ્યું હતું તે હું મઘ પી આવ્યો. તે સાથે આખા ગામનું ખાણું પણ ખાઈ આવ્યો. હવે તું મને વર. સંઘઈ કહે ભેરીઆ તું ભલે આવ્યો. મારો ભરથાર તો તું. પણ હજી એક કામ રહ્યું તે તું કરે તો તને પરણું. સંઘઈ કહે મેં નવસો નાગ પુર્યા છે તે તું નાથી આપ તો

ભરૂસો પડે. જે તારાથી બીજે કોઈ પુરૂષ કરામતવાળો નથી. ત્યારે ભેરીઓ તે નાગોને નાથવા મંડયો. તે બધા નાગને નાથ્યા. પણ એક નાગ નથાય તેવો ન હતો. તે નાઠો એટલે ભેરીઓ તેની પાછળ દોડયો. નાગની એવી સામરથ છે કે, તે પૃથ્વીમાંથી ચાલ્યો જાય છે. ત્યારે ભેરીઓ ખેચરી વિદ્યાએ તે ઉપર ચાલ્યો આવે છે. જ્યાં નાગ માથું કાઢે ત્યાં તો ભેરીઆને ઉપર જીએ. એટલે નાગ પાછો જમીનમાં પેસી જાય. એમ કરતાં કરતાં નાગ કોટ કનોજ આવ્યો. ત્યાં ચંચ રાઠોડ કદીને પરણીને આવેલ છે. તેજ ઢા'ડે મહેલમાંથી બહાર નીકળ્યો છે. તે પોતાના જરખાગ છે ત્યાં આવ્યો. ત્યાં નાગ તો બ્રાહ્મણનું રૂપ ધરીને ચંચ રાઠોડને કહેવા લાગ્યો. તું રાઠોડ છો હું તારી શરણે આવ્યો છું માટે તું મને સંતાડ. ત્યારે ચંચ બોલ્યો જે તારે સંતાવાનું કારણ શું? તેના જવાબમાં કહ્યું જે મારો દુરમન એવો છે જે તું મને જોવા રહીશ તો એ મને લઈ જશે, ત્યારે તારું કાંઈ પણ ચાલશે નહિ. વળી કહે કે હું બ્રાહ્મણ નથી પણ નાગ છું. ને મારી પાછળ જેસલમેરનો ધણી ભેરીઓ જે ગાડી થયો છે, તે મને માર્યા વગર રહેશે નહિ, ને પછી તને ધોખો થશે. માટે મને વાર લગાડ નહિ. ચંચ રાઠોડે જણ્યું જે જીવતદાન જેવું કોઈ પુન નથી. માટે તેવા હેતુથી નાગને પુછ્યું જે તને હું ક્યાં સંતાડું. બ્રાહ્મણ કહે મને સંતાડતો તારા પેટમાં સંતાડ તોજ હું બચું ને બીજે ઠેકાણે સંતાડે તો ભેરીઓ મને મારી નાખે. રાઠોડ કહે તું મારા પેટમાં કઈ રીતે પેસીશ. બ્રાહ્મણ

કહે હું ઝીણું થઈ પવનરૂપે તારા પેટમાં પેસી જઈશ. ત્યારે
 ચંચ કહે તું પાછો મારા પેટમાંથી ક્યારે નિકળીશ. ત્યારે
 તે કહે જે હું ત્રીજે દિવસે નિકળીશ. તેટલામાં ભેરીઓ
 ચાલી નિકળશે. ચંચ રાઠોડે જણ્યું જે, છે તો નાગ પણ
 બ્રાહ્મણ થઈને આંચો છે, ને મને યાચે છે માટે એને શરણ
 આપવું; એમ જણી કહ્યું જે, તું મારા પેટમાં સુખેથી પેશ.
 ત્યારે બ્રાહ્મણ કહે તમે જરા સૂઈ જાઓ તો હું તમારા
 પેટમાં પેશું. પછી ચંચ સૂનો, એટલે બ્રાહ્મણ પોતાનું રૂપ
 ઝીણું કરીને ચંચના પેટમાં પેસી ગયો. પછી ચંચ
 ખરચુ ગયો, ત્યાં તો ભેરીઓ આવી પૂચ્યો ને કહેવા લાગ્યો
 જે મારો ચોર તું પાસે આંચો છે, માટે કાઢી આપ. તો
 ચંચ કહે તારો ચોર મારી પાસે નથી. ભેરીઓ કહે નથી તે
 કેમ. મારો ચોર તારા પેટમાં છે. ચંચ કહે એમ હોય
 તો ભલે પેટમાંથી કાઢી લે. ભેરીઓ કહે મને કાઢતાં વાર
 નહિ લાગે, પણ તેમાં તારું શરીર રહેશે નહિ. તું હમણું
 કલિને પરણી આંચો છું. તેની મને દયા આવે છે જે તું
 વિના તે પણ રહી શકશે નહિ. ત્યારે ચંચ બોલ્યો જે ભૂંડા
 તું જેસલમીરનો ધણી, તે રાજપાટ મૂકીને ગાડીનો કસબ
 લઈને ફરે છે, તે સાડું લાગતું નથી. માટે આ કામ મૂકી દે.
 ત્યારે ભેરીઓ કહે જે તું કેમ રાજપાટ મૂકીને કલિને પરણવા
 ગયો હતો, તેમ મારે પણ પરણવું છે, તે સાડું ગાડી થયો
 છું. ત્યારે ચંચ બોલ્યો જેને સાડું તું ગાડી થયો છે, તે
 કેવીક છે. મેં કલિ સાડું જે દાખડો કર્યો તે કલિ ચાલ તને

દેખાડું; એટલે એ જણા કલિને મહેલે આવ્યા, ને ચંચે કલિને દેખાડી, એટલે ભેરીઓ ખાદ્યો જે કલિ તારી તૂંને અરબંગી હોજો. પણ જે સાડું હું પરણવા ચાહું છું, તે કન્યા કલિથી ચાર ચંદા ચડે એમ છે, અને તૂં મારા ચોરને રાખીશ તો તેમાંથી તને નુકશાન થશે. ત્યારે ચંચ કહે એ ત્રીજે દિવસે મારા પેટમાંથી નિકળશે. એટલે મારી શરણાંગત ચૂક્યા પછી તૂં જાણે ને એ જાણે. એ સાંભળી ભેરીઓ તો ચાલી નિકળ્યો. ત્રીજે દિવસ થયો એટલે સર્પ વચનથી બંધાએલો હતો, તેથી પલંગ ઉપર ચંચ સૂતો હતો, તે વખતે પેટમાંથી નિકળીને પલંગ ઉપર પડ્યો છે. તે વખતે કલિની આંખ ખુલી થઈ ગઈ. તેણે સાપને જોઈને ચંચને જગાડ્યો. ચંચ ઉઠ્યો ને સાપને દીઠો, ને કલિને કહેવા લાગ્યો. જે એ સરપથી ખેંચીશ નહિ. એ મારા પેટમાં હતો તે બહાર નિકળ્યો છે. ત્યારે કલિ સર્પને પોતાના ખોળામાં લઈને ચંચને કહેવા લાગી. જે એ તારા પેટમાંથી નિકળ્યો, તે મારો દીકરો થયો, માટે એ સાડું મને એક પારણું લાવી આપો. ત્યારે ચંચ કહે સાપલા કે ન બાપલા, રાજા કે ન મિત્ર, માટે એને તૂં છોડી દે. એમાંથી કોઈ દિવસ નુકશાન ઉપજશે. પણ કલિએ માન્યું નહિ, એટલે ચંચે પારણું કરાવી આપ્યું. તેમાં સાપને ખેસાડ્યો. ભેરીઓ તો ગામથી બહાર ફરે છે, ને વિચાર કરે છે જે એ સાપ બહાર નિકળે તો એને પકડું. આશો જતો નથી. હવે ઇશ્વરને કરવું તે એક દિવસ ચંચ ને કલિ એક આખી રાત મળમાં જાગ્યા છે, ને ચંચ સવારમાં શિકાર કરવા ગયો છે, ને પાછળ મહેલમાં

રાણી કદીન નાગનું કસતું.

V. M. MISTRY

કલિ એકલી છે, ને સાપને બેઠા બેઠા હીંચકા નાખે છે. તે વખતે કલિને ઝોકાં આવે છે, ત્યારે કલિનું માથું સાંપની ફેણ ઉપર લાગે છે, તેથી સાપ બહુ કે કલી મને મારે છે એમ એક, બે, ને ત્રણ વાર બ્યારે લાગ્યું, ત્યારે તો સાપે ફૂંકડો માર્યો, તેથી કલિનો હમ નિકળી ગયો. કલિ તો પડી છે, ને નાગ તો ત્યાંથી ચાલી નિકળ્યો. છોડી આવીને બુએ છે તો કલિ મરેલી હીઠી. તેણે હરખારમાં ખખર આપી. ખખર મળ્યા કે ચંચ શિકારથી જલદી ચેર આંચો. દિલગીર થયો. પછી કલિને અગ્નિ સંસ્કાર કર્યો.

હવે નાગ જેવો નાઠો તેવો તેની પાછળ ભેરીઓ પણ ચાલ્યો. તે નાગના ખંદર આવી માથું કાઢ્યું. ત્યાં ભેરીઓ પણ આવી ઉપર બેઠો. નાગ તો બ્રાહ્મણનો વેશ લઈ ગામમાં ગયો. તેણે ભેરીઓ સાથે ચોવટ કરાવી, જે ભેરીઓને ધન જોઈએ તેટલું હું આપું, પણ મારો કેડો મૂકી દે. ત્યારે એ ગામના માણસોએ ભેરીઓને ઘણાંએ સમજાવ્યો. પણ ભેરીઓએ માન્યું નહિં. એટલે એ ઠેકાણે ભેરીઓની કળા તો ઘટતી થઈ, ત્યારે નાગ તો સમુદ્રમાં ચાલ્યો. એટલે ભેરીઓ પણ ખેચરી વિદ્યાએ ચાલ્યો, તે માધાપર આંચો.

ત્યાં બ્રાહ્મણોની કુંવારી કન્યાઓ આંતણ માંડી બેઠી છે. ને નાગ તો બ્રાહ્મણ થઈને સન્મુખ આવી ઉભો, ને કન્યાઓને કહ્યું જે આ ગાડી મારા પાછળ ચાલ્યો આવે છે, તેને કહો જે મારો સગડ મૂકી દે, ને તમે નીઆણીનું કહ્યું માને, એટલું તેની પાસેથી માગી લ્યો. એટલું કહી બ્રાહ્મણ અલોપ થઈ

ગયો. કન્યાઓની વાત પણ ભેરીએ માની નહિ. એમ પાંચ વાર નવી નવી કન્યાઓ આવી, તેનું પણ કહ્યું ભેરીઆએ માન્યું નહિ, ને નાગ પાછળ ચાલ્યો. એ ઠેકાણે પણ ભેરીઆની કળા વધારે હતી તે ઘટી ગઈ, એટલે નાગે જાણ્યું જે હવે કંઈ ચિંતા નથી, એવું જાણી નાગ જૂથાના કુંગર ઉપર આવ્યો, એટલે નાગે પોતાની માસીને કહ્યું જે આ ભેરીઓ આવે છે તેના પગમાં તૂં ચટકો લેજે, તો મારી ઉપરથી તેની નજર ઉતરે તો હું તેને પોચું. એ રીતે સર્પની માસીએ ભેરીઆ પાસે આવીને તેના પગમાં ચટકો લીધો. એટલે ભેરીએ પોતાના પગ સામું જોયું, ત્યાં તો નાગે કૂંકડો માર્યો, તેથી ભેરીઆનો હમ તેજ ટાણે નિકળી ગયો.

ભેરીઆ ભુયંગ બારીઆ, ખાએ કેંઈ ઈસ ખાક,

સંધી મણીધર હાક, ગાડી કે ગારેઓ.

ભેરીઆ જોના તેના ચેલા પણ તેની પાછળ ચાલતા આવતા હતા. તેમાંથી એક ચેલો આવી પૂગેલો તેને ભેરીએ મરતી વખતે કહ્યું જે હું તો મૂઓ, પણ તમે મને રાંધી ખાશો તો સર્વે મારા જેવા થશો. ત્યારે તેના શરીરના કટકા ક્યાં. તેટલામાં બીજા ચેલા આવ્યા તેણે પૂછ્યું જે ભેરીઓ ક્યાં ! તો કહે કે ભેરીઓ તો મૂઓ, પણ મરતી વખતે તેને રાંધી ખાવાથી મારા જેવા થશે એમ કહ્યું છે. પછી એક જણો ગામમાં જઈ પેણો લઈ આવ્યો. તેમાં ભેરીઆને નાખી ચૂલે ચડાવ્યો. ત્યારે નાગે વિચાર્યું જે એ ભેરીઆને તો હું માંડ માંડ પોચો, પણ સો ભેરીઆ થશે તેને અંધી કેમ

પોચાશે. ત્યારે નાગ બ્રાહ્મણનો વેશ કરીને ભેરીઆના ચેલા પાસે આવ્યો, ને કહ્યું જે આ તમે શું કરો છો? પોતાનો ગુરૂ તેને સંધીને ખાવા લાગે છે તે નહીં કરો. તમે રજપૂત છો, માટે તમે એવું કરશો તો તમારું પણ મોત એ પ્રમાણે થશે. નાગને ખાધેલ છે તે એના ગોસ્તમાં પણ ઝેર ચડી ગયું છે, માટે એમ કરશો નહિં. ચેલો બોલ્યો, ભેરીઆએ મને મોઢા મોઢા મરતાં કહ્યું છે, માટે આ બ્રાહ્મણની વાત માનતા નહિં. બ્રાહ્મણ કહે જે ભેરીઓ તો તેજ ટાણે ખાખનો ઢગલો થઈ રહ્યો, ને અવાજ પણ એ નાગે કર્યો છે માટે હું તમને ચેતાવવા આવ્યો છું. પછી તમારી મરણ. ત્યારે તે નવાણું જણાને બ્રાહ્મણની વાત ગળે ભેઠી, ને બ્રાહ્મણને કહેવા લાગ્યા જે ત્યારે અમે હવે આને શું કરીએ. બ્રાહ્મણ કહે જે એ પેણાને બંધ કરીને ઢરીયામાં તરતો મૂકી દો. તો એનું પણ કંઠ્યાણ થાય, ને તમને દોષ પણ ન લાગે, ને તમે જીવતા પણ રહો. ત્યારે ચેલો બોલ્યો જે એ બ્રાહ્મણ નથી. એ પોતેજ નાગ છે માટે તમે એનું કહ્યું ન માનો. પણ તે એકલો, તેને ખીજ કોણ માને—પછી પેણામાંથી એક આંગળી ભરીને જેણે ચાટી તે પાસે થોડીક વિદ્યા રહી. બાકી નવાણું જણા પેણા લઈ તેને બંધ કરી ઢરીયામાં તરતો મૂકી દીધો. તે પેણા તરતો તરતો કામરૂ દેશમાં ગયો. ત્યાં સિંહલદ્વીપમાં એ પેણા ઓરતોને હાથ આવ્યો. તેણે ઉખેડીને બેસું ત્યાં કપૂર તેમણે ભરેલું દીકું. તે તેમણે વાપર્યું. મૂલ વિદ્યા તો હતી તેમાં વળી વધારે કરામતી વિદ્યા તેઓએ

મેળવી. ભેરીઓ પડયાની વાત સંધાર સંધઈના જાણમાં વિધાને
 બળે આવી. તે પણ વિદ્યાવાળી છે તેણે વિચાર્યું જે મેં મારે
 માટે ભેરીઆને ખાવિંદ કર્યો પણ મારા ભાગ્યમાં એવું લખ્યું
 હશે. માટે મારે પણ હવે એના ભેળું મરવું, એવું ધારીને
 ત્યાંથી સંધઈ બૂજા પાસે આવી. ત્યાં ભેરીઆનું માથું
 હાડકાં પડ્યા છે, તે ભેળા કરી અગ્નિપ્રવેશ કર્યો ને એ જાણ
 બળ્યા. એ વાત પૂર્ણ થઈ. એટલી ભૂપતના વંશવાળાની
 ખ્યાત હતી.

સમો રાજ નરપત અને સાંચો સંધારો.

પુશામના ચાર પુત્રોમાંથી ત્રીજો પુત્ર નરપત જ્યારે પોતાના ભાઈઓથી જલ્દી પડ્યો, ત્યારે ઓસમના ડુંગરમાંથી ચાલ્યો. તે વખતે પોતાની સાથે બીજા બે માણસ લીધા, એમ કુલ્લે ત્રણ જણા લેળા નિકળ્યા. એક નરપત, બીજો માણ મંગલેહાર,^૧ તથા ત્રીજો સામુલ તુમેર^૨ ચારણ. એ સર્વે કાબૂલ ગયા. ત્યાં એક ગામમાં આવી લાગ્યા, અને ગામ બહાર એક બગીચામાં તેમણે ઉતારો કર્યો. ગામના લોકો નરપતને જોવા લાગ્યા કે આ કોઈ પરદેશી માણસ બગીચામાં આવી ઉતર્યો છે. નરપતની પ્રભાવશાળી આકૃતિ, સુંદર ચહેરો, અને કઢાવર શરીરથી, સર્વે કોઈ તેને જોઈને પ્રસન્ન થતા. કુહો—

નરપત સભઈ નીંગેઓ, ભાથો કાણુલ કાય,
તાં સમુ સુઢાંચે, જેવટ મીઠી માણું આવેઆ.૩

જેમ દિવસ જતા ગયા તેમ નરપત પાસે રોજ માણસો આવવા લાગ્યાં, ને તેની વાત ગામમાં અતી ફેલાઈ. ગામના મોટા મોટા અમીર ઉમરાવો તથા હુકીમોને પણ ખબર પડી,

૧ મંગલેહાર-માગણની ભત. ૨ તુમેર-ભત છે. ૩ ભાવાર્થ—નરપત બધાને લઈ નિકળ્યો તે કાબૂલ આવ્યો. તેની પાસે બધા મળવા આવતા.

જે મીસરશામથી અબુશામનો ફરજન્દ આવેલ છે. તે પોતે ઘણા લાયક અને હુશીયાર છે, એવું સાંભળતાં તેમણે પણ તેની મુલાકાત લીધી. ગામનો હાકેમ સ્વારીએ નિકળ્યો. તે બાગ આગળ આવ્યો, ને તેને બોલાવી કહ્યું જે, તમે ગામ બહાર શ્યા સાડ ઉતર્યા છો, ગામમાં ચાલો. એમ કહી તે હાકેમ નરપત વગેરેને ગામમાં તેડી જઈ, તેમને રહેવા માટે ખાસ ઉતારો આપ્યો. ત્યાં તેઓ ત્રણે જણા રહ્યા છે.

હવે મકા^૧ શરીફમાં. સંધારો^૨ રહ્યા છે. તેને નખી પયેગંબરે કહેવરાવ્યું જે તમે કલમો^૩ ભરો. ખુદાતાલાતું ફરમાન આવ્યું છે, અને તેને તમે કબૂલ કરો. તે તેમણે કરવા ના પાડવાથી નખીએ કહ્યું જે અમારા મુલકમાંથી નિકળી જાઓ. ત્યારે તેઓ પોતાનો સામાન તથા કબીલો લઈને ઉંટોપર ભાર ભરી, કબીલાને કબવામાં^૪ બેસાડી ચાલતા થયા તેનો દુહો:—

ભેયા મધીને લડયા, કી ઇ મેં હેકે અંગ,

હાડાલ પહં સાકરા, થીઓ મયે રજસંગ.

તેઓ વિચાર કરવા લાગ્યા જે હવે આપણે ક્યાં જવું. બધાએ સંધાર છે ને પથરમાં^૫ મૂખ્ય છે. તેમણે વિચાર્યું જે આપણે મીસરશામના અબુશામ પાસે જઈએ તો ત્યાં આપણે ઉતરવાની જગા છે. ત્યારે એ તેર પથરવાળાઓએ

૧ મકામદીના ગામ છે. ૨ સંધારો રજપૂતની જાત છે. ૩ નખીને ખુદા તરીકે માનવા તે. ૪ કબલો-પાલખી. ૫ પથર-એક રજપૂતની જાત છે. તે તેર બાઈઓ છે.

કાબૂલ કુચું કે એ વાત ઠીક છે. એમ ધારી અબુશામની રૂમશામની રાજધાનીમાં આવ્યા. પણ ત્યાં તો સાંભળ્યું કે અબુશામ તો ગુજરી ગયા છે, ત્યારે તપાસ કરી કે એમને કુંવર હતો તે ક્યાં છે? તો જવાબ મળ્યો કે નળી સાહેબની જહીકથી એ ચારે ભાઈઓ ચાલી નિકળ્યા. ક્યાં ગયા તેના ઉત્તરમાં કાબૂલ તરફ ગયા એમ જણાવ્યું. ત્યારે તેઓ કહેવા લાગ્યા કે જે એ સર્વેમાં નરપત પાણીવાળો છે, એમ અબુશામ પણ કહેતા હતા, જે આ નરપત ઘણા માણસોને વેંદારશે.^૧ માટે આપણે નરપતને ગોતી કાઢીએ તો આપણો ટકાવ થાય. એવું જાણી નરપત કાબૂલ ગયો હતો, માટે તેઓ ત્યાં ગયા ને જ્યાં નરપતનો ઉતારો હતો તેજ બાગમાં આવી ઉતર્યા. ત્યાં માળીને પૂછ્યું કે રૂમશામથી નરપત નામનો કોઈ નર આવ્યો છે? ત્યારે તેણે કહ્યું જે ‘હા’ એ શબ્દ પણ અહીં ઉતર્યો હતો, તે હમણાં ગામના હાકેમની મહેરબાની થઈ છે, તેથી તેને માટે તેણે ગામમાં ખાસ ઉતારો આપ્યો છે. તેનો ફરો—

મધીને તું નીગેમા, સંભુરી સંધાર,
આયા કાબુલ કંચીએ, કીયું નરપતજી નીહાર.

એ રીતે માળી પાસેથી સમાચાર સાંભળી રાજા થયા ને તેરે પથરને બાગમાં ઉતારો આપ્યો. તેમનો મુખી સાંચો સંધાર ગામમાં પચીસ માણસને લઈને ગયો. તે પૂછતો પૂછતો

૧ વેંદારશે-પાળશે. ૨ જાવાઈ-મહીનાથી નિકળી બધાં સંધારો કાબૂલ સંધાર આવ્યા ને નરપતની શોધ કરવા લાગ્યા.

જ્યાં નરપત છે ત્યાં ગયો. માણ મંગણેહાર તેને જોઈને ખહાર નિકળ્યો ને પૂછ્યું જે તમે કોણ છો ને ક્યાંથી આવ્યા છો? ત્યારે તેણે કહ્યું જે અમે સંધાર છીએ અને નરપતને મળવા આવ્યા છીએ, અને મકાનમાંથી નિકળવાનું કારણ બતાવ્યું. માણ મેડી ઉપર જઈને નરપતને ખબર કર્યા જે સંધારના તેર પથર તમારો પગ^૧ લેતા આંહી આવ્યા છે. તેમાંથી થોડા હેઠળ ઉભા છે. ત્યારે નરપતે માણને કહ્યું જે આવ્યા તો ભલે આવ્યા, પણ આપણો વખત કેવો ખરાબ છે. આપણાથી હાલ કેમ રખાય? ખાવાનું તો સૌને દેવું જોઈએ, અને આપણું તો ઠેકાણું નથી, તે તો તં જાણે છે. ત્યારે માણ અને સામુલ કહે જે એ લોકો તમ પાસે ચાહીને આવ્યા છે, તો તેમને નાઉમેદ તો કરવા નહીં માટે તેમને કાંઈક દિલાસો આપો. ત્યારે નરપત કહે ભલે તેમને બોલાવો. એટલે સાંચા સંધારને ઉપર બોલાવ્યો. હુહો—

સંભઠ સમેવટ આવીઆ, પેરે વીધાઈ^૧ હય.

આંઈ જે આચા મુખરે, ત આંઈ અથો અસાં સમ. ^૨

એ રીતે સાંચાને નરપતે દિલાસો આપ્યો. પણ પોતાના દિલમાં ખોટું લાગ્યું જે આપણી પાસે એક ટંક પણ તેમને ખાવાનું કેકાણું નથી. પછી સાંચો સંધાર તો ઉઠીને પોતાને ઉતારે ગયો. પછી નરપતે માણ તથા સામુલને કહ્યું જે આ લોકો આપણો આધાર જોઈને આવ્યા છે, જે આપણાથી તો

---

૧ પગ લેતા-શોધતા. ૨ ભાવાર્થ-સામાને ત્યાં સામા આવ્યા, તમે જે મારે ઘેર આવ્યા તે તમે અમારી સાથ છો.

જમવાનું પણુ અપાતું નથી. ત્યારે માણુ સામુલ કહે જે આપણું તો જોઈએ. નરપત કહે બીજું તો મારી પાસે કંઈ નથી. ફક્ત આ કબાણું^૧ છે, તે કોઈ વાણીઆને હાટે રાખીને તેઓને જમાડવાનો સામાન લઈ આવો. એ કબાણુ બહુ કીમતી હતું. તેના પર રત્નજડિત કારીગરી કરેલી છે. બહુ ભારી ભારી નંગ જડેલાં છે. તે લઈ માણુ તથા સામુલ બજારમાં ગયા. ત્યાં સાંચો સંધાર પણુ સીધું સામાન લે છે, તેણે માણુ તથા સામુલને દીઠા ને બુમ મારી તેમને પૂછ્યું, જે તમે ક્યાં જાઓ છો? તેમણે કહ્યું જે અમે કામે જઈએ છીએ. સાંચો કહે શું કામે જાઓ છો તે કહો તો ખરા. ત્યારે તે બે જણ બોલ્યા જે અમારે તમને મીજબાની આપવી છે તે સાડ સામાનની તજવીજ કરવા જઈએ છીએ. ત્યારે તેણે કહ્યું જે મીજબાનીનું કંઈ કારણ નથી, આપણે ભેળા થયા એ બસ છે. નરપત અમારો ધણી છે. તે ધણું આપશે ને ધણું ખાશું. ત્યારે તેઓએ કહ્યું કે એમ તે કંઈ ચાલે. સાંચો કહે હમણાં નહીં. એમ રકબક કરતા કબાણુ જે બગલમાં લૂગડે ઢાંકેલું હતું, તેના પર સાંચાની નજર પડી, તે કપડું તેણે ઉંચું કરી જોયું તો કબાણુ દીઠું. તે જોઈ સાંચાએ કહ્યું જે આ ચીજ તમે લઈ નિકળ્યા છો તે એટલા સાડજ હશે, હવે હું સમજ્યો. ત્યારે માણુ સામુલ કહે કે અમારે કાંઈક તો કરવું જોઈએ. ત્યારે સાંચે કહ્યું જે એમ ન થાય. ચાલો અમે નરપત પાસે આવીએ છીએ. પછી સર્વે નરપત પાસે આવ્યા. સાંચે

નરપતને કહ્યું જે તમે કોઈ વાતનો સંકોચ રાખશો નહીં. અમે તમારા ચાકર છીએ. અમે બાર મહીના સૂધી ગાંઠની ખરચી ખાઈ તમારી ચાકરી કરશું, અને હવે આપણે કાંઈક એવું ઠેકાણું કરીએ જેથી સર્વેનો નિભાવ થાય. હુહો:—

નરપતકો નીહાર મુલકને મામથો,

જંધ કાવે ખગધાર ત પોંડ મેં ધણા પછાડીયું.

નરપતે કહ્યું ઠીક છે. સાંચાએ કહ્યું જે અમે લડવામાં કંઈ કસર રાખશું નહીં. નરપતે સાંચાને સાબાશી આપી જે તું જુનોવટ^૧ જાણીને અમારી પાસે શોધતો આવ્યો માટે તું ખરો છે. પછી સાંચો સામાન લઈ પોતાને ઉતારે ગયો. અને માણુ ને સામુલ બહાર ફરવા નિકળ્યા છે, તે વખતે એ ગામને પાઢરેથી ગિજનીના વેપારીઓ માલની સાંગો^૨ ભરી જાય છે. તેને આ બે જાણુએ પૂછ્યું જે તમે ક્યાંના વેપારી છો, ત્યારે તેમણે કહ્યું જે અમે ગિજનીના વેપારી છીએ; સામુલે પૂછ્યું કે ગિજની તે કેવીક હશે! તેના જવાબમાં હુહો કહ્યો:—

ડી'કગે ડી'આયમે તો કાણુ કપડે રાજ,

ધર ડખણુ ભોગવે રાજ કરે પીરોજ. ૩

પછી ઘેર જઈ તેમણે ગિજનીના વેપારીની વાત નરપતને કરી, જે ગિજનીના બાદશાહને માણુસોનો ખપ છે તે કલમકર^૪ ચાકરો રાખે છે, ને સીરખંધીનું^૫ માન પણ

૧ જુનોવટ-નેક. ૨ પોઠો. ૩ બાવાય-દિવસ કગે ને આયમે.

દક્ષીણની જમીન છે ત્યાં પીરોજ રાજ કરે છે. ૪ કલમકર-સરતથી ૫ હાથ તળેનું લશ્કર.

એવું છે, જે કોઈથી ખૂન થાય તો પણ પાદશાહ બેઠે નહીં. નરપત કહે એમ હોય તો આપણે ગિજની જઈએ. એમ નિશ્ચય કરી સાંચા સંધારને તેડાવ્યો. સાંચાને તો એ વાત બહુ ગમી, ને કહેવા બેઠો, જે ગિજનીનો બાદશાહ પીરોજ સીરખંધી રાખે છે, તો આપણે ત્યાં જવું, અને તેની ચાકરીમાં જરૂર રહેવું. એટલુંજ નહીં પણ જો કદાચ લાગ આવે તો આપણે ગિજની કાં ન લઈએ? એવો મનસૂબો કરી નરપતે કાબૂલના સૂબા પાસે જઈ કહ્યું, જે તમે અમને ખૂબ રાખ્યા, અને અમારી ખાતિરદારી ખૂબ કીધી. હવે અમારી પાછળ જે માણસો હતા તે આવી પૂગ્યા છે, અને હવે અમે ગિજની જશું, ત્યાં બાદશાહની ચાકરીમાં રહેશું, માટે હવે અમને રજા આપો. સૂબાએ ખુશીથી રજા આપી અને તેઓ રવાના થયા, તે ગિજની આવી પૂગ્યા, તે સમાનો હુડો:—

કીડ બધાં ઇ કબાણ, બેલીઅ સંભાએ,
આયાતીત કાય જીત, પીરોજ પાદશાહ ૧

ત્યાં ગામના સીરખંધીના સરદારો સાથે મુલાકાત થતાં, તેમના પર સારી છાપ બેસાડી, અને તેમણે બાદશાહ આગળ વાત કરી જે પરદેશી માણસો આવ્યા છે, તેઓ ચાકરીના ઉમેદવાર છે, અને રાખવા લાયક છે. બાદશાહે તે ઉપરથી કચેરી બરવાનો હુકમ કર્યો. તૃતીય તેરસની હતી. બાદશાહે ચોપદારને તેડવા મોકલ્યો. નરપતે સાંચા સંધારને કહ્યું જે

---

૧ ભાવાર્થ—બધા બેલીઓએ તૈયારી કરી જ્યાં પીરોજ છે ત્યાં આગ્યા.

ખાદશાહનું તેડું આવ્યું છે માટે ચાલો; તો કહે બહુ સારું. પછી સાંચાએ પોતાનાં માણસોને તયાર કર્યા. માણસ હજાર ખારસોની કમરબંધી^૧ કરાવી લેળા લીધા, તે સર્વે પાછળ હારબંધ ચાલ્યા આવે છે. નરપત, સાંચો, માણ ને સામુલ હથીઆરબંધ સજ્જ થઈને આગળ ચાલ્યા આવે છે, તે સર્વે આવીને દરખારની ચોકમાં ઉભા. તેની ખબર ચોપદારે ખાદશાહને કહી તેને દુહો:—

સમું આપો સલામતે, તીથ તેરસ ને કાંમ.
નાંચે મીંઝા નીંચ, પુછાયા પાદશાહ^૨

ખાદશાહે તેમને ઉપર લઈ આવવાનો હુકમ કરતાં ચોપદાર તેમને તેડી લાવ્યો. નરપતને જોઈ ખાદશાહ પૂછે છે. દુહો:—

કાંઆ અચો સાથીઆ, કીયો સંચોયા ઉહ,
અચો કચેરી વેઅ, ન પુછી લભો પેચરા.^૩

તમે કયા દેશથી આવો છો, આવો કચેરીમાં આવી બેસો—દુહો:—

ગડો જોરે પાણ, વીઠો વાધ વાચમે,
સમેજ રીઆણ, સે હલી ચૂકો ચોટસે.^૪

નરપતની સુરત જોઈ પાદશાહ ભારે પ્રસન્ન થયો, ને તેના આટલા બધા માણસોને જોઈ રાજ થયો. નરપતે તેને પૂછેલા જવાબમાં કહ્યું. દુહો:—

૧ તૈયાર કરાવી. ૨ ભાવાર્થ—તિથી તેરસને દિને સમો રજપૂત સલામતે આવ્યો તેને પાદશાહે બોલાવી માન આપ્યું. ૩ ભાવ—ભણે તમે આવ્યા. આવો કચેરીમાં બેસો, તમે કયા દેશથી આવ્યા.

અસી' ફક્તલા ઉલ્લા, સમા મીસરસમા,
નરપત મુહીને નામ, તું વરેઓ પૂછ પાદશાહ.^૧

પાદશાહ તો નરપત સામું જોઈ રહ્યો છે, ને ઘડી ઘડી પૂછે
ત્યારે માણુ તથા સામુલે નરપત સામું જોયું, ને નરપતે સાંચા સંધાર
સામું જોયું, ને ઇસારેથી વાત કરી કે તરત ઉભા થયા ને
પાદશાહના માથામાં ઝમઝમ કર્યો,^૨ એટલે જાલીયો
માર્યો તે એકજ ઘાએ પાદશાહનું કામ પુરું કરી નાખ્યું. એ
રીતે પાદશાહ મરાણો કે તરત સાંચા સંધારના માણુસો જે
જે કચેરીમાં બેઠા હતા તે તુરત ઉઠ્યા. તેમણે સર્વેને મારી
હઠાવ્યા. દુહો—

પહેલી પીરોજ પાદશાહ કે, કરંદે કડકાઇ,
બીધ સંધાર સાથે, તે સારે સેના કપાઇ.^૩

એ રીતે આખી કચેરી મારી લીધી ને સાંચા સંધારે
પાદશાહના તખ્ત ઉપર નરપતને બેસાડ્યો તેનો દુહો :—

કપેક' કચારીએ કે, રા રખ કર્યો રત.

મજનીને તખ્ત, સમુ સીરદાર થીઓ.^૪

પછી થોડા માણુસો નરપત પાસે મૂકી, સાંચો બહાર
નિકળ્યો, ને કિલ્લો કબજે કરી લીધો. જે સામા થયા તેને
મારી નાખ્યા, ને જેણે મોઢામાં પંતરણું લીધું તેને મૂકી

૧ ભાવ—અમે મીસરશામના સમા રજપુત છીએ. તે વટના માથા
ગાડાં જોઈ નિકળી પડ્યા છીએ. પોતે વાધ નેવા વચમાં બેઠા છે. માફ નામ
નરપત છે. ૨ ઝમઝમ કર્યો—ઝાલીયો માર્યો. ૩ ભાવ—પહેલાં પીરોજ
પાદશાહને માર્યો પછી સંધારે બધી સેના કાપી ૪ કચેરી કાપીને
લોહીની નદી વહેવડાવી. મિજનીના તખ્ત ઉપર સમો સરદાર થયા ૫ એકદમ
તાથે થઇ ગયા.

દીધા, ને તેમને રાજગાર કરી આપ્યા. કિલ્લા ઉપર પોતાના માણસોને બેસાડ્યા, ને બરાબર જાખો કરી બાર મુલક છે તેમાં થાણાં^૧ બેસાડી દીધાં હુહો—

થાણા થાપે છડયાઈ, સારે માંજ સીપાઈ,
કોટ ગીનણ વાઈ, કાં નરપત કે ન ભયે.^૨

એ રીતે નરપતે સર્વ મુલક હાથ કરી લીધો. હવે પીરાજશા પાઠશાહનો સુલતાન શાહ શાહજહા શિકારે ગયો હતો, તેને સમાચાર મળ્યા જે ગિજની તો લેવાણી ને પીરાજશા મરાણો, એ સાંભળી મનમાં વિચાર્યું કે, હવે આપણે આ નવાઈમાં^૩ રહેવું જોખમ ભરેલું છે, એમ જાણી ત્યાંથી પરબારે ચાલી નિકળ્યો, તે રૂમ બાદશાહ પાસે ગયો.

હવે નરપત ગિજની લઈ મુલકનો ધણી થયો. ત્યારે ત્રણ વર્ષ સૂઝી ખેડુતોને ભોગ માફ કર્યા. દાણા ખપે એટલા દીધા ને ખાધા. નોકરોને પણ સારી પેઠે સંતોષ્યા. પછી નરપત હજુ સૂઝી પરણ્યો નથી, તેનું સગપણ કરવા માણ તથા સામુલને ભલામણ કરી તેનો હુહો—

સાંમાયાં સા મુલકે, માણ મંગણે હાર,
વીજ કો નેહાર, સગપણ સોડે સાખમે.^૪

એમ ભલામણ કરી સાથે એકસો સંધારને લઈને તેઓ ચાલ્યા તેનો હુહો—

૧ થાણા-પોલીસ સ્ટેશન ૨ ભાવ-કોટ લઈ બધે ઠેકાણે પોલીસનાં થાણાં બેસાડ્યાં. ૩ નવાઈ-હાલ. ૪ ભાવ-માણ સામુલને સોદાની શાખના રજપૂતની કન્યા લાવવા સગપણ રોધવા મોકલ્યા.

૧સો ગીડ સંધાર કીઓ પંથ પરીઆણ,
મંગણ નીચો માણ સામુલ હસ્યો સંભધ.

નરપત પોતે ઘણોજ રૂપાળો છે, અને તેણે પોતાની તસવીર ચીત્રાવીને સાથે આપીને તેને કહ્યું કે, જે કન્યા લાવે તે આવી જોઈને રૂપાળી હોય તે લેજો. પછી ચાલતાં ચાલતાં જ્યાં જાય ત્યાં નરપતના જોડની કન્યા દીઠામાં આવતી નથી. એમ ફરતાં ફરતાં જગદે સોઠો શાખે સુરતાણુ, તેની વાંદમાં^૨ આવી ઉતર્યા. ત્યાં સગપણુની તપાસ કરી, તે સમયનો દુહો—

ડારે ડારે દેહ અચી વીઠો વાંદમે,
સોઠે ધરકા સેહ કાં સુજે કુંવરી કુરમે.

જગદે સોઠાના ઘરમાં કન્યા છે એમ માલમ થયું. કન્યા રૂપાળી છે, ને તેનું નામ ચાંદાળા છે. જગદે સોઠાને માણુ તથા સામુલે તસવીર દેખાડી, ને આની જોડ હોય તો સગપણુનો મેળ આવે. ત્યારે તેના માણુસોએ કહ્યું, જે એ તસવીર તો જોઈ, પણ બાઈ રૂપે ચાર ચંદા વધુ છે, પણ તમે જેનું માણું કરવા આવ્યા છો તે કોણુ છે. તેના જવાબમાં દુહો કહ્યો—

ઉસમું મીસર સામને, અડભંગ અટારો,
સમેનું સારો નકો, દાતાર દેહમે.

અને વળી કહ્યું જે તે આજે તો ગિજનીનો ધણી છે. હવે આથી તે વધુ જગદે સોઠો કોને જશે. માણુસોએ પણ

---

૧ માણુ, તથા સામુલ સાથે સંધાર પણ ચાલ્યા. ૨ વાંદ-ઢોર વગેરે જમીન હોય તેને વાંદ કહે છે. ૩ લાવ-મીસર સામનો જખરો સમો રજપૂત છે, તે મોટો દાતાર છે.

સોઢાને કહ્યું જે, આ લોકો આપણી કન્યા મોટી થઈ તેના સગ-
પણ માટે આવ્યા છે. સગપણ સારું ને કર્યા જેવું છે. ત્યારે
સોઢે સામુલ તથા માણુને બોલાવી પૂછ્યું, તેનો હુલો—

૧ પરમાર કોઠે પુછ્યો, માણ મંજલેદાર,
સમુ અય સરદાર, અસાં મથે તે મંજ્યા.

સોઢો કહે અત્રે તમારા કદા ઉપર લરોસો રાખી કહીએ
છીએ, બાકી અમે તેને તો બોળખતા નથી. અમારી દીકરી
મુખી થાય એમ હોવું જોઈએ. હુલો—

૨ અંગે કો ન વીઆ, સમે સોઢે પાણમે,
ચાંદા તીત શ્યાં, જતે થીએ સોઢાગણી.

માણુ કહે જે સગપણ તો થયું, પણ લગ્ન સોંઢતા
જઈએ તો ઠીક, એમ સામુલને કહ્યું—હુલો—

૩ ભથ્થે ઉપને સાંખમે, સોઢે ધર મુધીર,
વીરે સમે વડવીર, દીઠો દાતાર દેહમે,

પછી જગદે સોઢો રાજ થઈ બોલ્યો, જે તમે મહારી
આબરૂ વધારી તો તમે મહારા ગજા પ્રમાણે માગો તે હું આપું.
તમારો બણી તો ગિજનીનો રાજા છે. તે તો મહોટા સામર્થ્ય-
વાળો છે, હું તો ગરીબ માણસ છું, પણ માગો. ત્યારે માણુ
સામુલ કહે, તમે અમને ઘણુંએ આપ્યું છે, અમારે કાંઈ જોઈતું
નથી. ફક્ત એટલું કરી આપો, જે લગ્ન સોંઢાડી આપો તો

૧ માણુને પૂછ્યું જે તમારા સમા સરદારને અમે કપૂલ કર્યા છે. ૨ અમારા
સોઢામાં બીજું કોઈ છોકરું નથી, માટે જ્યાં ચાંદા સોઢાગણી સારી રહે ત્યાં
જાણીએ. ૩ સોઢાને ધર મુધીર વીર દેશમાં મોટો દાતાર જગદે થયો છે.

અમને પાછો ફેરો ન પડે. ત્યારે જગદે સોઢાએ લગ્ન ભેવડાવી લગ્ન સોંઢયા, ને એમની પાસથી પડલું માગ્યું, ત્યારે તેમણે પડલું આપ્યું—હુહો—

૧ માણુ માણેક મોતીએ, મહોંડ વી હબર,
વીઆળે કરાર, ડીનાડ જગદે હથમેં.

પછી સોઢાએ લગ્ન લખાવી માણુ સામુલને ખોળામાં આપ્યું, તેનો હુહો—

૨ મહા મહીનો ઢી દશમ, અચળ સાથીઆ સંભાએ.
વી આ જ આયે, વ ઢી હ મે દ અંગમે.

પછી રાજા આપતી વખતે માણુ સામુલને સોઢાએ પોશાગો આપી નવાજેશ કર્યા, તે પહેરી તેઓ ચાલતા થયા, ને ગિજની આવ્યા. સગપણ કેવું કરી આવ્યા તેના જવાબમાં તેમણે કહ્યું જે નરપતીની આખાદ જોડ કરી આવ્યા છીએ.

૩ સગપણ સોઢે સાખમેં. માણુક આય અમૂલ,
હાય ડીંઈ કાલ, અચી વીઠા કચેરી વીચમેં.

નરપતને કહ્યું જે બાવા ! સગપણ કરી આવ્યા છીએ, તે લેળા લગ્ન પણ સોંઢાડી આવ્યા છીએ, ને ત્યાં સમુરતાં કીધાં છે, ને આંહી આપણે પણ સમુરતાં કરો, ને તમે માળા પહેરો. તસવીરનું પૂછતાં તેમણે કહ્યું જે, જોડ તો એવી સરસ છે, કે તેનાથી ચાર ચંદા ચડે એમ છે, ઉતરે તેમ નથી. એમ

— ૧ જગદેએ પોતાના વીઆ માટે માણેક મોતી અને વીસ હબર સોનામોઢાર આપી. ૨ મહા મહિનાની દશમને દિને બધા એ-સાથે આવળે, અમને વીઆની મોટી કમેદ છે. ૩ સોઢામાં સગપણ ક્યું. અમૂલ્ય રતન છે. હાયમાં કાલ આપી કચેરી વચમાં ઠેઠા.

ત્યાંની સર્વે વાતો કહી સંભળાવી, પછી સમુરતાં કરી, માળા પહેરાવી, આણું તૈયાર કર્યું, ને માણુને સામુલની લેળા એકસો સંધાર આપ્યા, ને પોશાકો આપી રવાના કર્યા, તે જગદે સોઢાની વાંઢે આવી પુગા. જગદે સોઢાએ ચાંદળાને વળાવ્યાં તે ટાણે પોતાના ગળા પ્રમાણે હાથળે આપ્યો, ને આણું રવાને થયું તે વાજતે ગાજતે ગિજની આવી પુગ્યા. ત્યારે નરપત ચંદાળા સામસામાં બેઠાં છે. ગામમાં આવ્યા. ચોરી ફેરા કર્યા. ને પરણી ઉતર્યા. વિવા ઉપર ઘણા માણુસો આવ્યા છે, માગણુ વર્ગ પણુ તેટલુંજ આવ્યું છે. સર્વેને પોશાકો, ખાન, પાન, દાન, માન સારી રીતે સર્વેને આપી સંતોષ્યા.

‘થીયું’ મીઠાઇયું મોક, વઢીલ વાપરીલ વીઆમે,
પાબઢીલ ને પોત, સારે ડીનાલ સંધારે.

એ રીતે ખર્ચ કરી પોશાગો આપી, વળતે દિવસે માગ-ણુને દાન આપ્યાં—હુહો.

૨ડીસીલ મંગલે હાર, સંભધ સમેવટ આવ્યો,
તીની પર હે પ્રીતસે, દાને અંત ન પાર.

એ રીતે માગણુ વર્ગને દાન આપી સર્વેને રાજી કર્યા. બીજે દિન નરપત કચેરીમાં આવી તખ્ત પર બેઠા. ત્યાં સર્વે પોતપોતાની મીસલ પ્રમાણે બેઠા છે, તે સમે માણુ ને સામુલ આવ્યા, તે કચેરી વચ્ચે સામા આવી બેઠા—હુહો.

૧ લાવ-ખુબ મીઠાઇ યદ, સેવ વઢી વાપરી. પાપડી પોત પહેરામણીમાં આપ્યાં. સંધાર ને માણુને પણુ આપ્યું, ૨ ને દાનનો તો અંત નહોતો. ૩ મીસલ-હોધો.

‘સમુ તે સામુલ, મંગલુ વીઠો માલુ,
૪ સમે સપરીમાલુ, અચી પીઠીઅ વીઠો પાદશાહ.

ત્યારે નરપતે સંધારને પૂછ્યું, જે સર્વેને આપ્યું, પણ
માલુ સામુલને શું આપવું. સંધારે કહ્યું જે એને તે એવું
આપવું જોઈએ કે વંશપરંપરા ચાલે. એટલે નરપતે એ જે
જણને પોશાકો આપીને લાગા કરી આપ્યા. સામુલને ૨ વીર
મુઠ કરી આપી, ને માલુને ૩ તોરણ બેઠા કરી આપ્યો, તથા
પટોરો એવી રીતે વંશપરંપરાના લાગા કરી આપ્યા, ને રાણી
ચરણ્યાની ૪ મડ પણ આપી—હુહો.

૫ ડીને કોલ કરાર, પરીયા વડું પારીલ,
અસાંહી બોલાદ, વીઆરે આંકે વીચમે.

માલુને પ્રથમ મંગણેહાર કહેતા, તેને નરપતે મીર કહીને
બોલાવ્યો, જે માલુ તું અમારો માગણુ હતો, તે હવે તું
અમારો મીર છો, તે હહાડેથી તેને મીરનો ખીતાબ આપ્યો, ને
સામુલને ૬ દરોંદીયે રાખ્યો, અને કહ્યું જે આ લાગા અમારા
વંશવારસો પાળશે. અમે બાદશાહ હશું ત્યાં સૂધી અમારા
ઉપર તમારા ઘણા હુક છે પણ ૭ વારાહારા છે, તેનો હુહો—

૮ અસાંજ પેઠીઅ પાનસા, આંધ મંગણે હારે દાદ,
નકાં અસાંહી બોલાદ, સહી નીલાયે નેહસે.

૧ સામુલને માલુ, સમા કુટુંબમાં પાદશાહ પાસે આવી બેઠા.
૨ ને. વંશપરંપરાના કોલ કરાર આપ્યા. ૩ વીર મુઠ-સૂરવીરની તલવારનો રાખ્યોમાં
લાગો. ૪ વીર પરણે ત્યારે તોરણ બેઠાનો લાગો. ૫ મડ-લુગડા લેતા.
૬ ડીને કોલ વગરે. ૭ દરોંદી-બારોટ. ૮ વારાહારા-આજમાની સુલતાની.
૯ પાદશાહની પેઠીના અમે માગણુ છીએ. અમારી બોલાદ તમને નીલાવશે

પછી સાંથો સંધાર કહેવા બેઠો જે લાગા તો તમે કરી
આપ્યા પણ હાથમાં કંઈ તમારી પરીયાની *વાઘ હોય
તો આગળ વંશવાળા તેને આધારે અમને નીભાવ્યા જાય, ત્યારે
માણુને પરીઆગતી ઠરાવ્યો, ને જશનો કહેનાર સામુલને
દશોંદી ઠરાવ્યો—દુહો—

‘હય કીનાઇ હયમે’ ખીલી કીનાઇ કોલ,
સહી પારબો બોલ માણુ મંગણદારસે.

માણુ કહે તમે મને પરીઆગતી આપી, ત્યારે હું પણ
એ પરીયાને કીનરીમાં ગાઇશ અને સામુલ હવા કહેવા
લાગ્યો કે—દુહો—

‘કુલે વીંધાઇ કીનરી’ ખએ પરીએજ પાર,
હું દુહે ચોહણુ હાર હું ન પેશીક ખઇ પાણુસે.

હવે નરપતને પરણે બાર માસ થયા, ત્યારે રાણી
ચાંદાબા સોદીને દીકરો અવતર્યો, તેનું નામ સાંપત પાડ્યું.
તે પહેલું માણુ પાડ્યું, ને ઘણું દાન અપાયું, ને સામુલે
દુહો કહ્યો—

‘નરપત ધર જનમ્યો સમુ સાંપત,
ધર ધર વધાઇઉં અત મણી સીજ સમેવડ દીત.

માણુ સામુલને પણ ઘણું દાન આપ્યું. એમ ગિજનીમાં
રાજ કરતાં પંદર વર્ષ થયાં, ત્યારે સાંપતનો વિવા ભલી ભાતે
કરી પરણાવ્યો. ખૂબ ખચ્યું, વાવચું, ને રાજ કરે છે.

* વાધના મ્હોરની છાપ. ૧ હાથમાં હાથ આપી હસીને, કોલ આપ્યા.
માણુ સાથે પોતાને બોલ પાળ્યો. ૨ માણુ વંશને કૂલથી વધાવી ગાવા બેઠો.
સામુલ કહે હું દુહામાં ગાઉં છું. ૩ નરપત ધર સાંપતજન્યો, ધર ધર
વધામણી થઇ.

આ વાત આટલેથી રહી. હવે પીરોજ પાદશાહનો દીકરો સુલતાન શાહ શિકારે ગયો હતો, તે પીરોજના મૃત્યુની ખબર સાંભળી ત્યાંથી ચાલી નિકળ્યો, તે રૂમ આવ્યો. ત્યાં પાદશાહની મુલાકાત માટે મોટા મોટા અમીરોને પણ મુલાકાત કોઈ પણ પ્રકારે થાય નહીં. એમ કરતાં એક દિવસ પાદશાહ જુમા મસ્જિદમાં નિમાજ ગુજારવા આવ્યો. ત્યારે રસ્તામાં સુલતાનશાહે મોટેથી ફરીયાદ ! ફરીયાદ ! કરી પોકાર કર્યો. પાદશાહને કાને તે અવાજ પડતાં પૂછ્યું કે એ ફરીયાદી કોણ છે, તેને મારી પાસે તેડી લાવો. તેનો વજર હતો, તે ફરીયાદીને પૂછી પાદશાહ પાસે તેડી ગયો. ત્યાં તેણે પોતાનો સર્વ હેવાલ કહી સંભળાવ્યો. હુહો—

‘રૂમ ધણીય કે રાવ અચી સુરતાણ સુણાઈ,
મારે’ પીરોજ પાદશાહ, ગજણી ગમાઈ.

એટલું કહીને રોવા લાગ્યો. ત્યારે પાદશાહે પૂછ્યું કે ગિજની કોણે લીધી તેની વાત કર. હુહો—

‘કાન મુલકને રાજાઓ’ કાન મુલક સુલતાન,
રાજાઓ મીસર શામને નરપત ઉનને નામ.

એ સાંભળતાંજ પાદશાહે ત્રીસ હજારનું લશ્કર તૈયાર કરવાનો હુકમ આપ્યો, ને પોતે પણ તૈયાર થયો છે. હુહો—

૧ રૂમના શાહને સુરતાણે ફરીયાદ કરી કે મારા બાપ પીરોજશાને માર્યા ને ગિજની ગુમાવી.

૨ કયા મુલકનો રાજા કે સુલતાન. જરાબમાં કહ્યું કે મીસરશામનો રાજા ને નરપત તેનું નામ.

૧નારી જેનહ જંબુરા ઘોડે ત્રીસ હબર,
કાઠે ગીનુસ કીપાર હલા નીરપત નીહારીઈ.

એમ તૈયારી કરી સુલતાનશાહને લેળો લીધો, સુલતાનશાહે
કહ્યું જે તમારી ત્રીસ હબરની ફ્રાજ પણ પહોંચે તેમ નથી.
એણે ગિજની લીધી તે એક ઘડીમાં લીધી, ને હવે આપ
પોતે ચડો છો તો ફ્રાજનો બખ્તો પૂરો કરી ચડજો. એટલે
પાદશાહે બીજી ફ્રાજ તૈયાર કરાવી, ને કુચ દર કુચ કરત
ગિજની આવી લાગ્યા. હુહો—

૨ફ્રાજીં ગીજની ક્યોં ઘોડે અંત ન પાર,
કોપ્યો રૂમજો રાજઓ, અચી વ્યો પધર કે બાર.

એમ ફ્રાજે આવી ગામને પાદરે મૂકામ કર્યો. તે જોઈ
નરપતવાળાઓએ કહ્યું કે આપણે લડવું તો ખરૂં, પછી
પરમેશ્વર કરે તે ખરૂં. એમ નક્કી કરી જે હબર એક ને
બત્રીસો બીજા એમ જે કટકે સંધારો તૈયાર કર્યા, ને કેસરીઅ
કરી બહાર નિકળ્યા ને ફ્રાજમાં પડ્યા તેનો હુહો—

૩જે હબર ને બત્રીસો, રાવડ રાવડયા.

સચે મન સંધાર, પંકીત મેં પછસ્તા.

જે ફ્રાજ લેળી થઈ, ને તરવારો ચાલી તે સમયનો હુહો—

૪જુલુખ મંડાણું બીક થઈ, રત ખડકચો રોર,

વ્યો સમેસે પોર, અચી મંડાણો મામલો.

૧ ત્રીસહબર ઘોડેસ્વાર હથીયારબંધ લઈ નરપત સામે ચાલ્યા છે.

૨ ગીજનીપર ફ્રાજ લઈ ચડયા. ઘોડાનો પાર ન મળે એમ રૂમન
રાજાએ કોપાયમાન થઈ આવી મેલાણ ક્યું.

૩ જોહબર એક અને બત્રીસો બીજા સંધારો તૈયાર થઈ નિકળ્યા
૪ લડાઈ થઈ, ગ્રપામપી થઈ, લોહી રેડાયા, સમાઓ પડ્યા, એવો મામલો થયો

સંધારો સર્વે મરાણા, ને બાદશાહની ફ્રાજનો પણ ઘાણુ
વળી ગયો. નરપતને ખબર પડતાં, પોતે બીજા સોળસો સંધારો
લઈ ચડયો. ને ફ્રાજમાં ચાહોમ થઈને લડયો પણ છેવટ
પડયો. હુહો—

૧ ફ્રેસરીઆં કરે, સમુ સંલધ નીગેઓ,
પણા ગોઠ ગારે, વીજ પુગો પાતશા.

એ રીતે ફ્રાજને મારતાં મારતાં પાદશાહ સૂઝી નરપત
જઈ પહોંચ્યો. નરપતના અંગમાં પણ સારી પેઠે જખમો થયા
છે, ને પાદશાહ પાસે ગયો ત્યારે પોતે પડયો. હુહો—

૨ મા ગીડે ઘટમે, સમે હીન સરદાર,
સોરોસો સંધારે પીઆ, હુન અંત ન પાર.

એ રીતે પોતાની ફ્રાજનો ઘાણુ વાળ્યો, નરપત પોતે
પણ દેવલોક પામ્યો, તે સાથે માણુ મીર ને સામુલ પણ
મરાયા. હુહો—

૩ મારે લોક હબર, પાણુ પણ પ્રાણુ છોડયા,
સમે હીન સરદાર, પણા સાત સંધેડયા.

પણુ રૂમનો પાદશાહ પોતાનું લશ્કર સમાલે છે. લશ્કર
તો ઘણું ખર્ચ કપાઈ ગયું, બાકી તો બુજ માણુસો રહ્યા છે.
પોતે નિરાશ થઈ બેઠો. ગામમાં પણ ખબર થઈ કે નરપત
મરાયો, સંધાર મરાયા, ને માથારા લડવૈયા હતા તે પણ

૧ ફ્રેસરીઆં કરી સમા બધા નિકળ્યા. પણા માણુસોને મપતો નરપત—
પાદશાહ પાસે જઈ પૂગો ૨ અંગમાં ધા પડયા, ૧૬૦૦ સંધાર પડયા તેનો
પાર નથી. ૩ હબરે લોક મારીને પોતાના પ્રાણ પણ સરદારે છોડયા.
૪ જખમો.

સરાયા બાકી હવે તો છોડરા રહ્યા છે, માટે હવે ગિજની છોડી જઈએ તેમાં સાર છે, એમ બાણી સર્વે લેગા થઈ પીર ફકીરને તેડાવી કહ્યું જે, તમે પાદશાહને જઈને કહો જે, અમે તમને ગઢ સોંપીએ છીએ, અને અમે જતા રહીએ છીએ; એટલે પીર ફકીરે બદશાહની ફ્રજ તરફ ચાલ્યા. રણક્ષેત્રમાં કચરઘાણ વળ્યો છે, તે ચગદતા ખુંદતા બાદશાહ પાસે ગયા. તેની આંબ્યાની ખબર પાદશાહને માણસોએ પહોંચાડી, જે ગઢમાંથી માણસો આવ્યા છે. બાદશાહ ખીનીને જે વળી આ બીજી ફ્રજ આવી. એમ ધારી તપાસ કરવા કહ્યું, અને પોતાના માણસો જે મરતાં બચ્યાં છે, તેને તૈયાર થવા કહ્યું. માણસોએ જઈ તેમના આંબ્યાનું કારણ પૂછતાં કહ્યું કે, અમે ચોવટે આવ્યા છીએ. તે વાત બાદશાહને આવીને કહી, એટલે બાદશાહના ખોળીઆમાં જીવ આવ્યો, ને કહ્યું જે તેમને ઝટ તેડી આવો. તેઓ પાદશાહ પાસે આવી કહેવા લાગ્યા જે સમા હવે ગિજનીનો કિલ્લો છોડી જાય છે, ને પોતાની બાંકળીલો સુધ્યાં નિકળી જાય છે, તેની બાંહેધરી આપો-દુહો—

૨ કાઠે પીર પુછઈ, કમ પંચોથી પાણ,
ગઢ છઠીયાં હાણ, કર્યો બાંહેધરીઈ બાહેજ.

એ સાંભળી બાદશાહ સુલતાનશાહને એક બાણ લઈ જઈ કહેવા લાગ્યો જે, આપણું પણ લશ્કર ખપી ગયું છે. ભલું થયું.

---

૧ ચોવટ-પતાવટ. ૨ પીરોએ કહ્યું જે અમે ગઢ છોડ્યું માટે બાંહેધરી આપો-બાંહેધરી એટલે કોઈ હેરાન ન કરે તેની સલામતી માટે બંદોબસ્ત કરી આપવો તે.

જે ચોવટ આવી. હવે આપણામાં પણ લડાઈનું સામર્થ્ય નથી
માટે તું જઈ તારૂં રાજ સંભાળી લે-હુહો—

૧ પુત્ર પાદશાહ પીરોજી સુષુ અરજ સુરતાણ,
હાણે રખકોમાણ થી પીડી જો પાદશાહ.

સુલતાન કહે જેમ આપની નજરમાં આવે તેમ. તમે
મને મારૂં ગયેલું રાજ અપાવો છો તે હું ગનીમત માનું
છું. પાદશાહ કહે જે એ ઠીક છે, માટે બીનું સંકેલ્યા જેવું
છે, એમ કહી તેમને ખાંહેધરી આપીને કહ્યું જે સમા ભલે
પોતાનો સરસામાન સરંજામ લઈને સુખેથી કિલ્લો ખાલી
કરી જાય. ચોવટે ગામમાં આવીને કહ્યું પાદશાહની ખાંહેધરી
લઈ આવ્યા છીએ. પછી સાંપત પોતાની માલમીલકત ઉંટ
ગાડાં ભરી લઈ નિકળ્યા. વાંસે ગઢ ને ઘરખાર રજાં. પછી
બ્યારે શહેર ખાલી થયું ત્યારે ગિજનીમાં આવી સુલતાનને
તખ્ત ઉપર બેસાડીને, બચેલા ફ્રાજના માણસોને સાથે લઈ
પાદશાહ પોતાને ગામ રૂમશામ ગયો.

નરપતનો દીકરો સાંપત સર્વે સંધારો તેર પથરોને લઈને
ત્યાંથી નિકળ્યો તે હીંગળાજ તરફ ચાલ્યો-હુહો—

૩ મીલકત માયા સાથે, સંજુડો સામંત,
હલ્યો હીંગળાજ સામું, નરપત જો સામંત.

૧ પીરોજ પાદશાહના પુત્ર સુરતાણ તું મારૂં સાંભળ, ને તારૂં ગામ
લઈ પાદશાહ બધ જા. ૨ ગનીમત-ઉપકાર.

૩ મીલકત માયા લઈ સર્વે સામંત સાથે નરપતનો દીકરો સાંપત
હીંગળાજ તરફ ગયો.

ચાલતાં ચાલતાં કીંજરઢંઢ ઉપર આવી મેલાણ કયું, ને ત્યાં રહ્યા. ત્યાં સાંપતની સ્ત્રીને ગર્ભ હતો, તેને પ્રસવ થયો ને કુંવર અવતર્યો, તેનું નામ જેહો નાખ્યું.

માયા કીંજર ઢંઢતે, પથર સંમેધ,
સાંપત ધર જેહો જનમ્યો, સમુ સામેધ.

એ જેહાની બ્યારે સત્તર વરસની ઉમર થઈ ત્યારે, તેનો બલી ભાતે વીવા કરી પરણાવ્યો, ને સાંપત દેવલોક પામ્યો.

સતરે વરે જેહો, સાંપત થીઓ જમદુત,
કીંજર પાસે ભકુત, સાંપત સરગી થીઓ.

સાંપતનો દહાડોપાણી રૂડી રીતે કર્યો. હવે સંધારોના નાના નાના છોકરાઓ હતા તે પણ હવે જુવાન થયા છે, તે જેહોને કહેવા લાગ્યા જે સાંપતને તો માતાજીનાં દર્શન કરવાની ઇચ્છા હતી, પણ તે તો આંહી દેવલોક પામ્યા. જેહો કહે આપણે માતાજીનાં દર્શન જરૂર કરશું, ને માનતા કરૂં છું જે મહારે બેર દીકરો આવે તો, તે દીકરાને હું સોના ભારોભાર તોળીને માતાનાં દર્શન કરૂં. પછી કૃત્ય કરતા માતાને દર્શન ચાલ્યો. ત્યાં પહોંચ્યા કે સાંપતની સ્ત્રીને પ્રસવ થયો ને દીકરો આવ્યો.

જેહો ગીની નીંગ્યો, પથર સંભાચો,
આયા જે કાય, અચી વીઠા દાડે જે વીચમે.

૧ ત્યાં સર્વે પથર રજપુતો કીંજરઢંઢ ઉપર આવ્યા ત્યાં સાંપતને બેર જેહો જનમ્યો. ૨ તે સત્તર વરસનો થયો ત્યારે સાંપત ગુજરી ગયો. ૩ બધા પત્થરોને લઈને જેહો નિકળ્યો તે દિવસના આવી પુગ્યો.

જે હહાડે આંબ્યા તેજ દિને દીકરો અવતર્યો, તેને લઈને માતાજીને કપાટે આંબ્યા, ત્યાં કુંવરને સોના ભારોભાર તુલા કરીને સોનું સર્વે અતીતોની જમાતો, જે માતા પરસવા આવી હતી, તેઓને વહેંચી આપ્યું. ત્યાં ભંડારો કર્યો, ને લેખ જમાડી, તેથી જેહાતું નામ “જેજેકાર” થઈ રહ્યું, તે દિવસથી તે “જેજેકાર” નામથી પ્રસિદ્ધ થયો, અને કુંવરની તુલા માતા સંનિધ કરી, સોના ભારોભાર જોખ્યો. માટે તે કુંવરનું નામ જોખીઓ ઠરાવ્યું, તે સમયનો—

૧સ્વામીએ ન સન્યાસીએ, શીને વડા ધામ,
થીઓ જે જે કાર નામ, પીઓ સીનાસી મુખએ.

માતાજી પણ પ્રસન્ન થયાં, ને સ્વપ્નામાં આવી કહ્યું જે તે તારા દીકરાને મહારા કપાટે તુલા કરી લીધા માટે એ દીકરો તો મહારી સેવામાં આંહી રહેશે, ને તેને બદલે તને ખીજે દીકરો આવશે, માટે તું જ ને ત્હારી ફતેહ થશે. એટલે જેહો ત્યાંથી ચાલ્યો, ને લીલાના રાજ્યમાં આંબ્યો. ત્યાં એની પાસે ૩આથ ઘણી હોવાથી લીલા જોલ્યો જે તમારી આથને ચરવા આપ્યું નહિ. ત્યારે જેજેકારે કહ્યું જે આથ તો ચરશે, કાંઈ ભૂખે મરશે નહિ. અમે તો વટેમાર્ગ છીએ તે ચાલ્યા જશું. લીલાએ એ વાત માની નહી, ને જેજેકાર સાથે લડાઈ થઈ તેમાં લીલા ૪શીકસ્ત પામ્યો. એટલે તેની માલ મીલકત જેજે-

૧ સ્વામી સન્યાસીઓને બહુ દાન આપી. તેઓ તેને જેજેકારને નામે જોલાવવા લાગ્યા. ૨ કપાટ-મંદિર. ૩ આથ-ઢોરઠાંખરનાં ટાળાં. ૪ શીકસ્ત-હાર.

કારે સર્વ હુંટી લીધી, ને તેને કાઢી મુકી પોતાનું રાજ્ય જમાવી બેઠો તે સમયનો હુલો—

તનાની પરસેંધ નેહસે, સુફરે થીઓ સકાજ,
લીએ સનધો રાજ, સે જટ ગીંડ જોરસે.

એ રીતે લીલાનું રાજ્ય લઇ સુખેથી જેજેકાર ત્યાં રહ્યો છે. તેવામાં તેને બીજો દીકરો આવતર્યો.

૨ જે જે કાર ધર જન્મ્યો, શુક તીથી સારે,
તેને નાં વીત્રાંક નેતો, સે બાંભણે નીહારે.

તેનું નામ નેતો પાડયું. તેની ઉંમર ૧૬-૧૭ વર્ષની થઈ ત્યારે જેજેકારને બીમારી થઈ એટલે પોતાના બન્ને દીકરા જોખીઓ અને નેતાને પોતા પાસે તેડાવો જોખીઆને કહ્યું, જે તું માતાજીનો છો, માટે માતા નજીકમાં જે ગામો છે તે હું તને આપું છું, બાકી રાજ્યનો સર્વે અખિતઆર નેતાને સોંપ્યો ને પોતે દેવલોક પામ્યો.

ઉપયર પેઓ પાણ, હુધ રાજ રત્નજ,
રાજ કાઠાએ સાણ, ડીનેતો હયમેં.

પાછળ જેજેકારનો હહાડોપાણી રૂડી રીતે કર્યો.

૪૭૧ બચા નીમ, વડા ચસુ અચડાયા,
જેજેકારને નામ, મલા જોગી જમાડયા.

૧ માતા પરસી પોતાનું સફળ કામ કીધું, ને લીલાનું રાજ લીધું.

૨ જેજેકારને ઘેર શુક્રારની સારી તીથીએ કુંવર આવતર્યો તેનું નામ નેતો પાડ્યું. ૩ ભગવાનની આજ્ઞાથી જેહો દેવલોક પામ્યો તે વખતે રાજ નેતાના હાથમાં આવ્યું. ૪ બધા ભ્રમ તથા મોટમોટા રજપૂતોને બાલાન્યા, ને જેજેકારની પાછળ મણા જોગી જમાડયા.

એમની પોતાની આથ ઘણી, ને વળી લીલાની પણ આથ આવી, તેમાંથી અર્ધીં તો જોખીઆને આપી, ને બાકી સર્વે તેના પાસે રહી, તે એટલી મોટી જે લીલાના રાજ્યમાં ચારો-પાણી પુરો પડતો નથી, ત્યારે સર્વે લેગા થઇ વિચાર કર્યો, જે આગળ જ્યાં ચારોપાણી હોય ત્યાં જઇએ તો નિભાવ થાય. એમ ઠરાવ કરી નેતો વાંઢ કરીને ચાલ્યો. નેતાને લીલાનું રાજ્ય પોતાના 'કર્મ' ગરાસનું મળેલું પણ નેતાએ તે જોખી આને હવાલે કર્યું. જે અમે તો વાંઢ જઇએ છીએ ને અમારી પાછળ અમારા ગરાસની વારફેર પણ તૂંજ રાખજે. એટલું કહી પોતાના પથર ભાઇએને લઇને ચાલ્યા તે બંધમાં આંચા ત્યાં પૌવરોનું રાજ્ય છે.

સમ્રાજ્ય સમે નીંગ્યા, કુંઢીકં સમે કાયે,
હૈય ટહુલાયે, અચીંચાં બંધડી પત્રે.

એ રીતે બંધડી ઉપર આંચા. ત્યારે પૌવરે વિચાર્યું જે આ સમ્રાજ્ય રૂમશામથી આવેલ છે. વળી ગિજની પણ તેમણે લીધી હતી, ને હમણાં લીલાનું રાજ્ય પણ તેમણે લીધું છે, માટે એમને આપણે જઇને કહીએ, જે તમે અમારી નવાઇમાં રહેશો નહીં. એમ ધારી દશ વીશ પૌવરો લેગા થઇ નેતા પાસે ગયા, ને તેમની નવાઇમાંથી નિકળી જવા કહ્યું. ત્યારે નેતો કહે જે અમે તો વટેમાર્ગી છીએ તે ચાલ્યા જશું. ત્યારે-

૧ કરમગરાસ-તેના નસીબનું ગરાસ એટલે ગામ વગેરે. ૨ બજા સમ્રાજ્ય નિકળ્યા ને બંધને પાદરે આંચા. એ તરફ મોટી નદી છે ત્યાં બંધ ઉપર ગામનું નામ બંધ અથવા બંધડી કહે છે.

પૌવરો કહે જે, અમે તમને એક ઘડી પણ રહેવા દેશું નહિ, તમને અમે સારી પેઠે જોળખીએ છીએ.

દગાદાર મીસરની, સમા સંભેલ,
લડયો હી આધ, ચો પવરે પરમે.

એટલું કહી પૌવરો ગામમાં ગયા, પાછળ એમણે વિચાર કર્યો જે પૌવરો તો આપણને આજેજ કાઢવા માગે છે, અને આવો ચારોપાણી ખીજે ક્યાંય મળશે નહિ, માટે પહેલાં આપણે એને પહોંચી વળીએ તો ઠીક. એમ મનસૂઓ કરી રાત પાછલી પોહોર રહી, ત્યારે પોતાના બેલીઓને તયાર કર્યા, કમર બાંધી થોડેસ્વાર થયા, તે સામા બંધ ઉપર ચાલ્યા. પાયદળ હતું તેણે ગામમાં જઈ આગ લગાડી, ને ખીજ માણસો જામખીની રૂઝો ચડાવી તૈયાર રહ્યા છે. તે વખતે આગનો લબુકો એકાએક બહાર નિકળ્યો, એટલે પૌવર સર્વે ગભરાઈને બહાર નિકળ્યા ત્યાં આ લોકો સામે તૈયાર ઉભા હતા, તેણે કળો દબાવીને બંદૂકો છોડી તેથી બસે ચારસે માણસો પડ્યા, ને ખીજ હતા તે નાઠા, એટલે આ લોકોએ હલો કરી ગામ લીધું.

ઝજરદા બંધુ પલાણેઆ, પારે અંત ન પાર
મારે પવર હજાર, બંધી કોઆધ પોંદજ

એવી રીતે બંધનો કબજો લીધો, ત્યારે જે પૌવરો બચ્યા હતા તેમણે નેતા પાસે જઈ અરજ કરી જે ગામના ધણી

૧ તમે બધા મીસરના સમા દગાદાર છો, ને જ્યાં ત્યાં લડાઈ કરો છો. એમ પૌવરે કહ્યું. ૨ બંદૂકોના ઘોડાને કળ કહે છે, તે ઘોડાડીને દારૂ સળગાવવા સુતરના જેવી દોરી દારૂની બનાવે છે તેને જામખી કહે છે. ૩ હજારો પૌવરને મારીને બંધી પોતાની કાંધી.

હતા તે તો મરાણા. અમે તો તેની પણ ચાકરી કરતા અને તમારી પણ કરશું, માટે અમને પડ્યા રહેવા ઘો. નેતાએ બાણ્યું કે એ વાત ઠીક છે, આપણે એમાં સગપણ કરશું, એમ કહી પૌવરોને બુટો આપીને રાખ્યા.

૨ બંધી બાઈ આવીઆ, પવર સભ પડ,

તેંકે સમે સંભેષ, સારે સોગા રખેઆ.

એમ પાવરોને રાખ્યા. પોતાનો મોટો ભાઈ જોખીઓ જે લીલાના રાજ્યમાં હતો તેને કહેવડાવ્યું, જે અમે તો બંધ લીધો, ને લીલાનો મુલક તમને આપ્યો, અને પોતાનો કુટુંબ કપીલો સામાન વગેરે હતો તે સર્વે બંધ મંગાવી લીધો, ને નેતાએ ત્યાં પોતાનું રાજ જમાવ્યું, ને રાજધાનીનું નામ નોત એવું રાખ્યું, ને માગણોને દાન આપ્યું.

૩ બંધ ઉપાએ વીધધ નાઠે રાયા ધ નોત,

મંગણદારે પોત પણા પાત્ર પરધ.

એમ નોતમાં રાજ કરે છે, સંધારોના પથર ભેળા છે, તેમને પણ જરણવાઈનો બંદોબસ્ત કરી આપ્યો.

૫વીરા બરજે પથરે, તો સારે સંભારે,

નોતમે રાજ કરે નેતા જેજેકારજે.

પછી તેને ચેર કુંવર અવતર્યો તેનું નામ નોતીઆર પાડ્યું. તે વખત માગણોને ઘણું દાન આપ્યું. હુહો—

૧ બુટો—અણખેડાડ ગોખડવાળી જગા કે ખેતરો. ૨ બંધમાં પૌવર બધા પડયા તેમાં જે સામાન થયા તેને રાખ્યા. ૩ બંધ ઉપરથી પછી લશ્કર ઉઠાવી લીધું. માગણોને દાન આપ્યાં. ૪ જરણવાઈ—વાર્ષિક આવક. ૫ શુરવીર પથરોથી ગામ ભરી, જેજેકારનો નેતા નોતમાં રાજ કરે છે.

૧નેતે ધર નોતીઆર સમુ સુરજ જેહડો,
વીંછ મંગલે બાર કીનીઈ વધાઈ ડેહમેં.

એ રીતે નોતીઆરનો જન્મ થયો, તે મોટો થયો ને
નેતાને સો વર્ષ પૂરાં થયાં.

૧નેતે રત્ન રલછ સમે કંઈ સરદાર,
લા બત્રીન ભેનરૂ રૂએ મીંજ દરબાર.

નેતાના દેવલોક પછી નોતીઆરે તેનું કારજ રૂડી
રીતે કીધું.—હુહો—

૧પથર કાઠેં પુછાઈ કીયાઈ કાજછ સાંભાઈ,
સમે ધર વાઈ તો ઠોલ પ્રસુકે ધરસમેં.

એ રીતે મ્હોટું કારજ કીધું. ૨આખેડપાખેડના માણસો
હહાડા ઉપર આવ્યા છે. તેણે નરનજરાણાં નોતીઆરને કર્યાં,
ને નોતીઆર જામ થયો, તેનો હુહો—

૩મીઠી પથર આવીઆ, છના, બધાઈઓધાર,
સમુ થીઆ સીરધાર, નોતીઆર જામ નેતેને.

૧ નેતાને ધર સુરજ જેવો નોતીઆર અવતર્યો. માગણીને દાન આપ્યું; ને
દેશમાં વધાઈ આપી. ભગવાનની આજ્ઞાથી સમાનો સરદાર દેવલોક પામ્યો,
તેથી બત્રીન ને બહેનો દરબારમાં રહે છે. પાછળ તેનું મોટું કારજ કીધું ને
ધામધૂમ કરી. ૨ આખેડપાખેડ—આબુબાબુ. ૩ બધા પથર રજપૂતો આગ્યા.
નેતાનો નોતીઆર જામ સમાનો સરદાર થયો.

જામ નાતીઆર

મનેતાના નોતીઆર જામ થયા. તેને સામુલ વંશવાળા
સલામ કરવા આવ્યા. તેને તેણે ગામ આપ્યા
તેનો દુહો:—

ફીને તાણી જામ, મંગણે અચી મંગણો,
તિની ગંજાએ ગામ, ખણીપધર પસા કોંઈ.
નોતીઆર નોતમે વારી વર્તાહે જામ,
ધારીએ ગંજા ગામ, સથે સલામી સમેજ.

એ રીતે નોતીઆર જામે નોતનું રાજ જમાવ્યું, તેને
સામુલ વંશવાળાઓએ દુહો કહ્યો:—

નરતપજે સાંપત, તેંજે જેજેકાર
જેજેકારજે નેત થીઓ, ને તેંજે નોતીઆર.

પછી નોતીઆરને ઘેર કુંવર જન્મ્યો, તેનું નામ ઉઠાર
નાખ્યું. તે ઉઠાર બડ કહેવાયો તેનો દુહો:—

નોતીઆરજે ઉઠાર બડ, જાઓ આદીતવાર,
મંજ મથે ગમર, તેંજ લખણ ચાર.

તે ઉઠાર બડ મોટો પ્રતાપી થયો, તે આજનખાહુ હતો.
તેણે પોતાના બુના માણસોને પોતાની પાંખમાં લીધા તેનો દુહો:—

લખીએ વાંચે જનમજે, ઉચડ લંગથીએ અટાર,
ત્રિથો સુરો સફરો, ચોથો ઉડેજે દાતાર;
પસી બાંમણ બોલીયા, પંસી લખણ ચાર.

એ રીતે ઉઠાર ભડ મોટો થયો. તેને પરણાવ્યો. તેની બ્યારે અઠાવીસ વર્ષની ઉમર થઇ, ત્યારે ઉઠાર ભડને ચેર કુંવર અવતર્યો તેનું નામ ઉઠા પાડયું, તેનો હુહો:—

અઠાઇ વરે અવસ્થા, મરેઆ વિસ પુતર,
ઉઠાર મર ઉઠો જનમેઆ, જિકો સંતાઇઓ સામંત,

ઉઠો દિવસે દિવસે મોટો થતાં સોળ સત્તર વરસનો થયો, ત્યારે નોત પ્રગણામાં કાળ પડયો, ત્યારે પથર સર્વેએ ઉઠા પાસે આવી કહ્યું.

પ્રાણ છડે વીઓ ડહમેં, ભેરા મીડેઆ ભાર,
ઉઠારકો નિહાર જાણ આલા આયજો.

ખડપાણીની તંગાસને લીધે આહીં આથનો નિભાવ થાય નહિ, એટલે નોતીઆર તથા ઉઠારભડ અને ઉઠો સર્વે વાંદ તૈયાર કરી, નોતમાં થાણું રાખી, પોતે ત્યાંથી પથર લઇને ચાલ્યા તેનો હુહો:—

સમાસભઇ.સંભેઆ હલંઆ ડડ હે થાટ,
કર આવણ થાટ, સમા સંભઇ નીંગેઆ.

એવી રીતે નોતથી નિકળ્યા તે ચાલ્યા આવે છે. વાટમાં બ્યાં મેલાણુ કરે છે ત્યાં ઢોલ વાગે છે, રમત થાય છે હાફ પીવાય છે, ને ચર ચઢતા આવે છે તે હુહો:—

ઢોલ હુસકે વાંદમેં, તો મધ પીએ મહંત,
ઘટેળ ગરટ, તાવડા અસૂચ ચડાજો.

એમ ચાલતાં અણુવલવાડાની સીમમાં આવી મેલાણુ ક્યું. ત્યાં જુંગર સુમરાનું રાજ છે તેને ખખર પડી જે નોત-

વાળા સમા વાંઠ લઈને આપણી સીમમાં આવી પડયા છે. તે
જોરાવર છે, ને આપણી હૃદમાં રાખવા જેવા નથી, તેનો હુકો:—

અણવલવાડે અચીકલયા પેઆ પધરને ખાર,
તે કંઈ સુમરે પચાર ને સમે વાંઢીઆ વેઈ.

એટલે સુમરા સર્વેએ સમાઓને કહ્યું જે તમે અમારી
નવાઈ મૂકી બીજે જાઓ.

સંભે સુમરા આવીઆ, ચઢી કીઆઈ ચાવટ,
વિંછ ચરો બિધવટ, ન કાં હેડો થાંદો જીકસે.

તેનો સુમરાઓએ જવાબ આપ્યો કે અમે તમારો
મુલક લેતા નથી. બાકી ખડપાણી તો ચરથું ને પીથું. તે
કરતાં તમને ઝઘડો કરવો હોય તો ભલે.

સમા મિસર સામળ, અડભંગ અટાર,
પેા પધર કે બહાર, જાં રાવતરાશે કરીઈ.

એમ ઉઠે જવાબ આપ્યો. ત્યારે બુંગરે સર્વે સુમરાને
પચાર કરી કટક કરીને સમાની વાંઠ પાસે આળ્યા.

સંભે સુમરા આવેઆ મતારા મહેમંત,
અચિ પેઆ નિત, જિત સમે વાંઢીઈ.

સુમરાને સમાનો મુકાબલો થયો તેનો હુકો:—

સંભા સભેઈ ચડયા, વિંછ અંભર લગીએ,
મારોંધાસી ઉઠ, જિત બીઆણી બુગરવસે,
પછરેઆ પરજાતમે, સમા સભેઈ,
સુમરે સભેઈ અચી, હઠ ઉતરારીઈ તકરીઈ.

સવાપોર સુધી તરવાર ચાલી, તેમાં બે તરફ માણસો
મરાયા તેનો હુકો:—

સંતવીઠ ને સતસો, સમા સત મરન,
 નોતીઆરને ઉઢાર ભડ, સે પણ કમ અચન
 તેશોસાને ત્રે જણા, સુમરા તરશિઆ,
 બુંગરન મોઆ, પાણ પણ પ્રાણ છડેછ.

સાતવીસો ને સાતસો સંધાર માર્યા ગયા, ને સાત સમા
 મરાણા, તેમાં નોતીઆરને ઉઢાર ભડ કામ આવ્યા. (મૂવા)
 એ રીતે સંગ્રામ થયું, ત્યારે ઉઢાએ હુકમ કર્યો જે બાકી છે
 તેને મારી દ્યો એટલે સુમરા જે બાકી બચ્યા હતા તેણે
 બાણ્યું જે ધણી મરાણો, અને આપણે નાહક માર્યા જઈશું.
 એમ બાણી સર્વે સુમરાએ ઢાંતે તરણાં લઈ, બાંદા બાંધીને
 ઉઢા પાસે આવીને કહ્યું તે હુઠો:—

બાંધી બાઈ આવીઆ, સુણ ઉઢા તું જમ,
 તો મારે ક્યાં મુકામ, હાણ રાજ પર તે તું છ કે.

ઉઢારભડ નોતીઆરનો થયો, ઉઢા જામ ઉઢારભડનો થયો
 તેણે અણુવલવાડો, બુંગર સુમરાને મારી સર કર્યો. તેમને
 ચાકર પસાયતા કરી રાખ્યા, ને સર્વેએ ઉઢા જામને પાઘડી
 બંધાવી તે હુઠો:—

પથરોએ તો પુછજે અડભાંજ થીઆ અટાર,
 પાપ બંધાયાઈ ઉઢેકે, થીઆ સમેજે સરદાર.

હવે અણુવલવાડાના આખેડ પાખેડના સલામી હતા તેને
 કબજામાં લીધા, એટલે નોતીઆર તથા ઉઢારભડના હઠાડાપાણી
 ભલીલાતે કીધા. માગણોને ઢાન આપ્યા. ઉઢા જામ પણ પ્રતાપી
 થયો તેનો હુઠો:—

નાતીઆર ને ઉઠારબડ, તો મલાયા મુજાર,
વિંછ મંગલેયાર, ઠીંઠ કીરતી કોડસે.

એ રીતે અણુવલવાડામાં રાજ કરતા એક હઠાડે જામ ઉઠે વિચાર્યું જે, અણુવલવાડો સરં કર્યો તેમાં તો નાતીઆરને ઉઠારબડ કામ આન્યા. હાખડો તો તેમનો છે. મારે પણ કોઈ મુલક લેવો. પછી સેવાણનું રાજ મોટું છે. તે વળી મુગલનું છે. તે જો આપણને હાથ આવે, તો તેમાં સર્વેનું ગુજરાન સારી રીતે ચાલે, તેનો હુકો:-

લેરા કરે ભાર, ઉઠે જામ પુછ્યો,
જઠ સેઆણને પાલટીઉં, તસ માસથો સિદાર.

એવી રીતે ભાઈઓને તથા સંધારોને પુછ્યું, ત્યારે એમણે કહ્યું જે અમે તો જેમ તમે કહો તેમ કરીએ. ત્યારે ઉઠા જામે કહ્યું જે આ મુલકની લાવણી આખાદીમાં આપણે વાકેફ નથી, માટે આપણે આંહી થાણું રાખીને કારભાર સુમરાઓને સોંપીએ તો આખાદી સારી થાય; ને આપણે સુમરાઓને જેમ બાંધી આપીએ તે આપણા થાણાવાળા લે, ને આપણને પોંચાડે, તો આપણે શેઆણ પણ લઈએ. ત્યારે તે સલાહ સૌને ગમી, એટલે અણુવલવાડો સુમરાઓને સોંપ્યો, ને જમીનો આંકડો લીધા, ને પોતે ત્યાંથી નિકળ્યો તેનો હુકો:-

અણુવલ કીનાઈ સુમરે. સારે સંભારે,
જોઆણ મુગી નીંગેઆ, સેઆણ કુસારે.

એ રીતે આથ લઈને વાંદીઆર થઈને ચાલ્યા જાય છે તેનો હુકો:-

નગારા ને નોખતું, થીઓ સીનાઇ ચેંચાટ,
સંભા સંભેધ નંગિઆ, કર આવણુ ધાર.

એ રીતે ચાલતાં સેઆણુની સીમમાં આંબા. ત્યાં એક તલાવડી છે, તેનું નામ રણુ તલાવડી છે. ત્યાં આવી મેલાણુ કયું ને થોડા બાંધ્યા. પોતપોતાના ઉતારા કર્યા. ત્યારે ઉઠો બામ દાડની બદક પોતે લઇને સર્વેને ઉતારે પાચ છે, ને તેમને દિલાસો આપે છે. જે આ મુલક પાણીની મિસાલે પી બશું. હીંમત રાખો. એનો દુહો:—

રણુતરાઇ અચી ઉલયા, પીઆઇ ઉં સરો,
સત ઝવની સામતો, મુગલ છાબરો ચં.

એ રીતે ઉઠો સર્વેને દાડ પાઇને દિલાસો આપે છે. જે વાંઠ પાછી થાય તે ગામમાં વેચવા બાય. તેનું દાણુ શીઆણુનો હાકેમ માગવા બેઠો. તે દાણુ તો આપ્યું ને ગામનો હેવાલ પણ બેઠ આંચો. સર્વે આવ્યા ને ઉઠાને કહ્યું જે ગામની રીતભાત આ ડોલની છે, ને અહિંના હાકેમ આપણા ધીનું દાણુ પણ લે છે. એટલે ઉઠો પોતાની સાથે દસ પંદર માણસ લઇને શેઆણુ બઈને હાકેમને મળ્યો, ને કહ્યું જે અમારા મુલકમાં ચારા પાણીની તાણુ હોવાથી વાંઠ લઇ તમારા સીમમાં આવ્યા, ને ધીનું દાણુ લો છો તે ઘટે નહિં એટલે હાકેમે દાણુ માફ કર્યું. ઉઠાએ કહ્યું જે દાણુ તો માફ કરાવી આંચો છું, હવે સુખેથી તમારું ધી વેચવા જાઓ. આમની આથ જબરી છે. ધી ઘણું ઉતરે છે. પછી એક દિવસ વાંઠીઆર ધી લઇને ગામમાં ગયા ત્યારે ધી તો

ઘણું હતું, તે હાણીએ ફીડું, અને હાકેમને કહ્યું કે, બી ઉઠાની વાંઠનું ઘણું આવવા માંડ્યું. માટે હવે તો હાણ મૂકાય તેમ નથી. હું દોકડા બાંધી બેઠો છું. તે દોકડા હું તમને ક્યાંથી ભરું, અને ઉઠાની વાંઠ, પછી બીજા દેશોનું બી કોઈ લાવતું નથી. ત્યારે હાકેમે કહ્યું જે હવેથી તારું હાણ તું સંભાળી લેજે, એટલે હાણીએ તે દિવસથી હાણ લેવા માંડ્યું, તે વાત વાંદીઆરોએ આવીને ઉઠાને કહી જે, હાણ તો પાછું લીધું, માટે હવે કેટલા દિવસ પડી રહેવું. તેનો હુકો:—

જન સેઆણને કાઠમે, તાં વરેઓ વાણ વંઠન,
મોલો વસે મનમે, ત મુગલ મારે બિન.

એવું વાંદીઆરે આવી કહ્યું, ત્યારે બાયાતો તથા સંધારોને બેળા કરી પૂછ્યું જે હવે કેમ કરવું, તેનો હુકો:—

કઠે કચેરી ચિયમે, સુરે હીન સુકન,
જિઠા પથરે પથેઓ, અસાંઝ ઇ મન.

એ રીતે ઉઠાએ કહ્યું જે, તમે ગામમાં શું બેઠાં આવ્યા છો. તેમણે કહ્યું જે મુગલો તો રાંડના ઘરમાં પડ્યા છે, તે પોર સવાપોર દિવસ ચડે છે, ત્યારે રાંડોના ઘરમાંથી નિકળે છે. બાકી હરવાળ તો રાત ઘડી બે ઘડી હોય તે ટાણે ઉઘડે. ત્યારે ઉઠાજામ બોલ્યો જે સવારે આપણે હલ્લા કરીશું. એમ નક્કી કરી રાત ઘડી ચાર છ લઈને સર્વે તૈયાર થઈ, હરવાજે હરવાજે જઈ ઉભા રહ્યા. હરવાળ ઉઘડ્યા, ને જે માણસો ગામમાં પેઠા તેને કતલ કરવા માંડ્યા. તેમ કરતાં સવાપોર દિવસ ચડ્યો, ત્યાં તો મુગલોને મારી લીધા, ને કીલો કાયમ કર્યો:—

પિરો દુદી પરજાત થઈ, સૂણૂ જૂણૂ વળેઓ રૂક,
મુગલ સએમે મન, સમે સંમે સંધારેઆ.

એ રીતે મુગલોને મારી સેઆણુનો મુલક કબજે કર્યો, એટલે
સેઆણુના સલામી હતા તે ઉઢાની સલામે આઠ્યા, તેનો દુહો:—

કટે મુગલ કટેઆ, મારેય માટે,
અચી ઉઢે કે નમેઆ, એસીસે કાટે.

એ તો મોટા એકસો એંસી ગઢપતિએ આવી ઉઢાને
સલામ કરી, ત્યારે ખીજા જીણા જમીનદાર પણ આવીને તેને
નમ્યા. એ રીતે સેઆણુ પ્રગણું સુદ્ધાંત કાખૂમાં આઠ્યું.

ઉઢા એક ધણી થઈ રાજનો કારબાર ચલાવે, તે ગામ
ઝાંપે પોતાના ચોકમાં ખરખરી રમત શરૂ થાય, તેનો દુહો:—

આણે ઉઢે ખોડક, મથે સર સેઆણુ,
ભુંય પલેસીય પધરી, સંધી સમેજ આણુ.

એવી રીતે જેણે ઉઢા જામનો હુકમ ન માન્યો તેને
મારીને જેર કીધા, ને જેણે હુકમ માન્યો તેને તાબેદાર કરી
રાખ્યા. પોતાના પથરમાં મોટા મોટા માણસો હતા તે પાસે
અસલની ચાલની સલાહ પૂછી તેમણે કહ્યું જે, આપણા
પરિઆગતી માણના વંસમાંથી વાંધાઉ મંગણુદાર આપણી
લેળો છે તેની પાસે સર્વે જીની વાતો લખેલી છે તેને પૂછીએ.

ત્યારે વાંધાઉને તેડાવીને પૂછ્યું, એટલે સર્વે પરીઆની
વાત વાંચી સંભળાવી. ત્યારે ઉઢા જામ ધણો રાજ થયો,
ને તેને ધણું દાન આપ્યું. ત્યારે તે વાંધાઉએ દુહો કહ્યો:—

નોતીઆરને ઉદાર ભડ, તેંજે ઉઢો જામ,
જણે ઉણે સિંધમે, મથે મીસર સામ.

એ રીતે ઉઠા જામે નરપતની વાત સાંભળી, તેમાં નરપતે માણુ તથા સામુલને કોલ આપ્યો છે, જે અમારા વંશવારસો તમને માનશે તે હું પણ માનું છું. ને તેનો કોલ આપું છું. હુહો:—

અંગે નરપત કોલ. માણુને સામુલસે,
ખીઓ ઉઠે જો જોલ, આથે મીર વાયાઉસે.

તે પછી ઉઠાજામને બેર કુંવર અવતર્યો, તેના વધામણા. દેશ દેશાવરમાં મોકલ્યા ને કુંવરનું નામ રાઉ પાડ્યું તેનો હુહો:—

તીય તેરસ વાર દીન મહીને કતી માસ,
ઉઠે ધર રાઉ જનમીઓ, સધર હયસે પાસ.

દશ વર્ષનેા તે કુંવર થયો ત્યારે તે મોટા પ્રતાપી આજનખાહુ થયો. એવો પ્રતાપી થયો. તેણે માગણોને દાન આપી પોતાની કીર્તિ વધારી. ત્યારે ઉઠાજામે મંગણ વાંધાઉને પૂછ્યું જે કુંવર રાઉ હવે મોટા થયા, તેનું સગપણ ક્યાંક પણ કરવું જોઈએ, ત્યારે વાંધાઉ જોલ્યો જે તમે જુની ચાલે ચાલો છો, તો આપણે સોઢામાં સગપણ થાય તો ઠીક. તમે તો હમણા પવરો જાલા વાથેલા મકવાણા રાઠોડમાં સગપણ કરો છો, પણ આપણા સગા સોઢા શાખના સુરતાણી છે. એટલે તે સોઢામાં સગપણ કીધું:—

સમે પુછી સંગ કીયા, સોઢે સુરતાણે,
મોજાં કીને મંગણે, ઉને તે ટાણે.

સુરતાણી સોઢા જાહેના વંશવાળા સોઢા રામસંગ ધર- નોટાના રહેનારની કુંવરી વેરે રાહુજામનું સગપણ કર્યું. હુહો:—

સોઠે રામકાંઠા ધી અડી, ઉઠે ધર રાહજમ,
યરનોટ ગામ હી સેઆણુ જો રાજીઓ.

થોડા દિવસ પછી રાહુને પરણાવ્યાના સમૂરતાં કીધાં,
જે તરફ વિવાહ સોંઢ્યા. ઢોલ છાપી રમત થાય છે. આજુ
આજુના જમીનદારો સર્વે સેઆણુ આવ્યા. તેમને ખાવા
પીવાની સારી રીતે ઉઠા જામે મુદારત કરી. વિવાહમાં ઘણા
માગણો આવ્યા છે. આનંદ મંગળ વર્તી રહ્યા છે. લખનો
દિવસ આવ્યો ત્યારે ચોરી લીધી, ને કુંવર રાહને પરણાવ્યો
તે સમેનો હુહો:—

ધુરે નગારા નોખતું, તો ધર મંગળ ગવાય,
મોજીદને મંગણે, પુતર પરણાય.

એ રીતે રાહુને પરણાવી જેવા માણસ તેવા પોસાગો
આપીને, માગણોને તથા સામુલ વંશવાળાઓને સારી પેઠે
દાનમાન આપી પોતા પાસે રાખ્યા. એ રીતે ઉઠા જામ
સેઆણુમાં હુકમથી રાજ્ય કરે છે એ વાત એટલે રહી.

હવે સેઆણુ તે પ્રથમ સીપીઆની હતી, તે પાસેથી
ભાદ્રામા આજી પુનરોજીએ સોલ સીપીઆને મારી લીધી, તે
સેઆણુ પાછી કાબૂલના પાદશાહ પાસે આજી ભદુઆએ જઈ
સેઆણુ નજર કરી, તે પરથી પાદશાહે મુગલોતું થાણું
સેઆણુ મોકલ્યું, તેમાં જે મુખ્ય સીપીઓ હતો તેને
સેઆણુમાં મુગલોએ પોતાના હાથ નીચે રાખ્યો. તેના વંશમાં
એક ભાઈનો નામનો સીપીઓ હતો. તે પ્રગણાનો વાફેકગાર
જાણી, તે ઉઠા જામે પોતા પાસે રાખ્યો. કેટલાક દિવસ પછી

તે બાદલા સીપીઆને ઉઠાએ બરતરફ કર્યો. એટલે તે ધરાનના પાદશાહ પાસે ફરીયાદ કરવા ગયો, તેનો હુકો:—

જુમાને દિવસે અમીરોથી મળી, પાદશાને તેણે ફરીયાદ કરી

સીપીઓ બાદલો રાજમેં, સંતાધઓ સામન,
ડિની ફરીયાદી પાતશા, બિજ મતારે મેહમંત.

જે પાદશાનું મુગલોનું થાણું સમાઓએ મારીને, સેઆણું રાજ ઉઠાજામ લઈ બેઠો છે તેનો હુકો:—

અજ સેઆણને કાટમેં, થીઓ ઉઠો રાજ કરે,
મુગલ સયે મારે, તો આણ શીરાયે પિંદળ.

બાદલાએ પાદશાહને કહ્યું, જે, કોઈ નેકી બદી કરે તેને અલબતા તમારે નસીઅત પોંચાડવી બેઠાએ તેનો હુકો:—

ચયે સીપીઓ બાદલો, સુણ સામી સરદાર,
મારે લોક દબાર, ગઠ સેઆણને સ પેઓ.

એ પરથી પાદશાહને બહુ ગુસ્સો લાગ્યો. તેણે વળી કહ્યું જે ઉઠો જામ ઘણો બહુકો છે. ઘણાના રાજ મારી લીધા છે. પાદશાહ કહે ફકર નહિ. આપણે તેને મારી લેશું—

ફેજાં ફરેરા કરી, એકી સુરતાણ વાર,
મારે હેમર હથીઆ, કઠાં સેઆણા બાર.

એટલું કહી જલદી ફ્રેજ તૈયાર કરવાનો હુકમ કરી દીધો. એટલે નોબત ડંકો વાગ્યો, ને બેરી વાગી, બેળા સવાલાખ બોડા તૈયાર થયા, ને પાદશાહ પોતે પણ તૈયાર થયો, તે ગઢથી બહાર ડેરાતંબુ ખડા કરી મેલાણ કરી પડયા, તેનો હુકો:—

સંભે સુરતાણ ચડેઆ, અચીવ્યો પધરકે બાર.
લખ ઘોડે બેરેઓ, પારે અંત ન પાર.

એ રીતે ફ્રાજ કૂચ દર કૂચ ચાલતી. સેઆણુથી સાત ગાઉ પર આવી મેલાણુ કીધું; તેની ખખર ઉઠાને પડી, ઉઠાએ પોતાના બાઈ તથા લશ્કર સીરખંધી તથા પત્થરોને તોડાવી સલાહ કરી ત્યારે સર્વે લશ્કર સીરખંધીએ કહ્યું કે તમે કહો તેમ કરવા તૈયાર છીએ; એટલે જામ ઉઠાએ કહ્યું જે, આપણે પાઠશાહની સામે ચઢી જવું તેમાં આપણી જુમા મસ્દી કહેવાય.

ઉઠે જામ કોઢેઆ, બેરા કીઆ બાર,
હીકડા જુલે કરી જોરસે. ખીઆ સંભારી બાર.

એ રીતે શેઆણુગઢની બલામણુ સઉને આપી કહ્યું જે, અમે સર્વે ફ્રાજ સામા જઇએ છીએ, ને પાધું આવવું તે માયાના હાથમાં છે, એમ કહી શેઆણુની પાઘડી બંધાવીને પોતે તૈયાર થઇ, પત્થરના માણુસોને કહ્યું જે, જેને મરવું હોય તે તૈયાર થાઓ. પછી જેઓ તૈયાર થયા તેની બલામણુ રાહુ જામને કરી જે આ લોકોની પછવાડે બલામણુ તમને છે, તેનો હુલો રાહુએ કહ્યો:—

હીકડી પારત રાજજી. ખીઆ બારપ સંભારેજ,
થીજ કરમી કુરમે; પરીએ પડ પારેજ.
સંભે સૂરો ચડયો, બેરા કરી બાર,
ડીની પારત રાહુકે, સમે હીન સરદાર.
પંજે કોયે પટ, અચી ઉલથા પટડે,
સૂરાને સામંત, જિલ્લે કીધા જોરસે.

એ રીતે ચડયાને પાંચ ગાઉ પર ગઢડા આગળ મેલાણુ કુચું. ઉઠાજામે કહ્યું જે, આપણે સર્વે આવ્યા છીએ, કારણુ સામે પાઠશાહનું લશ્કર છે, તેને કોઇક નુખ્તો બતાવીએ તો ઠીક.

એમ વિચારી પાદશાહને કહેણ મોકલ્યું જે, અમે તારી સામા
પાંચ ગાઉ આંબ્યા છીએ. તું પણ એટલું અમારી સામે ચાલી
આવ, એવો સંદેશો લઈ બે માણસોને મોકલ્યા. તે સંદેશો
પાદશાહને કહ્યો:—

સંજે સુરતાન હલેયા, વેગ મકર તું વર,
અસી નિંદા વુ વડો, અઇકું હેંકહી બાર.

ત્યારે પાદશાહ કહે જે ઉઠોજામ એવો બહુકો છે જે
આપણને ચઢી આવવાનું કહે છે. ને તમે ને અમે એક છીએ.
એ તો હિન્દુ છે અને અમે તો મુસલમાન છીએ ત્યારે બે
માણસ બોલ્યા:—

વુ એરાની પાતશા, અસી સમાચાઇ જામ,
જિકો તોજ હામ, સાપાણે થીંધી પધરી.

એ વચન સાંભળી પાદશાહને રીસ ચઢી, ને લશ્કર
જલદી તૈયાર કરાવ્યું. ચોપદારે બક્ષીઓને હુકમ કર્યો. નોખત
શર થઈ. લશ્કર સર્વ તૈયાર થયું. પાદશાહ પોતે ચઢ્યો.
સેના ચાલી. તે ગઢડાથી થોડેક દુર આંબ્યા. ત્યાં મેલાણુ કયું,
ને ઉઠાને કહેવડાવ્યું કે, અમે આંબ્યા છીએ, ને તમે લડવા
તૈયાર થાવ, નહિ તો તમારા કળીલા માલ અસખાબ લઈ
રવાના થઈ સેઆણુ મુકી ચાલતા થાવ. ઉઠો કહે અમે એવા
નામરદ નથી જે અમે સેઆણુ મુકી ઈઈ જતા રહીએ. પણ
લડવા તૈયાર છીએ, તે માણસોએ આવી પાદશાહને કહ્યું, તેનો દુહો:—

ઉઠેને સુરતાણને અચીળી પૂર,
કંધા કોર કલર, સમાઈ સર સામળ

એ સાંભળી પાદશા ઘણો ગુસ્સે થયો. જેમ સિંહ ગર્જના કરે તેમ ખૂમ મારી. જુમાનો દિવસ મુકરર કર્યો. તેનો દુહો:-

અચી ખાન ખોસેઆ, બગી જુમેરાત,
વિહાણી પરભાત, વાધ વઘટેઆ પાણમેં.

એ રીતે ફ્રેજમાં નાળો જંબુરા તથા ખંદુકના અવાજ થાય છે, ને તરવારની ઝડ મચી રહી છે. ખંને તરફ કંઈ કસર રહી નથી, તે સમે સીંધુ રાગ થઈ રહ્યો છે, ને લોહીની નીક ચાલી, ને સામ સામા ઢંઢં યુદ્ધ કરી રહ્યા છે તેનો દુહો:-

અફ વીંછ અટકીયા, સૂરાને સામંત,
રણમેં ઢોલ વજેઆ, રોરખર કયોરત.

એ રીતે મરજુધ ચાલી રહ્યું છે ત્યારે પાદશાહે કહ્યું જે માણસો ઘણા મરાણા છે, માટે હમણા લડાઈ મોકુફ રાખો. એટલે દુતરફા ફ્રેજ પોતપોતાના મકાન ઉપર આવી. જે પાદશાહે ખખર કઢાવી જે કેટલા આપણા ને કેટલા સમાના માણસો જખમી થયા છે તેનો દુહો:-

તરાસો સમે મરે; તરકે ત્રે હબર;
મટ્યો સમુ મુહાર; ઉઠો જમ ઉદારજો.

એ સાંભળી પાદશાહે કહ્યું જે જામના લશ્કરમાં કંઈ ઘટ નથી. કારણ એના તેરસો અને આપણા ત્રણ હબર માણસો મૂવા છે. હવે એક બે દિવસમાં લડાઈ થાય તેમ નથી. માટે જામને કહી મુકો કે આપણે પાછા જુમાને દિને લડાઈ કરશું. એ રીતે પાછો જુમાનો દિવસ આવ્યો, અને ફ્રેજ ચડી.

હિકડો પગર લાયાધ; બીઓ પણ વિંધાંધ વેડમેં

નેસો મારા આઈ; પ્રાણ પણ પ્રાણ છડેઆધ.

એ રીતે મોઢું યુદ્ધ થયું, ને જામ ઉઠે પણ મરાણો,
। નવસો માણસો મરાણા, હવે જે મરતાં બચ્યા, તે થોડા
છા; તે પોતપોતામાં વિચાર કરવા લાગ્યા, જે હવે કેમ
રવું. પછી આ બબર જે માણસ સાથે રાહુ જામને
લાગાડી, તેનો હુલો:—

રાહીડો દર રાવર, તો અચી રાવ કરે,

મુલ્લ યુદ્ધ તું ગાલમી, રાહુ જામ ગરે.

એ જે માણસોને આવેલા જોઈ રાહુએ પૂછ્યું. હુલો:—

ક ઉઠે મારેઓ, ક ખરેઆસી માલ,

કાઢે રાઠેડો પુછ્યાંધ. કર કા સચી ગાલ.

ત્યારે સંધારે કહ્યું જે ઉઠે મરાણો, ને સંધાર પણ સર્વે
મરાયા. ને પાદશાહ સુરતાણ હજી જોરમાં છે, માટે પાદશાહથી
પ્રલાહ થાય તો ઠીક, કેમ જે આપણા માણસો થોડા છે
તેનો હુલો:—

ઉઠે ઉને મારેઓ; ચાકરડા ચોધાર;

સેઆણજ સિલદાર; કર કા સલા સુરતાણસે.

રાહુ કહે એ શું બોલે છે. મને કાચી સલાહ કેમ આપે
છે. જેણે મારા બાપને માર્યો તેને કેમ જવા દઉં. બાપનું વેર
દઉં. મારી મરવું છે. એમ કહી પોતાના કારભારી સલાહકારોને
મોલાવી કહ્યું કે, હવે આપણે અત્રે પાણી પીવું ઘટિત નથી,
એમ કહી લશ્કર તૈયાર કર્યું. પોતાના કુંવર અબડાને તેડાવી
પાધડી બંધાવી. સેઆણરાજની ભલામણ કરી સાઠ હજાર
માણસનું લશ્કર તૈયાર કર્યું, તેનો હુલો:—

પાપ બંધાઈ અખડે, પાણ સજુડો જામ;
જિની બાવો મારેઓ તિની કંઠા ધાણ.

એ રીતે અખડાને લલામણુ કરી, લશ્કરના પાછળ બાલ-
બચ્ચાંઓની લલામણુ કરી, રાહુ જામ પાદશાહ સામે ચડયો.

સંભે પરના તો અખડા, બેઆ હે ગંજએ ગામ,
સતે હજારે સભેઓ, મળ્યો રાહુ જામ.

રસ્તામાં રાહુ લશ્કરને પાણી ચડાવતો બોલે છે. તે દુહો:—

પાતશાઈ પુરજ કરીઆં, મારે કરીઆં મુકામ,
અચી હલથો ગઢડે, આચો રાહુ જામ.

એ રીતે લશ્કર લઈ ગઢડે આવી મુકામ કર્યું. ખાવાની
દેગો ચડાવી, સર્વેને ખાવા ખવરાવ્યાં. પછી પાદશાના લશ્કરમાં
બે જાસુસ છૂપા મુકયા, તે ખબર કાઢી પાછા આવ્યા. રાહુને
કહ્યું જે પાદશાના માણસો ઘણા મરાણા, પણ હજી ફ્રાજને
જરાપણ જફા નથી આવી, ને હજી સામર્થ ઘણી છે. તેના
વીશ હજાર માણસ મારશું તો પણ તેની ફ્રાજમાં લાખ માણસ
છે. માટે લડાઈ કરીને પણ સેઆણ રહે તેમ લાગતું નથી.
એટલે રાહુએ કહ્યું કે સલાહ કરવી ઠીક છે. પછી માણના વંશનો
એક શોણ મંગણહાર હતો તેણે કહ્યું કે, મારી અરજ સાંભળો.
તે કહે છે કે હું પાદશાને સમજાવી આપનું પદ રાખી આવું.
એટલે તેને રાહુ જામે રજા આપીને, તેની સાથે બીજા સામુદ્ર
ચારણ વંશનો વાર નામનો હતો, તેને પણ સાથે દીધો, ને
કહાવ્યું કે અમે પાદશાહના દબાવ્યા દબાઈએ તેમ નથી.
તારા ભાઈઓ છીએ બીજા કોઈ નથી. તેનો દુહો:—

વિંજસાણ સુરતાણ ચો, બેચો હવાઈઆ વાર
જે ચું પરીઆ પુછે, ત અસી તુંહ બાર.

એ રીતે સાણ તથા વાર દશવીશ માણસ લઈ પાદશાહ
પાસે આવ્યા, તમે કોણ છો તેના જવાબમાં કહ્યું જે અમે
તમારા વડિલોના માગણ છીએ. આજે તમે પાદશાહ છો, તેના
મદદથી અમને ઓળખતા નથી. પણ તમે જે ઉપર ચડી આવ્યા
છો, તે પણ તમારા ભાઈઓ છે, પણ તમને ખબર નથી. હુહો:—

ચડી ચોવટ આવેઆ સુણ સમે સિરદાર,
અસી મંગણ તોઈજા ઉ તોઈજા બાર

પાદશાહ કહે તમે અમારા માગણ કઈ રીતે, ને રાહુ અમારો
ભાઈ કઈ રીતે, ત્યારે તેમણે કહ્યું જે, આ અમારા ચોપડા
જુઓ જે, તમે અને સમાજમ રાહુ તે આઠ પેઢીએ એક
બાપના દીકરા છો કે નહિ. તે પાદશાહે ચોપડા વાંચી ખાત્રી
કરી. પછી પાદશાહે કહ્યું કે ત્યારે તમે કહો તેમ કરીએ.
એટલે તેમણે કહ્યું કે રાહુજામ માર્યો મરે તેમ નથી.
એ તો તમારી આખી ફ્રાજને ગરત કરશે. એવો બહુકો
છે. તેનો હુહો:—

બલી કને દુઃખીઆ, બેઆ મરાઈને બાર,
અજકા રાહુ બાર, સાચે સખ રસમેજ

તમે પાદશાહીથી મદ મસ્ત છો પણ રાહુજામ જેટલો
વિવેક નથી, કારણ તે તો જુના માણસોને પૂછી પોતાના
વડિલોના પરાક્રમોથી ઘણો વાકેફ છે. તેનો હુહો:—

જેતું પરીઆ પુછે તકા યએ અલ,
હું રાહુજામ સુલલ જે પૂછી હેઆ ચેચરા.

ત્યારે પાઢશાહે તેમની સલાહ પૂછી કે, હવે કેમ કરવું, તો માગણે કહ્યું જે તમે ઉઠા જામને માર્યો તેનું વેર રાહુ જામ મુકશે નહિ. પાઢશાહ કહે રાહુ જેમ રાજી થાય તેમ કરો, ને તમે અમારા માગણ પણ ખરા, માટે રાહુ સાથે સલાહ કરાવી આપો. હુહો:—

અસલ જ સંભા ઉભયા, મુજ મંગણે હાર,
કાં બધો આઠ પાર જ ભાવરે ભેરાયીલ.

એમ કરી પાઢશાહ કહે રાહુ જામને મારી પાસે તેડી આવો. તો બેળા થઈ કસૂંબા પીએ. ત્યારે સાણવાણ કહે રાહુ તો સેઆણથી ગઢડા સૂધી ચાલી આવ્યો, તો ગઢડા હવે થોડેક દૂર છે, ત્યાં સૂધી તમે ચાલી આવો તેમાં તમને ખોટ નથી, તેનો હુહો:—

રાહુ આયો ગઢડે પુરો પેર ભરે,
તુ પણ તિન કરે પાણે ન ચડે પાતશાહ.

પાઢશાહ કહે બહુ સારું, મારે પણ એ વાત કબૂલ છે, ને તમે પણ આગળ જઈ રાહુ જામને ખબર કહો જે પાઢશાહ આવે છે. એટલે શાણવાણ જશ ગાઈ ઉઠ્યા ને ગઢ આવી રાહુ જામની સલામ કરી કચેરીમાં બેઠા તેનો હુહો:—

ભલે વાર તુ આવેઓ, ભલે આવે શાણ,
કર્યો રાહુ ભણ, જે સુરતાણ અચેઓ સંભેઓ.

એ રીતે સર્વે હકીકત બાઢશાહની રાહુ જામને કહી સંભળાવી જે, બાઢશાહ આવે છે તેનાથી તમારે તાણ કરવી નહિ, પણ ઉલટું હેત દેખાડવું. રાહુ કહે તમે જેમ કયું તે.

મારે મંજૂર છે. શાણવાણ કહે તમે પણ ગઢડાથી બહાર
આલી મેઢાનમાં કચેરી કરો, એટલે રાહુ જામના ફરમાનથી
મેઢાનમાં ઉમદા બીજાના કચેરીમાં નખાવ્યા, ને રાહુ જામ પોતે
પણ કચેરીમાં આવી બેઠા છે. બાદશાહ પોતાના મકાનથી
ચડ્યો આવે છે તે સમયેનો દુહો:—

સંભે સુરતાણ ચડ્યો, ઘોડે ગિનીધમટ,
સમા હલી સામુઆ, અચી વીઠાતે પટ.

બાદશાહ આવ્યો. રાહુ જામ સાથે બગલગીરી થઈ,
ને પોતા પાસે તખ્ત ઉપર બેસાડ્યો. ઉઠા જામ મરી ગયો
તેનો ઘણો ધોખો કીધો, ને કહ્યું જે તમારો બાપ તે મારા પણ
માવિત્ર થાય, તેનું પ્રયોજન હું પોતે કરીશ. રાહુ કહે જે મારા
પિતાનું પ્રયોજન તમારા પ્રતાપથી અમેજ કરશું. પાદશાહ કહે
તમારે જુઠો મમત્વ રાખવો નહિ. એટલે રાહુના અમીરાએ કહ્યું જે
પાદશાહ કહે તેમ આપણે કરવું જોઈએ. એટલે રાહુએ કબૂલ
કર્યું, તેનો દુહો:—

બએ પરચ્યા પાણમે, રાહુને સુરતાણ,
ઉઠો જામ ઉભરીઉ, પરીછ બધું પાણ.

એ રીતે બાદશાહ અને જામ મેળાપ કરી ઉઠ્યા. જામનો
હઠાડો કરવાનો આદર કર્યો, ને દેશાવરમાં ઉંટીઓ મોકલ્યા.
દેશાવરના માણસો તથા પથરના માણસો સર્વે આવ્યા. લાખો
માણસો ભેગા થયા. જગન આદર્યો—મોટું કારજ કીધું તેનો દુહો:—

વિઠા વાધ વિચમે, સમુ જામ સુરતાણ,
ચડ ચડાવ્યા ચોસરા, પરીછ બધાઉ પાણ.

એ રીતે પરોજણ કરી જામને પાઠશાહે પોશાક આપી. પ્રગણના જમાદારો તથા પીરવાળા માણસોએ રાહુને નજરાણું કર્યાં, તેનો દુહો:—

પથર કોઠે આવેઆ, સમા સંભાર્ય,
રાહુ પાગ બધાએ, વારે ગાદી વેચારેઆ.

એ રીતે રાહુને પાઘડી બંધાવી તખ્તે બેસાડયા, ને જેઓ પરોજણ ઉપર આવ્યા હતા તેમને રજા આપી. પછી પાઠશાહે કહ્યું જે તમારા માગણ સોણ તથા વારના દીકરા બને છે તેમાંથી એક છોકરો અમને આપો, તો અમારા પરીઆગતી કરીએ, એથી અમને વંશાવળીની ખબર પડે; તેનો દુહો:—

ચગદે મનશા થીઓ કુર કયા પરભાત.
ડે રાહુ ટું ડાત, સુરતાણે ધર મગણ.

રાહુ કહે એ વાત તમે કહી તે ઠીક, એ માગણો અમારા વડિલોના માનેલા છે અને એમને અમારા વંશની બધી ખબર છે, ને આપણા વંશપરંપરાના માગણ છે, ને તેના મુખમાંથી કાંઈ કાચી સલાહ ન નિકળે.

પછી રાહુએ શાણુ વારને બોલાવી કહ્યું કે પાઠશાહ તમારા એકેકા દીકરાને પરીઆગતી કરવા માગે છે તે આપો. તે તેમણે કબૂલ કર્યું.

રાહુજામે બન્ને છોકરાઓની ઘણી બલામણ કરી, પાઠશાહને સોંપ્યા. તેણે કહ્યું કે અમારા બાળબચ્ચાં પ્રમાણે તેને રાખશું; પછી પાઠશાહે કહ્યું કે અમે તમારું બધું માન રાખ્યું છે, તો અમારું એક વચન રાખો. રાહુ કહે તે શું છે. ત્યારે

પાદશાહે કહ્યું જે સેઆણુનું રાજ તમે છોડી દો, અને હું તમને તેના બદલામાં કારીકચ્છીનું રાજ તાંબા પત્ર પર લખી આપું, જે રાહુ જામે કબૂલ કર્યું, તેનો હુહો:—

પાગ બંધાઇ પાતશા, થયા સમેજે સરદાર,
વિજ રાહ નીહાર, થી કચ્છીએ રાજ્યો.

એ રીતે રાહુને કારીકચ્છીની પાઘડી બંધાવીને રાજ્ય સોંપ્યું. રાહુએ કહ્યું કે હવે તમે માફ વચન રાખો, તે એકે સેઆણુ ગામ અઢી દહાડાનું માગણોને હું દાન આપું, તે પાદશાહે કબૂલ કર્યું. પછી રાહુએ સેઆણુ તામેના ૧૨૫ ગામે માગણોને દાનમાં દીધાં. તેનો પાદશાહે લેખ લખી આપ્યો. એ રીતે રાહુજામના જથ્થ માગણોએ ગાયા, ને તેની કીર્તિ મુલકોમાં વિખ્યાત કરી, હુહો:—

મિડે પાત્ર પરહે, ડિને પધર દાન,
રાહુ જામ પરભાત, મોં તો ડિસે મરમંગણા.

પોતાને કારીકાછીનો પટો મળ્યો, તે લઇને રાહુ કારીકાચ્છી ચાલી નિકળ્યો. પાદશાહ પોતાનું થાણું સેઆણુમાં બેસાડી ઇરાન તરફ રવાના થયો, ને રાહુએ પોતાના બાલ કબીલા લશ્કર સહિત સેઆણુ બહાર આવી, તંબૂ બંધા કરી મુકામ કર્યો, તેનો હુહો:—

નગાર ને નોખટું, અચી જંડા ખુટા બાર,
માયા મિલકત માલ, સયે સાંભા આંધ પાણસે.

એ રીતે સેઆણુથી ચાલતા કુચ દરકુચ કરી કારીકાછી નજીક આવ્યા. કારીકાછીમાં હલુરા પાદશાહ તરફથી થાણું

બેસાડેલ છે. તેમાં હફેદાર થાવર નામનો છે. તે ત્રીસ ચાલીશ માણસ લઈને શિકારે ગયેલો હતો, તેણે રાહુબમના થોડા તથા માણસોનું મેલાણુ બેઈ મનમાં વિચાર કર્યો, કે આ કોઈ જબરો છે અને આપણી પાસે માણસોનું બેર નથી. પછી મેલાણુ કૂચ કરી કારીકાછીને પાદરે આવ્યું ને પછી ગામમાં પેહું. થાણુદાર થાવરે બેણું જે હું કારીકાછીમાં જઈશ તો ખચિત એ લશ્કરવાળા મને મારી નાખશે. એ માણસ કારીકાછીમાં મોકલ્યા, જે ખબર ચુપકીથી કાઢે કે એ કોનું લશ્કર છે. તે તપાસ કરી આવી, થાવરને કહેવા લાગ્યા જે એ તો સમાનું લશ્કર છે, ને ગામની વચમાં બેઠો, તેનો હુહો:—

મમા સભે આવેઆ, અચી વિઠા કચ્છીયજે વિચ,
થાવર થરે નિહારીઓ, તો મનમે બરએ સમય.

પછી પોતે દલુરા પાદશાહ પાસે બામણાસર ગયો. તેને સલામ કરીને કહ્યું કે, સમાનું લશ્કર આવી રાજ લઈ બેહું છે, તેનું કેમ કરવું, તેનો હુહો:—

સુણ દલુરા પાદશાહ, હીકડો કુકટ,
અચે સાણુ લલટેઆ કર, માટીઅ મથે મટ.

પાદશાહ કહે એ સમાનો શું બાર છે, તું અહીંથી પાંચશો સ્વાર તથા એક તોપ તથા પાયદળ લઈ એ સમાઓને કારીકાછીમાંથી બાર નિકળવાનું કહે. જે નિકળે તો ઠીક ને કઢાય ન નિકળે તો લડાઈ કરી મારી હાલવજે, ને કારીકાછીમાં થાણું બેસાડજે, ને લશ્કર પાછું મોકલી દેજે. હુહો:—

થાવર ચઢી તલો, કંઠે ન કછીઆ બાર,
જ પંજસો ઘોડા પેજ કરીઆં, પારે અંત ન પાર.

ખાવિંદ ! થાવર કહે તૈયાર થઈ જઈ છું. પણ આગળ ફ્રાજ બેરાવર છે, જેણે પારકા ઘણા મુલકો લઈ લીધા છે. તેને આ પાંચસો ઘોડા ચટણી બરાબર છે, ને વળી હમણાં એમ પણ સાંભળ્યું, જે ઇરાનના બાદશાહની ફ્રાજ તો સેઆણુમાં સમા ઉપર ચડી આવી. તેની સાથે ઝગડો થયો. તે એને પાંચસો ઘોડા તે શું કરે ! આ વાત એટલે રહી.

રાહુ જામ પોતાના માણસો સાથે કારીકાછીમાં પેઠો, ને થાણુદાર કર્યા છે તેની તપાસ કરાવી, તો માલમ પડ્યું જે બે દિવસ થયાં શિકારે ગયો છે. તે તમારું આવવાનું સાંભળી આંબણુસર દલુરા બાદશાહ પાસે ગયેલ છે. ત્યારે વિચાર્યું કે દલુરા બાદશાહને ખબર નથી કે તાંબાના પત્રાંપર પાદશાહે કારીકાછી પ્રગણું લખી આપ્યું છે; માટે હું બે ચારસો ઘોડા સ્વાર લઈ તેની પાસે જઈ ખબર કરું. હુઠો:—

ઘોડો ગડે નીંગો, ચારસો ગોઠ અમલ,
અચી ગડેઓ દલુરા, સચુ ધ સૂલભ

એ રીતે દલુરા બાદશાહ પાસે જઈ પોચ્યો. તેને થાવર થાણુદારે કહ્યું જે ખુદાવિંદ ! કારીકાછીમાં જે આવેલ છે તે પોતે અત્રે આન્થો છે. દલુરા બાદશાહે તેને પુછ્યું કે કારીકાછીનું રાજ તમે કેના હુકમથી લઈ બેઠા છો; તેનો હુઠો:—

અચી કિતેબે રાછઓ, અચી કિતેબ જામ,
થાવર થરે ચડાયા, બિઓ વઠી વીઠા ગામ.

ત્યારે રાહુજામે કહ્યું કે અમે કંઈ તમારા થાણદારને ગામમાંથી કાઢી મુક્યો નથી. પોતાની મેળે ચાલી નિકળ્યો તેની અમને ખબર પડુ નથી. અમે તો મિસર સામના રાજા છીએ, ને જામ કહેવાઈએ છીએ, ને કારીકાછીનું રાજ ધરાવના બાદશાહે તાંબા પત્ર પર લખી આપ્યું છે. તેનો હુકો:—

રાજા મિસર જામજ, સચા આઈ જામ,
હ સચે ગંજ ગામ, અસાંકે પાદશા પેશ કયા.

એટલું કહી દલુરા પાદશાહનો પરવાનો મહેર સાથેનો દેખાડ્યો, તેનો હુકો:—

પતર ડિનાઈ દયમે, ત્રામે મથે મેર,
એકી રચાએજ કછી, જ મના મથે મેર.

તે જોઈને દલુરા બાદશાહે કહ્યું કે, એ પરવાનો અમે માથે ચડાવ્યો, ને વિચાર કર્યો કે આ કારીકાછી લખી આપવાનું કારણ શું હશે. પણ એ બલુકા માણસ છે તેની સાથે બિગાડ કરવો મુનાસબ નથી. એમ કહી રાહુ જામને કહ્યું કે પાદશાહના લખ્યા પ્રમાણે મુલક બેલાશક કબજે કરો; તેનો હુકો:—

ખિલીને ખુશ થીઓ, તેં મથે ચડાયાં હ મેર,
થી ભમરા મેર, કારી કાછી રાજાઓ.

દલુરાએ રાહુજામને પોશાક આપી, બે ચાર દિવસ રાખી, મીજબાની સારી રીતે કરી. રાજા કર્યો ને કહ્યું જે એક વાત માગું છું. કે અમારી હદને તમારે વળગવું નહિ. તે બાબતનો રાહુએ કોલ આપ્યો. પાદશાહ ઘણો રાજ થયો ને રાહુને ઘણો માલ આપ્યો. તે સમયનો હુકો:—

સમે પરહે પ્રીતસે બિઓ ગિડાં ધ બોલ,
ધગો રખજ મ ધીલમે, હય ગિડાં ધ કોલ.

રાહુજામ કહે અમે કોઇ દિવસ દગો કરશું નહિં.
તેનો દુહો :—

હય ડિનાઇ હયમે. બિલ્લી ક્યાં ધ ગાલ,
સયે સલામી ટુંઘજ, હી સહે મિલકત માલ.

એટલે દહુરો બાદશાહ બહુ રાજી થયો ને મોખત વધારે
કરી. એ રીતે રાહુ કારીકછી પ્રગણા સુદ્ધાંને હુકમ લઈ બામણા
સૂઘી રવાના થઈ કારીકછી આબ્યો. ત્યાં રાહુએ પોતાના કુંવર
તથા માણસોને તેડાવી થયેલી વાતથી વાકેફ કરી, તે ગામ તથા
પ્રગણું કબજે કરી, રૈયતને દિલાસો આપી સ્વતંત્ર રાજ્ય ચલાવે
છે, તેનો દુહો :—

ફતે કરે મોટે બો, આથો અબડે પાસ,
ને' કે મંગણે અચી મંગેઓ, વહી કરે આચ.

માગણો પણ રાહુજામ પાસે આવીને મોટી આશાએ
માગવા બેઠા. રાહુએ અબડાને દાન આપવા કહ્યું કે હવે તું
માગણોને કેવી રીતે સંતોષે છે ને કીર્તિ વધારે છે. તે જોવાનું
છે. તેનો દુહો :—

વાંસે મગણા મોગીએ, સંધા સમે જામ,
સંથે સલામી તોધજ, હી સયે ગંજ ગામ.

અબડાએ માગણોને દાન દેવા માંડ્યું. તેમાં એકસો
બોડા તથા એકસો ઉંટ, તથા સોનામોર વીસ હજાર તથા
હુગડાં પોશાગ તો સુમાર વગરના, એ રીતે દાન આપ્યું
તેનો દુહો :—

સો ઘાડા સો કરા, મોરૂ વી હનર,
અખડે રાફઆણી દાન કીધ, કપડે અંત ન પાર.

જેમ સમુદ્ર જેને લહેર આપે છે તેને દુઃખ ન રહે, એ
રીતે અખડા જામે દાન આપ્યું તેનો દુહો:—

અચી ઉલટનો મંગણો, કર સમંદ્રી પૂર,
કરી કીરતું કાડસે, તી વોંછ વાસજે ફર.

એ રીતે દાન આપ્યું ત્યારે રાહુજામે જાણ્યું જે
અખડોજામ હવે મુલક ચલાવે તેવો થયો છે. પછી રાહુજામ
દેવલોક પામ્યા તેનું પ્રયોજન રૂડી રીતે અખડાએ કર્યું.
મોટો જગન કીધો. તે પ્રગણાના માણસોએ આવી અખડાને
નજરાણું કર્યાં ને, રવાના થયા. અખડાને કારીકછીના રાજની
પાધડી બંધાવી, ને અખડો રૂડી રીતે રાજ ચલાવવા લાગ્યો.

ધી પાયોનીયર ઓપ્ટીકલ સ્ટોર્સ.

હોલ સેલ એન્ડ રીટેલ ઓપ્ટીશીયન્સ,

૪૫૪-૫૮, કાલબાદેવી રોડ, મુંબઈ, ૨.

આપ આપની આંખ તપાસવા માટે ક્યાં જશો?
આંખ એ જીવનની અણમોલ વસ્તુ છે. માટે આપ અમારી
ભરોસાપાત્ર ચશ્માની દુકાન ઉપર એક વખત પધારી
ખાત્રી કરશોજી.

આપસ, ઉંચી જાતના કુક્સ, વિગેરે દરેક જાતના લેન્સીસ,
દુરબીનો, તરેહ તરેહની અપ-ટુ-ડેટ ફ્રેમો અમારે ત્યાંથી
કીફાયત ભાવે મળી શકે છે.

ડોક્ટરોના પ્રીસ્ક્રીપ્શન ઉપર પુરતું લક્ષ આપી ચશ્મા
જનાવી આપવામાં આવે છે.

આપ જરૂર એક વખત પધારશોજી.

Prop:-D. S. GARDI.

Pioneer Optical Stores.

ટેલીફોન ૨૩૧૩૬.

તાર-ARYANIVAS

આર્યનિવાસ

રજિસ્ટર્ડ

હિંદુ લોજ

ભવ્ય નિવાસ સ્થાન
અમીરી મોજન પ્રબંધ.

કાલકાદેવી રોડ મુંબઈ

રહેવા તથા જમવા માટે ઉત્તમ સ્થાન

જોશી હિંદુ લોજ

ટે. નં. ૨૭૩૮૬. ટે. એ. જોશીલોજ

ઠે. અવેરી મુખ્ય મુખ્ય જોશી મોરકે સારે મુખ્ય મુખ્ય

ઉમદા

મીઠા ઇઓ માટે

જગમશહુર દુકાનો....

નાંધી દયો.

જુના ગોપાલદાસ ખરફીવાલા

સી. પી. ટેન્ક.

ટે. ૨૩૯૧૬.

હીરાલાલ મીઠાઈવાલા

ચનીરોડ જનકશન.

ટે. ૪૦૯૮૯.

ભુલો ના. ગિરિવિહાર ટે. ૩૧.

માથેરાનનું બાદશાહી હોટલ

આકટોખરથી જુન સુધી ચાલુ છે.

पण्डित मगनबूवा जुन्नरकर,

यांचा,

चतुर्थ वाढदिवस समारंभ.

जाहिर खबर.

संस्थान जंजिरा, येथे गांव सर्वा मध्ये पण्डित मगनबूवा जुन्नरकर, यांचा चौथा वाढ दिवस समारंभ, संवत् १९९६ चा कार्तिक वद्य ३, ता. २९ नवेम्बर १९३९ बुधवारचे रोजी, फार थाटाने, व आमंदाने साजरा करण्यांचा योजिला आहे. त्या प्रसंगी खेडर, आदगांव, बोंडली, डोंगरी वगैरेची भजन मंडळी येणार आहे. सत्यनारायणाची पूजा होईल. बाहेर गांवच्या सर्व मंडळींना आसच प्रेमपूर्वक निमंत्रण आहे. प्रत्येक वर्षी, त्याच तिथीला बूवाचा वाढ दिवस समारंभ होतो.

नत्तु महादेव शेलार.

जमींदार. गांव सर्वा,

पण्डित मगनबूवाचा पट्ट शिष्य.

સરદાર પેન્ટ એન્ડ ઑઇલ વર્ક્સ.

ટેલીફોન નં. ૨૦૪૨૧.

ટેલીગ્રામ: ઑઇલ પેન્ટ.

હથક, તેલ, વાર્નિશ, ચાકલેટ, ટરપીટન, અશ, પડીકાં, લીનસીડ ઑઇલ, પૉલીશ પેપર, વાહીટીંગ, ધનામેલ, ડિસ્ટેમ્પર વગેરે ધર રંગવાનો માલ હિંચ પ્રતિનો કિફાયતે મળે છે. ગવર્નમેન્ટ, તથા રેલ્વેઓને માલ પૂરો પાડવામાં આવે છે.

ઠે. કૃષ્ણ નિવાસ,

મુંબીરીઅલ બેન્કની સામે, અબદુલ રહેમાન સ્ટ્રીટ, મુંબઈ, ૩.

કારખાનાં—તાડદેવ તથા લાલચીમની.

ટે.નં. ૩૧૯૭૫ ટે.એ. લાંજ

નૂરિંજ લાંજ

Gujrat. રહેવા તથા જમવાનું સુંદર સ્થાન

૧૭૭/૭૯ હાનબો રોડ, કોટ, મુંબઈ.

રાવ સાહેબ મગનલાલ દલપતરામ ખખખર કૃત :—

(અન્ય રસિક વાંચવા લાયક ગ્રન્થો:—)

- ૧ અભિજ્ઞાન શાકુંતલ નાટકનું ભાષાન્તર, સચિત્ર,
તૃતીય આવૃત્તિ ... .. રૂ. ૨-૦-૦
- ૨ સુન્દર સોદાગર (ઐતિહાસિક નવલકથા) ... ,, ૨-૮-૦
- ૩ જગદુ ચરિત્ર—જન જગદુશા મહાત્માનું ચરિત્ર
અસલ સંસ્કૃત સાથે, ગુજરાતી ભાષાન્તર .... ,, ૧-૦-૦
- ૪ તીર્થયાત્રા વર્ણન, (ચારે ધામનું), દ્વિતીય આવૃત્તિ ,, ૩-૮-૦
- ૫ કોટડીનો ભાણુ ... .. ,, ૨-૦-૦
- ૬ શેઠ વરણવનદાસ માધવદાસ નું જીવન ચરિત્ર ,, ૦-૧૨-૦
- ૭ કચ્છ પ્રાન્તની આકર્ષણો (અંગ્રેજીમાં) ,, ૩-૦-૦
- ૮ કચ્છની મહોટી ભૂગોળ વિદ્યા ... .. ,, ૨-૦-૦
- ૯ કચ્છની લઘુ ભૂગોળ વિદ્યા (૧૫ મી આવૃત્તિ) ,, ૦-૩-૬
- ૧૦ કચ્છના નકશાની છૂટી નકલ ... .. ,, ૦-૧-૦
- ૧૧ કચ્છ ભૂજના નકશાની છૂટી નકલ ... ,, ૦-૧-૦
- ૧૨ સિંધના સિંહો, પ્રથમ વિભાગ ... .. ,, ૨-૦-૦

ટપાલ ખર્ચ જુદુ.

ડૉ. હસમુખ વિ. મગનલાલ ખખખર,

રાવસાહેબ ખખખર નિહિડગસ, મગન બાગ.

સી. પી. ટેન્ક રોડ, ગિરગામ, મુંબઈ ૪.

તથા જાણીતા બુકસેલરો પાસેથી મળશે.